

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

JUDr. Adéla Pejskarová

**Právní vývoj státních financí a finanční správy
v ČSR v letech 1918 - 1945**

**Legal development of the state finance and
treasury in Czechoslovakia during the years
1918 - 1945**

Disertační práce

Školitel autora disertační práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 11. 2. 2017

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že předloženou disertační práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

JUDr. Adéla Pejskarová

PODĚKOVÁNÍ

Za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování disertační práce děkuji panu prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc., vedoucímu mé disertační práce. Zároveň děkuji zaměstnancům Archivu ČNB za poskytnuté materiály a odborné konzultace. Zvláštní poděkování patří doc. Soukupovi, který mi vždy udílel cenné rady a v mém studiu a vědecké činnosti mě aktivně podporoval. Dále bych chtěla vzpomenout a poděkovat doc. Ing. Jiřímu Novotnému, Csc., jehož odborné znalosti a vstřícnost mi byly cenným přínosem nejen při psaní této práce, ale při mém celém výzkumu státních financí v historii našeho státu.

Tuto práci bych ráda věnovala mé rodině, především rodičům Ing. Josefu Peichlovi a Ing. Janě Peichlové a též manželovi, Pavlu Pejskarovi, kteří mi jsou neocenitelnou oporou a při psaní této práce i při mém studiu mi vždy věnovali velkou dávku shovívavosti, pochopení a pomoci.

JUDr. Adéla Pejscarová

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	7
Rozbor pramenů.....	10
1. Státní finance	18
2. Státní rozpočty	19
2.1. Zákon o rozpočtovém provizoriu a první státní rozpočet Československa	19
2.2. Vývoj státních rozpočtů do roku 1938.....	22
2.3. Podoba rozpočtů a proces přijímání rozpočtu, rozpočtová reforma v roce 1926.....	30
2.4. Státní dluh a státní půjčky	36
2.5. Úsporná komise.....	45
3. Daň a poplatky	48
3.1. Recepce rakouského a uherského daňového systému.....	49
3.2. Daňová reforma v roce 1927.....	58
3.3. Mimořádné dávky	62
3.4. Clo a celní politika státu	62
3.5. Státní monopoly	66
4. Měna a měnová politika.....	68
4.1. Právní úprava měny po vzniku ČSR.....	68
4.2. Návrhy na vyřešení měnového problému	72
4.3. Měnová reforma	77
4.4. Mince a zavádění vlastních platidel československých	94
4.5. Dávka z majetku a dávka z přírůstku majetku	97
4.6. Měnový zákon	100
4.7. Výsledky měnové reformy a její kritika	103
4.8. Mezinárodní dosah měnové reformy.....	110
4.9. Osud československé měny po měnové reformě a měnová politika po reformě	112
4.10. Vytvoření zlaté měny.....	116
4.11. Vývoj kurzu československé koruny v meziválečném období	121
5. Bankovní úřad při Ministerstvu financí a Národní banka československá.....	123
5.1. Likvidace Rakousko-uherské banky	124
5.2. Zřízení Bankovního úřadu při Ministerstvu financí.....	125

5.3. Organizace a činnost Bankovního úřadu	127
5.4. Zřízení Národní banky československé, její organizace a činnost.....	146
6. Banky a ostatní finanční instituce a jejich vliv na státní finance.....	170
6.1. Banky.....	177
6.2. Ostatní peněžní ústavy	201
6.3. Dozor státu nad bankami a státní zásahy do bankovníctví.....	208
6.4. Burza pro zboží a cenné papíry	214
6.5. Konsorcium bank pro úvěrové operace státní.....	215
6.6. Bezhotovostní platební styk a odúčtovací sdružení	216
7. Finanční správa	217
7.1. Převzetí orgánů finanční správy a jejich právní úpravy	217
7.2. Ministerstvo financí.....	221
7.3. Obsazení postu ministra financí	222
7.5. Kontrola státních financí	229
8. Hospodářská krize a způsoby jejího řešení.....	234
8.1. Krize a její vliv na státní finance	234
8.2. Způsoby řešení krize v oblasti státních financí.....	236
8.3. Období zbrojení.....	251
9. Vývoj státních financí a finanční správy na území Protektorátu	255
10. Vývoj státních financí a finanční správy na území Slovenského státu.....	269
11. Nástin vývoje státních financí a finanční správy po roce 1945	273
11.1 Měnová reforma 1945	278
11.2 Reforma r. 1953	282
13. Závěr	295
Seznam použité literatury a pramenů.....	297
Archivní prameny	297
Právní předpisy a judikatura.....	299
Literatura.....	316
Internetové zdroje a ostatní zdroje	324
Shrnutí.....	325
Summary.....	329
Anotace	333
Abstract.....	333

Klíčová slova 335

Úvod

Již od vzniku prvních státních útvarů ústřední státní moc k udržení a upevnění svého vlivu nad ovládaným územím potřebovala dostatečné finanční prostředky a majetek. Zdroje příjmů státní moci se lišily v jednotlivých obdobích a to i v souvislosti s historickými událostmi, které měly rozhodující vliv na rostoucí výdaje státu a zvyšovaly potřebu získat dostatečné státní příjmy. Postupem doby nabývaly příjmy a výdaje státu peněžní podoby a formovaly se do podoby státních financí, které v současné době můžeme definovat jako soustavu peněžních vztahů, jejímž prostřednictvím se tvoří, rozdělují a používají prostředky státu.¹

Státní finance bezesporu považujeme za jeden z nejdůležitějších pilířů státní politiky a za prostředek, pomocí kterého stát zajišťuje svoji existenci a plnění svých úkolů. Z důvodu důležitosti státních financí v životě každého státu bych se právě této otázce chtěla ve své disertační práci věnovat. Svoji práci jsem se rozhodla zaměřit na období od roku 1918 do roku 1945, které je nejen z hlediska státních financí a finanční správy, ale i celého právního řádu obdobím velice zajímavým a v mnohém inspirativním. Na závěr mé práce se zaměřím krátce i na období po roce 1945, především pak měnovou reformu provedenou v roce 1945 a dále peněžní reformu realizovanou v roce 1953 jako komparaci k období První republiky a měnové reformě provedené v roce 1919. Jelikož téma státních financí souvisí s celou řadou otázek a oblastí, největší pozornost ve své práci budu věnovat právní úpravě jednotlivých oblastí.

Po roce 1918 se nově vzniklá republika musela vyrovnat s mnoha nelehkými úkoly, které byly náročné nejen po stránce finanční, ale i právní. Na základě zákona o zřízení samostatného československého státu ze dne 28. října 1918² byl prozatímne recipován rakouský a uherský právní řád a státní aparát, včetně právních předpisů, týkajících se státních financí a také orgánů finanční správy. Tento zákon stanovil, že *„veškeré dosavadní zákony i nařízení zůstávají prozatím v platnosti a všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných*

---

¹ Podrobněji např. BAKEŠ, M. a kolektiv. Finanční právo. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 6.

² Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (recepční zákon), ze dne 28. října 1918.

*zákonů a nařízení.*³ Před republikou tak stál nový úkol, a to nejen sjednotit rozdílné právní řády platící na území státu přijetím nových právních předpisů či novelizací předpisů stávajících, ale i vybudovat a zajistit fungování jednotného státního aparátu.⁴

To vše vyžadovalo dostatek finančních prostředků. Státní finance byly po skončení první světové války zatíženy nejen podílem Československa na předválečném rakousko-uherském dluhu a převzetím úhrady části bankovek a cenných papírů, které vydala monarchie,⁵ ale také náklady na repatriaci legionářů,⁶ náklady na podporu válečných invalidů, náklady na zahraniční odboj a československou zahraniční armádu (především se jednalo o italský, francouzský, anglický a americký úvěr pro legie), dále pak náklady na obranu Slovenska proti vpádu Maďarské republiky rad, náhradou nákladů, které musel nový stát zaplatit rakouské vládě za převzatý majetek⁷ a tzv. poplatkem za osvobození, který byl povinen náš stát zaplatit namísto válečných reparací.⁸ Vzhledem k poválečné situaci bylo dále nutné stabilizovat hospodářství, zajistit dostatečné zásobování obyvatelstva potravinami a průmyslu potřebnými surovinami a eliminovat tak sociální nepokoje. Mezi další úkoly, se kterými se musela republika vypořádat a které byly přiděleny nově vzniklému ministerstvu financí v čele s prvním ministrem financí JUDr. Aloisem Rašínem,⁹ patřilo mimo jiné nahrazení doposud platné rakouské měny novou československou měnou a provedení měnové

---

³ Citace zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (recepční zákon), ze dne 28. října 1918.

⁴ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 241, s. 330.

⁵ Jednalo se celkem o částku 5 miliard Kč; srov. KLIMEK, A. – KUBŮ, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 27 – 29.

⁶ Tyto náklady dosáhly částky 8 miliard Kč; srov. KLIMEK, A. – KUBŮ, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 27 – 29.

⁷ Celkem ve výši 7,6 miliard Kč; srov. KLIMEK, A. – KUBŮ, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 27 – 29. Na Haagské konferenci v roce 1930 bylo rozhodnuto, že stát není povinen dále platit a platby byly zastaveny. In: PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 96.

⁸ Válečné reparace, tj. nahrazení škody způsobené válkou vítěznému státu státem poraženým, nebyly sice oficiálně Československé republice uloženy, neboť byla počítána mezi státy vítězné, ale v podstatě tento poplatek za osvobození měl charakter reparace za to, že republika získala území a byl odůvodňován tím, že se jednalo o náklady za naše osvobození. Jednalo se celkem o částku 5 miliard Kč. Smlouva o tomto poplatku nebyla ani publikována ve Sbírce zákonů a nařízení. srov. KLIMEK, A. – KUBŮ, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 27 – 29.

⁹ JUDr. Alois Rašín zastával dvakrát post ministra financí (viz výklad dále) a v době První republiky byl členem Revolučního národního shromáždění a následně i Národního shromáždění, a to za Československou národní demokracii (původně Česká státoprávní demokracie). viz Wikipedie – internetová encyklopedie, dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/Alois_Ra%C5%A1%C3%ADn

reformy, zastavení růstu inflace a přijetí a schválení prvního československého státního rozpočtu.¹⁰

Se všemi těmito nelehkými úkoly, jak bude podrobně uvedeno dále při výkladu jednotlivých oblastí státních financí a jejich vývoji, se dokázala Československá republika vypořádat a v roce 1921 dosáhla i prvního rozpočtového přebytku. Léta 1924/5 – 1930 se poté zapsala do historie Československa jako období vysoké hospodářské konjunktury,¹¹ které bylo přerušeno hospodářskou krizí v letech 1930 – 1934. Tuto krizi zvládla republika překonat a období následující bylo charakteristické zvýšenými výdaji na zbrojní výrobu a stavbu pohraničního opevnění, jelikož již mezinárodní události naznačovaly hrozbu válečného konfliktu. Další období vývoje státních financí a finanční správy bylo poznamenáno odstoupením pohraničních oblastí Německu, Maďarsku a Polsku, vyhlášením slovenské samostatnosti dne 14. března 1939 a zřízením tzv. Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1939.

Úvodní část mé práce bude nejprve zaměřena na obecný pojem státních financí. Jelikož se státní finance skládají z několika oblastí, zaměřím se ve své práci následně v rámci samostatných kapitol na právní vývoj každé této oblasti, a to nejprve v letech 1918 - 1938. Jak jsem uvedla již výše, právní úprava vycházela z recipovaných rakouských a uherských právních předpisů, které bylo nutné sjednotit pro celé území Československa, přizpůsobit novým podmínkám, a to především poválečné hospodářské situaci nového státu. Vývoj jednotlivých oblastí ukončím kapitolou věnovanou hospodářské krizi v třicátých letech a dále období následujícímu, tj. tzv. období zbrojení. Druhá část bude věnována nejen společnému vývoji všech těchto oblastí v době nesvobody na území protektorátu, ale i porovnání se samostatným vývojem ve Slovenském státě. Na závěr své práce krátce nastíním i vývoj právní úpravy státních financí po roce 1945 jako komparaci k vývoji v předchozím

---

¹⁰ Osobnosti a životu dr. Rašína byla věnována v odborné literatuře poměrně velká pozornost, a proto se ve své práci omezím na nastínění jeho hlavních názorů a činů v oblasti státních financí. Vedle jeho vlastních prací se jeho názory a životem zabývaly například následující publikace: PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, především s. 440 – 484, LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992.

¹¹ Ovšem toto období bylo přerušeno mezikrizí v roce 1926, jejíž příčinu můžeme hledat mimo jiné i v nástupu Německa na světové trhy. Tato krize zasáhla především textilní průmysl, odrazila se v poklesu zahraničního obchodu i průmyslové výroby (přibližně o 4%). Krize ovšem netrvala dlouho, k jejímu překonání napomohlo především zapojení se do německého vývozu v pozici subdodavatelů a také nalezení nových odbytišť. Srov. LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 40.

období. Jelikož má práce je ohraničena právě rokem 1945, bude tato závěrečná část mé práce pouhým nastíněním vývoje po skončení druhé světové války a v padesátých letech.

Cílem mé disertační práce je nejen zmapovat státní finance a finanční správu v Československu v letech 1918 – 1945 z pohledu právní úpravy, ale zároveň neopomenout ani širší historické, ekonomické i politické okolnosti, které se promítaly do právní úpravy státních financí. Tento úvod je pouhým náčrtem obsahu mé práce a věřím, že při samotném zpracování tohoto tématu a především při práci s prameny, naleznou další cenné poznatky a informace, jakož i nyní neviděné či nezmíněné souvislosti, kterými budu moci tuto základní linii obohatit. Ráda bych ve výsledku předložila práci, která by se stala pro vědeckou literaturu přínosem.

Při své práci jsem zamýšlela vycházet v první řadě z autentických pramenů a právních předpisů platných v dané době. Cenné informace nabízí především archiv České národní banky a archivní fondy ministerstva financí v Národním archivu. Dále jsem inspiraci zamýšlela čerpat v dobové i současné odborné literatuře, která se již otázce hospodářství, ekonomiky i právního vývoje státních financí a finanční správy ve zkoumaném období věnovala a využít spolupráce s odborníky na tuto oblast doc. PhDr. Jiřím Šoušou, CSc. a PhDr. Jiřím Novotným, Csc.¹²

Ve své práci bych dále chtěla nalézt odpověď na otázku, zda opravdu bylo období První republiky obdobím bezproblémovým a vzorovým, tak, jak nám jej popisuje současná literatura, a to i v oblasti státních financí, ze kterého bychom mohli čerpat i při řešení současných problémů státních financí našeho státu, anebo se jedná o pouhý zidealizovaný pohled.

Rozbor pramenů

V úvodu jsem naznačila, jaký byl původní záměr pro výběr pramenů. Prameny použité při psaní mé práce je možné rozdělit do několika skupin: archivní prameny, prameny vydané tiskem, právní předpisy (včetně důvodových zpráv) a internetové

---

¹² Např. NOVOTNÝ J. - ŠOUŠA J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka: 1911 - 1938 (1948). Praha: Karolinum, 1996.

zdroje (především pak stenoprotokoly a další prameny Digitální parlamentní knihovny).

Na základě bádání v Archivu České národní banky jsem prostudovala především fondy Národní banky československé (včetně fondů Bankovního úřadu při Ministerstvu financí, jako předchůdce této banky), Státní banky Československé a Svazu československých bank a dále doposud nezpracovaný fond věnovaný peněžní (měnové) reformě v roce 1953. Dále jsem zpracovala i fondy Národního archivu, a to především fondy KSČ – Ústřední výbor a Úřadu předsednictva vlády v roce 1953 (tyto fondy byly zdrojem pro zkoumání peněžní reformy v roce 1953, bohužel fondy ministerstva financí z let 1918 – 1938 byly velmi nepřehledné a přínosem pro moji práci byly pouze minimálně, a proto jsem svoji pozornost věnovala především výše uvedeným fondům v Archivu České národní banky).

Dalšími zdroji při psaní mé práce byly právní předpisy, které upravovaly jednotlivé oblasti státních financí a důvodové zprávy k těmto zákonům či jejich komentáře. Zde jsem čerpala především z ASPI – Automatizovaného systému právních informací a systému CODEXIS. Cenné informace jsem též získala při rozboru stenoprotokolů a dalších zdrojů v Digitální parlamentní knihovně a z dalších internetových zdrojů (velkým přínosem pro moji práci byly například internetové stránky České národní banky).

Dalším zdrojem při psaní mé práce byla literatura, kterou je možné dále rozdělit do několika skupin.

Do první skupiny jsem zařadila autory, kteří jako přímí aktéři a autoři mnoha právních předpisů toto téma zpracovali (např. Engliš, K. Finanční věda. Praha: Fr. Borový, 1929; Engliš, K. Národní hospodářství. Brno: Jota, 1994; Engliš, K. Měnový a finanční problém československého státu: výsledky písemné ankety o úpravě měny a likvidaci válečných břemen, uspořádané komisí pro přechodné hospodářství při Obchodní a živnostenské komoře v Praze. Praha: s. n., 1919; Rašín, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922; Rašín, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920 a dále např. Palkovský, B. Národní banka Československá a náprava měny. Praha: Vesmír, 1925 a Kozák, J. Československá finanční politika, nástin vývoje v letech 1918 - 1930. Praha, Brno: Nakladatelství Orbis, 1932 a Finanční politika československá v době krize. Praha: Orbis, 1937; Macek, J. Zlatá měna a státovkový dluh. Praha: 1930). Z uvedených

děl pro moji práci byly největším přínosem díla JUDr. Aloise Rašína, jelikož nejen vysvětlovala jeho koncepci vyřešení problémů státních financí po válce, ale též podrobně popsala stávající situaci státních financí po válce a důsledky opatření, které navrhoval a jako ministr financí i realizoval. Zajímavé též bylo porovnání s díly JUDr. Karla Engliše¹³ a jeho názory a návrhy na vyřešení poválečné situace státních financí.

Druhou skupinu tvoří souhrnné historické práce, které se věnovaly sledovanému období a nejen oblasti státních financí, ale celkovému historickému vývoji (jako například Kol. Deset let Československé republiky. Svazek I. - III. Praha: Státní tiskárna, 1928; Olivová, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000 a Československá republika v letech 1918 - 1938. Praha: Scientia, spol. s r.o. pedagogické nakladatelství, 1994; Klimek, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003 a Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000; Peroutka, F. Budování státu. Praha: Lidové noviny, 1991; Kárník, Z. České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003; Prokš, P. a kol. České země a moderní dějiny Evropy. Praha: Historický ústav, 2010). Tyto práce mi rozšířily doposud získané znalosti o období První republiky, pomohly mi pochopit širší souvislosti a důvody, které vedení státu vedly k určitým opatřením a podat tak věrný a ucelený obraz celé doby. Politické události nejlépe popisovalo dílo Ferdinanda Peroutky a z této skupiny literatury pro mě bylo nejdůležitější.

Do třetí skupiny lze zařadit díla autorů, kteří se věnovali buď obecné otázce státního hospodářství anebo jednotlivým oblastem, tj. především otázce měny a peněz (např. Horna, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945; Vencovský, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001; Vencovský, F. – Kopecký, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002; Vencovský, F. – Pulpán, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005; Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937; Kunert, J. „Svěřuji Vám

---

¹³ Prof. JUDr. Karel Engliš byl několikanásobný ministr financí (viz dále), poslanec Národního shromáždění za Československou národní demokracii, první rektor Masarykovy univerzity, rektor Univerzity Karlovy, guvernér Národní banky a významný ekonom. viz Wikipedie – internetová encyklopedie, dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Engliš

poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, *nepublikováno*; Kol. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Praha: Česká národní banka – Opava: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity, 1995; Pimper, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928; Spáčil, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974; Vencovský, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003 a Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001; Hásková, J. a kol. Československé bankovky, státopky a mince 1919-1992. Praha: Lunarion - Česká národní banka, 1993; Vencovský, F. Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1997); dále státním rozpočtům (např. Vencovský, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část) in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994; Doležalová, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomica, 2007), daním a poplatkům (např. Starý, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009; Grůň, L. Vybrané kapitoly z historie daní, poplatků a cla. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004; Vacek, V. Soustava daní rakouských. Praha: A. Svěcený, 1912; Vítek, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001; Talíř, M. K dějinám rakouského taxovnictví. Praha: 2004), úpravě a vývoji bankovníctví a vývoji a vzniku cedulové banky (např. Pimper, A. České obchodní banky za války a po válce. Praha: 1929; Novotný, J. – Šouša, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996; Pimper, A. Hospodářská krize a banky. Praha: 1934; Hájek, J. Lacina, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999; Vencovský, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 219 – 222; Bažantová, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005; Novotný, J. Bankovní úřad při Ministerstvu financí a jeho úloha v měnové politice v letech 1919 – 1922 in: Slezský sborník č. 72, 1974; Pulpán, K. – Pulpánová, S. Bankovní úřad Ministerstva financí in: Finance a úvěr č. 4, 1994; Kunert, J. - Novotný, J. Centrální bankovníctví v

českých zemích. Praha: ČNB, 2008), období protektorátu a vývoji na území samostatného Slovenska (např. Novotný, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939-1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006; Mixa, M. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1983; Chmela, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946; Národní banka slovenská. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003) a jak jsem již uvedla obecně hospodářství státu (např. Kolektiv autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1945. Praha: Svoboda, 1969; Lacina, V. Formování československé ekonomiky 1918 - 1923. Praha: Academia, 1990; Lacina, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000; Lacina, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 - 34. Praha: Academia, 1984; Lacina, V. - Slezák, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994; Průcha, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. - II. Brno: Doplněk, 2004; Olšovský, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961; Pulpán, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I - II. Praha: Karolinum, 1993; Kolektiv autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 - 1945. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995; Kol. (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000; Kol. (uspořádali Josef Harna a Petr Prokůš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001; Sirůček, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007). Tato skupina literatury je nejrozsáhlejší, obsahuje řadu vynikajících děl (díla Františka Vencovského, Jiřího Šoušy, Vlastislava Laciny apod.), ale určitě bychom neměla opomenout upozornit na dílo Antonie Doležalové, která na rozdíl od většiny ostatních děl se zaměřuje na oblast státních rozpočtů kritickým pohledem. Dále velmi přínosným dílem byl článek Jakuba Kunerta, který bohužel nebyl doposud publikován a zaměřuje se na zřízení Národní banky československé, přičemž autor vychází z archivních pramenů České národní

banky. Informaci k vývoji na slovenské části republiky jsem pak získala především z publikace Slovenské národní banky z konference v Bratislavě.

Poslední skupinu pak tvoří autoři, kteří svá díla věnovali jednotlivým klíčovým politickým osobnostem První republiky a především pak ministrům financí a z nich pak nejvíce JUDr. Aloisu Rašínovi, autorovi první měnové reformy (např. Šetřilová, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992 Vencovský, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994; Lacina, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992; Kubů, E. – Šouša, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008). Tato díla byla přínosem především pro pochopení Rašínovy koncepce vyřešení především měnového problému po vzniku Československého státu.

Dále by neměla být opomenuta následující díla, které nelze bez výhrad zařadit do předchozích oblastí. Z díla Klimek, A. – Kubů, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, jsem čerpala především informace o mírové konferenci a vyřešení finančních záležitostí mezi vítěznými státy a nástupnickými státy. Díla Hácha, E. – Hoetzel, J. – Weyr, F. Slovník veřejného práva československého. Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934 a Vykoupil, J. Slovník českých dějin. Brno: Julius Zirkus, 2002 mi byla přínosem pro pochopení jednotlivých pojmů. Díla Schelle, K. a kolektiv. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009 a Malý, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, mi doplnila obecné informace k vývoji státu a práva v daném období. Dílo Pavel, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918-1938. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, bylo přínosem pro kapitolu týkající se hospodářské krize a způsobu jejího vyřešení. Z děl Ubiria, M. - Kadlec, V. – Matas, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha 1958 a Spáčil, B. Československé právo finanční. Praha: Orbis, 1959, jsem čerpala při zpracování peněžní reformy v roce 1953. Sborník vědecké konference k 70. výročí centrálního bankovníctví v České republice. Praha: ČNB, 1996 obsahoval řadu odborných článků, které se zaměřovaly na jednotlivé oblasti státních financí ve sledovaném období (např. článek Františka Vencovského věnovaný sporům ohledně měnové koncepce ve 20. a 30. letech).

Tématu státních financí a především pak právní úpravě měny v době První republiky jsem se věnovala i v rámci svých článků např. ve článku Právní úprava měny

po vzniku ČSR, zřízení Bankovního úřadu ministerstva financí a jeho fungování v prvním roce jeho činnosti. in: Soukup, L. (ed.) Právněhistorické studie 43. Praha: Karolinum, 2014, a ve článku Kontinuita a diskontinuita právní úpravy státních financí po vzniku ČSR, in: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2013, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013 (tyto články byly publikovány pod mým rodným příjmením Peichlová). Dále jsem tématu státních financí věnovala i ve svém článku Peněžní reforma z roku 1953. in: Kol. Právnická dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století, Praha: Auditorium, 2014.

Ze zpracování výše uvedených pramenů (a především archivních fondů) vyplynulo, že stěžejní část mé práce bude zaměřena na otázku měny a její právní úpravu. V této oblasti a ve sledovaném období bylo klíčové vytvoření samostatné československé měny a zřízení cedulové banky, měnová reforma a její realizace v roce 1919, následný vývoj měny a její právní úpravy, vliv ekonomické krize na otázky měnové, zánik československé měny v letech 1938 - 1939 (v souvislosti s odtržením pohraničí, osamostatněním Slovenska a vznikem Protektorátu) a její znovuobnovení v roce 1945. Pro porovnání jsem se dále zaměřila na měnovou reformu v roce 1945 a peněžní reformu v roce 1953 a jejich vliv na každodenní život lidí a hospodářství státu v porovnání s měnovou reformou v roce 1919. Právní úprava měny tak tvoří stěžejní část mé práce, jelikož tato oblast mě nejvíce zaujala a je podložena rozsáhlým bádáním v archivních pramenech (především pak ve fondech Archivu České národní banky).

1. část:
Obecný úvod a proměny státních financí a finanční správy
v letech 1918 – 1938

1. Státní finance

Jak jsem již uvedla v úvodu mé práce, státní finance představují důležitý prostředek, pomocí kterého stát a státní moc zajišťují svoji existenci a plnění svých úkolů.¹⁴ Státní finance se stejně jako společnost vyvíjely a můžeme říci, že i odrážely politické události a změny ve společnosti. Tento vzájemný vztah společnosti, politiky a státních financí bude demonstrován na konkrétních případech i v rámci mé práce.

Státní finance můžeme definovat jako soustavu peněžních vztahů, jejímž prostřednictvím se tvoří, rozdělují a používají prostředky státu.¹⁵ To, jak bude v daném období se státními financemi hospodařeno, stát formuluje do tzv. státního rozpočtu, který představuje plán finančního hospodaření státu na určité období, zpravidla na období kalendářního roku. Státní rozpočet je při zkoumání státních financí klíčový, jelikož obsahuje odpověď na otázku, co je příjmem státních financí a naopak, na co budou státní finance použity.

Státní finance jsou tak nejen důležitým pilířem státní politiky, ale především ovlivňují každodenní životy všech občanů a ekonomických subjektů. Na tento vliv státních financí se v rámci své práce též zaměřím.

---

¹⁴ Podrobněji např. BAKEŠ, M. a kolektiv. Finanční právo. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 6.

¹⁵ Tamtéž.

2. Státní rozpočty

První oblast, klíčovou pro státní finance, tvoří státní rozpočty. „*Státní rozpočet je zevním obrazem s vývojem společností stále se měnících zájmů hospodářských, osvětových, právních a politických a skýtá tudíž nevyčerpatelnou látku pro různá pozorování.*“¹⁶ Státní rozpočet představuje pro každý stát plán pro jeho hospodaření v určitém období. Státní rozpočet sestavuje vláda a schvaluje jej parlament prostřednictvím zákona o rozpočtu, pro který je klasicky stanovena kvalifikovaná většina či přísnější pravidla pro schvalování. V době První republiky na základě ústavy rozpočtový zákon schvalovalo Národní shromáždění, přičemž ústava upravovala pro tento zákon (a zákon branný) odlišný proces schvalování, jednalo se především o pravidlo, že návrh tohoto zákona měl být předložen nejprve poslanecké sněmovně, dále měl senát na usnesení se kratší lhůtu, a to jednoměsíční a tato lhůta nemohla být prodloužena.¹⁷

2.1. Zákon o rozpočtovém provizoriu a první státní rozpočet Československa

Zákon o rozpočtovém provizoriu, který můžeme považovat za první československou rozpočtovou normu, byl přijat Národním shromážděním na zasedání dne 20. prosince 1918.¹⁸ Před přijetím rozpočtového provizoria (tj. do konce roku 1918) se postupovalo na základě recepčního zákona, tzn. i nadále platil rakouský zákon z 30. července 1918 č. 285 ř.z., upravující hospodaření státu (tento zákon ovšem nereflektoval změněné poměry a poválečné potřeby nově vzniklého státu), a na území Slovenska nadále zůstalo v platnosti uherské rozpočtové provizorium.¹⁹ Přijetí rozpočtu na půdě Národního shromáždění proběhlo, můžeme říci, lehce. Úvodní slovo přednesl jako ministr financí JUDr. Alois Rašín, který v rámci své řeči shrnul poválečnou situaci,

---

¹⁶ Citace KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 37.

¹⁷ § 41 a 43 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 6. března 1920.

¹⁸ Zákon č. 95/1918 Sb. z. a n., o vedení státního hospodářství od 1. ledna do 30. června 1919, ze dne 20. prosince 1918; srov. KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 62 – 63.

¹⁹ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 38; RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 86.

vysvětlil nutnost rozpočtového provizoria, které nepovažoval za řešení ideální, ale za řešení nutné, a nastínil nutná opatření, které je nutné učinit pro zotavení státu a státních financí po válce.²⁰ Rašín též předestřel podobu státních rozpočtů – mělo se navázat na podobu rozpočtů rakouských, tj. rozpočet se měl dělit na řádný a mimořádný, přičemž mimořádnými výdaji byly výdaje vynucené poměry poválečnými a mající především přechodný charakter. Počítalo se se schodkem minimálně 700 miliónů korun, který měl být hrazen případnou půjčkou či zbývajícími penězi z Půjčky svobody ve výši přibližně 500 miliónů korun.²¹ Menší rozruch vyvolala pouze jeho výtka osobám vyhýbajícím se práci a pobírajícím pouze státní dávky. Správně ve své řeči poznamenal poslanec za agrární stranu prof. JUDr. Cyril Horáček, že se jednalo spíše o debatu obecně politickou, než-li o debatu nad číslicemi či ekonomickými důsledky rozpočtového provizoria.²² Toto rozpočtové provizorium platilo pouze na první pololetí roku 1919 a to jednak z důvodu, že chyběly materiály a informace k tomu, aby bylo možné odhadnout hospodaření státu na další rok a dále pro nedostatek času.²³ Pro předešlé období, tj. pro výdaje, které od vzniku samostatného státu schválil Nejvyšší národní výbor a poté Ministerská rada, získala vláda absolutorium. Tento zákon²⁴ v § 1 zmocňoval vládu, aby v období od 1. ledna do 30. června 1919 vybírala daně, dávky, poplatky a jiné státní důchody podle dosud platných předpisů a zároveň (v § 2), aby v případě, že státní výdaje nebude možno uhradit ze státních příjmů v tomto období, získala potřebné finance (do výše 1 miliard korun v období od 1. ledna do 30. června 1919) úvěrními operacemi. Ustanovení § 3 zmocnilo ministra financí k přímému nakládání se státním movitým a nemovitým majetkem a státními pohledávkami za zákonem stanovených podmínek. Dne 27. prosince 1918 vydala vláda nařízení č. 7²⁵, kterým se upravilo nově období rozpočtové ve shodě s kalendářním rokem, oproti v Rakousku platnému období od 1. července do 30. června příštího roku, a stanovila povinnost sestavit účetní

---

²⁰ Stenoprotokoly z 12. schůze Národního shromáždění ze dne 20. prosince 1918, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/012schuz/s012001.htm>.

²¹ PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 190 – 294.

²² Stenoprotokoly z 12. schůze Národního shromáždění ze dne 20. prosince 1918, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/012schuz/s012001.htm>.

²³ Viz exposé k rozpočtovému provisoriu pro první pololetí 1919, dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0235_00.htm.

²⁴ Zákon č. 95/1918 Sb. z. a n., o vedení státního hospodářství od 1. ledna do 30. června 1919, ze dne 20. prosince 1918.

²⁵ Nařízení ministra financí č. 7/1919 Sb. z. a n., o změně správního období pro státní hospodaření, o hrazení vydání až do uzákonění řádného rozpočtu, jakož i o státní účetní uzávěrce za dobu od 1. července do 31. prosince 1918 a za správní rok 1917/18, ze dne 27. prosince 1918.

uzávěrku za rok 1917/1918 a předložit ji nejpozději do konce dubna 1919.

První řádný státní rozpočet byl následně schválen dne 27. června 1919, a to na základě zákona č. 433/1919 Sb. z. a n.²⁶ Finanční zákon byl na půdě Národního shromáždění po rozsáhlé diskusi nad jednotlivými položkami rozpočtu nakonec přijat všemi hlasy.²⁷ Tento zákon stanovil ve svém článku I. (nebo spíše můžeme říci, že odhadnul) pro rok 1919 státní výdaje ve výši 6.713 miliónů korun a příjmy ve výši 2.812 korun. Tyto výdaje i příjmy rozčlenil na řádné a mimořádné.²⁸ Jak jsem již uvedla, jednalo se o pouhý odhad. Zároveň byla vláda zmocněna deficit překlenout úvěrními operacemi až do výše 3.903 miliónů korun. Tento zákon také přinesl zmocnění ministra financí (bez předchozího schválení Národním shromážděním) k zcizování nemovitého majetku (pokud odhadní cena nepřesáhne 50.000 korun) a za splnění stanovených podmínek i k jeho zatěžování.

Z důvodu nutnosti úhrady nákladů na válku na Slovensku a připojení Podkarpatské Rusi a přijetí dalších zákonů vyžadujících další výdaje²⁹ přijalo dne 18. prosince 1919 (po projednání v rozpočtovém výboru dne 10. a 11. prosince 1919) Národní shromáždění zákonem č. 670/1919 Sb.³⁰ dodatečný rozpočet, kterým byly změněny výdaje na konečnou částku 8.615,345.792 K, přičemž na řádné výdaje připadalo 2.609,823.719 K a na výdaje mimořádné 6.005,522.073 K. Tyto výdaje měly být hrazeny ze státních příjmů v celkové výši 3.709,754.500 K, přičemž na řádné příjmy připadalo 2.613,667.502 K a na příjmy mimořádné 1.096,086.998 K. Dále tento tzv. „dodatečný rozpočet“ změnil i zmocnění vlády na úvěrní operace, když zvýšil limit 3.903 mil. korun na 4.906 mil. korun. Z těchto čísel vyplývá, že státní rozpočet byl

---

²⁶ Zákon č. 433/1919 Sb. z. a n., finanční zákon republiky Československé pro rok 1919, ze dne 27. června 1919; srov. KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 65.

²⁷ Stenoprotokoly z 61. schůze Národního shromáždění ze dne 27. června 1919, dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/061schuz/s061001.htm>.

²⁸ Zákon č. 433/1919 Sb. z. a n., finanční zákon republiky Československé pro rok 1919, ze dne 27. června 1919; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 65; RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 87.

²⁹ Srov. např. KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 65; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, především s. 646 – 650; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 128 – 129; RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 87.

³⁰ Zákon č. 670/1919 Sb., kterým se mění články I., III. a V. finančního zákona republiky Československé pro rok 1919, ze dne 27. června 1919, č. 433 Sb. z. a n., ze dne 18. prosince 1919.

stanoven jako deficitní.³¹

Jelikož již bylo zřejmé, že se nestihne připravit a schválit rozpočet na další rok v řádném termínu, schválilo téhož dne, tj. 18. prosince 1919 Národní shromáždění provizorium v délce dvou měsíců pro příští rok a zároveň opět zmocnilo vládu ke krytí schodků úvěrními operacemi (do výše 450 mil. korun) a ministra financí k nakládání a zatěžování nemovitostí.³² V literatuře se ovšem údaje u rozpočtů rozcházejí (tato skutečnost je zřejmě způsobena rozdílnými zdroji pro zpracování), při své práci jsem vycházela z údajů uvedených přímo ve finančních zákonech.³³

2.2. Vývoj státních rozpočtů do roku 1938³⁴

Podíváme-li se na následný vývoj státních rozpočtů³⁵, obecně můžeme konstatovat, že zpočátku měly státní rozpočty charakter deficitní, ale vzhledem k hospodářskému poválečnému stavu, kdy, jak již bylo řečeno, státní finance byly zatíženy především válečnými reparacemi a výdaji na poválečnou obnovu hospodářství, není tato informace zajisté překvapivá. Již v roce 1921 bylo dosaženo prvního přebytku, který ovšem neměl dlouhého trvání a to především z důvodu hospodářské krize, která přinesla až do roku 1925, kdy byla vystřídána hospodářskou konjunkturou, schodkové (deficitní) státní rozpočty.³⁶ Po roce 1925 nastoupilo období přebytkových státních

---

³¹ Viz předmětný zákon č. 670/1919 Sb. z. a n.; dále např. KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 65; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, především s. 646 – 650; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 128 – 129; RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 87.

³² Zákon č. 669/1919 Sb. z. a n., o vedení státního hospodaření v době od 1. ledna do 29. února 1920, ze dne 18. prosince 1919.

³³ Dle publikace DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 129, se ve finančním zákoně se navrhovaly výdaje 5.954 mil. K, příjmy 2.812 mil. K, saldo tedy činilo 3.142 mil. K. Skutečnost podle státního závěrečného účtu ovšem dopadla jinak: výdaje nakonec činily 7.195 mil. K, příjmy 4.376 mil. K a saldo tak představovalo částku 2.819 mil. K. V rozpočtu ovšem nebyly započítány úroky případných dluhů, které měl stát převzít po monarchii a též rozdělení výdajů na řádné a mimořádné nebylo v souladu se skutečností.

³⁴ Podrobně o státním rozpočtu viz HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek III (P – R). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 867 – 880.

³⁵ Srov. RUDOLF, J. Vývoj státního hospodářství. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 390 – 405.

³⁶ KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 25.

rozpočtů, které trvají až do další hospodářské krize na počátku třicátých let.³⁷ Tato hospodářská krize znovu přinesla zvýšení státních výdajů a snížení státních příjmů, a proto se státní rozpočty ve třicátých letech opět dostávaly do deficitů, a to i přes to, že původně (především v letech 1931 - 1934) byly sestavovány jako rozpočty vyrovnané.

Rozpočet pro rok 1920 byl jako poslední z rozpočtů předložen Národnímu shromáždění opožděně, a to ministrem financí Kunešem Sonntágem (člen agrární strany a její pozdější místopředseda) dne 22. ledna 1920.³⁸ Národní shromáždění i přes bouřlivou diskusi a výtky ze strany opozičních poslanců tento rozpočet nakonec schválilo. Rozpočet (schválený zákonem č. 104/1920 Sb. z. a n.³⁹) přinesl schodek ve výši 2.716 miliónů korun, výdaje odhadoval na výši 10.416 miliónů korun, které měly být kryty příjmy ve výši 7.750 miliónů korun.⁴⁰ Z těchto čísel již vyplývá zlepšování se situace státních financí, schodek klesl oproti loňskému roku téměř na polovinu. V tomto rozpočtu ovšem nebyla zahrnuta veškeré vydání, např. v něm nebyly zahrnuty učitelské platy, které se zvyšovaly a jejichž úhradu chtěl stát přenést na země. Tento rozpočet podrobil kritice především prof. JUDr. Karel Engliš⁴¹ a tato optimistická čísla neměla oporu ani na půdě rozpočtového výboru, jelikož ministerstvo obrany po jeho schválení v rozpočtovém výboru přišlo s požadavkem 565 miliónů korun, čímž byl zvýšen schodek na 3,25 miliardy korun. Tento postup ministerstva obrany svědčil o přetrvávajících zmatecích ve státních financích a v procesu sestavování a přijímání rozpočtu. Jako plus tohoto rozpočtu na druhé straně můžeme jmenovat zlepšení poměru mimořádných výdajů k řádným, kdy se tento poměr oproti loňskému poměru 70:30 zlepšil na poměr 53:47 (v procentech). Nadále trvaly spory o zařazování výdajů do těchto dvou kategorií, v rámci kterých se do hlavní opozice dostávali hlavní oponenti v oblasti státních financí JUDr. Alois Rašín a JUDr. Karel Engliš. Jak již bylo uvedeno, většina resortů rozpočet překročila, a proto byl ke konci roku přijat dodatečný rozpočet zákonem č.81/1921 Sb.⁴², který tento postup legalizoval a vyřešil i financování

---

³⁷ KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 25 a násl.

³⁸ Stenoprotokoly ze 109. schůze Národního shromáždění konané dne 22. ledna 1920, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/109schuz/s109001.htm>.

³⁹ Zákon č. 104/1920 Sb. z. a n., finanční zákon, ze dne 29. ledna 1920.

⁴⁰ RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 88.

⁴¹ Dále v textu pouze JUDr. Karel Engliš.

⁴² Zákon č. 81/1921 Sb. z. a n., kterým se stanoví dodatek ke státnímu rozpočtu na rok 1920 a

dodatečných výdajů.⁴³

Státní rozpočet pro rok 1921 schválený zákonem č. 682/1920 Sb. z. a n.⁴⁴, jak jsem již zmínila výše, přinesl přebytek ve výši 2,1 miliardy korun (po započtení výdajů na investice 0,3 miliardy korun) a představoval první včas a řádně přijatý rozpočet a zároveň i první rozpočet s přebytkem.⁴⁵ Tento rozpočet předložil (nyní již jako ministr financí) JUDr. Karel Engliš a byl schválen na půdě Národního shromáždění dne 17. prosince 1920. Nově byl oddělen zvláštní rozpočet pro investice, přičemž bylo zakázáno přesouvat prostředky mezi vlastním rozpočtem a rozpočtem investičním, který obsahoval pouze výdaje. Ministr financí JUDr. Karel Engliš odůvodňoval oddělení investic především argumentem, aby nebyly investice kryty výnosy z daní. Další novinkou, kterou tento zákon přinesl, byla skutečnost, že nyní překročení rozpočtu povolovalo Národní shromáždění a nestačilo pouze povolení vládou⁴⁶ a nově byly zařazeny pod zvláštním označením příjmy a výdaje Podkarpatské Rusi, které až od roku 1928 byly, stejně jako u ostatních území státu, vykazovány v pododděleních jednotlivých kapitol. Původně počítal návrh s výdaji 13.842 mil. K (a na investice výdaji ve výši 3.053 mil. K), příjmy 14.130 mil. K a saldem 2.765 mil. K⁴⁷, ale skutečnost přinesla výdaje ve výši 18.557 mil. K, příjmy 20.725 mil. K a tím i přebytek ve výši 2.168 mil. K. V průběhu roku opět musel být přijat dodatečný rozpočet, a to zákonem č. 67/1922 Sb. z. a n.⁴⁸

Rozpočet pro rok 1922 byl přijat na základě finančního zákona č. 470/1921 Sb.

---

k finančnímu zákonu ze dne 29. ledna 1920, č. 104 Sb. z. a n., ze dne 8. února 1921.

⁴³ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 132 – 133. Dle závěrečného účtu se výdaje vyšplhaly na částku 13.932 mil. K, příjmy se zvýšily na 13.455 mil. K a saldo tak představovalo pouze 477 mil. K.

⁴⁴ Zákon č. 682/1920 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro tento rok, ze dne 17. prosince 1920.

⁴⁵ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část). in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 409; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 38.

⁴⁶ Doposud byla ve finančních zákonech zmocněna vláda, aby nekryté výdaje hradila úvěrními operacemi do určitého limitu, nyní nově dle čl. III k úhradě výdajů státním rozpočtem nekrytých anebo výdajů, kterými se překročí povolený úvěr a které nemohou být z jiných rozpočtových položek hrazeny, bylo nutné svolení Národního shromáždění (příp. Stálého výboru, pokud Národní shromáždění nezasedalo).

⁴⁷ Publikace uvádí jiné údaje, ale vycházela jsem, jak jsem již uvedla v úvodu této kapitoly, přímo z finančního zákona, stejně jako u ostatních rozpočtů.

⁴⁸ Zákon č. 67/1922 Sb. z. a n., kterým se mění finanční zákon republiky Československé pro rok 1921 z dne 17. prosince 1920, čís. 682 Sb. z. a n., a stanoví se dodatek ke státnímu rozpočtu a rozpočtu státních investic pro rok 1921. Na základě tohoto dodatku byly výdaje zvýšeny na 18.027 mil. korun (plus investice 3.173 mil. korun) a příjmy na částku 17.299 mil. korun. Srov. DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 118 – 119; 134 – 136; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 39.

z. a n.⁴⁹ Tento rozpočet nepřinesl žádné větší změny ve struktuře, počítal s výdaji ve výši 19.813 mil. K (plus investice 3.264 mil. K), příjmy 18.884 mil. K a saldem 4.193 mil. K, ale skutečně výdaje dosáhly částky 20.496 mil. K, příjmy 18.711 mil. K a saldo 1.785 mil. K.⁵⁰

Následující rozpočet pro rok 1923, tj. finanční zákon č. 372/1922 Sb. z. a n.,⁵¹ sestavil jako ministr financí Ing. Augustin Novák, kterého ovšem 15 dní před odevzdáním vládního návrhu nahradil ve funkci ministra financí JUDr. Alois Rašín.⁵² Vzhledem k rozsáhlé spolupráci těchto dvou odborníků a shodě ve většině názorů JUDr. Alois Rašín jako nový ministr financí návrh rozpočtu svého předchůdce respektoval. Novinkou bylo, že vláda na základě zákona č. 404/1922 Sb. z. a n.⁵³ mohla prohlásit podniky, které neměly administrativní ráz, za podniky spravované dle obchodních zásad a poté bylo vyloučeno, aby jejich schodky byly kryty daněmi. V důsledku toho bylo podnikové hospodářství odděleno od hospodářství státní správy, což se promítlo i do podoby státního rozpočtu. Dále byly rozlišeny osobní a věcné výdaje v jednotlivých kapitolách a byl zakázán tzv. virement (tj. přesun mezi nimi). Díky tomuto oddělení byly odkryty některé doposud skryté věci, tj. např. neúnosná výše osobních výdajů ve státním aparátu, která vyvolala zahájení prací na reformě státní správy. Tento rozpočet měl jako další nesporný klad skutečnost, že poprvé zde nedošlo k nárůstu státních výdajů oproti předchozímu roku. Návrh počítal s výdaji ve výši 22.371 mil. K (po sečtení výdajů ve výši 19.371 mil. K a investic ve výši 3 mil. K), příjmy 18.812 mil. K a saldem 3.559 mil. K, skutečné výdaje dosáhly výše 18.287 mil. K, příjmy 16.619 mil. K a saldo tak činilo 1.668 mil. K.⁵⁴

---

⁴⁹ Zákon č. 470/1921 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro tento rok, ze dne 19. listopadu 1921.

⁵⁰ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 134 – 140. KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 39.

⁵¹ Zákon č. 372/1922 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1923, ze dne 15. prosince 1922.

⁵² Vláda dr. Edvarda Beneše podala demisi po dohodě politických stran 7. října 1922 a byla nahrazena vládou Antonína Švehly. Viz Wikipedie – internetová encyklopedie, dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918 - 1938-csr/edvard-benes/prehled-ministru-24663/> a https://cs.wikipedia.org/wiki/V1%C3%A1da_Edvarda_Bene%C5%A1e.

⁵³ Zákon č. 404/1922 Sb. z. a n., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plnit úkoly správní, ze dne 18. prosince 1922.

⁵⁴ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 40; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 140 – 142.

Do výše popsaného období a vývoje výše příjmů a výdajů a tím i deficitů (či naopak přebytků) státních rozpočtů nejvíce zasáhla deflační politika státu, která sice přinesla na jedné straně pokles vnitřní cenové hladiny, ale na druhé straně způsobila vysokou nezaměstnanost, krizi ve výrobě a také ve státních financích. Jelikož státní rozpočty pro rok 1922 a 1923 představovaly rozpočty deficitní,⁵⁵ musela vláda hledat zdroje pro financování schodků. Takovým zdrojem byla např. dohoda o půjčce uzavřená se Spojenými státy americkými, která ovšem byla podmíněna řadou poměrně přísných podmínek.⁵⁶

Podívejme se nyní na podobu státních rozpočtů v letech 1924 – 1926 a změny, kterých doznaly. Rozpočet pro rok 1924 (finanční zákon č. 245/1923 Sb. z. a n.⁵⁷), předložený ministrem financí Bohdanem Bečkou, stejně jako další dva rozpočty, přinesl poprvé samostatné vedení nouzové výpomoci státním zaměstnancům, doposud hrazených mimo rozpočet. Dále bylo provedeno několik změn v označení jednotlivých kapitol rozpočtu, byly vytvořeny kapitoly nové apod. Následně rozpočet pro rok 1925 (finanční zákon č. 278/1924 Sb. z. a n.⁵⁸) přinesl na základě vládního nařízení č. 206/1924 Sb. z. a n.⁵⁹ vykazování pouze celkového přebytku či schodku u státních podniků, na které se vztahovaly zásady obchodování, což odkrylo informaci, který podnik rozpočet zatěžuje a který naopak patří mezi podniky ziskové. Rozpočet pro rok 1926 (finanční zákon č. 207/1925 Sb. z. a n.⁶⁰) nově přinesl v čl. XII finančního zákona specifikaci podniků, pro které může být opatřen úvěr a v jaké výši a dále opustil samostatné oddělené vedení investičních rozpočtů (hlavní část investic spadala pod podniky, které nyní měly vlastní rozpočet a zbývající část investic, tzv. administrativní investice, byla zařazena pod jednotlivé kapitoly). Pro všechny tyto tři rozpočty je

---

⁵⁵ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část). in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 409 a VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 53. Odlišné údaje uvádí autor ve svém díle VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 48 – 49, kde nalezneme deficity 3,1 miliard pro rok 1922, 2,9 miliard pro rok 1923, 1,9 miliard pro rok 1924.

⁵⁶ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 49.

⁵⁷ Zákon č. 245/1923 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1924, ze dne 14. prosince 1923.

⁵⁸ Zákon č. 278/1924 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1925, ze dne 12. prosince 1924.

⁵⁹ Vládní nařízení č. 206/1924 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež povahou nemají plniti úkoly správní, ze dne 25. září 1924.

⁶⁰ Zákon č. 207/1925 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1926, ze dne 15. října 1925.

typický neustálý pokles výdajů, za což si pro tuto svoji restriktivní politiku ministr financí vysloužil mnohou kritiku. Odhadované výdaje ve finančních zákonech v letech 1924 – 26 činily 19.223 mil. K, 10.893 mil. K a 10.070 mil. K; příjmy 16.391 mil. K, 9.301 mil. K, 10.086 mil. K a salda tak představovala částky 2.832 mil. K, 1.592 mil. K a dokonce i přebytek 86 mil. K. Skutečnost v letech 1924 – 26 dospěla k následujícím výsledkům: výdaje 18.544 mil. K, 11.157 mil. K, 11.117 mil. K; příjmy 18.008 mil. K, 10.939 mil. K, 13.470 mil. K a skutečná salda tak dosáhla částek 536 mil. K, 218 mil. K a v roce 1926 přebytek 2.353 mil. K.⁶¹

Pro další období státních rozpočtů bylo zásadní opuštění deflační politiky v březnu 1925, jehož důsledkem bylo období vysoké hospodářské konjunktury, která se odrazila i na státních financích a státních rozpočtů, tj. především výši příjmů a výdajů.⁶²

Rozpočet pro rok 1927⁶³ souvisí s rozpočtovou reformou, a proto bude vyloženo v rámci kapitoly o rozpočtové reformě. Zde pouze uvedeme, že počítal s výdaji 9.744 mil. K (po započtení výdajů na dráhy), příjmy 9.724 mil. K, schodkem 20 mil. K, oproti tomu skutečné výdaje dosáhly částky 10.536 mil. K, příjmy 10.455 mil. K a schodek 81 mil. K. Rozpočet pro rok 1928⁶⁴ jako novinku přinesl rozdělení příjmů a výdajů na dvě části, a to preliminované, tzn. plánované výdaje a příjmy nepreliminované, tj. výdaje a příjmy, se kterými rozpočet nepočítal. Rozpočet pro rok 1929 byl, co se týče obsahu a struktury podobný.⁶⁵ Pro rok 1928 a 1929 se předpokládaly výdaje ve výši 9.536 a 9.534 mil. K, příjmy 9.562 a 9.570 mil. K a přebytky ve výši 26 a 36 mil. K. Skutečné výsledky pak vypadaly následovně: výdaje 11.340 a 9.889 mil. K, příjmy 9.981 a 10.799 mil. K a schodek 1.359 mil. K a další rok naopak přebytek ve výši 910 mil. K.

Rozpočet pro rok 1930⁶⁶ předložil opět jako ministr financí JUDr. Karel Engliš, který nahradil na postu ministra financí JUDr. Bohumila Vlasáka po demisi vlády

---

⁶¹KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 40 – 41; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 142 – 146.

⁶² VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 70; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 53.

⁶³ Zákon č. 221/1926 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1927, ze dne 15. prosince 1926.

⁶⁴ Zákon č. 176/1927 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928, ze dne 16. prosince 1927.

⁶⁵ zákon č. 203/1928 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1929, ze dne 22. listopadu 1928.

⁶⁶ Zákon č. 42/1930 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1930, ze dne 4. dubna 1930.

Františka Udržala (člen agrární strany) dne 27. října 1929.⁶⁷ Tento rozpočet byl předložen se zpožděním, až dne 8. ledna 1930, a proto již dne 7. listopadu 1929 zmocnilo Národní shromáždění⁶⁸ vládu vést finanční hospodářství dle rozpočtu pro rok 1929 až do 28. února 1930, a toto provizorium bylo následně prodlužováno až do 15. dubna 1930. Naopak rozpočet pro rok 1931⁶⁹ předložil JUDr. Karel Engliš závčasu již dne 25. září 1930 a do tohoto rozpočtu se již znatelně promítá nastupující hospodářská krize (klesaly zisky státních podniků a objevuje se nutnost podporovat nezaměstnané), což se odrazilo i v číselných údajích. Původně bylo počítáno pro roky 1930 a 1931 s výdaji ve výši 9.367 a 9.839 mil. K, příjmy 9.420 a 9.844 mil. K, a přebytky ve výši 53 a 5 mil. K. Skutečné výdaje představovaly 9.873 a 11.102 mil. K, příjmy 9.647 a 9.133 mil. K a saldo nakonec činilo schodek ve výši 226 a 1.969 mil. K. Mimo rámec zákona v minulých letech byly v rozpočtech vytvářeny přebytky, které se kumulovaly jako příjmové rezervy a nyní se použily jako nečekaný zdroj příjmů. V žádném právním předpise ovšem nebyl tento postup ošetřen.⁷⁰

Na vývoj státních rozpočtů na počátku třicátých let měla zásadní vliv velká hospodářská krize, která přinesla snížení národního důchodu (mezi lety 1929 a 1935 se jednalo o propad o 31.600 mil. K) a státní rozpočty se dostaly opět do deficitů.⁷¹ Tyto deficity se stát snažil řešit především za pomoci vládních úvěrů.⁷²

Všechny rozpočty pro rok 1932 – 1936 předkládal jako ministr financí JUDr. Karel Trapl,⁷³ přičemž první rozpočet pro rok 1932 předložil 14. října 1931 a doprovodil jej slovy: „(...) *Hospodářství, jež mělo pracně odčičňovati, co dnešní i příštím generacím přinesla válka, zapomnělo bohužel příliš často na tento smutný svůj úděl a tvořilo to, co*

---

⁶⁷ <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-cs/frantisek-udrzal-2/prehled-ministru-24656/> Vláda podala demisi z důvodu vystoupení Hlinkovy slovenské ľudové strany z vlády (reakce na odsouzení Vojtěcha Tukey) a vysání předčasných voleb. Novou vládu sestavil opět František Udržal. Viz Wikipedie – internetová encyklopedie, dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_vl%C3%A1da_Franti%C5%A1ka_Udr%C5%BEala

⁶⁸ Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 175/1929 Sb. Z. a n., o zatímním vedení státního hospodářství od 1. ledna do 28. února 1930, ze dne 7. 11. 1929.

⁶⁹ Zákon č. 187/1930 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1931, ze dne 18. prosince 1930.

⁷⁰ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 148 – 157.

⁷¹ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část) in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 412.

⁷² VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 53.

⁷³ JUDr. Karel Trapl zastával post ministra financí jako nezávislý (tj. bez příslušnosti k určité politické straně) od 16. dubna 1931 do 17. března 1936, kdy odstoupil ze zdravotních důvodů, v druhé vládě Františka Udržala, v první, druhé i třetí vládě Jana Malypetra a první a druhé vládě Milana Hodži. Viz Wikipedie – internetová encyklopedie, dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Trapl.

*mohlo být dopřáno jen šťastné budoucnosti. Žilo se nad poměry, místo aby se pracovalo a šetřilo.*⁷⁴ Dostal též vládní pověření k přípravě zákona o úsporných opatřeních ve státní správě, protože zákon ze dne 22. prosince 1924⁷⁵ se neosvědčil a větší úspory v této oblasti nepřinesl. Při přípravě rozpočtu počítal s poklesem státních příjmů, a to nejen z důvodu poklesu výnosu z daní, ale i z důvodu poklesu zisku státních podniků. Zároveň zřídil i inspektorát pro vybírání daňových nedoplatků. Všechny tyto kroky souvisely s úvodními slovy ministra financí a jeho snahou o úsporná opatření v oblasti státních financí. Vraťme se ale zpět k rozpočtům. Pro roky 1932 – 1936⁷⁶ byly odhadovány v rozpočtech výdaje ve výši 9.319 mil. K, 8.633 mil. K, 7.631 mil. K, 7.983 mil. K a 8.032 mil. K, příjmy ve výši 9.844 mil. K, 9.323 mil. K, 8.634 mil. K, 7.632 mil. K, 7.985 mil. K a 8.033 mil. K, saldo pak mělo představovat přebytky ve výši 5 mil. K, 4 mil. K, 1 mil. K, 1 mil. K, 2 mil. K a 1 mil. K. Skutečné výdaje ovšem činily 11.102 mil. K, 9.550 mil. K, 9.082 mil. K, 8.197 mil. K, 8.710 mil. K a 9.314 mil. K; příjmy 9.133 mil. K, 8.367 mil. K, 7.575 mil. K, 7.492 mil. K, 7.054 mil. K a 7.554 mil. K; a salda, byť byla odhadována jako přebytková, se dostala do schodků ve výši 1.969 mil. K, 1.183 mil. K, 1.507 mil. K, 705 mil. K, 1.656 mil. K, 1.760 mil. K. Rozpočet pro rok 1933 byl předložen teprve v půlce prosince 1932, a jelikož nebyl přijat do konce roku, ale až dne 24. února 1933, byla situace vyřešena provizoriem, a to zákonem č. 197/1932 Sb. z. a n., o zatímním vedení státního hospodářství od 1. ledna do 28. února 1933.⁷⁷ Pro všechny rozpočty byla typická snaha snižovat státní výdaje, ovšem vyrovnanosti nebylo dosahováno, a to především z důvodu nárůstu nepreliminovaných (nepředpokládaných) výdajů.⁷⁸ Dále byla přijímána různá opatření za účelem dalšího snižování výdajů a především zavedení kontroly příjmů a výdajů. Krize zasáhla především státní podniky, nejvážněji pak státní dráhy, které představovaly

---

⁷⁴ Citace stenoprotokoly ze 142. schůze Poslanecké sněmovny, konané dne 14. října 1931, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/142schuz/s142001.htm>.

⁷⁵ Zákon č. 286/1924 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních ve veřejné správě, ze dne 22. prosince 1924, který byl novelizován zákonem č. 144/1930 Sb. z. a n. a vládním nařízením č. 380/1938 Sb. z. a n.

⁷⁶ Zákon č. 199/1931 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1932, ze dne 18. prosince 1931; zákon č. 37/1933 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1933, ze dne 24. února 1933; zákon č. 236/1933 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1934, ze dne 21. prosince 1933; zákon č. 256/1934 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1935, ze dne 19. prosince 1934; zákon č. 245/1935 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1936, ze dne 21. prosince 1935

⁷⁷ Zákon č. 197/1932 Sb. z. a n., o zatímním vedení státního hospodářství od 1. ledna do 28. února 1933, ze dne 28. prosince 1932.

⁷⁸ Jednalo se například o náklady vzniklé reformou gentského systému, konečným vyřízením platů z mírových smluv nebo úpravou penzí státních zaměstnanců. DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 158 – 164.

největší státní podnik.⁷⁹

Rozpočet pro rok 1937 předložil ke schválení Národnímu shromáždění ministr financí Josef Kalfus⁸⁰ dne 16. října 1936. Novinkou bylo zavedení rozpočtové kontroly a cenové komise. Jinak se jednalo (stejně tak i v případě rozpočtů pro rok 1937 a 1938) pouze o drobné úpravy v obsahu a struktuře rozpočtu.⁸¹ Shrňme si čísla po roky 1936 – 1938. Rozpočty předpokládaly výdaje ve výši 8.032 mil. K, 8.454 mil. K a 10.117 mil. K; příjmy ve výši 8.033 mil. K, 8.456 mil. K a 10.120 mil. K; salda měla být přebytková ve výši 1 mil. K, 2 mil. K a 3 mil. K. Skutečné výdaje pro rok 1936 a 1937 dosáhly částky 9.314 mil. K a 8.961 mil. K, příjmy pak částky 7.554 mil. K a 8.970 mil. K, z čehož vyplývá schodek ve výši 1.760 mil. K a přebytek 9 mil. K. Skutečné výsledky hospodaření pro rok 1938 chybí, což můžeme přičítat politickému vývoji. Zřetelně se již v tomto období do podoby rozpočtů odráží zvýšené výdaje státu na obranu, které udávaly tón rozpočtům (viz kapitola o období zbrojení).⁸²

2.3. Podoba rozpočtů a proces přijímání rozpočtu, rozpočtová reforma v roce 1926

Rozpočet se již v době Rakousko-Uherska dělil na rozpočet v užším slova smyslu a finanční zákon. Rozpočet v užším slova smyslu obsahoval podrobně rozepsané jednotlivé položky příjmů a výdajů a finanční zákon obsahoval celkové výdaje a příjmy a dále zmocnění ministra financí (např. k prodeji státního majetku) či zmocnění vlády (např. ke krytí určitých výdajů úvěry do stanovené výše). Ke schválení říšské radě (parlamentu) předkládalo rozpočet ministerstvo financí. Vláda se v rámci hospodaření nesměla od něj odchylovat, ale zároveň zde nenalezneme žádná trestní ustanovení za případné nedodržení rozpočtu. Příjmy a výdaje byly členěny na stálé a přechodné (od tohoto dělení bylo po vzniku samostatného státu upuštěno) a dále na řádné a mimořádné

---

⁷⁹ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 158 – 164.

⁸⁰ JUDr. Josef Kalfus byl několikanásobný ministr financí, a to jako nestraník. viz Wikipedie – internetová encyklopedie, dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Kalfus.

⁸¹ Zákon č. 245/1935 Sb. z. a n., kterým se stanoví rozpočet na rok 1936, ze dne 21. prosince 1935; zákon č. 311/1936 Sb. z. a n., kterým se stanoví rozpočet na rok 1937, ze dne 18. prosince 1936; zákon č. 243/1937 Sb. z. a n., kterým se stanoví rozpočet na rok 1938, ze dne 17. prosince 1937.

⁸² DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 166 – 168.

(většinou se jednalo o příjmy či výdaje dočasné, na určitou jednorázovou či dočasnou akci, např. na zřízení nějaké instituce).⁸³

Po vzniku samostatného Československa na tuto podobu rozpočtu nový stát navázal, rozpočet měl podobu zákona, ovšem s několika změnami vyplývajícími ze změněných okolností v nově vzniklém státě a z přijetí zákona č. 175/1919 Sb., na základě kterého byl zřízen Nejvyšší účetní kontrolní úřad⁸⁴, který nahradil dřívější právní úpravu kontroly plnění rozpočtu ze strany rakouského Nejvyššího účetního dvoru. Prováděcí předpis pro státní rozpočet bychom ovšem marně hledali. Návrh státního rozpočtu (návrh finančního zákona) předkládala ke schválení parlamentu, tj. v období První republiky Národnímu shromáždění, vláda⁸⁵, přičemž parlament také schvaloval nové položky v rozpočtu, které předtím musela povolit ministerská rada za souhlasu ministra financí. Jako další odchylku od rakouské předlohy můžeme uvést, že nebyl převzat § 11 zákona č. 141/1867 ř.z.⁸⁶, na základě kterého schvalovala říšská rada každoročně vedle rozpočtu i daně a dávky, čímž došlo k tomu, že daně a dávky, jež patřily mezi státní příjmy, měly samostatný osud v rámci daňových zákonů. V případě, že by parlament zamítl vládní návrh rozpočtu, řešila tuto situaci ústavní listina⁸⁷ ve svém § 46, který stanovil, že vláda je oprávněna v případě zamítnutí jakéhokoliv vládního návrhu zákona parlamentem se jednomyslně usnést a předložit zamítnutý návrh zákona a tedy i státní rozpočet lidovému hlasování (referendu). Této možnosti ovšem vláda nikdy nevyužila.⁸⁸

Rozpočet se stejně jako v Rakousko-Uhersku dělil na návrh finančního zákona a přílohy k němu (tj. podrobné položky rozpočtu, příjmy a výdaje členěné na kapitoly, paragrafy a tituly, nebo-li rozpočet v užším slova smyslu) a dále obsahoval vysvětlivky a expozé ministra financí, který rozpočet předkládal za vládu parlamentu. Návrh

---

⁸³ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 86 – 92; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 38.

⁸⁴ Zákon č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu, ze dne 20. března 1919.

⁸⁵ Viz Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 6. března 1920.

⁸⁶ Zákon č. 141/1867 ř. z., jímžto se změňuje základní zákon o zastupitelstvu říšském, daný dne 26. února 1861, ze dne 21. prosince 1867.

⁸⁷ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 6. března 1920.

⁸⁸ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 97 – 105.

finančního zákona opět obsahoval články udávající celkovou výši výdajů a příjmů a dále zmocňovací články, proti kterým (především pak proti zmocnění vlády krýt schodky úvěrovými operacemi) ostře vystupoval především JUDr. Alois Rašín. Zároveň návrh finančního zákona obsahoval zásadu (od rozpočtu pro rok 1921), že úvěrů může být použito pouze k potřebám definovaným v příslušných kapitolách, titulech a paragrafech a pododděleních státního rozpočtu. Pro odchýlení se od této zásady se vyžadoval souhlas ministra financí. Dále se vyžadoval souhlas ministra financí a Nejvyššího účetního kontrolního úřadu v případě, že úvěr nestačil, ale bylo možné výdaje uhradit úsporami v rámci rozpočtu kapitoly. Pro případ hrazení výdajů, které nebyly opatřeny úvěrem anebo úvěr překročily, byl nutný souhlas Národního shromáždění (a nezasedalo-li, tak Stálého výboru Národního shromáždění).⁸⁹ Na rozdíl od Rakousko-Uherska byl každý resort zachycen pouze v jedné kapitole výdajové a v jedné kapitole příjmové tomu odpovídající. Výdaje byly rozděleny na následující kapitoly: kapitoly věnované jednotlivým ministerstvům, dále pak kapitola Národního shromáždění, Nejvyššího účetního kontrolního úřadu, Prezidenta republiky, Kanceláře prezidenta republiky apod. Podíváme-li se na vývoj výdajů, tak na předních místech mezi výdaji bylo v prvních letech existence Československa ministerstvo železnic (od roku 1920 do roku 1924 se dokonce pohybovalo na prvním místě), dále následovaly výdaje na sociální péči a národní obranu, a na posledním místě, tj. nejméně výdajů stát vynakládal na ministerstvo obchodu. Významnou položku mezi výdaji také zastávaly výdaje do státních podniků.⁹⁰ Příjmy byly též rozděleny na jednotlivé kapitoly, které odpovídaly kapitolám výdajů, a důležitou položkou příjmů byly daně. Ve vysvětlivkách, které měly podobu sešitů, pak autoři státního rozpočtu vysvětlovali všechny změny, ke kterým došlo oproti předchozím rozpočtům, a podrobně rozváděli všechny položky rozpočtu. Expóze nebylo oficiální součástí státního rozpočtu, ministr financí v něm pouze shrnul nejvýznamnější změny a většinou také ohodnotil stav hospodářství, stav státní pokladny, státních financí apod.⁹¹

---

⁸⁹ Např. čl. II. a čl. III zákona č. 682/1920 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investicí pro tento rok, ze dne 17. prosince 1920 (rozpočet pro rok 1921).

⁹⁰ Ovšem tato informace je trochu zavádějící, jelikož mnoho výdajů bylo skryto pod různé položky rozpočtu a především pod výdaje mimořádné. srov. DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 293. V této publikaci se autorka mimo jiné zaměřila na podrobný rozbor výdajů státu.

⁹¹ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 98 – 105.

Ještě před provedením rozpočtové reformy doznala podoba státních rozpočtů další změny, a to upuštěním od samostatného rozpočtu investic, které byly vedeny odděleně od rozpočtu pro rok 1921 až do roku 1925. Následně od roku 1926 byly investice zařazovány do jednotlivých kapitol rozpočtu, podle toho, do kterého resortu či oblasti spadaly. Změny se dotkly i ustanovení o zmocnění ministra financí při nakládání s nemovitostmi a od roku 1925 dochází k oddělenému účtování státních podniků, jak již bylo zmíněno výše, přičemž do rozpočtu se nově uvedly pouze jejich přebytky či schodky.⁹²

Proces vytváření rozpočtu se rozpadal do čtyř následujících fází: fáze sestavovací, schvalovací, prováděcí a kontrolní. Na první fázi se podílela všechna ministerstva a jejím výstupem byl vládní návrh rozpočtu. Schvalování se odehrávalo na půdě zákonodárných sborů a ústilo v přijetí finančního zákona a státního rozpočtu. Následující prováděcí fáze opět patřila do působnosti všech ministerstev a poslední fázi realizoval Nejvyšší účetní a kontrolní úřad, který sestavoval státní závěrečný účet, jenž opět schvaloval parlament.⁹³

Podívejme se nejprve na první fázi sestavování rozpočtu, kterou mělo na starost ministerstvo financí, respektive jeho rozpočtový odbor, u kterého se všechny práce soustředily. Ministerstvo vypracovávalo návrh finančního zákona a státního rozpočtu, včetně důvodové zprávy a vysvětlivek. Na začátku roku vydalo směrnice, podle kterých měla jednotlivá ministerstva sestavovat své dílčí návrhy rozpočtů, přičemž měla dodržovat zásadu zařadit pouze ty výdaje, které jsou nezbytné pro pravidelný a nerušený chod státní správy a vycházet z realizovaných výdajů v posledních třech letech, což ale bylo v praxi porušováno a ministerstvo financí proto muselo každý jednotlivý výdaj předložený ministerstvy přezkoumávat. Poté, co se u ministra financí shromáždily všechny jednotlivé návrhy rozpočtů od jednotlivých ministerstev a došlo k přezkoumání všech položek (přičemž ministr financí byl oprávněn vrátit návrhy zpět k přepracování, ale nebyl oprávněn celou položku škrtnout), byl celý rozpočet předán k projednání vládě, která jej po schválení předala parlamentu jako vládní návrh finančního zákona, přičemž schůzí rozpočtového výboru i parlamentu, na kterých

---

⁹² KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 38 – 41; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 119.

⁹³ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 182.

se projednával rozpočet, se museli povinně účastnit ministři (minimálně ti, kterých se to týkalo). Státní rozpočty byly též součástí všech programových prohlášení vlád (kromě vlády Karla Kramáře).⁹⁴

Druhá z fází, fáze schvalovací, začínala předložením vládního návrhu finančního zákona (rozpočtu) vládou parlamentu a končila jeho schválením a byla upravena (po jejím přijetí v roce 1920) i v ústavní listině⁹⁵ a to v § 41, podle jehož odstavce 3 musel být nejprve rozpočet předložen poslanecké sněmovně a až po té senátu. Zároveň byly stanoveny v § 43 i lhůty pro projednání (jeden měsíc pro senát, tuto lhůtu nebylo možné senátu prodloužit, ovšem bylo možné ji zkrátit na šest dnů). Pokud se senát nevyjádřil, mělo se za to, že s návrhem souhlasí. Návrh rozpočtu uváděl svojí řečí ministr financí, poté byla na pořadu všeobecná debata a následně se návrh předal rozpočtovému výboru, jehož práce vyústila ve zprávu generálního rozpočtového zpravodaje o návrhu a případných pozměňovacích návrzích. Poté následovala podrobná rozprava k jednotlivým položkám státního rozpočtu a vše končilo hlasováním a přijetím návrhu. Obdobně se postupovalo i na půdě senátu. Podíváme-li se na stenoprotokoly ze schůzí Národního shromáždění, na kterých byly finanční zákony schvalovány, vidíme, že vždy byl průběh schvalování rozpočtu poměrně emociální, bouřlivý, ale téměř vždy převládlo hledisko nutnosti přijetí rozpočtu nad emocemi a rozpočty byly nakonec i přes rozsáhlé diskuse a opoziční názory přijaty. Správně poznamenal poslanec za Republikánskou stranu československého venkova dr. Cyril Horáček, že debaty nad rozpočty jsou spíše debatami nad politikou a obecným stavem státu, než-li debatou nad čísly.⁹⁶

Podívejme se nyní na nejvýznamnější změnu rozpočtů, tj. na rozpočtovou reformu, která byla provedena v roce 1926 na základě zákona č. 221/1926 Sb. z. a n.⁹⁷ a souvisela i s daňovou reformou v roce 1927, které se budu věnovat v dalších kapitolách. Tato reforma byla připravena a provedena v době, kdy funkci ministra financí zastával

---

⁹⁴ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 187 – 197.

⁹⁵ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 6. března 1920.

⁹⁶ Stenoprotokoly z 12. schůze Národního shromáždění ze dne 20. prosince 1918, dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/012schuz/s012001.htm>; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 198 – 212.

⁹⁷ Zákon č. 221/1926 Sb. z. a n., finanční zákon republiky Československé, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1927, ze dne 15. prosince 1926 a vládní nařízení č. 4/1927 Sb. z. a n., kterým se vydávají podrobné předpisy k článkům VI až XI a XV a XVI finančního zákona pro rok 1927, ze dne 27. ledna 1927.

JUDr. Karel Engliš a vycházela z jeho teorie⁹⁸, podle které se (mimo jiné) hospodářská působnost státu skládá z různých aktivit, dle kterých by se měl státní rozpočet strukturovat.⁹⁹ Na základě této teorie byl státní rozpočet rozdělen do čtyř oddílů: rozpočet státní správy, výsledky hospodaření státních podniků, hospodaření samosprávných celků a dalších částí veřejného sektoru, které fungovaly na principu vlastního nevýdělečného financování, a poslední část představovala správa státního dluhu. První oddíl se dále dělil na pět pododdílů a představoval těžiště celého rozpočtu. Právě do tohoto oddílu byly převáděny přebytky anebo zisky státních podniků. Druhý oddíl se dělil na provozní rozpočet, investiční rozpočet a použití čistého zisku a obsahoval monopoly finanční správy a tzv. přičleněná odvětví (pošty, dráhy, státní lesy apod.). Dále byl rozpočet dělen dle zemí na rozpočet pro Čechy, pro Moravskoslezskou zemi, pro Slovensko a Podkarpatskou Rus a výdaje rozděloval na výdaje řádné a mimořádné, což ale již nebylo zahrnuto do finančního zákona, který toto dělení na řádné mimořádné výdaje opustil. Použití mimořádných výdajů nad 50.000 korun bylo i nadále podmíněno svolením ministra financí.¹⁰⁰

V roce 1927 vypracovalo ministerstvo financí též finanční řád upravující státní rozpočty i hospodaření státních podniků¹⁰¹ a v témže roce byl též konstituován silniční fond, a to zákonem č. 116/1927 Sb. z. a n.¹⁰² jako samostatná právnická osoba na státu neodvislá, která má samostatnou stránku výdajovou a příjmovou.¹⁰³ Tato podoba státních rozpočtů zůstala s menšími změnami (např. doplnění o mimorozpočtové fondy) zachována až do roku 1938, respektive 1939, a po druhé světové válce se na ni navázalo.

---

⁹⁸ Podrobněji např. VENCOVSKÝ, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994, s. 35 – 40 a dále především publikace DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007 (Englišovi jsou věnovány především s. 51 – 60).

⁹⁹ ENGLIŠ, K. Národní hospodářství. Brno: Jota, 1994, především s. 288 – 303; ENGLIŠ, K. Finanční věda. Praha: Fr. Borový, 1929, především s. 264 – 278.

¹⁰⁰ PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 155; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 120, 148 – 157; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 41.

¹⁰¹ Státní podniky jako podniky v rukou (vlastnictví) státu (mezi největší patřily např. státní dráhy, dále můžeme uvést státní lesy, státní lázně, poštu, státní baňské a hutnické závody, apod.), které považoval dr. Engliš za nástroj své státní politiky. Srov. např. DOLEŽALOVÁ, A. Karel Engliš - reformátor rozpočtové a daňové politiky první republiky. in: Daňový expert 2013/10 (internetový časopis – dostupné na www.danarionline.cz).

¹⁰² Zákon č. 116/1927 Sb. z. a n., o silničním fondu, ze dne 14. července 1927.

¹⁰³ KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 70 – 71.

Státní rozpočty v době První republiky podrobila přísné kritice především Antonie Doležalová, která ve své publikaci¹⁰⁴ a v ní uvedených tabulkách dokazuje, že například rozpočtový přebytek v roce 1921 byl fikcí, dále poukazuje na nepohotovost platebních prostředků ve státní pokladně, což se opakovaně řešilo cestou dodatečných rozpočtů či úvěrovými operacemi v soukromém sektoru. Také podrobuje kritice skutečnost, že nebyly započítávány rozpočty samosprávných celků.¹⁰⁵ Veřejné výdaje pak bylo nutné vypočíst sečtením výdajů na státní správu, investice, státní podniky a přiděly samosprávě. Dále pak kritizovala fakt, že vedle toho se ještě hospodařilo mimo rozpočet za úvěrové prostředky na základě různých právních titulů, což bylo často dodatečně legalizováno dodatečnými rozpočty či kryto úvěrovými operacemi. Zdůraznila též extrémní situaci, ke které došlo v roce 1920, kdy výdaje mimořádné byly vyšší než ty řádné.¹⁰⁶

Všechny tyto výtky ovšem nezohledňují velmi podstatnou skutečnost, že poválečný stav státu vyžadoval velmi rozsáhlé výdaje¹⁰⁷ a nově vzniklý stát musel teprve příjmovou stránku vybudovat. Ano, je možné připustit kritiku „mimorozpočtového“ financování výdajů, ovšem mnohé výdaje nebylo možné předvídat, a tudíž i jejich financování nebylo lehké a snadno zajistitelné. Porovnáme-li navíc výsledky hospodaření státu se současným stavem našich rozpočtů, jednalo se dle mého názoru i přes výše uvedené nedostatky o období, kdy stát dokázal dosáhnout velmi zdařilých výsledků.

2.4. Státní dluh a státní půjčky¹⁰⁸

Jak jsem uvedla již v úvodu této práce, na základě mírových jednání v Paříži¹⁰⁹

---

¹⁰⁴ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 216 – 232.

¹⁰⁷ Jak již bylo uvedeno výše, jednalo se o výdaje na poválečnou obnovu státu, zajištění zásobování průmyslu surovinami a obyvatelstva potravinami, vybudování nového státního aparátu, novelizace a sjednocení právního řádu, dále se jednalo o výdaje na úhradu podílu Československa na předválečném rakousko-uherském dluhu, úhradu nákladů na repatriaci legionářů, na podporu válečných invalidů, na zahraniční odboj a československou zahraniční armádu, tzv. poplatků za osvobození apod.

¹⁰⁸ Podrobně o této problematice KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 83 – 105 a HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 411 – 421.

vstoupila Československá republika do své existence s dluhem, který se po započtení úroků vyšplhal na částku 45 miliard korun.¹¹⁰ Tento dluh se skládal z příspěvku na osvobození ve výši 5 miliard korun (teprve na základě jednání v rámci Haagské konference v roce 1930 byl tento dluh snížen a to na výši 1,2 miliard korun),¹¹¹ z nákladů na armádu a repatriaci legií ve výši cca 8 miliard korun, podíl na dlužích Rakousko-Uherska a úhradě části bankovek a cenných papírů ve výši 5 miliard korun a z náhrady za převzetí majetku Rakousko-Uherska ve výši cca 7,6 miliard korun. Tyto závazky Československá republika potvrdila ve smlouvě v Saint-Germain uzavřené dne 10. září 1919¹¹², tedy ještě před podpisem mírové smlouvy s Rakouskem, která měla garantovat státní hranice nově vzniklého státu.¹¹³ Původně mělo Československo celkem zaplatit 13,277 miliard korun, ale rozhodnutím Haagské konference v roce 1930 byl snížen tento závazek Československa na 6,342 miliard korun.¹¹⁴

Podívejme se ovšem podrobněji na jednání na mírové konferenci z pohledu otázek finančních. Nejprve vládl všeobecný optimismus nejen mezi obyvateli našeho státu, ale i mezi politickými činiteli, že bude Československu přiznána válečná náhrada, ovšem brzy zástupci státu na mírové konferenci zjistili, že skutečnost bude jiná. Dne 21. února 1919 podala československá delegace memorandum, ve kterém vyjádřila svůj požadavek na přiznání válečných reparací. Z důvodu jeho kritiky ze strany spojenců i jeho nedostatečnosti ve svém odůvodnění, bylo záhy vzato memorandum zpět a na oficiální pořad jednání konference se tak nedostalo. Přístup spojenců k nástupnickým státům byl ovlivněn i neschopností Rakouska, Maďarská a Německa platit náhrady.

---

¹⁰⁹ Podrobněji o účasti zástupců ČSR na mírové konferenci např. KLÍMEK, A. – KUBŮ, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995.

¹¹⁰ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 83 – 105 a HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 411 – 421; PÁTEK, J. Postavení Československa na mezinárodním kapitálovém trhu v meziválečném období 1918 - 1938. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 214.

¹¹¹ PÁTEK, J. Postavení Československa na mezinárodním kapitálovém trhu v meziválečném období 1918 - 1938. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 214.

¹¹² Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919, publikovaná ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 508/1921 Sb. z. a n.

¹¹³ KLÍMEK, A. – KUBŮ, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 27 – 29; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 125.

¹¹⁴ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 217.

V květnu dokonce konference odsouhlasila zásadu, že se na reparacích bývalého Rakousko-Uherska mají podílet i nástupnické státy, které převzaly část jeho území, a to prostřednictvím nebo spíše formou náhrady za majetek převzatý od bývalého Rakousko-Uherska a za konfiskované statky členů bývalé císařské rodiny nacházejících se na jejich území, jejichž výši měla určit reparační komise.¹¹⁵ Dále bylo sjednáno, že nástupnické státy převzaly a mají uhradit část předválečného rakouského dluhu. Na základě nóty Československa ze dne 16. května spojenci alespoň ustoupili v požadavku, aby nástupnické státy převzaly i válečné dluhy bývalé monarchie a bankovky Rakousko-Uherské banky. Následně se rozvinuly diskuse a jednání o výši příspěvku, které budou nástupnické státy povinny uhradit na krytí válečných nákladů. Původně mělo Československo uhradit 8 miliard zlatých franků, následně byla tato cifra snížena na 5 miliard franků a v Dohodě mezi velmocemi a nástupnickými státy uzavřené po skončení jednání byla sjednána částka 1,5 miliardy zlatých franků jako tzv. poplatek za osvobození, z kterého měla Československá republika zaplatit částku 750 miliónů franků, tj. téměř 5 miliard korun (ovšem snižené o škody způsobené obsazením slovenského území Maďarskem) a to ve lhůtě 25 let. Teprve v roce 1921 reparační komise uznala právo na reparace, tj. náhradu za způsobené válečné škody, Československu ovšem pouze za období od 28. října 1918 do 9. listopadu a 11. listopadu (dny uzavření příměří nejprve s Rakouskem a pak s Německem).¹¹⁶ Na základě těchto jednání tak Československo do svého nového života vstoupilo s dluhem ve výši 45 miliard korun (včetně úroků).

Pro správu státního dluhu bylo v roce 1920 ustaveno Ředitelství státního dluhu.¹¹⁷ Státní dluh se rozděloval na dluh vnitřní (ten se dále dělil na dluh založený a dluh přechodný) a dluh zahraniční. Pokladnou státního dluhu se na základě nařízení

---

¹¹⁵ Reparační komise byla zřízena na základě čl. 231 a násl. mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919 (publikována ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 217/1921 Sb. z. a n.). Tato komise měla především stanovit výši náhrad, kterou je Německo (a jeho spojenci) povinno zaplatit za škody způsobené v důsledku války. Složení komise, pravidla pro její jednání a hlasování a další podrobnosti pak upravovala příloha č. 5b této mírové smlouvy.

¹¹⁶ PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 702 – 708; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 123 – 124.

¹¹⁷ Zákon č. 686/1920 Sb. z. a n., o zřízení Ředitelství státního dluhu republiky Československé, ze dne 22. prosince 1920.

ministerstva financí¹¹⁸ s účinností od 1. ledna 1919 stala Ústřední státní pokladna republiky československé, která nahradila bývalou ústřední pokladnu ve Vídni. V roce 1928 byl také zřízen zvláštní fond pro konsolidaci státního dluhu¹¹⁹, a to na základě rozhodnutí ministra financí JUDr. Karla Engliše. Tento fond byl dotován z většího výnosu daní.¹²⁰ V letech 1934 – 1935 se také ministerstvo financí zabývalo otázkou unifikace dluhu. Tato unifikace byla následně provedena na základě zákona č. 128¹²¹ a vyhlášky ministra financí 138/1936 Sb. z. a n.¹²², prostřednictvím výměny dosavadních státních půjček za půjčku unifikační.

Do vývoje státního dluhu a jeho výše opět významně zasáhl hospodářský vývoj státu a těž hospodářské krize ve třicátých letech. Podíváme-li se na čísla, nalezneme odchylné údaje. Státní dluh v roce 1929 dosáhl částky 28,9 miliard korun¹²³, přičemž ale 13,9 miliard korun tvořily dluhy převzaté po Rakousku-Uhersku, dále pak půjčky válečné apod. V souvislosti s hospodářskou krizí státní dluh v roce 1934 narostl na celkovou výši 38,2 miliard korun¹²⁴ a koncem roku 1937 dosáhl částky 44 miliard korun.¹²⁵ Před Mnichovem, tj. koncem září 1938 státní dluh činil 51,7 miliard korun, z čehož 15,6 % připadalo na zahraniční zadlužení.¹²⁶

---

¹¹⁸ Nařízení ministerstva financí č. 65/1919 Sb. z. a n. o zřízení ústřední státní pokladny republiky Československé v Praze, ze dne 31. prosince 1918.

¹¹⁹ Na základě čl. XVII zákona č. 221/1926 Sb. z. a n., kterým se stanoví rozpočet pro rok 1927, ze dne 15. prosince 1926.

¹²⁰ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 217.

¹²¹ Zákon č. 128/1936 Sb. z. a n., o výměně dluhopisů vnitřního státního dluhu, ze dne 15. května 1936.

¹²² Vyhláška ministra financí č. 138/1936 Sb. z. a n., o vydání unifikační půjčky podle zákona ze dne 15. května 1936, č. 128 Sb. z. a n., o výměně dluhopisů vnitřního státního dluhu, ze dne 18. května 1936.

¹²³ Publikace VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 70 ale uvádí, že dluh v roce 1929 dosáhl částky 32,7 miliard korun, ale v jiném svém díle autor uvádí 28,9 miliard korun - viz VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část). in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 409.

¹²⁴ LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 101.

¹²⁵ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část). in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 409.

¹²⁶ VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 75; odlišné údaje nalezneme v publikacích PÁTEK, J. Postavení Československa na mezinárodním kapitálovém trhu v meziválečném období 1918 - 1938. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 214; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 54 - Do konce roku 1937 ČSR snížila své celkové zadlužení na 47 miliard korun, z čehož přes 8 miliard korun tvořil zahraniční dluh. Dle publikace PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 157, na konci roku 1937 činil dluh 44,8 miliard korun, z toho 36,6 miliard korun vnitřní dluh a 8,2 miliard korun zahraniční dluh. Dle publikací OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické

Se státním dluhem souvisela i otázka státních půjček, kterými si stát vypomáhal a získával potřebné finanční prostředky, aby státní dluh snížil a pokryl zvýšené státní výdaje. Jako první státní půjčku uvedme půjčku národní svobody, která byla upravena zákonem č. 27/1918 Sb. z. a n., přijatém již 5. listopadu 1918¹²⁷. Dle ustanovení § 1 tohoto zákona bylo Předsednictvo Národního výboru zmocněno do výše 1 miliardy korun uzavřít půjčku národní svobody, přičemž přes 1/3 této sumy shromáždila Živnostenská banka, ve formě 4% úročenými státními dluhopisy (což byl poměrně vysoký úrok, jelikož běžný úrok se v této době pohyboval pouze kolem 0,5 %), které byly splatné do 4 let ode dne jejich vydání a ze strany státu vypověditelné s 6 měsíční výpovědní lhůtou. Na této půjčce byla povolena účast pouze obyvatelstvu české národnosti.¹²⁸ Již před uzákoněním této půjčky stát získal nutné finance od českých bank prostřednictvím zálohy ve výši 100 miliónů korun.¹²⁹

Ostatní půjčky v následujících letech ale takového výsledku nedosáhly. Jednalo se o následující půjčky: v únoru roku 1919 uzákoněna státní půjčka ve zlatě, stříbře a cizích valutách¹³⁰, která měla být úročená max. 4% a splatná do 4 let, o rok později se jednalo o 4,5% státní prémiovou půjčku¹³¹, která měla být splacena do konce roku 1960 a to vylosováním dlužných úpisů, jejichž doručitelům bude vyplacena nominální hodnota úpisů včetně prémie ve výši ¼ nominální hodnoty úpisu. Neúspěšný byl pokus ministra financí dr. Rašína, získat ve Spojených státech amerických půjčku 100 miliónů dolarů ve zlatě, k jejímuž sjednání získal zmocnění od Národního shromáždění dne 10. dubna 1919 na svoji žádost¹³², a která měla být použita na vytvoření zlatého pokladu republiky.¹³³

---

literatury, 1961, s. 405; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 218, a účetní závěrky z roku 1937 činil dluh 46.005,3 mil. korun (domácí 38.315,9 mil. korun a zahraniční 7.689,4 mil. korun. Dle publikace NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939-1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 35 činil celkový dluh v roce 1939 (bez úroků) 38.449 mil. korun a po skončení války v roce 1945 98.064 mil. korun.

¹²⁷ Zákon č. 27/1918 Sb. z. a n., o půjčce národní svobody, ze dne 5. listopadu 1918.

¹²⁸ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 266.

¹²⁹ ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 76.

¹³⁰ Zákon č. 88/1919 Sb., o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách, ze dne 25. února 1919; srov. KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 21 – 22.

¹³¹ Zákon č. 85/1920 Sb. z. a n., o prémiové státní půjčce Československé republiky, ze dne 6. února 1920.

¹³² Stenoprotokoly ze 44. schůze Národního shromáždění, konané dne 10. dubna 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/044schuz/s044006.htm>.

¹³³ PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 466.

Dále byla v roce 1920 přijata i čtvrtá státní půjčka¹³⁴, která byla kombinována s částečným honorováním válečných půjček, a jejím autorem byl JUDr. Karel Engliš. Dokonce i prezident, který původně odmítal placení válečných půjček, nyní změnil názor, jelikož mnozí lidé byli za války nuceni válečné půjčky upisovat, a proto bylo v zájmu těchto lidí, aby stát půjčky alespoň částečně zaplatil. Mírové smlouvy sice státu umožňovaly, aby zcela placení válečných půjček odmítl, ale nyní především sociální důvody mluvily pro rozhodnutí státu tyto půjčky být jen částečně zaplacené. Pro uznání válečných půjček se také vyslovovaly finanční ústavy, především lidové, kterým by v případě neuznání válečných půjček později musel pomoci stát jiným způsobem, a sociální ústavy, které za války byly přinuceny do válečných půjček investovat většinu svých financí na základě přímého rozkazu. Uznání válečných půjček mělo ovšem i velký vliv na zlepšení vztahů s československými Němci, jelikož mezi nimi (stejně jako na Slovensku) bylo nejvíce válečných půjček.¹³⁵ Válečné půjčky nebyly uznány za státní dluh, ale zákon umožnil jejich zhodnocení majitelům za podmínky úpisu čtvrté státní půjčky. V případě, že majitel válečné půjčky čtvrtou půjčku neupsal, stala se jeho válečná půjčka bezcenným papírem. Zároveň tento zákon v § 13 obsahoval i případné sankce za porušení úpisu. Uznání se řídilo velikostí úpisu, v poměru 1:1. Majitelé válečných půjček byli rozděleni do dvou skupin, první skupinu tvořily veřejné a obecně prospěšné ústavy, opatrovanci a sirotci (přesný výčet byl uveden v § 3 zákona) a druhou skupinu ostatní osoby (fyzické či právnické dle § 4 zákona), přičemž první skupina měla stanovenou vyšší úrokovou sazbu. Tento postup ovšem zaváněl lichvou, což kritizoval i JUDr. Alois Rašín, a to i při projednávání návrhu zákona na půdě Národního shromáždění dne 19. června 1920, kde mimo jiné uvedl: „(...) *Proti této půjčce máme velmi vážné pochybnosti. Raďte uvážít nejenom to, co nám článek 205 st.-germainského míru neukládá, totiž že nemusíme válečné půjčky převzít ani honorovat (...)*“¹³⁶ a dále se kritika objevila i v dobovém tisku, například v Národních listech. Při hlasování o tomto

---

¹³⁴ Zákon č. 417/1920 Sb. z. a n., o čtvrté státní půjčce republiky Československé a o účasti majitelů rakouských a uherských válečných půjček na její upisování, ze dne 24. června 1920.

¹³⁵ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 299 – 300; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 27; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 262 – 263; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 83 – 85.

¹³⁶ Citace stenoprotokoly z 10. schůze Poslanecké sněmovny, konané dne 19. června 1920, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/010schuz/s010001.htm>.

zákoně na půdě parlamentu tak proběhla bouřlivá diskuse, přičemž zákon kritizovali především národní demokraté a němečtí poslanci (přičemž ale to měl být vstřícný krok právě pro Němce), vládní předlohu naopak podpořili lidovci. K přijetí této předlohy pomohl i postoj JUDr. Karla Engliše, který si tvrdě stál za svým a v případě nepřijetí tohoto zákona hrozil tiskem bankovek a inflací, čehož se bála většina poslanců a zákon tak mohl být většinou hlasů dne 19. června 1920 přijat.¹³⁷ Výsledkem bylo převzetí 4.300 miliónů válečných půjček, za které vyplatil stát více než miliardu korun na úrocích a půjčka umožnila zaplacení běžných schodků roku 1920 (což předpokládal i zákon).¹³⁸

V roce 1921 byla uzákoněna jako další půjčka státní investiční půjčka dopravní, která měla být použita na úhradu investičních potřeb ministerstva pošt a telegrafů a ministerstva železnic dle rozpočtu státních investic na rok 1921 a měla být splacena do konce roku 1946¹³⁹. Dále byla uzákoněna tzv. moučná půjčka, jednalo se o 6% slosovatelnou půjčkou spojenou se záměnou předválečných rent.¹⁴⁰

V roce 1922 stát získal půjčku od vlády britské a americké tzv. „Czechloan“, která byla úročena ročně 8% a byla zajištěna výnosem tabákového monopolu a cel. Celkem dosáhla půjčka částky 49,35 miliónů amerických dolarů.¹⁴¹

Jako další v roce 1924 stát vypsal 3% půjčku¹⁴² slosovatelných dluhopisů a

---

¹³⁷ Stenoprotokoly z 10. schůze Poslanecké sněmovny, konané dne 19. června 1920, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/010schuz/s010001.htm>.

¹³⁸ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 301 – 307; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 84 – 85.

¹³⁹ Zákon č. 126/1921 Sb. z. a n., o státní investiční půjčce dopravní, ze dne 18. března 1921.

¹⁴⁰ Zákon č. 308/1921 Sb. z. a n., o státní výpůjčce na úhradu schodku z moučného hospodářství, ze dne 12. srpna 1921, ve svém § 1 zmocnil vládu, aby opatřila kapitál na úhradu schodku z moučného hospodářství a na úhradu dalšího nákladu pro zbytek roku 1921 na zlevnění mouky pro zcela nemajetné vrstvy obyvatelstva. Vláda na základě tohoto zmocnění vydala vládní nařízení č. 404/1921 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon ze dne 12. srpna 1921, čís. 308 Sb. z. a n., o státní výpůjčce na úhradu schodku z moučného hospodářství, ze dne 10. listopadu 1921. Podrobnosti této půjčky dále stanovila vyhláška ministerstva financí č. 428/1921 Sb. z. a n., o 6 % státní půjčce republiky Československé, spojené se záměnou předválečných státních dluhopisů, ze dne 25. listopadu 1921. Dále viz DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 263; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 85 – 86.

¹⁴¹ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 146. PÁTEK, J. Postavení Československa na mezinárodním kapitálovém trhu v meziválečném období 1918 - 1938. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokůš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 215; LACINA, V. - SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 18 – 19.

¹⁴² Na základě splnění podmínek uvedených v zákoně č. 216/1924 Sb. z. a n., o konečné úpravě rakouských a uherských válečných půjček, ze dne 30. září 1924, byly vydány za válečné půjčky 3 % dluhopisy, které byly slosovatelné.

prostřednictvím této půjčky se rozhodl odškodnit věřitele za válečné dodávky.¹⁴³ V roce 1926 byly státní finance doplněny prostřednictvím 6% konsolidační půjčky¹⁴⁴, která vycházela ze zmocnění ministra financí, aby se souhlasem vlády vypsals 6% umořitelnou státní půjčku, spojenou se záměnou pokladničních poukázek splatných 1. července 1926 a některých předválečných dluhopisů. Její výtěžek měl být použit výhradně k proplacení pokladničních poukázek, které byly splatné v roce 1926. Při této půjčce bylo nečekaně upsáno 1,7 miliardy korun. V roce 1928 byla vypsána 5% půjčka ke splacení 7,5% zahraniční půjčky z roku 1925.¹⁴⁵

V souvislosti s hospodářskou krizí ve třicátých letech a zvyšováním státních výdajů byla v roce 1931 uzákoněna 5% státní investiční půjčka¹⁴⁶, která byla určena pro investiční činnost na železnici ve výši 1,3 miliardy korun. Dále si nutné finance stát opatřil prostřednictvím 5% půjčky ve Francii v roce 1932 ve výši 600 miliónů franků, tj. 752 miliónů korun. V roce 1932 byla uzavřena státní půjčka u pojišťoven, které působily na území ČSR ve výši 5,5% a v roce 1933 byla následně uzákoněna půjčka práce¹⁴⁷, která mimo jiné přinášela značné daňové výhody pro její upisovatele (např. odpis části jejich daňových nedoplatků). Tato půjčka byla úročena 5% a její výnos měl být v souladu s rozpočtem použit především na investiční potřeby státních podniků a dále na zmírnění nezaměstnanosti opatřením práce (v co nejširším rozsahu) prostřednictvím provádění nutných, národohospodářsky účelných a obecně prospěšných investic. Tato státní půjčka se setkala s velkým ohlasem a vynesla přibližně 2 miliardy korun. Podobného úspěchu dosáhla i 3% a 4,5% půjčka na obranu státu vypsaná v roce 1936¹⁴⁸, která byla přijata především pro účely obrany státu¹⁴⁹ a také přinesla zákonem

---

¹⁴³ Zákon č. 236/1924 Sb. z. a n. jímž se vláda zmocňuje převzítí pohledávky vzniklé z dodávek za doby války, ze dne 9. října 1924.

¹⁴⁴ Vyhláška ministra financí č. 19/1926 Sb. z. a n., o upisování 6%ní mimořádné státní půjčky republiky Československé, spojené se záměnou pokladničních poukázek splatných 1. července 1926 a některých předválečných dluhopisů (konsolidační půjčky z r. 1926) ze dne 11. února 1926. Tato vyhláška byla vydána na základě zmocnění ministra financí ve finančním zákoně pro rok 1926, tj. v zákoně č. 207/1925 Sb. z. a n. a dle čl. 203 mírové smlouvy St.-Germainské (zákon č. 507/1921 Sb. z. a n.) a čl. 186 mírové smlouvy Trianonské (č. 102/1922 Sb. z. a n.).

¹⁴⁵ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 263 – 264; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 91.

¹⁴⁶ Na základě zmocnění ministra financí v zákoně č. 84/1931 Sb. z. a n., kterým se zmocňuje ministr financí, aby sjednal státní půjčku, ze dne 27. května 1931.

¹⁴⁷ Zákon č. 48/1933 Sb. z. a n. o půjčce práce, ze dne 21. března 1933.

¹⁴⁸ Zákon č. 142/1936 Sb. z. a n., o půjčce na obranu státu, ze dne 29. května 1936.

¹⁴⁹ Ve třicátých letech se zhoršila mezinárodní situace nejen v Evropě a události již naznačovaly blížící se válečný konflikt, a proto bylo nutné zajistit obranu státu (vybudovat opevnění, zajistit vybavení armády

specifikovanou tzv. daňovou amnestií jejím upisovatelům. Tato půjčka se setkala s mimořádným přijetím ze strany obyvatel a během 5 týdnů vynesla 3,6 miliardy korun. V tomto roce byla uzákoněna tzv. unifikační půjčka, která převzala většinu předchozích půjček a to na základě zákona č. 128/1936 Sb. z. a n.¹⁵⁰ (viz výklad výše věnovaný konsolidaci a unifikaci dluhu). Následně v roce 1938 stát přistoupil k realizaci tzv. nucené půjčky,¹⁵¹ kdy bylo přikázáno peněžním ústavům, fondům a podnikům ukládat část svého jmění do státních cenných papírů.¹⁵²

Stát si také půjčoval v zahraničí, jako příklad můžeme uvést výše zmíněnou 5% státní půjčku ve Francii v roce 1932 anebo půjčku na dovoz potravin ve výši nejprve 16 miliónů dolarů a následně 58 miliónů korun, kterou náš stát uzavřel v USA po vzniku samostatného státu. V roce 1919 si Československo vypůjčilo také v Řecku a to 180 miliónů korun na nákup egyptské vlny, bavlny, pryskyřice, tabáku, kůže a oleje. Dále si v květnu 1922 vypůjčilo na vybudování elektrických závodů, vodáren a plynáren v Londýně a New Yorku a v roce 1925 sjednalo v USA zlatou půjčku ve výši 50 miliónů amerických dolarů.¹⁵³ Celkem dosáhly zahraniční půjčky Československa výše 114,2 miliónů amerických dolarů, ovšem americká půjčka byla bezprostředně po svém uzavření konvertována a zlikvidována, tudíž ji můžeme odečíst a dostaneme se tak na částku 89,2 miliónů amerických dolarů, což při srovnání s ostatními středoevropskými zeměmi není mnoho.¹⁵⁴

Na druhou stranu, především z politických důvodů, Československo také poskytovalo ostatním státům úvěry, např. se podílelo v roce 1923 na úvěru

---

apod.). Podrobněji o tomto období tzv. zbrojení viz příslušná kapitola této práce. Srov. PAVEL, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918 - 1938. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, 113 s.

¹⁵⁰ Zákon č. 128/1936 Sb. z. a n., o výměně dluhopisů vnitřního státního dluhu, ze dne 15. května 1936.

¹⁵¹ Zákon č. 77/1938 Sb. z. a n., o povinnosti ústavů, podniků, fondů a některých sociálních zařízení ukládati část prostředků ve státních půjčkách, ze dne 8. dubna 1938.

¹⁵² VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část). in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 412; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 156; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 264 - 265.

¹⁵³ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 24; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 - 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 18. PÁTEK, J. Postavení Československa na mezinárodním kapitálovém trhu v meziválečném období 1918 - 1938. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 214 - 218.

¹⁵⁴ Tamtéž.

poskytnutému Rakousku,¹⁵⁵ v roce 1924 na úvěru Maďarsku, Bulharsku a Rumunsku, v roce 1931 Jugoslávii a v roce 1935 Sovětskému svazu. V posledním případě se ovšem nejednalo o oficiální půjčku Československa, ale o úvěr bank, které poskytly finanční podporu Sovětskému svazu z vlastních zdrojů.¹⁵⁶

Tyto půjčky ve svém souhrnu tvořily státní dluh (tzv. dlouhodobý, založený) vedle tzv. dluhu přechodného, který byl tvořen státními pokladničními poukázkami a bony, jež byly vydávány na základě různých zmocnění a především za účelem hrazení přechodných schodků státního hospodářství. Jako příklad můžeme uvést pokladniční poukázky, které byly vpuštěny na trh v létě 1919 na základě zákona č. 433/1919 Sb. z. a n.¹⁵⁷ a bylo jich upsáno za 1 miliardu korun či tzv. Škodovy poukázky, jež byly úročeny 6% a byly vydány v témže roce. Nejvíce jich obíhalo v roce 1923 (6,2 miliardy korun) a v roce 1938, kdy jich bylo vydáno za 7,4 miliardy korun.¹⁵⁸

Vedle vnitřního dluhu a zahraničního dluhu dále existoval tzv. dluh státovkový, který vznikl jako důsledek měnové reformy provedené v roce 1919 a měl být hrazen především z výnosů dávky z majetku a bude podrobně rozebrán na jiných místech této práce.¹⁵⁹

2.5. Úsporná komise

Vzhledem ke skutečnosti, že právní úprava rozpočtů neobsahovala žádné sankce za porušení rozpočtu, byl dne 5. srpna 1921 přijat zákon č. 301/1921 Sb. z. a n.¹⁶⁰, na základě kterého byla zřízena první parlamentní úsporná komise, složená ze členů

---

¹⁵⁵ Rakousko bylo po válce ve velkých finančních problémech, a tak byl v říjnu 1922 přijat Společností národů plán, který měl Rakousku pomoci. Na jeho základě byl zřízen úřad generálního komisaře, který měl kontrolovat státní finance Rakouska a navrhnout řešení, kterým byla půjčka garantovaná zahraničními vládami (mezi hlavní garanty patřil i náš stát), tato půjčka byla Společností národů schválena 22. dubna 1923. Podrobněji viz PÍŠA, R. Státní půjčka aneb něco za něco. in: Věstník 2011/10, Praha: Muzeum cenných papírů, nadační fond, 2011.

¹⁵⁶ VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 247; PÁTEK, J. Postavení Československa na mezinárodním kapitálovém trhu v meziválečném období 1918 - 1938. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 218 – 219.

¹⁵⁷ Zákon č. 433/1919 Sb. z. a n., Finanční zákon republiky Československé pro rok 1919, ze dne 27. června 1919.

¹⁵⁸ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 265 – 266.

¹⁵⁹ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 268.

¹⁶⁰ Zákon č. 301/1921 Sb. z. a n., kterým se zřizuje úsporná parlamentní komise, ze dne 12. srpna 1921.

Národního shromáždění, a to z šestnácti poslanců a osmi senátorů, volených vždy na jeden rok. Zároveň byli zvoleni i jejich náhradníci. Návrh na její zřízení vyšel z pera JUDr. Aloise Rašína a JUDr. Karla Kramáře.¹⁶¹ Na nutnosti jejího zřízení se poslanci shodli a důvod jejího zřízení shrnul ve své řeči zpravodaj ústavního výboru a poslanec za Československou národní demokracii dr. Josef Matoušek, který mimo jiné pravil: *„Finanční a hospodářské obtíže státu - které ostatně jeví se skoro u všech států, jež prošly strašlivou katastrofou válečnou nutí nás, abychom hledali rovnováhu ve financích státu nejen zvyšováním příjmů, nýbrž pokud možno největšími úsporami v celé administrativě. I v bohatších zemích, než jsme my, přistupují k tomu, aby provedli co největší úspory ve státní správě. (...) Vedle toho má snaha po úsporách i vážný mravní význam. Ukládáme-li našemu poplatnictvu jistě těžká a tíživá břemena, musíme též ukázati, že chceme s vybranými penězi skutečně pečlivě a svědomitě hospodařit. Pozvedneme jistě berní morálku, jestli ukážeme, že chceme zjednávat rovnováhy ve financích státních nejen na stránce "má dáti", nýbrž též na stránce "dal". Je to proto velmi rozumný zákonodárský doprovod k tak zv. finančnímu plánu, když s tímto finančním plánem, kterým nově zvyšujeme břemena našeho poplatnictva, usnáváme se na zvláštní úsporné komisi.“*¹⁶² Jejím úkolem bylo kontrolovat, zda vydání vlády jsou v souladu s rozpočtem, zda daně odpovídají schopnostem obyvatelstva a zda jsou úkoly rozpočtu reálné. Dále měla na starost i péči o úspornost v hospodaření zemí a žup. Její pravomoc byla poměrně úzce vymezená – mohla se pouze dožadovat součinnosti Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu (žádat o předložení jeho spisů, záznamů o vykonaných nebo prováděných revisích, účtů a dokladů a dále jej žádat o účast na jednání této komise) a podávat zprávy Národnímu shromáždění, prezidentovi a vládě. Národní shromáždění ovšem nebylo povinno tyto její zprávy respektovat a též zákon neobsahoval žádné oprávnění komise ukládat jakékoliv sankce či příkazy ke sjednání nápravy. Komise měla v souladu se zákonem hledat úspory v administrativě, ale již nebyly řešeny úspory v zákonodárství, čehož parlament využíval k odsouhlasení výdajů mnohem vyšších. Kritice ji podroboval např. prof. Weyr, jenž viděl hlavního viníka

---

¹⁶¹ Stenoprotokoly z 83. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 5. srpna 1921, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/083schuz/s083009.htm>.

¹⁶² Citace stenoprotokoly z 83. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 5. srpna 1921, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/083schuz/s083009.htm>.

v Národním shromáždění, které schvaluje výdaje, aniž by se staralo o jejich krytí.¹⁶³ Předsedou této komise se stal JUDr. Karel Kramář a politické strany její zřízení vítaly, jelikož komise byla postavena na fikci, že pouze úřady plýtvají a parlament, který byl tím, kdo hlavně požadoval zvětšování rozpočtu, tak zůstal stranou a mimo její pravomoc. Dne 12. března 1922 komise například požádala, aby byla zavedena úsporná opatření ve státní správě a za tímto účelem ministerská rada vyzvala jednotlivé resorty k podání svých zpráv o možných úsporách, ale marně.¹⁶⁴ Komise tak nedosáhla významnějších výsledků. Zprvu několik věcí navrhla, nikdo toho nedbal, a tak logicky ztratila chuť ke své činnosti, přestala se scházet a poslední schůze se konala dne 3. května 1922 a poté přestala fungovat, aniž by byla zrušena. Po vypršení jejího funkčního období strany nenavrhly nové kandidáty a komise se tak stala pouze mrtvou skořápkou. V roce 1932 na základě zákona č. 205/1932 Sb. z. a n.¹⁶⁵, který zrušil původní zákon, jenž komisi zřídil, byl uskutečněn pokus o její znovuoživení, komise byla přejmenována na komisi úspornou a kontrolní a byla rozšířena její pravomoc kontrolní, ovšem opět bez možnosti ukládat sankce či přikazovat sjednání nápravy. Další změn komise doznala po přijetí zákona č. 327/1938 Sb. z. a n.,¹⁶⁶ na základě kterého byla nahrazena orgánem permanentním, tj. parlamentním úsporným a kontrolním výborem, který ale opět neměl větší vlivu na hospodaření státních orgánů a na státní rozpočet, jeho dodržování a provádění.¹⁶⁷

---

¹⁶³ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 598 – 602; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 322 – 323.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Zákon č. 205/1932 Sb. z. a n., o zřízení parlamentní úsporné a kontrolní komise, ze dne 28. prosince 1928.

¹⁶⁶ Zákon č. 327/1938 Sb. z. a n., o zřízení parlamentního úsporného a kontrolního výboru, ze dne 15. prosince 1938.

¹⁶⁷ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 598 – 602; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 322 – 323.

3. Daně a poplatky

Jak jsem již uvedla v rámci výkladu o státních rozpočtech, mezi hlavní zdroje státních příjmů patří platební povinnosti fyzických a právnických osob vůči státu označované jako daně, poplatky a cla, kterým bude věnována následující část mé práce. Základní pravidlo pro jejich ukládání představovalo ustanovení § 111 ústavní listiny,¹⁶⁸ které stanovilo, že daně je možné ukládat pouze na základě zákona, nikoliv prostřednictvím právních předpisů nižší právní síly. Toto základní (ústavní) pravidlo doznalo změn zákonem na obranu státu č. 131/1936 Sb. z. a n.,¹⁶⁹ který ve svém § 115 stanovil široké zmocnění vlády za branné pohotovosti státu, aby tam, kde by jinak bylo třeba zákona, se souhlasem presidenta republiky vydávala nařízení, podle nichž by se opatrovaly finanční prostředky (v oboru daní, cel, státních monopolů a veřejných dávek či z jiných zdrojů). Toto zmocnění v praxi znamenalo, že vláda byla nyní oprávněna zavést daně a jiné dávky svým nařízením s dodatečným schválením od parlamentu. Ústavní zákon č. 330/1938 Sb.¹⁷⁰ následně upustil i od požadavku dodatečného schválení parlamentem a daně tak mohla ukládat vláda svými nařízeními bez nutnosti jakékoliv součinnosti či následného schválení od zákonodárného sboru.¹⁷¹

Po vzniku Československa, stejně jako v ostatních oblastech státních financí, byl převzat rakousko-uherský daňový systém (tj. dualismus v systému daní), který i přes reformu z r. 1896 rakouského ministra financí Eugena Böhma – Bawerky (a daňovou reformu provedenou v Uhrách r. 1909 – 1912), byl velmi nepřehledný, zastaralý, složitý a bez jakéhokoliv jednotícího kritéria.¹⁷² Dále byla poválečná situace komplikována tím, že během první světové války docházelo k úpravě daňových povinností čistě z fiskálních důvodů (daně jako zdroj příjmů pro státní finance byly ukládány za účelem

---

¹⁶⁸ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 6. března 1920.

¹⁶⁹ Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu, ze dne 13. května 1936.

¹⁷⁰ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb., zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, ze dne 15. prosince 1938.

¹⁷¹ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 238.

¹⁷² Kritiku daňového systému Rakouska nalezneme např. v díle VACEK, V. Soustava daní rakouských. Praha: A. Svěcený, 1912, 196 s. a TALÍŘ, M. K dějinám rakouského taxovnictví. (2 svazky). Praha: 2004; dále se této problematice věnují publikace VÍTEK, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 6; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek III (P – R). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 559 – 564.

financování války) a složitý daňový systém byl dále rozšiřován novými daňovými povinnostmi.

3.1. Recepce rakouského a uherského daňového systému

Základem daňových předpisů se staly předpisy rakouské a uherské upravující daně a poplatky či jiné dávky. Na základě recepční normy zůstaly nadále zachovány v platnosti na území nově vzniklého státu následující daně a poplatky, převzaté z rakousko-uherského daňového systému: všeobecná daň výdělková, daň domovní (činžovní daň a daň třídní), daň pozemková, daň z kapitálových úroků a rent, daň z příjmu, daň veřejně účtujících podniků, dávka z tantiém, spotřební daně (např. potravinová daň na čáře, cukerní daň, lihová daň, petrolejová daň, pivní daň apod.) a dále poplatky, jejichž úprava byla velmi roztržštěná (např. poplatky z právních úkonů, poplatky za zápis do veřejných knih, poplatky převodní, darovací, soudní apod.) a dávky veřejnoprávních korporací (tj. dávky, které ukládaly a vybíraly územní samosprávné celky, např. zemská dávka ze zábav, zemská dávka z přírůstku hodnoty nemovitostí, okresní silniční mýta apod.).¹⁷³

V odborné literatuře se setkáme s různými druhy dělení daní¹⁷⁴, např. dělení na následující skupiny: daně reální (pozemková, domovní – činžovní a třídní), daně osobní¹⁷⁵ (rentová, důchodová – z příjmů, výdělková všeobecná, živností kočovných, výdělková podniků veřejně účtujících, z vyššího služného), daně nepřímé (potravní na čáře, lihová, z piva, clo, z masa, vína apod., na pomezí mezi přímými a nepřímými daněmi stála zvláštní dávka z výčepu a prodeje pálených lihovin a obchodu s nimi), dále pak daně zemské (přirážky ke státním daním přímým) a daně jiných veřejných korporací (např. okresní).¹⁷⁶ Daňové vztahy s ostatními státy (především řešení

---

¹⁷³ Podrobněji např. STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 115 – 118.

¹⁷⁴ Dělení daní dle různých kritérií podrobně viz STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 88 – 93.

¹⁷⁵ Zákon č. 220/1896 ř. z., o osobních daních přímých, ze dne 25. října 1896. Během války byl tento zákon novelizován zákony č. 13/1914 ř. z. a 14/1914 ř. z., a to především z důvodu, aby bylo zlepšeno postavení poplatníka v rámci daňového řízení a též byly sníženy některé z osobních daní.

¹⁷⁶ VÍTEK, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 7 - 10.

problematiky dvojího zdanění) se řešily prostřednictvím mezinárodních smluv, například s Rakouskem v roce 1922 a s Maďarskem v roce 1924 byly uzavřeny smlouvy o zamezení dvojího zdanění.¹⁷⁷

Po vzniku samostatného státu byl, jak jsem již uvedla výše, recipován rakouský a uherský daňový systém, ovšem ne všechny daně byly recipovány, např. byla zrušena daň z vyššího služného¹⁷⁸. Na druhé straně byly zavedeny některé nové daně. Poválečné zatížení republiky a nutnost zvýšení státních příjmů se projevilo nejen zvýšením sazeb u jednotlivých daní, ale i zaváděním nových daní a daní mimořádných a dočasných či zavedením tzv. válečných přírážek¹⁷⁹. Jako příklad nové daně můžeme uvést daň z obchodu s cennými papíry¹⁸⁰, daň z majetku a dávku z přírůstku majetku¹⁸¹, přepychovou daň¹⁸², všeobecnou daň nápojovou¹⁸³ či daň ze zapalovadel, která byla zavedena pro Slovensko¹⁸⁴. Dne 12. prosince 1919 Národní shromáždění odhlasovalo novou daň, a to daň z obratu¹⁸⁵, s cílem především doplnit státní pokladnu, což vyjádřil i finanční výbor ve své důvodové zprávě a JUDr. Karel Engliš při předložení předmětného zákona: *„Chci však říci, že tato daň jest jednou ze sanačních prostředků a podle mého názoru uhelným kamenem této sanace. Jest to největší daň, která kdy snad obyvatelstvu byla uložena a která vůbec snad kdy uložena bude. Daně této formy*

---

¹⁷⁷ Smlouva mezi Československou republikou a Rakouskou republikou o urovnání tuzemského a cizozemského zdanění, zvláště o zamezení dvojího zdanění v oboru přímých daní, ze dne 18. února 1922, publikovaná pod č. 414/1922 Sb. z. a n. a dále Úmluva mezi republikou Československou a královstvím Maďarským, o urovnání tuzemského a cizozemského zdanění, zvláště o zamezení dvojího zdanění v oboru přímých daní, ze dne 13. července 1923, publikována pod č. 227/1924 Sb. z. a n.

¹⁷⁸ Tato daň nebyla recipována z rakouského právního řádu a byla zrušena na základě zákona č. 668/1919 Sb. z. a n., kterým se zrušuje daň z vyššího služného a obnovuje povinnost zaměstnavatelů, daň z příjmu, předepsanou z proměnlivých platů služebních, vybíratí srážkou z těchto platů a odváděti státní pokladně, ze dne 19. prosince 1919. Dalším příkladem zrušené daně je daň z živností (činností) a z tzv. činností potulmo provozovaných.

¹⁷⁹ Na základě zákona č. 617/1919 Sb. z. a n., jímž se mění ustanovení o dani důchodové a stanoví přírážky válečné ku přímým daním za léta 1919 a 1920, ze dne 18. listopadu 1919.

¹⁸⁰ Zákon č. 85/1921 Sb. z. a n., o dani z obchodu cennými papíry, ze dne 17. února 1921; nařízení č. 143/1921 Sb. z. a n., ku provedení zákona ze dne 17. února 1921, č. 85 Sb. z. a n., o dani z obchodu cennými papíry, ze dne 7. dubna 1921.

¹⁸¹ Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920; nařízení č. 463/1920 Sb. z. a n., k provedení zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 27. července 1920.

¹⁸² Zákon č. 658/1919 Sb.z. a n., o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů a o dani přepychové, ze dne 11. prosince 1919.

¹⁸³ Zákon č. 533/1919 Sb. z. a n., jímž se zavádí všeobecná daň nápojová, ze dne 25. září 1919.

¹⁸⁴ Zákon č. 550/1919 Sb. z. a n., jímž se zavádí daň ze zapalovadel pro Slovensko, ze dne 9. října 1919.

¹⁸⁵ Zákon č. 658/1919 Sb.z. a n., o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů a o dani přepychové, ze dne 11. prosince 1919.

nalézáme v historii po velkých krisích válečných a finančních.“¹⁸⁶ Ovšem tato daň, jejíž výnos se odhadoval na 700 – 800 miliónů korun, byla považována za daň protisociální a toho si byl vědom i její tvůrce JUDr. Rašín, který ji považoval za daň z nouze a především negativně hodnotil obtížnost kontroly této daně a tím i rozšíření špatné platební morálky. Původně JUDr. Alois Rašín navrhoval výši pouze 0,5%, ale finanční výbor zvolil jinou výši, a to dvojnásobnou, tedy 1%. Tato daň postihovala každou změnu vlastníka zboží. Kritice JUDr. Karel Engliš podrobil především skutečnost, že daň nebude progresivní. Aby tento nedostatek byl alespoň částečně odstraněn, byla současně s touto daní schválena i daň z prodeje luxusních předmětů (daň přepychová) ve výši 10%, které byly podrobeny předměty (považovány za drahé či luxusní) uvedené v příloze k předmětnému zákonu (např. kožešiny, obleky, ozdobné předměty, luxusní vozy, starožitnosti, obrazy apod.)¹⁸⁷. I přes uvedené nedostatky a kritiky této daně proti jejímu přijetí nakonec hlasovala pouze strana lidová, ostatní strany s touto daní souhlasily především z důvodu, že bylo nutné doplnit státní pokladnu a chápaly ji spíše jen jako přechodné řešení¹⁸⁸ (přepokládalo se její trvání pouze do roku 1923), které se ovšem přechodným nakonec nestalo a její platnost byla prodlužována.¹⁸⁹ V roce 1921 byl původní zákon z roku 1919 zrušen a nahrazen novým zákonem¹⁹⁰, který zvýšil její sazbu na 2%. V roce 1920 tato daň vynesla přes 800 miliónů korun, čímž překonala Rašínův odhad. V prosinci 1929 JUDr. Karel Engliš navrhl její prodloužení, právě z důvodu její vysoké výnosnosti (ročně okolo 2 miliard, započítáme-li i výnos daně přepychové).¹⁹¹ Výše uvedeným postupem stát získal vyšší příjmy do státního rozpočtu,

---

¹⁸⁶ Citace stenoprotokoly z 96. schůze Národního shromáždění, konané dne 10. prosince 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/096schuz/s096002.htm>. Předmětný zákon byl schválen na schůzi Národního shromáždění druhý den.

¹⁸⁷ Zákon č. 658/1919 Sb. z. a n., o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů a o dani přepychové, ze dne 11. prosince 1919 a nařízení vlády č. 156/1920 Sb. z. a n., o dani přepychové, jímž se stanoví, za kterých podmínek sluší pokládati předměty, uvedené v seznamu připojeném k zákonu ze dne 11. prosince 1919, č. 658 Sb. z. a n., za přepychové, ze dne 11. března 1920.

¹⁸⁸ Stenoprotokoly z 97. schůze Národního shromáždění, konané dne 11. prosince 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/097schuz/s097001.htm>.

¹⁸⁹ Na základě vyhlášky ministra financí č. 13/1924 Sb. z. a n., kterou se zatím prodlužuje platnost dosavadních ustanovení o paušalování daně z obratu a daně přepychové, ze dne 5. ledna 1924.

¹⁹⁰ Zákon č. 321/1921 Sb. z. a n., o všeobecné dani z obratu a z pracovních výkonů a o dani přepychové, kterým se mění zákon ze dne 11. prosince 1919, čís. 658 Sb. z. a n., a zákon ze dne 29. ledna 1920, čís. 70 Sb. z. a n., o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů a o dani přepychové, ze dne 12. srpna 1921.

¹⁹¹ PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, především s. 854 – 858; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 246.

na druhé straně ovšem sociální důvody a inflace vedly stát k určitým daňovým úlevám a snaze o zlepšení postavení daňových poplatníků, a to i cestou zvýšení daněprostého minima.

Na Slovensku a Podkarpatské Rusi platily odlišné daně a poplatky, což bylo předmětem časté kritiky.¹⁹² Vzhledem k rozdílnosti rakouského a uherského daňového práva a tím i rozdílného daňového zatížení obyvatelstva (které se po válce navíc prudce zvýšilo), bylo nutné sjednotit také daňový systém a orgány státní daňové správy.¹⁹³ Tento proces probíhal nejprve cestou novel stávajících předpisů a vydáváním nových předpisů, které byly přijímány již pro celé území státu, a vyvrcholil provedením daňové reformy v roce 1927 (viz samostatný výklad dále), která měla splnit požadavek unifikace daňového systému a jeho modernizaci. Jako příklad unifikace daňového systému v období před provedením této reformy můžeme uvést následující zákony: zákon č. 116/1921 Sb. z. a n.¹⁹⁴, který jednotně upravil splatnost přímých daní, a zákon č. 294/1921 Sb. z. a n.¹⁹⁵ částečně unifikující daně z příjmu a to jednak stanovením jednotné daňové sazby a dále jednotného daněprostého minima. Vybírání daní na Slovensku a Podkarpatské Rusi nově upravil zákon č. 43/1922 Sb. z. a n.¹⁹⁶, který přenesl vybírání i vymáhání daní z obcí a měst na státní berní úřady.¹⁹⁷

Změnu (reformu) daňového systému navrhoval již v roce 1921 ministr financí JUDr. Karel Engliš v rámci svého finančního plánu, na základě kterého měly být jednak zvýšeny dosavadní daně, ale i zavedeny daně nové např. daň z exportních zisků. Ve svém plánu navrhoval přírážku k dani pozemkové, zvýšení daně z obratu, zostření progresu v dani z příjmů a v dani výdělkové apod. Neúspěch nebo spíše prodlení zákonodárců s přijetím jeho finančního plánu vedly k jeho odchodu z postu ministra

---

¹⁹² Podrobně o daních a poplatcích na území Slovenska viz GRÚŇ, L. Vybrané kapitoly z historie daní, poplatků a cla. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, především pak s. 99 – 111.

¹⁹³ KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 30 – 31. podrobněji o recipovaném systému daní např. KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 51 – 71.

¹⁹⁴ Zákon č. 116/1921 Sb. z. a n., o splatnosti přímých daní státních a vybíraných k nim přírážek samosprávných svazků a příspěvků, pak o úrocích z prodlení a úrocích náhradních z těchto dávek, jakož i z poplatků přímo placených, ze dne 16. března 1921.

¹⁹⁵ Zákon č. 294/1921 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení o přímých daních platných na Slovensku a v Podkarpatské Rusi a stanoví se válečná přírážka k dani důchodkové (z příjmu) za léta 1921 až 1923, ze dne 12. srpna 1921.

¹⁹⁶ Zákon č. 43/1922 Sb. z. a n., o oddělení státní finanční správy od obecní a municipální správy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, ze dne 27. ledna 1922.

¹⁹⁷ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 105; 242 – 243.

financí, ale vesměs všechny jeho osnovy zákonů, které přinášely změny v daňovém systému, byly přijaty později v srpnu 1921. Pouze daň z exportních zisků, především pro svoji zpětnou platnost, tj. zdanění zisků z exportu v předešlém roce, nebyla přijata. Reformy, byť v mírnější podobě, se dočkala i dědická daň, a to i přes odpor některých politických stran.¹⁹⁸

V roce 1921 a i následně v roce 1922 dosáhlo daňové zatížení obyvatelstva svého maxima a vedlo ke zhoršení platební morálky obyvatelstva.¹⁹⁹ Stát musel tuto situaci řešit, a proto bylo přijato několik tzv. sanačních zákonů, které přinášeli buď určité zmírnění daňových povinností anebo úplné prominutí placení daní a daňových nedoplatků. Mnoho úlev v této oblasti prosadil ministr financí JUDr. Bohdan Bečka²⁰⁰ (série zákonů v letech 1923 – 1924²⁰¹), ale největší daňovou úlevu nalezneme v nostrifikaci (na základě výnosu z 21. března 1921 získaly firmy, které přenesly své sídlo na území nového státu, významné daňové úlevy) a v Půjčce práce, kdy byli významně daňově zvýhodněni její upisovatelé. V roce 1924 v důsledku krize vzrostly daňové nedoplatky na více než 3,5 miliardy korun a jelikož předchozí sanační zákony se neosvědčily, byl přijat zákon č. 235/1924 Sb. z. a n.²⁰², o mimořádných úlevách při placení přímých daní (přímé daně tvořily na nedoplatcích podíl ve výši 2,5 miliardy korun), a dále zákona č. 236/1924 Sb. z. a n.²⁰³, o převzetí pohledávek podniků z válečných dodávek rakousko-uherskému státu (viz výše). V roce 1926 se nedoplatky na přímých daních vyšplhaly až na 6,8 miliardy korun dle závěrečného účtu za rok 1926. Důvody nedoplatků můžeme hledat především u komplikovanosti daňové soustavy a neexistenci daňových poradců.²⁰⁴ Zvláštností oproti jiným zemím byla snaha

---

¹⁹⁸ Např. bouřlivá diskuse v rámci schůze Poslanecké sněmovny konané dne 1. srpna 1921, kdy ostře proti těmto návrhům na změny daní vystoupil poslanec čsl. sociálních demokratů Josef Bubník (viz Stenoprotokoly ze 78. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 1. srpna 1921, dostupné <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/078schuz/s078002.htm>).

¹⁹⁹ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 468 – 488.

²⁰⁰ Bohdan Bečka byl ministrem financí a dále poslancem (Revolučního Národního shromáždění i Národního shromáždění) a senátorem Národního shromáždění za Československou národní demokracii.

²⁰¹ Např. zákon č. 261/1923 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 30. června 1921, č. 242 Sb. z. a n., o dopravních daních, ze dne 21. prosince 1923, zákon č. 1/1924 Sb. z. a n., o dani z uhlí, ze dne 21. prosince 1923, zákon č. 6/1924 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 8. dubna 1920, čís. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a z přírůstku na majetku, ze dne 21. prosince 1923 a dále např. vyhláška ministra financí č. 23/1924 Sb. z. a n., o snížení náhradní daně z uhlí, dováženého z ciziny, ze dne 25. ledna 1924.

²⁰² Zákon č. 235/1924 Sb. z. a n., o mimořádných úlevách při placení přímých daní, ze dne 8. října 1924.

²⁰³ Zákon č. 236/1924 Sb. z. a n., jímž se vláda zmocňuje převzítí pohledávky vzniklé z dodávek za doby války, ze dne 9. října 1924.

²⁰⁴ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha:

státu, aby daňový poplatník vystupoval v daňových věcech sám bez nutnosti aktivity ze strany finančního úřadu, což ale nebylo realizovatelné, a to především z důvodu nejasnosti daňových předpisů, a negativně to přispívalo k platební morálce daňových subjektů.²⁰⁵

Podívejme se nyní na jednotlivé druhy daní (pouze ovšem na ty významnější) a jejich poválečný vývoj (i s nastíněním změn vyvolaných daňovou reformou v roce 1927, které bude věnována samostatná kapitola).

Daň důchodová (osobní daň z příjmu) nahradila rakouskou daň z příjmu, která byla upravena spolu s ostatními osobními daněmi v zákoně č. 220/1896 ř. z., o osobních daních přímých²⁰⁶, ze dne 25. října 1896,²⁰⁷ a uherskou důchodkovou daň. Její sazba byla stanovena na 1 – 24,64% z čistého důchodu fyzické osoby v daném roce. Určitá část příjmu ovšem této dani nebyla podrobena, jednalo se o tzv. daněproště minimum, které po vzniku ČSR činilo 1.200 korun, v roce 1920 bylo zvýšeno na 4.800 korun²⁰⁸ a v roce 1921 na 6.000 korun (za daný rok)²⁰⁹. Po provedení daňové reformy v roce 1927 bylo zvýšeno až na 7.000 korun.²¹⁰ Dále byla tato daň též dotčena zavedením válečných přírážek.²¹¹

Všeobecná daň výdělková byla též upravena v rakouském zákoně č. 220/1896 ř. z., o osobních daních přímých, ze dne 25. října 1896, ale neprodleně po vzniku Československa byla pravidla pro její ukládání a vybírání změněna, a to zákonem č. 65/1918 Sb. z. a n.²¹² Tato daň se vyměřovala progresivním procentem (pro prvních 30.000 korun byla stanovena 0,5%, u částek do 140.000 korun 2,5% a u vyšších obnosů

Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 261 – 262; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 250 - 254.

²⁰⁵ KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 31.

²⁰⁶ Tento zákon byl novelizován zákonem č. 13/1914 ř.z. ze dne 23. ledna 1914.

²⁰⁷ Podrobněji viz STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 102 – 103.

²⁰⁸ Zákonem č. 313/1920 Sb., jímž se částečně mění zákona o osobních daních přímých, ze dne 9. dubna 1920.

²⁰⁹ Zákon č. 336/1921 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení zákona o osobních daních přímých a stanoví se válečná přírážka k dani z příjmu za léta 1921 až 1923, ze dne 12. srpna 1921.

²¹⁰ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 107 a 120.

²¹¹ Zákon č. 617/1919 Sb. z. a n., jímž se mění ustanovení o dani důchodové a stanoví přírážky válečné ku přímým daním za léta 1919 a 1920, ze dne 18. listopadu 1919.

²¹² Zákon č. 65/1918 Sb. z. a n., jímž se pro ukládání všeobecné daně výdělkové pro období 1918 - 19 částečně mění ustanovení zákona ze dne 25. října 1896, z. ř. čís. 220, ze dne 10. prosince 1918.

4%) a zdaňovala zisk podniků, tzn. jejím předmětem bylo každé ziskové podnikání. K této dani byly též stanoveny různé přírážky. Vedle všeobecné daně výdělkové existovala jako taková „zbytková“ daň zvláštní daň výdělková, která postihovala zisk společností, které nepodléhaly všeobecné dani výdělkové. Původně se nazývala daň výdělková veřejně účtující podniků, ale po vzniku Československa byly rozšířeny subjekty této daně a sazba daně byla zvýšena na 9% (z původních 8%) z čistého zisku podniku. V roce 1927 se rozšířil okruh společností této dani podléhající, např. o podniky s poloviční účastí zahraničních společností, které nepodléhaly domácímu zdanění.²¹³

U daně pozemkové, jako jedné z nejstarších daní,²¹⁴ jejímž předmětem byly zemědělské pozemky a lesy, po vzniku ČSR docházelo pouze ke změnám sazeb. Nadále se vyměřovala z ryzího katastrálního výnosu a též byla tato daň podrobena válečným přírážkám. Po reformě provedené v roce 1927 byly od této daně osvobozeny pozemky, které nebyly a ani nemohly být užívány za účelem dosahování zisku, a dále byl upraven způsob výpočtu této daně, daň se vypočítával jako dvojnásobek ryzího katastrálního výnosu.²¹⁵

U daně domovní, která se dělila na daň třídní a činžovní, byla v roce 1921 zdvojnásobena sazba obou daní, a to na základě zákona č. 334/1921 Sb. z. a n.²¹⁶ Tyto daně byly poměrně komplikované, jelikož jejich úprava převzatá z rakouského právního řadu byla rozptýlena do řady právních předpisů různého druhu. Předmětem daně činžovní byly budovy v Praze, Brně, Olomouci, Opavě a v lázeňských městech, budovy ve městech, kde minimálně polovina budov byla určena k bydlení a polovina z bytů byla pronajímána a dále budovy v ostatních obcích, ve kterých alespoň jedna polovina bytů byla byty nájemními a poslední skupinu tvořily budovy, které byly pronajaty a obsahovaly minimálně tři obytné místnosti. Předmětem třídní daně pak byly obytné

---

²¹³ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, 108 – 109; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 97 – 99.

²¹⁴ Tato daň byla vybírána již ve starověkém Římě a na našem území se prvé daň z pozemků objevuje za kníže Oldřicha, který zavedl roku 1022 tzv. daň z polností (lánů) „araturu“. Podrobněji jsem se pozemkové dani a vývoji katastru nemovitostí věnovala ve své diplomové práci – PEICHOVÁ, A. Evidence nemovitostí v Čechách a na Moravě: vývoj katastru nemovitostí, diplomová práce. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2009.

²¹⁵ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 109; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 94 – 96.

²¹⁶ Zákon č. 334/1921 Sb. z. a n., kterým se přikazuje samosprávným svazkům výnos některých státních daní a mění se v Čechách, na Moravě a ve Slezsku sazba domovní daně třídní, ze dne 12. srpna 1921.

budovy, které nepodléhaly dani činžovní. Nedostatek bytů po vzniku Československa si vynutil i různé výhody u těchto daní, aby byl podpořen stavební ruch. V důsledku reformy v roce 1927 byla změněna především činžovní daň, a to tak, že nově ji museli platit majitelé domů v místech, kde se třetina (dříve polovina) obytných místností pronajímala. Vedle toho dani třídní podléhaly nepronajaté obytné budovy. Od roku 1928 neplynul výnos domovní daně již do státní pokladny, ale do pokladen autonomních svazků.²¹⁷

Daň rentová měla na území Československa různé sazby, na Slovensku a Podkarpatské Rusi činila 10%, ale v českých zemích pouze 0,5 – 3% z výnosů úroků, rent a movitých kapitálů (dle původní rakouské úpravy měly této dani podléhat příjmy z majetku nebo majetkových práv, které nepodléhaly ostatním daním). Na základě zákonů č. 299/1924 Sb. z. a n.²¹⁸ a č. 49/1926 Sb. z. a n.²¹⁹ byly sazby na Slovensku a Podkarpatské Rusi sníženy za účelem dorovnání rozdílů mezi výší daně na českém území a na území Slovenska a Podkarpatské Rusi. Daň z tantiém, které podléhaly požitky členů představenstva akciových společností, nedoznala výraznějších změn, stejně tak i daň z vyššího služného, které podléhaly služební požitky podrobené důchodové dani a převyšující částku 109.500 korun a která byla stanovena na 3%.²²⁰

Co se týče změn u daní nepřímých, oproti daním přímým docházelo u těchto daní po vzniku Československa pouze k menším změnám, v podstatě se pouze rozšiřoval jejich okruh zaváděním daní nových. Rozdíly u těchto daní mezi českými zeměmi a Slovenskem a Podkarpatskou Rusí nebyly téměř žádné, a to i v důsledku celních smluv (uzavřených v době Rakousko-Uherska) mezi oběma částmi monarchie. Nově byla od 1. ledna 1920 zavedena na základě zákona č. 658/1919 Sb. z. a n.²²¹ daň z obratu a přepychu. Původně byla sazba stanovena u převodu na 1% a následně 1. října 1921 zvýšena na 2% (ovšem s výjimkou zemědělských výrobků) a u přepychového

---

²¹⁷ STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 96 – 97 a s. 119; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 109 – 110.

²¹⁸ Zákon č. 299/1924 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení o přímých daních a stanoví se válečné přírážky ku přímým daním na rok 1925, ze dne 20. prosince 1924.

²¹⁹ Zákon č. 49/1926 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení o přímých daních a stanoví se mimořádné přírážky státní ku přímým daním na rok 1926, ze dne 17. března 1926.

²²⁰ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 109 – 110; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 100 – 101, 103 a 119 - 120.

²²¹ Zákon č. 658/1919 Sb. z. a n., o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů a o dani přepychové, ze dne 11. prosince 1919.

zboží se sazba pohybovala mezi 10 – 12% (viz výše).²²² Spotřební daně byly tvořeny několika různými daněmi se samostatnou právní úpravou, jednalo se např. o daň potravní na čáře²²³, daň z cukru, daň z lihu, daň z droždí, daň z vína, všeobecnou daň nápojovou²²⁴ apod.²²⁵

Oblasti kolků a poplatků se též dotkly válečné přírážky, dále byly kolky zvýšeny zákonem č. 54/1925 Sb. z. a n.²²⁶, a to až na pětinasobek. Zákonem č. 337/1921 Sb. z. a n.²²⁷ byly nově upraveny tzv. daně z obohacení, tj. daň darovací a daň dědická. Dále probíhala snaha o unifikaci této oblasti. Sjednocení právní úpravy daně z obchodu s cennými papíry, která byla zařazována do této skupiny, provedl zákon č. 85/1921 Sb. z. a n.²²⁸, unifikaci daní dopravních zajistil zákon č. 242/1921 Sb. z. a n.²²⁹ a soudní poplatky unifikoval zákon č. 38/1922 Sb. z. a n.²³⁰

System daní a poplatků v období od vzniku Československa do provedení reformy v roce 1927 měl vážné nedostatky, platební morálka byla velmi špatná, jak jsem uvedla již výše, unifikace se slovenským systémem nebyla provedena v plném rozsahu a nadále existoval dvojí daňový systém, a proto bylo nezbytné realizovat původní návrhy dr. Karla Engliše na provedení rozsáhlé daňové reformy a tyto nedostatky zhojit.

---

²²² LACINA, V. - SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 33; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 112 – 113; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 122 – 123.

²²³ Po vzniku ČSR byla nově upravena zákonem č. 264/1920 Sb. z. a n., o potravní dani na čáře, ze dne 14. dubna 1920 a prováděcím vládním nařízením č. 265/1920 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 264 Sb. z. a n., o potravní dani na čáře, ze dne 26. dubna 1920.

²²⁴ Daně nápojové byly v roce 1919 a 1920 sjednoceny na základě zákona č. 533/1919 Sb. z. a n. jímž se zavádí všeobecná daň nápojová, ze dne 25. září 1919 do jedné nápojové daně.

²²⁵ Podrobněji viz HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek IV. (S – T). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 585 – 589 a dále HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A – CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 202 – 271; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 104 – 110.

²²⁶ Zákon č. 54/1925 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení o poplatcích, taxách a kolicích (hrací karty), ze dne 3. dubna 1925.

²²⁷ Zákon č. 337/1921 Sb. z. a n., o dani z obohacení, ze dne 12. srpna 1921.

²²⁸ Zákon č. 85/1921 Sb. z. a n., o dani z obchodu cennými papíry, ze dne 17. února 1921.

²²⁹ Zákon č. 242/1921 Sb. z. a n., o dopravních daních, ze dne 30. června 1921.

²³⁰ Zákon č. 38/1922 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují ustanovení o soudních poplatcích, ze dne 25. ledna 1922.

3.2. Daňová reforma v roce 1927

Půda pro daňovou reformu byla připravena teprve po roce 1925, kdy nastala i za pomoci politiky měnové stabilizace hospodářská stabilita a též stabilita a vyrovnanost státních financí. Dne 9. prosince 1925 se opět ministrem financí stal JUDr. Karel Engliš,²³¹ jehož teorie se promítla i do koncepce daňové reformy, a proto se můžeme setkat i s označením této reformy jako „Englišova reforma“.²³² První přípravy měla na starosti expertní skupina, kterou tvořilo deset členů a která mimo jiné i zorganizovala rozsáhlou anketu odborníků za účelem posouzení prvních návrhů na změny v daňové soustavě. Základem celého daňového systému se měly stát daně přímé a hlavní myšlenkou této reformy byla myšlenka osobní a věcné únosnosti daní (tj. snížit především důchodovou a výdělkovou daň).²³³ Nakonec byla tato reforma uskutečněna na základě několika právních předpisů.²³⁴

Tato reforma měla zajistit (vedle osobní a věcné únosnosti daní) především dva cíle, tj. napravit dosavadní rozpor daňové soustavy a státních hospodářských zájmů a dále usnadnit podnikatelskou aktivitu v zemi. JUDr. Karel Engliš charakterizoval cíl reformy následující způsobem: „*Cílem reformy přímých daní, která po velkých přípravách byla uzákoněna v roce 1927 (zák. č. 76 Sb. z. a n.), bylo zrychlití tvoření kapitálu peněžního i kapitálu reálného v podnicích. Berní reforma vedle toho musila sjednotiti a zkodifikovati platné předpisy přímých daní a zjednodušiti soustavu přírážek státních a samosprávných. Z důvodů národohospodářských bylo nutno limitovati maximum přírážek samosprávných, z čehož musila vzejíti krize obcí a okresů, které příliš rozepjaly své výdaje vzhledem k daňové základně. K jejich podchycení byly*

---

²³¹Wikipedie – internetová encyklopedie, dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Engliš

²³² ENGLIŠ, K. Finanční věda. Praha: Fr. Borový, 1929, s. 82 – 203; ENGLIŠ, K. Národní hospodářství. Brno: Jota, 1994, s. 294 – 299; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 150 – 152. Dr. Engliš také rozdělil daně na nepřímo a přímo ovlivňující mezinárodní soutěž.

²³³ VÍTEK, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 10 - 11.

²³⁴ Např. zákon č. 76/1927 Sb. z. a n., o přímých daních, ze dne 15. června 1927 (tento zákon zrušil až na výjimky všechny předchozí předpisy upravující přímé daně); nařízení vlády č. 175/1927 ze dne 20. prosince 1927; zákon č. 77/1927 Sb. z. a n., o nové úpravě finančního hospodaření svazků územní samosprávy, ze dne 15. června 1927; zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy, ze dne 14. července 1927.

*současně zřízeny při zemích vyrovnávací fondy alimentované státem, zvláště daní z obratu, a hospodářství obcí a okresů podrobena zásahům země. I zemím se dostalo k vyrovnání rozpočtů státních dotací. Zároveň s berní reformou uzákoněny byly stabilizační bilance (...).*²³⁵

Podíváme-li se na dosavadní konstrukci tzv. daní obchodových, mezi které můžeme zařadit např. daň uhelnou, obratovou apod., tak tyto daně byly v rozporu s exportními zájmy firem, jelikož postihovaly produkt před jeho finalizací i při vývozu a v celkovém daňovém zatížení byly největší. Také daně důchodová a výnosová brzdily ekonomickou činnost podniků, jelikož z nich odčerpávaly až polovinu výnosů. Stát tedy zamýšlel tyto daně snížit.²³⁶

Tato reforma přinesla mnoho změn, jednalo se především o změnu soustavy daní a poplatků, systému samosprávných přírážek, dotační politiky pro obce, okresy a země. Přímé daně byly rozšířeny o daň z vyššího služného, byla snížena sazba daně důchodové, dále bylo zvýšeno daněproště minimum na 7.000 korun, byly založeny tzv. vyrovnávací fondy v jednotlivých zemích, nově byl upraven příděl státních daní obcím (do jejich pokladen nyní směřoval celý výnos daně domovní) a též se snížila např. uhelná daň pro export a nově byly osvobozeny od pozemkové daně pozemky státních drah, vojenské a pod.²³⁷ V zákoně o přímých daních dále dochází k zotření trestních sankcí při neplacení daní a na druhé straně je umožněn i odpis daňových nedoplatků za určitých podmínek, tj. zároveň s daňovou reformou probíhala i tzv. depurační akce, kdy byly daňové nedoplatky odepisovány. Dále byl jako doplněk reformy přijat zákon o stabilizačních bilancích²³⁸, kterým měly být položeny základy pro nové spravedlivější údaje k oceňování majetku podniků a jejich spravedlivé zdaňování.²³⁹

Po provedení této reformy byly daně a poplatky unifikovány (tzn. sjednoceny

---

²³⁵ Citace ENGLIŠ, K. Nástin vývoje československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 45 – 46.

²³⁶ VÍTEK, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 11 – 12.

²³⁷ LACINA, V. - SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 33 – 35; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 150 – 152; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 57 – 58; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 124 – 126.

²³⁸ Zákon č. 78/1927 Sb. z. a n., o stabilizačních bilancích, ze dne 15. června 1927.

²³⁹ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 266 – 268.

daně a poplatky na celém území státu) a zpřehledněny a můžeme je rozdělit do 4 skupin. První skupina, přímé daně²⁴⁰, zahrnovala daň důchodovou, pozemkovou, všeobecnou daň výdělkovou a zvláštní daň výdělkovou, dále pak daň z tantiém, daň rentovou, daň z vyššího služného, daň z obchodu s cennými papíry, daň domovní (rozdělená na daň činžovní a daň domovní třídní), daň z majetku a daň z přírůstku majetku. Do druhé skupiny, a to daní nepřímých, patřily daně spotřební²⁴¹, z obratu a přepychu²⁴² a daň burzovní. Třetí skupinu, poplatky, pak tvořily výnosy z kolků, poplatky za nejrůznější úřední úkony apod. Mezi poplatky byla zařazována i daň z motorových vozidel, dávka z telefonních poplatků a dále daň z železniční dopravy a také daň z obohacení, tj. daň dědická a darovací. Samostatnou skupinu pak tvořily zemské a okresní přírážky a daně a poplatky (dávky) územních veřejnoprávních korporací.²⁴³

Ve výsledku tato reforma nesplnila zcela Englišovy plány a především pak nenaplnila požadavek věcné a osobní únosnosti daní. Představovala spíše určitý kompromis mezi vžitou tradicí a teorií a plány JUDr. Karla Engliše. Především v systému nepřímých daní se nepovedlo oproti minulosti prosadit radikálnější změny a

---

²⁴⁰ Podrobně o přímých daních HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek III (P – R). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 564 – 675.

²⁴¹ Spotřební daně se rozdělovaly na daně velké spotřební (např. z cukru, lihu a minerálních olejů) a dále na tzv. malé spotřební daně (např. daň z masa, všeobecná daň nápojová, z uhlí, z vodní síly a potravní daň na čáře). Podrobněji o těchto daních např. KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 60 – 67.

²⁴² Tato daň je v některé odborné literatuře zařazována do přímých daní.

²⁴³ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část) in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 411. Odlišné dělení uvádí publikace PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 156; GRŮŇ, L. Vybrané kapitoly z historie daní, poplatků a cla. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 107 – 108 a dále MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 436 obsahuje výčet pouze některých zde uvedených daní, odlišné dělení (na daně přímé dále rozdělené na daně výnosové, daně osobní příjmové a daně majetkové a na daně nepřímé) uvádí publikace STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 126. DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 106- obsahuje toto dělení daní: přímé (důchodové, výnosové – pozemková, domovní činžovní a třídní, výdělková všeobecná a zvláštní, rentová, z tantiém, z vyššího služného), spotřební = nepřímé (cla, z obratu, potravní na čáře, nápojové všeobecné a z lihu, z cukru, z masa, ze soli, z motorových vozidel, z tabáku, uhlí, výbušných látek, zapalovadel, atd.) a poplatky (kolky a právní poplatky, taxy, železniční, dávky na úřední úkony). Dále publikace HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 197, rozděluje daně a poplatky na daně přímé (reální: pozemková a domovní – činžovní a třídní; osobní: všeobecná výdělková, zvláštní výdělková, rentová, z vyššího služného, z tantiém, důchodová), daň z obratu a přepychová, cla, daně spotřební (všeobecná daň nápojová, z cukru, z masa, z minerálních olejů, z uhlí, potravní na čáře, z vodní síly), poplatky (i dopravní daně, z obchodu s cennými papíry, z obohacení – dědictví a darování) a monopoly.

také celá koncepce poplatků se svými častými změnami bez jasných kritérií státní finanční politiky v podstatě pouze kopírovala původní systém rakousko-uherský. Na druhé straně ovšem můžeme této reformě jako zásluhu přičíst sjednocení daňového systému a jeho stabilizaci. Základ tohoto systému daní a poplatků se s určitými změnami udržel až do padesátých let.²⁴⁴

V dalším období po provedení daňové reformy v oblasti daňového systému docházelo pouze k menším změnám. Zásadnější změny v oblasti daní a poplatků nalezneme až ve třicátých letech, kdy stát potřeboval zvýšit své příjmy v souvislosti s hospodářskou krizí a tudíž i zvýšit výnosy daní či rozšířit jejich okruh. V roce 1931 byl vydán zákon č. 177/1931 Sb. z. a n.²⁴⁵, na základě kterého byly zavedeny přírážky k dani z tantiém a zvláštní přírážky k dani důchodové v případě, že důchod přesáhl 30.000,- korun. Dále v roce 1932 byly zvýšeny sazby daně z obratu a daně přepychové a též byly k těmto daním uzákoněny další přírážky. Zároveň se rozšířila daň z obratu i na zboží dovážené na území Československa. V roce 1934 byl vydán zákon č. 266/1934 Sb. z. a n.²⁴⁶, jenž zavedl zvláštní branný příspěvek jako přírážku k dani důchodové pro nevojáky, tj. pro osoby (muže i ženy), které nekonaly vojenskou službu nejméně dvanáct týdnů. V roce 1936 byly též novelizovány předpisy o přímých daních a stabilizačních bilancích²⁴⁷ a tím byla zpřísněna pravidla pro vyměřování určitých daní a zároveň provedena i další depurační akce, tj. odpis některých daňových nedoplatků. Následně ve druhé polovině třicátých let potřeboval stát krýt zvýšené vojenské výdaje a přistoupil jednak ke zvýšení některých sazeb daní dosavadních (např. daně z obratu, daní spotřebních) a dále k zavedení nových daní, např. zavedl mimořádnou daň ze zisku a příspěvek na obranu státu na základě zákona č. 247/1937 Sb. z. a n. (podrobněji viz kapitola o období zbrojení).²⁴⁸

---

²⁴⁴ Zákon č. 76/1927 Sb. z. a n. byl (pro české země) zrušen teprve zákonem č. 78/1952 Sb. VÍTEK, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 15 – 16.

²⁴⁵ Zákon č. 177/1931 Sb. z. a n., o přechodné přírážce k dani důchodové a k dani z tantiém, ze dne 28. listopadu 1931.

²⁴⁶ Zákon č. 266/1934 Sb. z. a n., o branném příspěvku, ze dne 19. prosince 1934.

²⁴⁷ Zákon č. 34/1936 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 15. června 1927, č. 78 Sb. z. a n., o stabilizačních bilancích, ze dne 12. února 1936.

²⁴⁸ Zákon č. 247/1937 Sb. z. a n., o příspěvku na obranu státu a o mimořádné dani ze zisků, ze dne 21. prosince 1937; podrobněji viz OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 402 – 403; KOZÁK, J. Finanční politika československá v době krize. Praha: Orbis, 1937, s. 34 - 49.

3.3. Mimořádné dávky

Jak jsem uvedla již v úvodu této části, stát zaváděl také mimořádné a dočasné daně, které byly charakteristické jen pro určité období a jejichž zavedení bylo často zdůvodňováno mimořádnými okolnostmi a nutností jednorázově doplnit státní finance. Jako příklad takovéto mimořádné a dočasné daně můžeme uvést daň z válečných zisků, zavedenou na základě císařského nařízení č. 103/1916 ř.z.²⁴⁹ v roce 1916, tj. dva roky před vznikem Československé republiky. Inspirace pro tuto daň byla nalezena v Dánsku. Tato daň postihovala zisky válečných spekulantů a dalších osob, které na válce vydělávaly. U fyzických osob se jednalo o příjem, který přesahoval průměrný příjem v roce 1913 a u právnických osob výnos, který přesahoval průměrný výnos za poslední 3 předválečné roky. Po vzniku ČSR byla tato daň zákonem č. 79/1920 Sb. z. a n.²⁵⁰ prodloužena zpětně i na rok 1919 a poté zanikla.²⁵¹

3.4. Clo a celní politika státu

Samostatnou kapitolu vedle daní a poplatků pak tvoří cla a s tím související celní politika státu. Na základě zákona²⁵² o celním území a vybírání cla, ze dne 20. února 1919, bylo stanoveno, že území československého státu tvoří samostatné celní území, pro které má československý stát výhradní právo vybírat celní dávky, jakož i podrobovat dovážené, vyvážené i provážené zboží celnímu řízení, pro které až na výjimky platily dosavadní předpisy (např. rakouský celní tarif z roku 1906). Zároveň tento zákon zmocnil ministra financí (v dohodě s ministrem obchodu a zemědělství) dočasně snížit nebo dokonce zrušit clo pro určité druhy zboží.

Vzhledem k tomu, že v rámci monarchie mělo československé zboží volný průchod na trhy v rámci monarchie, muselo nyní překonávat protekcionistické postupy

---

²⁴⁹ Císařské nařízení č. 103/1916 ř. z., ze dne 16. dubna 1916.

²⁵⁰ Zákon č. 79/1920 Sb. z. a n., jímž se rozšiřuje válečná daň na vyšší zisky společností a vyšší příjmy jednotlivců z r. 1919, a mění se některá ustanovení zákona ze dne 16. února 1918, čís. 66 ř. z., o dani válečné, ze dne 30. ledna 1920.

²⁵¹ STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 118 – 119.

²⁵² Zákon č. 97/1919 Sb. z. a n., o celním území a vybírání cla, ze dne 20. února 1919. srov. MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 421.

ostatních nově vzniklých států. Naštěstí jako vítězný stát Československo na základě čl. 220 a násl. mírové smlouvy s Rakouskem²⁵³ a čl. 200 a násl. mírové smlouvy s Maďarskem²⁵⁴ mohlo na období pěti let jednostranně využívat doložku nejvyšších výhod²⁵⁵ v Maďarsku a Rakousku, jakožto poražených státech, a zavést zvláštní celní režim s těmito státy.²⁵⁶

Na novou situaci po rozpadu monarchie a především dosavadní politiku Vídně, která ke konci války svou obchodní politikou „drancovala“ české země, kdy se snažila využít veškerých zdrojů a průmyslu pro účely války na maximum, reagoval nový stát hned v den svého vzniku, tj. 28. října 1918, vyhlášením ochranné politiky prostřednictvím přísné regulace vývozu, dovozu a transferu zboží.²⁵⁷ Nejprve byl dozor nad zahraničním a také vnitřním obchodem svěřen Komisi pro přechodné hospodářství při pražské obchodní komoře a následně v listopadu 1918 byla ustavena Československá vývozní a dovozní komise.²⁵⁸ Tato komise nejen pracovala na vytvoření nového celního tarifu, ale také udělovala povolení pro vývoz a dovoz. Vývoz a dovoz v určitém období kontrolovaly také obchodní syndikáty²⁵⁹, které vznikaly v jednotlivých odvětvích průmyslu od jara 1919 a byly veřejností často kritizovány, což vedlo na konci roku 1919 k jejich zrušení a kontrola zahraničního obchodu postupně přešla na Úřad pro zahraniční obchod, v jehož čele stanul dr. Rudolf Hotowetz, jenž také připravoval nový celní tarif, založený liberálně na nízkých dovozních clech. Dr. Hotowetz očekával, že tento způsob zvolí i ostatní státy, což se ale nestalo, a jeho názory vedly i k jeho odvolání. Vývozní cla byla suspendována již za monarchie a

---

²⁵³ Zákon č. 507/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919.

²⁵⁴ Zákon č. 102/1922 Sb. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, protokol a deklaráce, dne 4. června 1920.

²⁵⁵ Doložka nejvyšší výhod obecně představuje ustanovení (většinou v mezinárodní smlouvě), kterým si smluvní strany dohodnou, že se na ně budou automaticky vztahovat veškeré výhody, které druhá smluvní strana poskytla nebo v budoucnu poskytne kterékoli třetí straně (zdroj definice: Wikipedie – internetová encyklopedie – dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/Dolo%C5%BEka_nejvy%C5%A1%C5%A1%C3%ADch_v%C3%BDhod)

²⁵⁶ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 53 – 54.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Tato komise byla zřízena na základě nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 43/1918 Sb. z. a n., o zřízení Československé vývozní a dovozní komise, ze dne 22. listopadu 1918 a nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 61/1919 Sb. z. a n., kterým se doplňuje nařízení téhož ministra ze dne 22. listopadu 1918, čís. 43 sb. z. a n., o zřízení Československé vývozní a dovozní komise, vydané v základě zmocňovacího zákona z 24. července 1917, z. ř. čís. 307, ze dne 5. února 1919, a zrušena vládním nařízením č. 645/1919 Sb. z. a n., o úpravě dovozu a vývozu, ze dne 28. listopadu 1919.

²⁵⁹ Vládní nařízení č. 100/1919 Sb. z. a n., o dovozních a vývozních syndikátech, ze dne 26. února 1919.

nebyla obnovena a též z důvodu nedostatku potravin nebyla obnovena dovozní cla na potraviny. Uvolnění, co se týče cel, přineslo až období hospodářské konjunktury po roce 1924.²⁶⁰ Nově vzniklý stát v oblasti celní politiky nastoupil praxi protekcionismu, což ale bylo v této době na území bývalé monarchie jevem běžným a všemi státy praktikovaným.²⁶¹

Jak jsem již uvedla v rámci předchozího výkladu, výše cel byla upravena v rakouském celním sazebníku z roku 1906. Již dne 28. ledna 1919²⁶², s účinností od 1. února 1919, byla vyhlášena 200% celní přírážka, kterou stát odůvodňoval především poklesem měny. Později následovaly další přírážky. Důvodem bylo to, že celní sazby v předválečné výši byly z důvodu znehodnocení měny příliš nízké. V únoru 1919 (jak bylo uvedeno již výše) byl také vydán zákon o celním území a směrnice pro vybírání cla²⁶³. Tento zákon zmocnil ministra financí nařídit, že se clo místo v korunách musí platit ve francouzských francích. Jednalo se o opatření proti znehodnocení měny. Zároveň bylo od cla osvobozeno zboží, kterého bylo nedostatek, tj. především potraviny například mouka, dobytek, živočišné výrobky, obilí, semena apod.²⁶⁴ Nový celní sazebník, který měl nahradit převzatý rakouský, vypracovalo ministerstvo obchodu pod vedením ministra obchodu dr. Hotowetze. Tento nový sazebník, založený na nízkých dovozních clech, nakonec nebyl uzákoněn a nadále platil rakouský celní sazebník z roku 1906.²⁶⁵ Následně bylo též placení cla ve francích opuštěno, vládní nařízení č. 291 ze dne 26. dubna 1920²⁶⁶ zavedlo placení cel v československé měně s ažiovými přírážkami, které byly navýšeny. Dne 21. května 1921 vláda vydala další vládní nařízení

---

²⁶⁰ PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 158 – 159.

²⁶¹ PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 158.

²⁶² Nařízením ministerstva financí č. 44/1919 Sb. z. a n., jímž se zvyšuje přírážka celní, ze dne 28. ledna 1919.

²⁶³ Zákon č. 97/1919 Sb. z. a n., o celním území a vybírání cla, ze dne 20. února 1919.

²⁶⁴ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 589; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 77 – 80; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 70; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 155; KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 11 – 12; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 212.

²⁶⁵ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 28.

²⁶⁶ Vládní nařízení č. 291/1920 Sb. z. a n., k provedení zákona ze dne 20. února 1919, č. 97 Sb. z. a n., o celním území a vybírání cla, ze dne 26. dubna 1920.

č. 193²⁶⁷ a tím byl změněn systém těchto přírážek dle francouzského vzoru, tj. základní sazby byly násobeny stanovenými koeficienty, které byly na podzim tohoto roku dále zvýšeny (až na číslo 30) a nově upraveny vládním nařízením č. 460²⁶⁸ ze dne 19. prosince. V roce 1921, kdy bylo uvolněno vázané hospodářství, se otřásl i povolovacím řízením, ale neodstranilo jej. Dne 15. října 1921 byl vydán první seznam zboží, které bylo možné volně dovézt i vyvézt. Toto uvolňování vyvolalo i diskuse o novém celním tarifu, ale namísto přípravy jeho vydání, byly opět zvýšeny přírážky. Dne 6. srpna 1921 přijalo Národní shromáždění zákon o clech na automobily²⁶⁹, čímž se automobilovému průmyslu zcela uzavíral trh mezinárodní a mohl působit pouze na trhu domácím. Zároveň bylo clo na automobily vyňato z celního sazebníku. Ochranařská politika státu souvisela i se zvýšením rakouských celních sazeb, a to až na třicetinásobek v prosinci 1921. I když se mělo jednat pouze o dočasné řešení v reakci na klesání německé marky a silícího německého exportu, zůstaly sazby zvýšeny i v následujícím roce a působily i na okolní státy, které po vzoru Československa též zvyšovaly celní sazby a aplikovaly ochranařskou politiku. Teprve postupně uzavíranými obchodními smlouvami s ostatními státy byla tato ochranařská politika odstraňována.²⁷⁰ V letech 1920 – 23 byly tyto obchodní smlouvy sjednávány s doložkou nejvyšších výhod pro nakládání se zbožím, v oblasti celní byly uzavírány dohody s okolními státy od roku 1923, kdy tento trend odstartovala celně-tarifní smlouva s Francií ze dne 17. srpna 1923.²⁷¹ Zcela osvobozené od cel zůstaly zemědělské výrobky, teprve v roce 1925 na zemědělské produkty stát uvalil tzv. klouzavá cla²⁷² a dne 22. června 1926 i pevná cla.²⁷³ V létě roku 1927 byl vypracován nový celní zákon č. 114/1927 Sb. z. a n.²⁷⁴ a dne

---

²⁶⁷ Vládní nařízení č. 193/1921 Sb. z. a n., o zvýšení valutového příplatku k celním sazbám, ze dne 21. května 1921.

²⁶⁸ Vládní nařízení č. 460/1921, o nové úpravě celních sazeb pro československé celní území, ze dne 19. prosince 1921.

²⁶⁹ Zákon č. 351/1921 Sb. z. a n., o úpravě cla na automobily a motory k automobilům, ze dne 12. srpna 1921.

²⁷⁰ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 589 - 598.

²⁷¹ LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 18; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 70; KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 11 – 12; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 155 – 156.

²⁷² Vládní nařízení č. 111/1925 Sb. z. a n., o částečné úpravě celního sazebníku pro československé celní území, ze dne 4. června 1925.

²⁷³ Zákon č. 109/1926 Sb. z. a n., jímž se částečně mění zákon o celním sazebníku pro československé

13. prosince 1927 bylo k tomuto zákonu vydáno i prováděcí nařízení č. 168/1927 Sb. z. a n.,²⁷⁵ čímž bylo komplexně upraveno celní řízení, soustava celních úřadů a též tyto právní předpisy obsahovaly ustanovení upravující sankce za jejich porušení.²⁷⁶ Dle těchto právních předpisů měl být vydán nový celní sazebník, ale až do jeho vydání měl být ponechán v platnosti zákon č. 109/1926 Sb. z. a n., který novelizoval původní rakouský celní tarif.²⁷⁷ Nový celní sazebník byl tak vydán teprve po druhé světové válce v roce 1947. Československá republika také ratifikovala mezinárodní konvenci o zjednodušení celních formalit (vyhlášena ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 40/1927 Sb. z. a n.), která byla dne 3. listopadu 1923 uzavřena v Ženevě.

Na základě prováděcího předpisu²⁷⁸ k zákonu č. 97/1919 Sb. z. a n. byla při ministerstvu obchodu, průmyslu a živností v Praze zřízena Československá celní rada, která měla za úkol především podávat dobrozdání ve sporech o vyměření celních poplatků celními úřady a dále se podílet na přípravě celního tarifu. Dne 1. ledna 1928 byla její činnost ukončena a agenda přenesena na nově zřízený celní poradní sbor při ministerstvu průmyslu, obchodu a živností.²⁷⁹

V souvislosti se stabilizací ekonomiky státu a obdobím konjunktury začala být ochranná politika státu opouštěna, ovšem její opětovné zavedení přinesla hospodářská krize ve třicátých letech a opět byla cla zvyšována a regulován dovoz i vývoz zboží.²⁸⁰

3.5. Státní monopoly

Clo můžeme zařadit do tzv. státních monopolů, tj. výhradního práva státu na

---

celní území a celní sazebník a vydávají ustanovení o úpravě obchodních styků s cizinou, ze dne 22. června 1926.

²⁷⁴ Zákon č. 114/1927 Sb. z. a n., celní zákon, ze dne 14. července 1927.

²⁷⁵ Vládní nařízení č. 168/1927 Sb. z. a n., jímž se provádí celní zákon (c. z.), ze dne 13. prosince 1927.

²⁷⁶ Celní zákon upravoval tzv. celní přestupky (např. podloudnictví nebo ztěžování celního dozoru) a celní nepořádnosti, za které bylo možné uložit tresty peněžité, trest propadnutí zboží, trest odnětí svobody a další. Viz § 113 – § 138 zákona č. 114/1927 Sb. z. a n., celní zákon, ze dne 14. července 1927.

²⁷⁷ Zákon č. 109/1926 Sb. z. a n., jímž se částečně mění zákon o celním sazebníku pro československé celní území a celní sazebník a vydávají ustanovení o úpravě obchodních styků s cizinou, ze dne 22. června 1926.

²⁷⁸ Nařízení vlády č. 525/1919 Sb. z. a n., o zřízení československé celní rady, ze dne 23. září 1919 – prováděcí předpis k zákonu č. 97/1919 Sb. z. a n., o celním území a vybírání cla, ze dne 20. února 1919.

²⁷⁹ Vládní nařízení č. 168/1927 Sb. z. a n., jímž se provádí celní zákon (c. z.), ze dne 13. prosince 1927; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 205 – 206.

²⁸⁰ Podrobněji příslušná kapitola této práce.

výrobu a obchodování s danou surovinou (stát vylučuje u suroviny právní normou soutěž ve svůj prospěch²⁸¹), ze kterých stát vedle daní a poplatků získával významné finanční prostředky (jako další příklad státního monopolu můžeme uvést sůl, tabák, zapalovač), a proto se nyní zaměříme i na tuto oblast.

Z Rakousko-Uherska nově vzniklý stát převzal monopol solní (solné doly se nacházely především na území Podkarpatské Rusi), tabákový a umělých sladidel. Monopol umělých sladidel byl nejmladší, zaveden byl teprve během války císařským nařízením č. 37 ze dne 25. ledna 1917²⁸². Nově po vzniku samostatného státu byl zaveden monopol výbušných látek, a to na základě zákona č. 414/1919 Sb. z. a n.²⁸³. Dále byla založena Československá akciová továrna na látky výbušné se sídlem v Praze, která získala od ministerstva financí monopol na výrobu výbušných látek na dobu 30 let, a to od 1. července 1923.²⁸⁴ Státní monopoly společně s daněmi, poplatky a clem představovaly významné zdroje státních financí.

---

²⁸¹ Viz definice a rozdělení monopolů v publikaci HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek II. (I - O). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 679.

²⁸² Císařské nařízení č. 37/1917, jímž se zavádí monopol pro umělá sladidla, ze dne 25. ledna 1917.

²⁸³ Zákon č. 414/1919 Sb. z. a n., jímž se zavádí monopol výbušných látek, ze dne 15. července 1919.

²⁸⁴ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 68 – 71; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 116 – 118.

4. Měna a měnová politika²⁸⁵

4.1. Právní úprava měny po vzniku ČSR

Po vzniku Československa na území státu nadále platila rakousko-uherská měna, jejíž emise nebyla pod přímou kontrolou československé vlády, ale v rukou Rakousko-uherské cedulové banky, která neustálým zvyšováním bankovek v oběhu přispívala k poválečné inflaci. Již během první světové války rakousko-uherská vláda využila svého zmocnění činit mimořádná opatření v oboru cedulového bankovníctví. Aby získala finanční prostředky na financování války, zrušila předpisy, které stanovily povinnost Rakousko-uherské banky podávat každých deset dní výkazy o stavu svého hospodaření, povinnost krýt minimálně 40% vydaných bankovek zlatem (před první světovou válkou banka disponovala se zásobou kovů v hodnotě 1,5 miliardy korun na 2,3 miliardy bankovek v oběhu²⁸⁶), dále předpisy, které zakazovaly poskytování úvěrů cedulovou bankou státu, a vláda také suspendovala povinnost cedulové banky vyměňovat bankovky za zlato. Tato opatření vlády umožnily nekontrolovatelný tisk rakouských bankovek a narušily dosavadní funkci Rakousko-uherské banky jako banky cedulové a jako pružného regulátora oběhiva, který v případě nutnosti doplňoval obíhající bankovky kryté kovem bankovkami kovem nekrytými, které ovšem byly v oběhu ponechány jen na určitou potřebnou dobu (prostřednictvím tříměsíční půjčky), a poté plynuly zpět do banky.²⁸⁷ Dále byla významně ztenčena zlatá zásoba této banky, jelikož banka platila do zahraničí, především pak Švýcarsku, Německu a Holandsku

---

²⁸⁵ Tomuto tématu jsem se věnovala v rámci svého článku – viz PEICHOVÁ, A. Právní úprava měny po vzniku ČSR, zřízení Bankovního úřadu ministerstva financí a jeho fungování v prvním roce jeho činnosti. in: SOUKUP, L. (ed.) Právněhistorické studie 43. Praha: Karolinum, 2014.

²⁸⁶ V publikaci VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 19 - 20 se setkáme s následujícími údaji: k 23. červnu 1914 Rakousko-Uherská banka disponovala se zásobou zlata ve výši 1.236 miliónů korun, lombardovanými úvěry především v podobě státních dluhopisů ve výši 187 miliónů korun, s nulovými přímými úvěry vládě a nulovými úvěry na pokladniční poukázky vlády a s oběhem bankovek ve výši 2.130 miliónů korun. Dne 28. února 1919 banka vykazuje následující čísla: zásoba zlata klesá na 262 miliónů, naproti tomu množství bankovek v oběhu stoupá na 37.570 miliónů korun a všechny výše uvedené úvěry se dostávají na částku 48.842 miliónů korun. Podobný nárůst zaznamenal i státní dluh z původních 20 miliard korun před válkou na neuvěřitelný šestinásobek, tj. 121,6 miliard po válce.

²⁸⁷ Srov. např. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003, s. 18 a n.; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 103; RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 5 – 41.

právě zlatem.²⁸⁸ Negativně k tomu všemu také přispíval lombard válečných půjček Rakousko-uherskou bankou. Rakouské bankovky, které těmito opatřeními přestaly být skutečnými bankovkami a staly se tak pouhými státovkami, na území našeho státu nekontrolovatelně plynuly a zvyšováním jejich množství v oběhu klesala jejich hodnota.²⁸⁹

Podíváme-li se na čísla před první světovou válkou, podle stavu ke dni 23. června 1914, byly v oběhu peníze v objemu 2,13 miliard korun, před provedením měnové reformy ke dni 28. února 1919 stoupl objem obíhajících peněz na 35,57 miliard korun.²⁹⁰ Obyvatelé našeho státu ztráceli důvěru v tyto peníze, banky snižovaly úroky za vklad a některé dokonce úplně pozastavily možnost ukládání úspor do depozit jednotlivých bank a dalších peněžních ústavů. K tomu negativně přispívala i thesaurace peněz (vyjmutí hotovostních peněz z oběhu)²⁹¹, která odváděla obyvatelstvo a podniky od ukládání hotovostí do peněžních ústavů, a to především proto, že se osoby obávaly krize a nedostatku platidel, případného uložení majetkové dávky či se snažily zakrýt válečné výdělky a mít potřebnou hotovost k dispozici u sebe.²⁹² To vše mělo negativní vliv i na naše hospodářství. Otázka osamostatnění měny proto představovala i základ pro hospodářské osamostatnění státu. Z tohoto důvodu požadavek vyřešit otázku oběhu

---

²⁸⁸ Rakousko-Uherská banka si určitou zásobu zlata uchovala, během její likvidace v letech 1924 – 1925 byla část měnového zlata předána nástupnickým státům, přičemž Československá republika, respektive Bankovní úřad, převzala ze zlaté zásoby této banky objem zlatého pokladu v celkové hodnotě více než 15 miliónů korun. (zdroj: konzultace s dr. Jiřím Novotným).

²⁸⁹ Srov. např. RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 17 a n.; RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 5 – 41; KLÍMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 102; KOL. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1945. Praha: Svoboda, 1969, s. 193 a n.; KLÍMEK, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 42, VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 19.

²⁹⁰ Tyto údaje byly převzaty z publikace LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 21 a n. a potvrzuje je i publikace VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 67; LACINA, V. Formování československé ekonomiky 1918-1923. Praha: Academia, 1990, s. 82; ovšem publikace VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 27 a 29 uvádí číslo 37,57 miliard korun a naproti tomu v publikaci Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 33 nalezneme údaj 36 miliard korun. Tyto nesrovnalosti nám napravují archivní prameny - AČNB, NBČ/199 - 2, XIX – 4 – 1, kde nalezneme následující údaje: k 26. 10. 1918 vykazoval oběh bankovek 30,7 miliard korun, do 31.12.1918 se zvýšil na 35,5 miliard korun a k 28. 2. 1919 již vykazoval 37,5 miliard korun.

²⁹¹ Podrobněji o tomto jevu např. HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945, s. 101 – 103, s. 121 – 123.

²⁹² Srov. např. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003, s. 18 a n.

platidel, osamostatnit měnovou politiku, provést měnovou reformu a vytvořit tak novou samostatnou měnu československou se stal prioritním.²⁹³

Již 6. listopadu 1918 upozorňoval na nutnost provedení těchto opatření ve svém otevřeném listě hospodářský teoretik prof. JUDr. Josef Macek (pozdější poslanec Národního shromáždění za sociální demokracii), jenž tento list zaslal Národnímu výboru.²⁹⁴ V září 1918, tedy měsíc před vznikem samostatného státu byla otázka měny předmětem zájmu i tzv. hospodářského zákona, který se ovšem nestal předmětem projednávání na půdě Národního výboru.²⁹⁵ Tento návrh zamýšlel řešit měnovou situaci tím, že by v okamžiku vydání tohoto zákona vstoupila Rakousko-uherská banka i její filiálky na území republiky do likvidace, tuto likvidaci by řídila komise jmenovaná ministrem financí a vstupem do likvidace by banka pozbyla veškerá svá oprávnění. Její funkce měla převzít nová cedulová banka „*Banka říše české*“, kterou měl ministr financí zřídit v co nejkratším termínu v Praze. Veškerá opatření k nové úpravě měny byla zmocněna, po návrhu ministra financí, činit vláda. Tento návrh ovšem realizován nebyl.

Rakousko-uherská banka byla opakovaně vyzývána, aby nekontrolovatelný tisk zastavila. Přes sliby banky, že to učiní, se situace nezměnila, a proto ministr financí JUDr. Alois Rašín žádal ustavení mezinárodní komise, a to nejen u Rakousko-uherské banky, ale i Říšské banky německé.²⁹⁶ Ani tento požadavek nebyl vyslyšen. Nástupnické státy proto předložily Rakousko-uherské bance podmínky, za kterých jsou ochotny na určitý čas si ponechat nadále rakouskou měnu. Jednalo se o podmínku, že každý nástupnický stát ustaví u této banky vládního komisaře, který bude mít právo dohledu na obchody banky. Druhá podmínka spočívala v zákazu lombardu válečných půjček a třetí pak v zákazu poskytovat půjčky nástupnickým státům, leda se souhlasem všech ostatních nástupnických států.²⁹⁷ Rakousko-uherská banka ovšem byla ochotna vyhovět pouze první a třetí podmínce a nadále prováděla lombard válečných půjček,

---

²⁹³ Srov. RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 17 a n.

²⁹⁴ Srov. PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 180 - 183; PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 23 – 48; BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovnictví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 42.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Srov. RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 17 a n.

²⁹⁷ Srov. ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 78; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 29 – 30; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 17.

přičemž se rakouská i maďarská vláda zavázaly, že ručí za škody, které mohou tímto lombardem vzniknout. Náš stát se obával, aby tento závazek ručení nebyl vyžadován i po něm, a proto JUDr. Alois Rašín jako ministr financí dne 8. ledna 1919 zakázal všem filiálkám Rakousko-uherské banky na našem území tyto válečné půjčky přijímat a již dne 11. listopadu 1918 také zakázal lombardovat válečné půjčky a platit válečnými půjčkami daně²⁹⁸, což mělo za následek (můžeme říci, že kýžený), že lidé válečné půjčky přesouvali do Vídně. Rakousko-uherská banka následně porušila i třetí podmínku, když zahájila tisk bankovek pro rakouskou a maďarskou vládu bez souhlasu ostatních nástupnických států. Do oběhu pustila nové 10.000 korunové „bankovky“, byť prohlašovala, že se jedná o papírové peníze dočasné, s čímž ale náš stát nesouhlasil a odmítl tyto bankovky pustit do svého oběhu. Dále bylo vzhledem k postupu Rakousko-uherské banky rozhodnuto, že bankovky v hodnotě 25 a 200 korun již nejsou zákonným platidlem na území našeho státu, což ale vyvolalo protest Rakousko-uherské banky, která nesouhlasila s opatřením, které omezovalo její privilegium emitovat peníze. Jako další opatření pak vláda vydala dne 6. února 1919 nařízení č. 57/1919 Sb. z. a n.²⁹⁹, které zakázalo převod pohledávek a úhrad z ciziny do tuzemska. Jeho účelem bylo zabránění vzniku dalšího zatížení vůči cizině. Vláda se snažila těmito opatřeními zabránit dalšímu zvyšování množství rakousko-uherských bankovek v oběhu na území státu. V období od 28. října 1918 do 28. února 1919 se na území bývalého Rakousko-Uherska zvětšilo množství oběživa z 36,458 miliard korun na 51,901 miliard korun (počítáno i s pokladničními poukázkami a žirovými účty³⁰⁰).³⁰¹ Tato opatření ale nebyla dostatečná, a proto jen radikální měnová reforma a odpoutání měny od měny ostatních

---

²⁹⁸ Nařízení Národního výboru československého č. 19/1918 Sb. z. a n., jímž se zrušuje povolení platit válečnou daň dluhopisy rakouských válečných půjček, ze dne 2. listopadu 1918. srov. ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 76; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 17; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 266; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 52; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 30; ENGLIŠ, K. Nástin vývoje československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 33; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 105 – 106.

²⁹⁹ Vládní nařízení č. 57/1919 Sb. z. a n., o zákazu převodu pohledávek a úhrad z ciziny do území republiky Československé, ze dne 6. února 1919.

³⁰⁰ Prostřednictvím tzv. žirových účtů probíhal bezhotovostní platební styk.

³⁰¹ Údaje převzaty z publikace OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 107 a RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921, Praha, 1922, s. 40.

nástupnických států mohly tuto situaci komplexně a zcela vyřešit.³⁰²

4.2. Návrhy na vyřešení měnového problému

S prvním návrhem na vyřešení tohoto problému na půdě zákonodárné se setkáme již dne 19. listopadu 1918, kdy Revoluční národní shromáždění přijalo zákon o zavedení obchodních platidel,³⁰³ jehož autorství je připisováno prof. JUDr. Karlu Englišovi.³⁰⁴ Podívejme se nyní na zprávu finančního výboru³⁰⁵, která doporučila Revolučnímu národnímu shromáždění udělit tomuto návrhu zákona souhlas. Ve své zprávě finanční výbor sice nedoporučoval zřídit vlastní cedulovou banku bez současné nápravy měny, ale zároveň konstatoval, že tato náprava měny není v tuto dobu proveditelná a to především z důvodu, že stát nemá ještě pevně určené území. Z tohoto důvodu finanční výbor souhlasil s řešením, které přinesl návrh zákona, a to vyřešit otázku oběhu platidel bez provedení měnové reformy a bez zřízení cedulové banky nového státu, ale výdejem náhradních platidel, které budou poskytovány pouze na určitou dobu prostřednictvím krátkodobých půjček. Výdej náhradních platidel se měl řídit hospodářskou potřebou státu, aby nebyla ovlivněna cenová a důchodová hladina, a proto měl být svěřen veřejné instituci, tj. Zemské bance království Českého. Tato náhradní platidla měla být směnitelná za rakousko-uherské bankovky, k čemuž ovšem bylo nutné vytvořit rezervy a hotovosti těchto bankovek. První rezervu měl dát Zemské bance k dispozici stát v celkové výši 25 miliónů korun. Na základě této hotovosti měla

---

³⁰² Srov. RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 17 a n.; RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 5 – 44; dále např. VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 266 a n.; BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 42; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 180 – 183; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 103 – 106.

³⁰³ Zákon č. 49/1918 Sb. z. a n., o zavedení obchodních platidel, ze dne 19. listopadu 1918.

³⁰⁴ Srov. např. KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 17 - 18; SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 99 a n.; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 52; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003, s. 20 – 21; ENGLIŠ, K. Nástin vývoje československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 33; RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 37 - 44.

³⁰⁵ Zpráva finančního výboru k návrhu zákona, o zavedení obchodních platidel, sněmovní tisk č. 20, ze dne 18. listopadu 1918.

být Zemská banka zmocněna vydat na krátkodobé půjčky³⁰⁶ náhradní platidla v celkové hodnotě 100 miliónů korun. Jako důležitou výbor zdůraznil možnost kontroly výdeje náhradních platidel bankou, a proto přivítal povinnost banky vést zvláštní evidenci výdeje těchto náhradních platidel a odděleně od ostatních bankovních obchodů o tomto výdeji účtovat.³⁰⁷ Dále měla být banka určitým způsobem hlídána dozorem stálého státního komisaře. Vláda měla přiznáno právo případně další výdej náhradních platidel omezovat a také úplně zastavit, což bylo možné učinit v podstatě kdykoliv, jelikož by se pak do tří měsíců bance vrátila buď jí vydaná náhradní platidla anebo rakousko-uherské bankovky v té hodnotě, kolik odpovídá hodnotě náhradních platidel, jež zůstaly v oběhu a oběh by tak nebyl nijak narušen. Dále v této zprávě bylo navrhováno, aby bylo přímo v zákoně v § 2 stanoveno, že půjčky státu jsou vyloučeny, což bylo do zákona přidáno. Dále byl přidán § 8, jenž zmocnil Úřad pro správu finanční, aby stanovil lhůtu, do kdy je povinna Zemská banka při zastavení výdeje náhradních platidel tato platidla přijímat, což znamená, stanovit lhůtu, do kdy jsou tato náhradní platidla zákonnými platidly. Tato platidla měla být vydávána jen soukromým firmám, bankám a podnikům prostřednictvím krátkodobých, nejvýše 90denních půjček.³⁰⁸ Ve své zprávě finanční výbor navrhoval přesněji formulovat podmínky vydávání, které se mělo dít eskontem nebo lombardem a na základě požadavku výboru tak byl § 2 i v tomto směru přepracován.³⁰⁹ Dále ve své zprávě výbor navrhoval, aby zisk, který bude plynout z výdeje poukázek, byl konfiskován ve prospěch státní pokladny a to progresivně, za účelem zamezení ziskového motivu banky, aby stejně jako bankovky Rakousko-uherské banky byly poukázky Zemské banky vyloučeny z amortizace a záznamní a soudní záповědi a veškeré zápisy, knihy, listiny vydané Zemskou bankou byly osvobozeny od kolků a poplatků.³¹⁰ Všechna tato doporučení a návrhy výboru se následně promítla i do znění návrhu zákona. Výbor ocenil tento způsob řešení oběhu platidel a jejich pružnosti po přechodnou dobu a očekával, nebo spíše věřil, že peníze nebudou nadále osoby a firmy uchovávat v hotovostech u sebe, ale že je poskytnou peněžním ústavům

---

³⁰⁶ Dle publikace KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 14, se jednalo o půjčky nejvýše na 90 dní.

³⁰⁷ Zpráva finančního výboru k návrhu zákona, o zavedení obchodních platidel, sněmovní tisk č. 20, ze dne 18. listopadu 1918.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Tamtéž.

prostřednictvím vkladů a tím se oživí celý peněžní trh i usnadní státní úvěr.³¹¹

Při projednávání na půdě Revolučního národního shromáždění v úterý dne 19. listopadu 1918 byl návrh zákona přijat v prvním i druhém čtení bez námitek a bez debaty. Pouze JUDr. Karel Engliš v rámci prvního čtení navrhl opravit tiskovou chybu v § 6.³¹² Po svém přijetí tento zákon stanovil, že funkci emisní banky bude dočasně plnit Zemská banka království Českého v Praze, která byla zmocněna vydávat poukázky na vlastní bankovní pokladnu, tzv. pokladniční poukázky.³¹³ Tyto poukázky měly fungovat jako zákonné oběživo a měly být z 25% kryty dosavadními bankovkami a zbytek z eskontu obchodních směn a lombardu cenných papírů. Tyto pokladniční poukázky měly být bezúročné a po předložení u Zemské banky (či u jiných bank k tomu určených) směnitelné za rakousko-uherské bankovky. § 2 tohoto zákona upravoval podrobně výdej poukázek bankou na soukromé zápůjčky eskontem nebo lombardem a především obsahoval zákaz poskytovat zápůjčky státu. Ke směňování poukázek měla Zemská banka chovat hotovost, rezervu rakousko-uherských bankovek a drobných mincí korunové měny, která měla být nejprve zřízena vkladem státu ve výši 25 miliónů korun, jak bylo uvedeno již výše. Následující § 4 pak stanovil limity výdeje poukázek, a to tím že jejich nejvyšší přípustnou výši navázal na výši hotovosti, rezervy banky. Maximální výše všech vydaných poukázek nesměla přesáhnout čtyřnásobek celkové rezervy banky a zároveň zde nalezneme i zmocnění Úřadu pro správu finanční, aby případně nařízením výdej bankovek i pod tuto hranici omezil anebo úplně zastavil, a to v dohodě s Úřadem pro správu průmyslu, obchodu a živností a Úřadem pro správu zemědělství. Tímto zmocněním tak mohl stát prostřednictvím Úřadu pro správu finanční korigovat a regulovat množství vydaných poukázek. Dále měl stát dozorcí funkci nad Zemskou bankou a to prostřednictvím komisaře, který měl právo stálého dozoru nad zvláštním oddělením, které mělo být Zemskou bankou k provedení tohoto zákona zřízeno. Zároveň pro zaručení větší transparentnosti vydávání poukázek mělo toto oddělení uloženu povinnost jednak své bilance a účty přísně oddělit a každý 10., 20. a poslední den měsíce zveřejňovat zprávu, ve které měl být uveden nejen stav oběhu poukázek, ale i jejich krytí. Úpravu zisku a jeho rozdělování přinesl § 6, jenž v souladu

---

³¹¹ Zpráva finančního výboru k návrhu zákona, o zavedení obchodních platidel, sněmovní tisk č. 20, ze dne 18. listopadu 1918.

³¹² Stenoprotokoly z 3. schůze Národního shromáždění, konané dne 19. listopadu 1918, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/003schuz/s003001.htm>.

³¹³ Zákon č. 49/1918 Sb. z. a n., o zavedení obchodních platidel, ze dne 19. listopadu 1918.

s požadavkem finančního výboru, aby při vydávání poukázek nepřevládł ziskový motiv, ale byly respektovány pouze potřeby celonárodohospodářské, zavedl zásadu, čím větší zisk, tím větší odvod státu. Pokud výdej poukázek vynesl za rok do jednoho milionu korun, rozdělil se tento zisk mezi Zemskou banku a stát v poměru 1 : 2, pokud ovšem roční zisk přesáhl jeden milion, zvýšil se poměr ve prospěch státu na 1 : 3, přesáhl-li dva miliony, stoupl poměr na 1 : 4 a dále se v této progresi pokračovalo. Poukázky byly prohlášeny § 7 za zákonné platidlo, měly být bez omezení přijímány u všech veřejných pokladen a nově přidaný § 8 pak v souladu s požadavkem finančního výboru, uvedeným ve zprávě, upravil i postup, pokud by byl jejich výdej ze strany Úřadu pro správu finanční zastaven. § 9 zase respektoval návrh výboru osvobodit od poplatků a kolků knihy, listiny a zápisky oddělení Zemské banky, které bude vydávat poukázky a i listiny vydané za účelem zajištění zápůjček. § 10 tohoto zákona upravil znění platných stanov Zemské banky, které se měly ve věcech, jež se tento zákon dotýkal, změnit nebo podle zákona doplnit.³¹⁴ Na základě tohoto zákona byl zahájen tisk pokladničních poukázek, ale k jejich výdeji a další realizaci tohoto zákona nedošlo. JUDr. Alois Rašín, jenž se stal prvním ministrem financí, nesouhlasil s tímto řešením, obával se především inflačního účinku těchto platidel, a proto tuto akci zastavil a již vytištěné poukázky byly zničeny.

Dále se řešení měnové otázky již v listopadu 1918 věnovala anketa, kterou zorganizovala Komise pro přechodné hospodářství při Pražské obchodní a živnostenské komoře, a to na základě dotazníku sestaveného prof. dr. Cyrilem Horáčkem, na který odpovědělo 28 vybraných ekonomů.³¹⁵ Výsledek této ankety zpracoval JUDr. Karel Engliš do elaborátu „*Finanční a měnový problém čsl. státu*“³¹⁶, jenž byl počátkem roku 1919 předložen Revolučnímu národnímu shromáždění. Tento elaborát obsahoval různé názory na měnovou situaci státu a různé návrhy způsobu jejího řešení. Jelikož se anketa konala bez účasti ministra financí JUDr. Aloise Rašína, který již měl vypracované

---

³¹⁴ Zákon č. 49/1918 Sb. z. a n., o zavedení obchodních platidel, ze dne 19. listopadu 1918.

³¹⁵ Srov. např. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003, s. 18 a n.

³¹⁶ ENGLIŠ, K. Měnový a finanční problém československého státu: výsledky písemné ankety o úpravě měny a likvidaci válečných břemen, uspořádané komisí pro přechodné hospodářství při Obchodní a živnostenské komoře v Praze. Praha: s.n., 1919. V této publikaci nalezneme podrobný rozbor problému měny a státního dluhu a jeho sanace. Dále zde byla řešena odluka od měny rakouského státu, forma nových peněz, vyřešení přebytečných peněz v oběhu, otázka znehodnocení peněz, náprava měny, vztah nové měny ke starým závazkům, apod.

vlastní řešení, pozbyl tento elaborát dalšího významu. Poslouží nám ale jako zdroj odlišných názorů na měnovou situaci státu a její řešení.³¹⁷

Obecně můžeme říci, že v otázce způsobu provedení měnové reformy převládaly tři základní směry. První, zastávaný především JUDr. Jaroslavem Preissem, českým národohospodářem a ředitelem Živnostenské banky, navrhoval odmítnout dosavadní rakousko-uherské bankovky a nahradit je bankovkami novými, které by emitovala narychlo zřízená emisní banka, a to v poměru 1 : 1. Jednalo se o tzv. repudiaci rakouských peněz. Tato cesta ovšem nebyla reálná. Technicky a především časově nebylo možné v tak krátké době natisknout nové bankovky v hodnotě 10 miliard a vyměnit je za bankovky rakouské. Žádné firmy, ani americké, nechtěly tuto zakázku přijmout s kratší dodací lhůtou než 8 měsíců. Druhý směr, zastávaný především JUDr. Aloise Rašínem a JUDr. Vilémem Pospíšilem³¹⁸, prosazoval nápravu měny restrikcí peněžního oběhu a uznáním jen části předložených bankovek. Třetí směr, jehož zastánci byly především ekonomičtí teoretikové, chtěl měnovou reformu vyřešit podobně, jako státní bankrot v roce 1811, tedy postupnou a odstupňovanou devalvací dosavadních peněz a pohledávek.³¹⁹

Nakonec byla prosazena koncepce měnové reformy ministra financí JUDr. Aloise Rašína, jenž se otázky jak řešit problémy nově vzniklého státu věnoval již během první světové války, kdy konal rozsáhlé porady se svými pozdějšími blízkými spolupracovníky (jako příklad můžeme uvést především JUDr. Viléma Pospíšila a JUDr. Jaroslava Preisse, autory hospodářského programu vypracovaného již před vznikem Československé republiky, Františka Síse, JUDr. Karla Kramáře a další).³²⁰ JUDr. Alois Rašín především zamýšlel pomocí restrikce oběživa zvýšit kupní sílu peněz a umožnit vzestup kursu nové měnové jednotky na mezinárodních burzách a pomocí majetkové

---

³¹⁷ Srov. VENCOVSKÝ, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994, s. 41 – 42.

³¹⁸ Na stránkách České národní banky, kde nově pracovníci Archivu ČNB zpracovali historii ČNB, nalezneme informaci, že dne 2. února 1919 prezentoval svoji koncepci řešení ministru financí dr. Rašínovi dr. Vilém Pospíšil a tato koncepce byla i přijata a spočívala ve zřízení zvláštního bankovního oddělení při ministerstvu financí, ovšem zřejmě z časových důvodů nebyla nakonec realizována, zdroj: http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/.

³¹⁹ Srov. např. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003, s. 28 a n.; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 30.

³²⁰ Porady se konaly u starosty Československé obce sokolské, JUDr. Josefa Scheinera. viz ŠOUŠA, J. Rašínova měnová reforma v roce 1919 (1920). in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 53.

dávky stáhnout válkou rozmnožené oběživo z oběhu.³²¹ Jako základní princip měl být zvolen princip teritoriální, tzn., že se měnová reforma měla týkat všech bankovek obíhajících na území Československé republiky bez ohledu na státní příslušnost držitele peněz. Dále měly být podle Rašínovy koncepce vytvořením nové měny zatíženy vládní finance a ne občané, což se následně promítlo i do § 1 nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance,³²² a čtvrté části (tj. ustanovení § 38 – 42) nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n.³²³ Tento tzv. dluh státovkový, byl JUDr. Alois Rašín přesvědčen, že stát zvládne postupně splatit.³²⁴

4.3. Měnová reforma

Měnová reforma z pera JUDr. Aloise Rašína byla připravována od počátku roku 1919. Této reformě se věnovala schůze vlády dne 28. prosince 1918, přičemž za účelem koordinace příprav reformy byla vytvořena zvláštní meziministerská komise, jejímiž členy se stal vedle ministra financí, ministr obchodu dr. Adolf Stránský, ministr národní obrany Václav Klobáček, ministr železnic Isidor Zahradník a ministr pošt a telegrafů Jiří Stříbrný.³²⁵ V lednu 1919 se na přípravách začaly podílet i vyšší úředníci ministerstva financí a to pod vedením JUDr. Karla Leopolda, následně v rámci tajných porad v ředitelské pracovně Městské spořitelny pražské byla propracována celá organizace reformy, která až do svého uskutečnění podléhala přísnému utajení.³²⁶ Postupně byly

---

³²¹ VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 12; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 219.

³²² Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919.

³²³ Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.

³²⁴ Srov. např. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003, s. 28 a n.

³²⁵ Srov. např. KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 102; KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 61; KLIMEK, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 43; ŠOUŠA, J. Rašínova měnová reforma v roce 1919 (1920). in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 54 – 55.

³²⁶ Srov. např. KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 102; KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 61; KLIMEK, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 43; ŠOUŠA, J. Rašínova měnová reforma v roce 1919 (1920). in: KOLEKTIV autorů. Měnové

připraveny příslušné legislativní dokumenty, zajištěno vybavení tiskáren, následně vytištěny kolký českými tiskárnami, které vzory kolků dostaly již 7. ledna 1919 a provedeny další organizační, administrativní a technické kroky za účelem přípravy realizace této reformy.³²⁷ Zároveň si dr. Rašín zajistil příslib od ministra národní obrany, že mu bude k dispozici policie a vojsko, aby mohly být uzavřeny hranice státu, a dále si zdárné provedení měnové reformy zajistil cenzurou poštovního a telegrafického styku na hranicích.³²⁸ Od 17. února do 24. února byla příprava reformy předmětem jednání a porad finančního výboru Národního shromáždění v rámci jeho tajných schůzí.³²⁹

Podívejme se nyní na zprávu finančního výboru³³⁰ o vládní osnově základního zákona měnové reformy, tedy zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, ze dne 25. února 1919.³³¹ V této zprávě bylo na prvním místě uvedeno obecné přesvědčení, že řešení otázky nápravy měny nestrpí odkladu, jelikož Rakousko-uherská banka během první světové války vyvíjela činnost, kdy se „(...)banka Rakousko-uherská stala poslušnou služkou státu pro jeho obrovské potřeby válečné. Bankovky nepřicházely do oběhu na základě soukromohospodářských obchodů banky, nýbrž prostě na základě výpůjček státu a lombardu válečných výpůjček. Tím ztratily všechnu pružnost, dle které se dosud přizpůsobovaly svým množstvím potřebám hospodářským, čili pozbyly vlastní regulace svého oběhu a množství jich dlouhým trváním války vzestupně rostlo. Kdežto v dobách mírových nejvyšší číslice obíhajících bankovek činila asi dvě a půl miliardy, stouplо množství jejich až do poslední doby asi na 37 miliard, tedy na výši asi patnácteronásobnou. Naproti tomu zlatá úhrada banky až na celkem nepatrnou částku

---

systemy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 54 – 55.

³²⁷ Srov. např. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1922. Praha: Oeconomica, 2003, s. 28 a n; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 440 – 441.

³²⁸ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl I. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2002, s. 60 – 63; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 440 – 441; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 30 – 31.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Zpráva finančního výboru o vládní osnově zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, sněmovní tisk č. 547, ze dne 25. února 1919.

³³¹ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.

zmizela. Tento převýdaj bankovek mohl tím méně zůstat bez účinku na jich hodnotu, když naopak všechny ostatní hospodářské statky a reální hodnoty následkem dlouholeté války vždy více byly vyčerpávány a při neproduktivním rázu celého hospodářství válečného nebyly dostatečně obnovovány. Následek toho nemohl být jiný, než hluboké poklesnutí hodnoty peněz papírových, docházející výrazu ve vysokém disaziu v jich kursu v neutrálních státech (v poslední době kurs koruny v Curychu asi 0.23 fr. proti paritě 1.05 fr.), ale i ve všeobecném stoupnutí cen všeho ostatního zboží, třeba ovšem všeobecná dražota nebyla způsobena jen touto příčinou jedinou.(...)“³³² Hlavní problém byl spatřován v dosavadním měnovém spojení s ostatními státy bývalého Rakousko-Uherska a především ve spojení s Rakousko-uherskou bankou, která těžké hospodářské poměry poválečného státu zatěžovala přílivem bankovek, respektive státovek, které každým dnem měnu více a více znehodnocovaly. Tato zpráva sice uvítala, že konečně vláda přišla s rozhodným krokem, ale neodpustila si výtku, že tak nebylo učiněno dříve, kterou ale zmírnila konstatováním, že přeci jen nezbytné předpoklady, které musely k tomuto rozhodnému kroku nastat (např. pevné ohraničení státního území), toto zdržení omlouvají. Dále se zpráva věnovala rozboru návrhu zákona, který byl složen ze tří částí, charakterizujících i cíle, kterých má být tímto zákonem dosaženo. V první řadě se jedná o osamostatnění měny státu od měny ostatních států bývalého mocnářství, kterého má být docíleno okolkováním bankovek, které na našem území obíhají, čímž má být zároveň zjištěno jejich množství, které se pouze odhaduje, a to přibližně na 10 - 12 miliard. Neokolkované bankovky, po uplynutí stanovené lhůty, se měly stát měnou cizí. Druhá část byla věnována dalšímu cíli - nápravě měny stažením přebytečných bankovek z oběhu, a to především prostřednictvím zadržení části bankovek předložených ke kolkování. Majitelům měly být za tyto zadržené bankovky vydány státní dluhopisy. Zadržení bankovek se mělo vztahovat i na peněžní ústavy, a aby Rakousko-uherská banka nerozmnožovala žirové účty, měly být tyto účty převzaty do státní správy. Třetí část zákona se pak věnovala přípravám k budoucí dani z majetku a soupisové povinnosti všeho movitého majetku dle stavu ke dni 1. března 1919, jako předpokladu pro uložení této dávky. Soupisové povinnosti podléhaly i válečné půjčky a pokladniční poukázky Rakousko-uherské

---

³³² Citace Zpráva finančního výboru o vládní osnově zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, sněmovní tisk č. 547, ze dne 25. února 1919.

banky, neknihovní pohledávky, drahé kovy, cizí valuty, stroje, suroviny, cenné papíry apod. Zpráva³³³ se podrobně věnovala i realizaci této soupisové povinnosti, na jejíž rozbor se zaměříme dále. V konečném zhodnocení vládního návrhu zákona finanční výbor především zdůraznil, že na hlavní zásady, na kterých tato reforma spočívá, neměl možnost uplatnit větší vliv a že se celá akce v podstatě začala připravovat podle koncepce ministra financí, který ji již jako hotovou věc finančnímu výboru předložil. Zároveň si finanční výbor uvědomoval, že kdyby chtěl cokoliv změnit, hrozilo by, že by celá budovaná akce mohla být zmařena, či přinejmenším nežádoucím způsobem narušena. Velice zajímavá je následující argumentace finančního výboru, kterou zdůvodnil, proč se ve své zprávě uchýlil pouze ke kritice a ne předložení vlastních pozměňovacích návrhů: „*Podstatnými změnami celého tohoto plánu byl by se octl finanční výbor snad v zásadním rozporu s ministerstvem financí a tím i s celou vládou. Ale při zvláštní politické konstelaci nynější, kdy vláda jest vlastně jakýmsi výborem Národního shromáždění, nastal by tím vlastně i rozpor mezi finančním výborem a parlamentem, což jest nemyslitelno. Proto finanční výbor ve svých podrobných poradách obmezil se jen na kritiku vládního návrhu, aniž by však činil vlastních podstatných návrhů změnovacích.*“³³⁴

Podívejme se nyní na jednotlivé části návrhu zákona a kritiku finančního výboru. V první části vyslovil finanční výbor pouze nesouhlas s 1 % poplatkem za okolkování bankovek, a to z důvodu pochybnosti, zda se nejedná o opatření fiskální. V druhé části vyslovil již kritických připomínek více. Nesouhlasil se zadržením poloviny bankovek a jejich přeměnou na nízce úročenou nucenou výpůjčku. Obával se, aby tak velké zmenšení oběhu platidel nevyvolalo přechodné poruchy a aby znehodnocená měna tím nebyla uměle zvyšována. Finanční výbor naopak navrhoval, aby místo nucené 1% úročené výpůjčky, byla umožněna 4% dobrovolná půjčka. Celkově ovšem ve výboru převládal názor, že stažení bankovek bude působit na hospodářství a oběh platidel blahodárně. U třetí části výbor kritizoval především půlprocentní poplatek za soupis vkladů a cenných papírů (dle výboru se rovnal téměř

---

³³³ Zpráva finančního výboru o vládní osnově zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, sněmovní tisk č. 547, ze dne 25. února 1919.

³³⁴ Citace Zpráva finančního výboru o vládní osnově zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, sněmovní tisk č. 547, ze dne 25. února 1919.

dani), dále pak následky nesprávného soupisu i způsoby prevence, které měly nesprávným soupisům předejít. Výbor sice nepopíral nezbytnost a nutnost provedení daně z majetku, ale obával se, aby nebyly znepokojeny vrstvy obyvatelstva, které mají v otázce produktivity a hospodářské zdatnosti pro stát důležitý význam. Dále pak kritice podrobil skutečnost, že návrh zákona neobsahuje pravidla pro uložení daně z majetku, ani její výši, a další související otázky, které by měly být vyřešeny. Finanční výbor hlavní zásady navrhovaného zákona nenavrhoval změnit, pouze v souladu s dohodou předsednictev klubů formálně doplnil stručný návrh zákona o ustanovení, která byla původně součástí prováděcího nařízení. Na závěr své zprávy finanční výbor vyslovil přání, aby se finanční správa při realizaci měnové reformy držela svých nejlepších úmyslů, a aby celá tato akce přispěla k finančnímu i hospodářskému zdaru státu.³³⁵

Dne 25. února 1919 byl předmětný zákon³³⁶ projednáván na půdě Revolučního národního shromáždění³³⁷ v odpoledních hodinách spolu s vládním návrhem zákona o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách³³⁸. Nejprve byly obě vládní předlohy přečteny a následně přikázány finančnímu výboru, který byl svolán, aby se o obou předlohách poradil a podal zprávu do příští schůze. Jelikož ovšem se jednalo o otázku velice naléhavou, bylo zvoleno řešení, které mělo přijetí těchto dvou zákonů co nejvíce urychlit. Předseda ukončil schůzi a navrhl, aby se další schůze, na níž měl výbor podat svou zprávu, konala ještě téhož dne o jednu hodinu později, tj. v 16 hodin. Proti tomuto návrhu postupu nepodal žádný poslanec námitku, a proto byla schůze v 15 hodin ukončena. V 16 hodin a 20 minut téhož dne byla následně zahájena 33. schůze Národního shromáždění³³⁹, na níž měl finanční výbor podat své zprávy k předloženým návrhům zákonů. Zprávu finančního výboru přednesl společně se svou řečí zpravodaj prof. JUDr. Cyril Horáček, který zdůraznil, že mimořádné poměry, ve kterých se nachází náš stát, si vyžadují mimořádná opatření, ať už jsou sebeostřejší. Následně vystoupil se svojí řečí i ministr financí JUDr. Alois Rašín, z jehož řeči uvedme

---

³³⁵ Zpráva finančního výboru o vládní osnově zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, sněmovní tisk č. 547, ze dne 25. února 1919.

³³⁶ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.

³³⁷ Viz stenoprotokoly ze 32. schůze Národního shromáždění, konané dne 25. února 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/032schuz/s032001.htm>.

³³⁸ Zákon č. 88/1919 Sb. z. a n., o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách, ze dne 25. února 1919.

³³⁹ Viz stenoprotokoly ze 33. schůze Národního shromáždění, konané dne 25. února 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/033schuz/s033001.htm>.

následující nejdůležitější myšlenky. Na úvod své řeči se ministr věnoval dvěma směrům, které se věnovaly otázce měny a jejího řešení. Prvý směr inspirovaný řešením státního bankrotu v roce 1811 (tzv. Wallisův systém³⁴⁰), před jehož negativními důsledky, pokud by byl zvolen jako řešení, varoval, požadoval násilnou devalvaci měny a tzv. „odkolkování“ a druhý, jehož sám byl zastáncem, navrhoval pozvolné zlepšení měny, přičemž za nezbytné považoval, aby k nápravě kursu měny přispěl každý jednotlivec. Jelikož zhodnocení koruny přinese i ten důsledek, že také peníze válečných zbohatlíků se stanou „dobrymi“, navrhoval provést devalvaci jejich válečných peněz dávkou z majetku, kterou tak můžeme považovat za otázku úzce s měnovou reformou související. Zároveň zdůraznil, že dávka z majetku nebude sloužit krytí státních výdajů, ale že jejím jediným účelem bude pouze náprava měny. Navrhované opatření, spočívající v okolkování a osamostatnění měny vyvolalo ve Vídni stížnosti, na které JUDr. Alois Rašín ve své řeči reagoval dlouhým výčtem opatření Rakousko-uherské banky, kterými porušovala po válce jakékoliv dohody a zneužívala svého emisního privilegia: „(...) veškerá naše snaha, abychom udrželi to, že oběh bankovek nebude rozmnožen, byla marná. Tyto státy hospodařily ve skutečnosti na naše útraty a srážely kurs naší koruny, a jestliže dnes jdou a volají na nás čtyřdohodu, tedy my se toho volání bát nemusíme, poněvadž my jsme byli ti, kteří jsme se snažili o to, abychom udrželi pořádek v Rakousko-uherské bance a pořádek v našich valutových poměrech (...).“³⁴¹ Zároveň Rašín upozorňoval na fakt, že množství peněz v oběhu ze současných 37 miliard korun by také kdykoliv mohl být rozmnožen až na 51 miliard korun, a to tím, že by Rakousko-uherská banka vyplatila všechny žirové účty, a proto je nutné co nejdříve osamostatnit měnu našeho státu od měny ostatních nástupnických států. Též zdůraznil, že již nyní lidé nevěří penězům, peníze pro ně nemají žádnou cenu, banky nechtějí vklady přijímat, dochází také k všeobecné thesauraci peněz, snížení podnikavosti a bursovním spekulacím, a tento stav by byl ještě umocněn, pokud by Rakousko-uherská

---

³⁴⁰ Wallisův systém rozdělil pohledávky podle let, ve kterých vznikly, a podle tohoto rozdělení probíhalo i placení v nové měně a podle tohoto rozdělení také byla pohledávkám snížena jejich hodnota (Rašín tu hovoří o rozlišování ceny předválečné a poválečné). Pokud by se tento způsob odstupňování pohledávek podle let vzniku použil na řešení měnové situace po vzniku ČSR, varoval Rašín před tím, že by tak utrpěli ti, kteří nabyli pohledávky před válkou v „dobré“ měně. A také ti, kteří je zaplatili v „dobrých“ korunách, by se tak dostali do shodného postavení, jako ti, kteří nabyli čehokoliv za doby válečné ve „špatných“ korunách. Podrobněji např. RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 44 – 48.

³⁴¹ Citace stenoprotokoly z 33. schůze Národního shromáždění ze dne 25. února 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/033schuz/s033002.htm>.

banka pustila do oběhu další peníze z žirových účtů. Proto JUDr. Alois Rašín navrhoval velké množství znehodnocených bankovek v oběhu stáhnout a ponechat v oběhu jen takové množství, které naše hospodářství potřebuje. Zároveň se negativně vyjádřil k zákonu o náhradních platidlech, jehož postup řešení této situace neschvaloval. Dále se ve své řeči JUDr. Alois Rašín věnoval podrobným otázkám okolkování a především reagoval na případné dotazy ostatních poslanců. Rozruch především vyvolal dotaz poslankyně národně socialistické strany Fráňi Zeminové, která se zajímala o otázku drobných obnosů, a především o to, kdy budou tyto drobné obnosy lidem vráceny, na což JUDr. Alois Rašín odpověděl, že nelze určit přesný termín jejich vrácení, ale že to zajisté nebude dlouho trvat. Dále reagoval i na výtky finančního výboru, které uvedl finanční výbor ve své zprávě. Především obhajoval nucenou půjčku a snažil se poslancům dokázat, že forma nucené půjčky není pro lidi nic neobvyklého, v podstatě každá bankovka, která byla během války vydána, byla nucenou půjčkou státu a lidé nijak tuto půjčku neodmítali, i když byla bezúročná. Dále zdůraznil účel této nucené půjčky. Půjčka měla být přijímána za účelem nápravy měny a jejího zhodnocení, které se mělo stát přínosem pro každého. Ovšem aby se hodnota měny zvyšovala, bylo nutné nejen okolkování, ale také úprava státního rozpočtu, aby byl aktivní a ne pasivní, aby se šetřilo, kde to bude možné, a případné schodky byly kryty novými daněmi. Jen takový skutečně aktivní rozpočet mohl v cizině vyvolat důvěru v československou korunu. Konstatoval dále, že kurs měny nemůže být napraven jen vydáním nějakého opatření, ale musí se k němu přispívat všeobecným snažením a především šetřením. Poté svoji řeč JUDr. Alois Rašín obrátil na dávku z majetku a především zdůvodňoval, proč nelze nyní vydat návrh, jak má být dávka z majetku upravena. Jednak není ještě známo, jak velké je jmění, ze kterého se bude dávka ukládat a dále chtěl tímto postupem, kdy se nejprve provedou soupisy z majetku, aniž by lidé věděli, z jakého majetku se má dávka brát, předejít tomu, aby se lidé nesnažili dostat do nižší kategorie majetku, podléhající nižšímu zdanění či nepodléhající zdanění vůbec. Též zdůrazňoval, že by tato dávka měla být placena najednou a že jedině přísná opatření (ať už ve formě sankcí či uložených povinností) při soupisu majetku mohou zabránit, aby se lidé nesnažili tuto dávku z majetku obcházet. Je proto občanskou povinností každého obyvatele, aby pomáhal při správném zjišťování majetku, a to nejen svého, ale i těch ostatních. Na správném zjištění mají zájem všichni, protože čím více majetku se zjistí, tím bude dávka

nižší. Ostatní poslanci upozorňovali na nutnost stanovit tuto dávku progresivně a JUDr. Alois Rašín se dokonce přikláněl k názoru, že u těch, jejichž jmění se během války zmenšilo, by se i dávka zmenšila, aby tak mohla být dosažena spravedlivost této dávky a jako spravedlivou by ji také lidé přijímali. Na konec své řeči JUDr. Alois Rašín přijal zodpovědnost za tento krok, jenž byl pokusem, ale na který se důkladně připravil, a proto je přesvědčen o jeho správnosti. Zároveň vyzval veřejnost k spoluúčasti a pomoci v této bitvě, která nebyla jen jeho bitvou, ale bitvou za lepší finanční i hospodářskou budoucnost republiky. „*Ovšem říkám jedno: takové veliké věci dají se provésti jen za spolupomoci, za upřímné spolupomoci veškeré veřejnosti. Bez té spolupomoci ovšem těžko může člověk zmoci to, co světová válka tady nashromáždila, a proto bych prosil všechny, ať už mají vliv v žurnálech, nebo v úřadech, nebo kdekoliv jinde, aby v těchto dobách které byly nazvány bitvou, stáli na svých místech a pomáhali bojovat, poněvadž mohou být ujištěni, že to není můj boj, že to není Rašínova bitva. Ne, to je bitva za lepší budoucnost finanční a hospodářskou České republiky a tu musí býti všichni v řadách a všichni musí státi, aby ji udržel, aby pomáhali.*“³⁴²

Řeč ministra financí JUDr. Aloise Rašína vyvolávala nejen potlesk a souhlas poslanců, ale i nepokoj, a proto musel předseda několikrát poslance vyzvat ke klidu, což nás ale nemůže překvapit, zvážíme-li, jak důležitá otázka byla řešena. Po řeči JUDr. Aloise Rašína se již žádný poslanec nepřihlásil a mohlo tak být přistoupeno k prvnímu a druhému čtení. Zákon byl bez námitek po dlouhém a pro poslance náročném dni přijat a ještě téhož dne prezidentem republiky podepsán. Na základě jeho zmocňovacího ustanovení bylo ve stejný den vydáno i prováděcí nařízení ministra financí³⁴³ (po „srozumění“ s ministrem spravedlnosti), na základě kterého byla tato měnová reforma realizována. Podívejme se nyní na obsah tohoto zákona i prováděcího nařízení.

Předmětný zákon³⁴⁴, čítající pouhých 19 paragrafů, především obsahoval rozsáhlé zmocnění pro ministra financí za účelem realizace této reformy. Ministr financí byl zmocněn provést okolkování bankovek Rakousko-uherské banky, které obíhaly na

---

³⁴² Citace stenoprotokoly z 33. schůze Národního shromáždění ze dne 25. února 1919, dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/033schuz/s033003.htm>.

³⁴³ Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolkování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919.

³⁴⁴ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.

území republiky, vybrat kolkový poplatek (každá bankovka Rakousko-uherské banky obíhající na území Československé republiky měla být opatřena kolcem rovnajícím se 1% její nominální hodnoty), i v některých případech od jeho uložení slevit, vyloučit z okolkování určité druhy bankovek, stáhnout část, maximálně však 50%, bankovek předložených k okolkování z oběhu³⁴⁵ a prohlásit je za státní záručenou půjčku, která by byla ze strany věřitele nevypověditelná, ze strany státu kdykoliv splatná a úročená 1%. Zároveň tento zákon obsahoval zákaz použít této zápůjčky k úhradě státních výdajů. Pouze okolkované bankovky měly mít po skončení okolkování nucený oběh. Zároveň byl ministr zmocněn ponechat nucený oběh i dalším neokolkovaným bankovkám, čehož ministr využil a v oběhu tak zůstaly neokolkované jednokorunové a dvoukorunové bankovky. Další zmocnění ministra spočívalo v možnosti uložit Rakousko-uherské bance zákaz rozmnožovat žirové účty a tyto účty převzít do státní správy.

Dále pak v tomto zákoně nalezneme zmocnění ministra provést soupis jmění, a to všech hospodářských strojů, dobytka, zlata a stříbra, cizozemských papírových peněz, surovin, polotovarů a zásob zboží, jakož i všech obnosů, které byly vydány v období od 1. srpna 1914 do 28. února 1919 za účelem nákupu drahokamů, perel,

---

³⁴⁵ Původně chtěl JUDr. Alois Rašín prosadit stažení 80% oběživa, ale návrh zákona nakonec stanovil stažení 50% oběživa. Ve výsledku reforma vedla pouze ke stažení přibližně třetiny předloženého oběživa. V literatuře se ovšem tato čísla liší. JUDr. Alois Rašín ve svých dílech uvádí následující údaje: před provedením měnové reformy se v oběhu nacházely bankovky v celkové hodnotě 7.436 miliónů korun, k okolkování byly předloženy bankovky v hodnotě 4.969 mil. korun a zadrženy bankovky v hodnotě 2.781 mil. korun (s těmito údaji se setkáme i v díle PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 453 - 454). Odlišné údaje ve svém díle uvádí František Vencovský a Antonín Klimek: celkem byly k okolkování předloženy bankovky v hodnotě 7,157 miliard korun, okolkováno 4,704 miliard korun a zadrženo 2,453 miliard korun, přičemž část zadržovaných peněz byla později uvolněna (VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 31; KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 104, VENCOVSKÝ, F.–PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 67 – 68; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 110; ENGLIŠ, K. Nástin vývoje československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 33). Jako další příklad můžeme uvést dílo Vlastislava Laciny a Lubomíra Slezáka, které uvádí, že k okolkování byly předloženy bankovky v hodnotě 9.420 mil. korun a zadrženy bankovky v hodnotě 2.134 mil. korun (LACINA, V. – SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 15 a n.). Odlišná čísla najdeme též v publikaci PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 136 – celkem bylo předloženo k okolkování 7,2 miliard korun, z čehož tvořily bankovky soukromých osob 5,2 miliardy korun a těmto soukromým osobám bylo vráceno celkem 2,7 miliardy korun (publikace VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 219, tato čísla potvrzuje a doplňuje, že 4,7 miliard korun bylo okolkováno a vráceno do oběhu). Autorka dochází k názoru, že odlišnost způsobuje především fakt, zda jsou v těchto údajích zohledňovány i žirové pohledávky a pokladniční poukázky.

uměleckých předmětů a podobných předmětů přepychových. Ministr byl zmocněn sepsat všechny pojistky a nařídit jejich okolkování. Tento zákon ukládal osobám, které na území republiky bydlí anebo se nejméně jeden rok zdržují, povinnost přiznat všechn majetek (včetně majetku ležícího mimo území státu). Ostatní osoby byly povinny přiznat jen majetek, nacházející se na území státu, podle stavu k 1. březnu 1919. Přiznání podával za majetek všech příslušníků domácnosti přednosta domácnosti. Dále soupisové povinnosti podléhaly i všechny, na území státu se nacházející, rakousko-uherské válečné půjčky, pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky. Osoby byly povinny přihlásit všechny peněžní vklady, neknihovní pohledávky, členské podíly a závodní podíly u společenstev, družstev, žirové účty aj. Pokud tuto povinnost nesplnily, propadaly nepřihlášené peněžní vklady, podíly, pohledávky státu a pokud byla naopak povinnost splněna, směly být tyto vklady, pohledávky, podíly vyplaceny až do výše 50%. Zároveň měly být sepsány a označeny i všechny cenné papíry cizozemské a domácí, přičemž se dostalo ministrově zmocnění zakázat převod a zástavu cenných papírů, které by nebyly označeny. Zároveň tento zákon stanovil, že okolkování bankovek a soupisy majetku se provádí za účelem uložení dávky z majetku.³⁴⁶

Prováděcí nařízení ministra financí³⁴⁷ následně přineslo podrobnější úpravu provedení okolkování i přesný popis kolků. Toto nařízení stanovilo povinnost okolkování všech bankovek nacházejících se na území státu a znějících na obnosy 10, 20, 50, 100 a 1.000 korun. Bankovky s hodnotou 25 korun a 200 korun neměly být okolkovány, ale měly být přijímány. Dále byly z okolkování vyloučeny bankovky o hodnotě 10.000 korun s datem 2. listopadu 1918.³⁴⁸ Bankovky znějící na obnosy 1 a 2 korun prozatím okolkovány nebyly a byly ponechány v oběhu. Toto nařízení obsahovalo i výjimky ze zadržení, a to například hotovosti státní pokladny a peníze určené na nejbližší výplaty mezd a jedné čtvrtiny měsíčních platů, či peníze charitativních institucí. Okolkování bankovek bylo podrobena poplatkové povinnosti, manipulační

---

³⁴⁶ Tého dávce je v rámci této práce věnovaná samostatná pozornost (viz dále), podrobněji např. KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 51 – 52 a HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 275 – 289; RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 76 – 81, 90 - 95.

³⁴⁷ Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolkování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919.

³⁴⁸ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 60.

poplatek, určený na krytí výloh okolkování, byl stanoven na výši 1% z hodnoty, na jakou bankovka zněla. Okolkování mělo proběhnout v termínu od 3. března do 9. března 1919, a za tímto účelem byly od 26. února 1919 do 9. března 1919 uzavřeny státní hranice a přerušen byl také poštovní styk s cizinou, a to především z důvodu, aby nebyly hotovosti přenášeny na jiné osoby na území jiných států. Výjimky byly stanoveny pro železniční dopravu, vyjmenovaná spojení a doprava například uhlí či potravin nebyla přerušena, ale podléhala zvláštní kontrole. Výjimečně byl také povolen přechod přes uzavřené hranice, a to v nařízení vyjmenovaným osobám. Po podrobení se tělesné prohlídce byl přechod povolen lékařům, kurýrům, osobám obstarávajícím přinášení léků a porodním babičkám. Vyslancům cizích států byl také přechod povolen, a to bez podrobení se tělesné prohlídce. Pro pohledávky na období od 26. února do 12. března 1919 (případně déle dle druhu pohledávky a její splatnosti) bylo vyhlášeno moratorium (tzv. přiročí), zároveň věřitelé nemuseli přijímat od 26. února do 9. března 1919 zaplacení pohledávek, které vznikly před 26. únorem 1919. Peněžní ústavy nesměly přijímat vklady a vyplacení vkladů (kromě stanovených výjimek) nesmělo přesáhnout polovinu daného vkladu. Celkový souhrn výplat vkladů daného peněžního ústavu nesměl činit více než jednu polovinu pokladní hotovosti peněžního ústavu ke dni 26. února 1919. Dále byly zakázány převody z a do ciziny a všechny peněžní ústavy a banky dne 8. března 1919 povinny předložit okresnímu státnímu komisariátu výkaz o hotovosti své pokladny ke dni 26. února 1919 a dále i výkaz o všech vyplacených vkladech od 26. února 1919. I jejich hotovosti podléhaly okolkování, a proto byly tyto ústavy a banky povinny odvést neokolkované hotovosti sběrně, která polovinu hotovosti dle stavu k 26. únoru 1919 zadržela jako půjčku státu a zbývající obnos okolkovala (jelikož se první polovina stanovila ze stavu hotovosti z 26. února 1919 bez ohledu na vyplacené vklady, činila okolkovaná část méně než polovinu) a vrátila ústavu či bance. Aby nedošlo k narušení obchodů a prodeje zboží, obsahovalo toto nařízení ustanovení, které stanovilo, že každá osoba, která již obdržela okolkované bankovky, je povinna s nimi hned platit. Dále obchodníci a živnostníci při prodeji svého zboží, kromě zboží denní potřeby, nemuseli přijímat neokolkované bankovky, ale mohli toto zboží prodat na úvěr a od 10. března požadovat zaplacení úvěru okolkovanými bankovkami. Kupujícím byla zároveň uložena povinnost opatřit si dostatek drobných peněz, aby nemusel obchodník vracet drobné. Za účelem provedení měnové reformy byla zavedena

všeobecná občanská pracovní povinnost, uděleny výjimky ze zákona o nedělním klidu a osmihodinové pracovní době, peněžní stavy byly prohlášeny za státní komisariáty a jejich úředníci dočasně jako státní úředníci vzati do přísahy. Dozor nad okolkováním byl uložen Ústřednímu státnímu komisariátu pro okolkování bankovek, který měl být zřízen při ministerstvu financí. Národní shromáždění získalo určitou kontrolu nad prováděním této reformy i souvisejících měnových otázek prostřednictvím sedmičlenné komise, kterou si mělo zvolit ze svého středu na základě § 17 tohoto zákona, aby prováděla kontrolu nad opatřeními, které budou na základě tohoto zákona (a tedy i všech prováděcích předpisů) učiněna. Zástupce této komise měl také právo být přítomen u všech schůzí a jednání Bankovního výboru se stejnými právy jako členové Bankovního výboru. Národní shromáždění si tak zajistilo určitý dohled nad činností Bankovního výboru a tedy i Bankovního úřadu ministerstva financí. Členové této komise byli zvoleni dne 13. března 1919 a tato komise fungovala až do vydání zákona č. 35 ze dne 25. ledna 1922, na základě kterého úkoly této komise převzala 24členná parlamentní komise, jenž byla zřízena na základě zákona č. 309/1920 Sb. z. a n.³⁴⁹ pro kontrolu dávky z majetku.³⁵⁰

Zmocňovací zákon i nařízení ministra financí obsahovaly i trestní ustanovení za případné porušení těchto právních předpisů či rušení realizace měnové reformy. Za porušení povinnosti podat přiznání, za podání přiznání neúplného či falešné, za nesprávné udání osoby povinné k podání přiznání, hrozil trest vězení od 1 do 6 měsíců, který mohl být uložen i návodci a tomu, kdo by v tomto jednání pomáhal. Pokud někdo odmítal učinit přiznání, mohla mu být uložena, a to i opakovaně, pořádková pokuta až do výše 5.000 korun. Zároveň při plnění soupisové povinnosti byl každý občan podroben svědecké a znalecké povinnosti, zbaven svědecké mlčenlivosti či povinnosti zachovávat obchodní tajemství. Dále byly stanoveny sankce za jakékoliv úmyslné

---

³⁴⁹ Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920.

³⁵⁰ RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 54; SIRŮČEK, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, s. 68; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 442 a n.; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 31 – 32; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl II. Praha: Karolinum, 1993, s. 321 – 323; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 109 - 111; RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 53 a násl.

rušení okolkování, a to tiskem, veřejně slovem nebo jakýmkoliv jiným způsobem. Za tato jednání, pokud nařízení nestanovilo pro zvláštní jednání trest jiný, bylo možné uložit trest vězení od 6 neděl do 6 měsíců či trest pokuty ve výši od 500 korun do 2.000 korun, přičemž oba druhy trestu bylo možné uložit vedle sebe. Postihovala se také jednání podnikatelů, kteří by předložili výplatní listinu na vyšší obnos než je skutečná výše mzdy, a také jednání peněžních ústavů porušující tyto předpisy. Těmto ústavům mohla být uložena peněžitá pokuta do výše 20.000 korun. Politické úřady byly zmocněny trestat jakákoliv jiná provinění proti tomuto nařízení, a to pokutou až do výše 1.000 korun. Další trestní ustanovení pak přinesl zákon z 20. března 1919³⁵¹ a dále zákon ze dne 22. května 1919³⁵², který obsahoval sankce za padělání peněz.³⁵³ Všechna tato ustanovení, ať přinášející sankce za porušení jakéhokoliv ustanovení zákonů a prováděcích předpisů týkajících se měnové reformy či otázek s ní spojených anebo ukládající za účelem provedení měnové reformy a uložení majetkové dávky řadu povinností, byla koncipována poměrně přísně, ale jak uvedl ve své řeči JUDr. Alois Rašín, byla nutná součinnost všech obyvatel státu, aby tato reforma mohla být zdárně provedena, majetková dávka spravedlivě uložena a hodnota koruny zvýšena. V roce 1920 bylo též zřízeno zvláštní oddělení při pražském policejním ředitelství pro stíhání penězokazů, jehož působnost zahrnovala celé území státu a dále bylo dne 17. listopadu 1921 vydáno vládní nařízení č. 8/1922 Sb. z. a n.³⁵⁴, které za určitých podmínek umožnilo vlastníkům padělaných bankovek 50% náhradu, pokud ovšem těchto padělků nabyly prokazatelně bezelstným způsobem na území ČSR.³⁵⁵

Občané byli o měnové reformě a z ní vyplývajících povinnostech informováni především prostřednictvím vyhlášek na poštách, nárožích, ve vagónech, ve všech vsích bylo kolkování vyhlášeno bubnováním, dále byla uložena povinnost časopisům o této akci informovat a ve školách a kostelích byla dávána ponaučení, co je třeba vykonat. Měnová reforma byla realizována v předepsaných termínech, v českých zemích proběhla od 3. března do 9. března 1919 vcelku bez obtíží, na Slovensku probíhala až

---

³⁵¹ Zákon č. 143/1919, jímž se doplňuje zákon ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 20. března 1919.

³⁵² Zákon č. 269/1919, o padělání peněz a cenných papírů, ze dne 22. května 1919.

³⁵³ RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 55.

³⁵⁴ Vládní nařízení č. 8/1922 Sb. z. a n., náhradě za bankovky Rakousko-uherské banky s padělanými kolkami československými, ze dne 17. listopadu 1921.

³⁵⁵ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22, 24, 26.

do 12. března 1919, ale zde se již bez obtíží neobešla, jelikož na Slovensku bylo nedostatek úřednictva, a tak na toto území musely být poslány potřebné posily. K negativní situaci na Slovensku přispívala tezaurace bankovek a dále i to, že se na toto území dostávaly bankovky, které Maďarsko tisklo v Budapešti.³⁵⁶ Největší obavy panovaly ohledně německého pohraničí, ale nakonec zde proběhlo vše hladce, což ale nelze říci o Těšínsku, kde kvůli sporu o hranice nebyly hranice zcela uzavřeny, a proto zde probíhalo pašování bankovek nízkých hodnot.³⁵⁷

Povinnost předložit bankovky byla uložena přednostovi domácnosti, který tak činil za všechny členy domácnosti.³⁵⁸ Tento způsob nebyl neobvyklý, pozdější dávka z majetku a přírůstku na majetku také zvolila toto řešení, a důvodem bylo především to, aby nebyly hotovosti drobeny a tím uvolněny ze zadržení. Původně měla být okolkována jedna polovina předložených bankovek a vrácena do oběhu a na druhou polovinu měly být vydány vkladní listy, které byly, jak již bylo uvedeno výše, úročeny ode dne 15. března 1919 1%, promlčovaly se po 30 letech, zněly na jméno a byly nezastavitelné, nezabavitelné a mezi fyzickými osobami nepřevoditelné. Nepodléhaly také exekuci a neuplatňovala se na ně pravidla stanovená občanským zákoníkem³⁵⁹. Těmito státními dluhopisy se později měla především splácet dávka z majetku a z přírůstku na majetku. Okolkování se provádělo nalepením kolku znějícího na 1% jmenovité hodnoty bankovky přímo na bankovku, pouze bankovky s hodnotou 1000

---

³⁵⁶ NOVOTNÝ, J. – CHRBOLOVÁ, J. Bankovní úřad při ministerstvu financí a jeho finanční politika na Slovensku. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. Ľudia, peniaze a banky: Zborník z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 318.

³⁵⁷ Podrobně se průběhu měnové reformy věnoval její autor JUDr. Alois Rašín ve svém díle RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 34 – 50 a RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 53 a násl. a dále srov. ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 80 – 81; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 53; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 218 a n.; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 62 – 64; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 18 – 19; MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 424 – 425; ŠOUŠA, J. Rašínova měnová reforma v roce 1919 (1920). in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 53 – 61; UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha 1958, s. 68 – 72.

³⁵⁸ S pojmem domácnost se setkáme i v občanském zákoníku (viz např. § 91, § 92, § 174 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ze dne 1. června 1811).

³⁵⁹ Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ze dne 1. června 1811.

korun nebyly polepovány, ale kolek byl na ně přímo vytištěn.³⁶⁰ Rozhodné bylo datum 10. března 1919, kdy na základě § 8 nařízení přestaly být neokolkované bankovky zákonným platidlem na území našeho státu. Toto ustanovení také řešilo platnost právních jednání, která byla uzavřena od 10. března 1919 a která stanovila plnění v neokolkovaných bankovkách, jejichž platnost podmínilo skutečností, že si strany tohoto jednání mezi sebou plnění v neokolkovaných bankovkách výslovně smluvily. Jak jsem uvedla již výše, plánovaná polovina jako míra zadržovaných bankovek se nerealizovala.³⁶¹

Výše uvedené nařízení ministra financí³⁶² ovšem nebylo jediným prováděcím nařízením, které bylo vydáno na základě zmocnění v zákoně č. 84/1919 Sb. z. a n.³⁶³ Jen v roce 1919 bylo těchto prováděcích předpisů vydáno přibližně třicet. Jako příklad můžeme uvést nařízení vlády č. 168/1919 Sb. z. a n.,³⁶⁴ které bylo vydáno 6. března 1919 a novelizovalo nařízení č. 86/1919 Sb. z. a n., a to v otázce omezení přijímání a výplat vkladů. Dále bylo o den později vydáno nařízení vlády č. 118/1919 Sb. z. a n.,³⁶⁵ které uvolnilo ze zadržování vklady v maximální výši 250 korun, dále pak vklady úrazových pojišťoven, nemocenských a bratrských pokladen (podpůrných pokladen), pensijních ústavů soukromých úředníků (za stanovených podmínek), vklady obecních, okresních a zemských pokladen, byly-li tyto obnosy vybrány na dávkách a přírážkách, a dále například vklady válečných kuchyní.³⁶⁶ Zároveň byl ministr financí zmocněn uvolnit výplaty vkladů, které jsou určeny pro účely sociální či podpůrné, anebo mají

---

³⁶⁰ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22.

³⁶¹ Úředníci v praxi ale udělovali další výjimky, ve výsledku tak nebyly zadrženy (především ze sociálních důvodů) částky do 300 korun (srov. např. KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 103 a RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 17 a n.). Dále výnosy ministerstva financí č. 13.992 ze dne 22. července 1919 a č. 14.578 ze dne 4. srpna 1919 uvolnily další vklady, a to vklad ve výši maximální 1.000 korun jednotlivci a 2.000 korun přednostovi domácnosti. Právníkům osobám, které měly veřejnou povahu a zabývaly se činností sociální a podpůrnou mohly být uvolněny vklady až do výše 10.000 korun (in KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22).

³⁶² Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolkování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919.

³⁶³ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.

³⁶⁴ Nařízení vlády č. 168/1919 Sb. z. a n., jímž se mění ustanovení o obmezení výplaty vkladů u peněžních ústavů, ze dne 6. března 1919.

³⁶⁵ Nařízení vlády č. 118/1919 Sb. z. a n., o uvolnění zadržovaných vkladů při okolkování bankovek, ze dne 7. března 1919.

³⁶⁶ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22.

veřejnou povahu. Tyto vklady musely být vyzvednuty nejpozději do 15. dubna 1919, pokud si je oprávněný nevyzvednul, platila domněnka, že tyto vklady chce oprávněný ponechat jako zápůjčku na dobu neurčitou. Důvodem pro vydání tohoto nařízení byly především důvody sociální. Nařízení vlády č. 185/1919 Sb. z. a n.,³⁶⁷ vydané také na základě zmocnění zákona č. 84/1919 Sb. z. a n. dne 10. dubna 1919, zakotvilo podrobná pravidla pro soupisy jmění, především stanovilo lhůty, ve kterých jsou osoby povinny přihlásit své jmění dle stavu ke dni 1. března 1919 na předepsaných tiskopisech, dále přesně stanovilo okruh osob povinných podat tyto přihlášky, příslušnost k soupisovým úřadům a i sankce za nepodání přihlášky či neúplné údaje v přihlášce anebo údaje falešné. Podání přihlášky mohly úřady vynucovat opakovaným ukládáním pořádkové pokuty ve výši až 5.000 korun. Jednání, opomenutí i tresty zde uvedené se promlčovaly ve lhůtě 3 let. Zároveň toto nařízení k zajištění všeobecné známosti této povinnosti mezi občany uložilo povinnost všem novinám, starostům obcí, kněžím, profesorům a učitelům, bankám, majitelům továren, velkých obchodních závodů, biografů a hostinců, spořitelnám, záložnám apod. vyjmenovaná ustanovení tohoto nařízení vyhlásit vhodným způsobem, například veřejnými vyhláškami, vybubnováním, nápisy aj.

Jak jsem již uvedla výše, vkladní listy byly použity v první řadě na zaplacení dávky z majetku či přírůstku na majetku a pokud daná osoba tyto dávky již zaplatila nebo jim vůbec nepodléhala, měla nárok na podání žádosti na uvolnění vkladu, a to na základě vládního nařízení č. 319 ze dne 9. listopadu 1922.³⁶⁸ Žádost se podávala u berní správy a rozhodoval o ní zemský finanční úřad.

Celkem se na měnové reformě podílelo přibližně 15.000 pracovníků a bylo vytištěno okolo 5,2 milionu tiskopisů.³⁶⁹

Zahájení měnové reformy vyvolalo protest Rakousko-uherské banky, který ovšem průběh měnové reformy neovlivnil, stejně tak neovlivnily průběh protesty z německých okresů, jejichž občané nechtěli předložit bankovky k okolkování a tento svůj postup odůvodňovali skutečností, že se považují za občany německého Rakouska. Podíváme-li se na postup v otázce osamostatnění měny ostatních nástupnických států, tak pouze Jugoslávie provedla ze všech nástupnických států Rakousko-Uherska

---

³⁶⁷ Nařízení vlády č. 185/1919 Sb. z. a n., o soupisu jmění movitého dle § 8 zmocňovacího zákona a pohledávek neknihoovních, ze dne 10. dubna 1919.

³⁶⁸ Vládní nařízení č. 319/1922 Sb. z. a n., o uvolnění výplat z výtěžku dávky z majetku a z přírůstku na majetku, ze dne 9. listopadu 1922.

³⁶⁹ VENCOSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 32.

měnovou reformu dříve než Československá republika.³⁷⁰

Po připojení Podkarpatské Rusi a dalších území (Hlučínska, Vitorazska a Valčicka a Těšínska) na základě mírových smluv bylo okolkování také na těchto územích dodatečně provedeno, a to dle zákona č. 84/1919 Sb. z. a n.³⁷¹, což bylo také výslovně potvrzeno zákonem č. 67/1921 Sb. z. a n., ze dne 10. února 1921.³⁷² Co se týče výměny hotových platidel, tak byla zvolena zásada územní, tzn. vyměněny byly pouze hotovosti, které se nacházely v den zabránění území na tomto území a náležely tamějším obyvatelům. Co se týče pohledávek a závazků, přepočítávaly se do československé měny pouze ty, které byly na daném území splatné a podobně vklady u peněžních ústavů jen ty, které byly u peněžních ústavů na tomto území. Před výměnou hotovostí byla na Těšínsku nejprve prozatímně měna upravena, a to na základě vládního nařízení č. 468 Sb. z. a n. ze dne 3. srpna 1920³⁷³ a konečnou úpravu měny přineslo opatření Stálého výboru č. 583 ze dne 8. října 1920³⁷⁴, přičemž pro výměnu byl stanoven odstupňovaný přepočítací poměr pro polské marky dle výše předložených hotovostí a u pohledávek a vkladů dle doby jejich vzniku. Osud vkladů obyvatel Československa v Polském Těšínsku byl vyřešen teprve vládním nařízením č. 77 Sb. z. a n. ze dne 24. května 1928³⁷⁵. Specifický byl průběh měnové reformy na území Podkarpatské Rusi³⁷⁶,

---

³⁷⁰ Srov. KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 18 a n.; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 38 – 39; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 442 a n.

³⁷¹ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.

³⁷² Zákon č. 67/1921 Sb. z. a n., o oběhu československých státovek na Hlučínsku, Vitorazsku s Valčickem, Československém Těšínsku, Podkarpatské Rusi a Slovensku, pokud na těchto dvou územích okolkování bankovek podle zákona z 25. února 1919, čís. 84 Sb. z. a n., provedeno nebylo, ze dne 10. února 1921; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek II (I – O). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 592 – 593; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 53; dále též informace České národní banky, uvedené na: http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/ra_sinova_menova_reforma.html.

³⁷³ Vládní nařízení č. 468/1920 Sb. z. a n., o měně na Československém Těšínsku, ze dne 3. srpna 1920.

³⁷⁴ Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 583/1920 Sb. z. a n., o měně na Československém Těšínsku, ze dne 8. října 1920.

³⁷⁵ Vládní nařízení č. 77/1928 Sb. z. a n., o konečné úpravě pohledávek u všech peněžních ústavů v Polském Těšínsku s výjimkou vkladů u Těšínské spořitelny, ze dne 24. května 1928.

³⁷⁶ Česká národní banka na svých webových stránkách věnovaných dějinám této instituce uvádí, že na Podkarpatské Rusi proběhla měnová reforma teprve až v říjnu 1920 – dostupné na: http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/narodni_banky_ceskoslovenska/uzadavky_slovaku_a_rusi_nu_1918_1939.html.

kteřá byla nejprve po skončení války obsazena maďarským vojskem, a proto zde i nadále obíhaly Rakousko-uherské bankovky následně i rumunské bankovky (leie), jelikož Rumunsko po porážce bolševického Maďarska toto území spravovalo. K tomu negativně přispělo i kolkování bankovek v Maďarsku.³⁷⁷ Na Podkarpatské Rusi předtím než bylo přikročeno k výměně hotovostí, tak byl nejprve proveden soupis hotovostí a tento soupis se vztahoval i na jiné části Slovenska a následně byl stanoven přepočítací poměr pro hotovosti, bankovky a vklady a to vládním nařízením č. 576 ze dne 12. října 1920.³⁷⁸ Ministr byl také zmocněn poskytnout náhradu dle svého volného uvážení peněžním ústavů, veřejným podnikům a dobročinným nebo obecně prospěšným podnikům na připojených územích, které byly provedenými výměnami na své existenci ohroženy.³⁷⁹ Měnová reforma tak mohla být zcela ukončena až výše uvedeným zákonem č. 67/1921 Sb. z. a n..³⁸⁰

4.4. Mince a zavádění vlastních platidel československých

Měnová reforma se ovšem nedotýkala drobných mincí, nadále proto na území našeho státu obíhaly mince Rakousko-uherské, a to především z důvodu, že na území našeho státu byla pouze jediná mincovna, na území Slovenska v Kremnici, kterou ovšem Maďaři poté, co již bylo jasné, že Slovensko se stane součástí nové Československé republiky, vyrabovali, odvezli stroje i zásoby kovu, a proto nebylo možné začít s ražbou nových mincí.³⁸¹ Po jejím obsazení československým vojskem dne 15. prosince 1918 ji převzal československý stát do správy, ovšem nebylo možné bez nutného vybavení zahájit výrobu mincí. Za účelem obnovení mincovny československá vláda poskytla mincovně dne 31. prosince 1918 dotaci ve výši 200.000 korun a dne 16.

---

³⁷⁷ GAUČÍK, Š. Vznik a činnost Jednoty pražných ústavov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918 – 1920. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 264.

³⁷⁸ Vládní nařízení č. 576/1920 Sb. z. a n., o měně na Podkarpatské Rusi a na Slovensku, pokud tam nebylo okolkováno, ze dne 12. října 1920.

³⁷⁹ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22.

³⁸⁰ Zákon č. 67/1921 Sb. z. a n., o oběhu československých státovek na Hlučínku, Vitorazsku s Valčickem, Československém Těšínsku, Podkarpatské Rusi a Slovensku, pokud na těchto dvou územích okolkování bankovek podle zákona z 25. února 1919, čís. 84 Sb. z. a n., provedeno nebylo, ze dne 10. února 1921; PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 58.

³⁸¹ VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 13; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 28.

ledna 1919 byl vydán dekret zplnomocněného ministra pro Slovensko, kterým byl jmenován ředitel a místoředitel mincovny.³⁸² Finance poskytla i Kremnice, za podmínky, že mincovna zůstane v tomto městě, a začalo se s nákupem strojů, ovšem větší práce v tomto směru probíhaly až v roce 1921. Na území našeho státu dále plynuly drobné mince i z okolních států, jelikož u nás měly tyto mince vyšší hodnotu než v okolních státech. Docházelo tak k nepříznivému zvyšování množství těchto mincí v oběhu na našem území a to bez ohledu na hospodářské potřeby našeho státu.³⁸³

Jako první byly z oběhu staženy dvacetihaléře v únoru 1922 a současně byly vydány nové dvacetihaléře a nové padesátihaléře a jednoruny³⁸⁴, a to na základě zákona č. 94/1921 Sb. z. a n.³⁸⁵, který zmocnil vládu razit drobné mince po 20 a 50 haléřích a mince jednorunové, a to na účet státu. Do oběhu byly dvacetihaléře a padesátihaléře dány na základě nařízení vlády č. 47 ze dne 16. února 1922³⁸⁶ a vyhláškou bankovního úřadu č. 48. Vládní nařízení č. 49³⁸⁷ ze stejného dne pak vyhlásilo stažení dvacetihaléřů a zároveň zakázalo dovážet rakousko-uherské železné mince. Dvacetihaléře byly přijímány pouze poloviční hodnotou a bylo zakázáno je dále vydávat. Stahování dvacetihaléřů probíhalo od 18. února do 31. března 1922. Dále byly do oběhu dány nové jednoruny na základě vládního nařízení č. 155 ze dne 26. května 1922³⁸⁸ a vyhlášky Bankovního úřadu č. 156. Návrhy mincí vypracoval prof. Otakar Španiel.³⁸⁹ Následovalo stažení i jedno, dvou a desetihaléřů a ražba dalších nových mincí, k čemuž byla vláda zmocněna na základě zákona č. 195 ze dne 22. června 1922³⁹⁰. Nové desetihaléře byly dány do oběhu na základě vládního nařízení č. 30 ze dne 15. února 1923³⁹¹ a vyhlášky Bankovního úřadu č. 31 a dále pěťihaléře na základě vládního

---

³⁸² VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 13; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 28.

³⁸³ Tamtéž.

³⁸⁴ VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 13.

³⁸⁵ Zákon č. 94/1921 Sb. z. a n., o ražbě drobných mincí, ze dne 1. března 1921.

³⁸⁶ Vládní nařízení č. 47/1922 Sb. z. a n., o vydání prvních drobných mincí měny československé po 20 a 50 haléřích, ze dne 16. února 1922.

³⁸⁷ Vládní nařízení č. 49/1922 Sb. z. a n., o stažení drobných mincí 20haléřových měny rakousko-uherské a o zákazu dovážeti železné mince této měny vůbec, ze dne 16. února 1922

³⁸⁸ Vládní nařízení č. 155/1922 Sb. z. a n., o vydání korunových mincí měny československé, ze dne 26. května 1922.

³⁸⁹ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 61 – 62; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 28 -. 29; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 24 – 25.

³⁹⁰ Zákon č. 195/1922 Sb. z. a n., o ražbě dalších drobných mincí, ze dne 22. června 1922.

³⁹¹ Vládní nařízení č. 30/1923 Sb. z. a n., o vydání desetníků měny československé, ze dne 15. února

nařízení č. 166 ze dne 7. srpna 1923 a vyhlášky Bankovního úřadu č. 167. Nové dvouhaléře následovaly v roce 1924 (na základě vládního nařízení č. 55 ze dne 13. března 1924³⁹² a vyhlášky Bankovního úřadu č. 56) a stejně tak i nové pětikoruny, které měly nahradit nekvalitní pětikorunové státovky a k jejichž výměně došlo v roce 1925 na základě zákona č. 218/1924 Sb. z. a n. ze dne 25. září 1924, vládního nařízení č. 168 ze dne 17. července 1925³⁹³ a vyhlášky Bankovního úřadu č. 169. Ke dni 5. prosince 1924 byly všechny mince rakousko-uherské obíhající na území našeho státu prohlášeny za neplatné, a to a základě zákona č. 246/1924 Sb. z. a n. ze dne 6. listopadu 1924.³⁹⁴ Těmito postupnými kroky, tj. stažením jednotlivých mincí a vydáním mincí nových, byla postupně vybudována soustava československých mincí, která byla uzákoněna zákonem č. 103/1928 Sb. z. a n. ze dne 22. června 1928³⁹⁵ jako první soustava drobných mincí československých. Zároveň byly zrušeny dvouhaléře. Tato soustava drobných mincí byla následně pozměněna na základě zákona č. 94/1932 Sb. z. a n. ze dne 9. června 1932³⁹⁶, který zrušil zákon č. 103 z roku 1928.³⁹⁷ V důsledku hospodářské krize ve třicátých letech byl okruh drobných peněz rozšiřován, prohlašování i peněz vyšších hodnot za peníze drobné (viz dále).

Výše uvedenými způsoby byla postupně vytvořena soustava československých drobných mincí a dále bylo nutné nahradit i rakousko-uherské bankovky. Jak již bylo uvedeno výše, neokolkované jednokorunové a dvoukorunové rakousko-uherské bankovky byly staženy z oběhu v rozmezí od 24. září do 15. října 1919. Následně byly stahovány i další rakousko-uherské bankovky a zároveň nahrazovány novými československými státovkami a to v následujícím pořadí: nejprve státovky po 100 Kč, následované státovkami po 5.000 Kč, 1 Kč, 5 Kč, 500 Kč, 50 Kč, 1.000 Kč, a jako poslední byly staženy desetikoruny a dvacetikoruny na základě vládního nařízení č. 367

1923.

³⁹² Vládní nařízení č. 55/1924 Sb. z. a n., o vydání dvouhaléřů měny československé, ze dne 13. března 1924.

³⁹³ Zákon č. 218/1924 Sb. z. a n., o ražbě pětikorun, ze dne 25. září 1924 a vládní nařízení č. 168/1925 Sb. z. a n., o vydání pětikorun kovových, ze dne 17. července 1925.

³⁹⁴ Zákon č. 246/1924 Sb. z. a n., o stažení drobných mincí po jednom, dvou a deseti haléřích korunové měny rakousko-uherské, ze dne 6. listopadu 1924

³⁹⁵ Zákon č. 103/1928 Sb. z. a n., o soustavě drobných mincí, ze dne 22. června 1928

³⁹⁶ Zákon č. 94/1932 Sb. z. a n., o nové soustavě drobných peněz, ze dne 9. června 1932

³⁹⁷ VENCOSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 32 – 33; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 55; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 28 – 29; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 24 – 25.

ze dne 31. května 1920³⁹⁸. Od 21. června 1920 byly v oběhu již jen československé státočky.³⁹⁹

Co se týče falzifikátů, tak zpočátku se většinou jednalo o padělky ze zahraničí, především pak maďarského původu (hlavně u pětisetkoruny se jednalo o důkladně připravenou, naplánovanou akci Maďarů, v jejíž čele stál dr. Gyula Mészáros). Konečná čísla hovoří o množství 105.258 falzifikátů prvních československých státoček.⁴⁰⁰

4.5. Dávka z majetku a dávka z přírůstku majetku

Měnová reforma počítala též s uložením mimořádné dávky z majetku a dávky z přírůstku majetku a právě za tímto účelem byla uzákoněna přísná soupisová povinnost, o které jsem pojednala již výše.⁴⁰¹ Její realizace ovšem byla technicky i personálně náročná a žádala si více času, než ji byl ochoten stát poskytnout. Proto se nakonec nečekalo na výsledky soupisu a přistoupilo se k realizaci obou dávek, které žádaly všechny politické strany, především pak socialisté, představitelé průmyslu a obyvatelé republiky. Na půdě sněmovny se socialisté k tomuto požadavku vyjádřili již v srpnu 1919 v rámci své interpelace.⁴⁰² S těmito stanovisky souhlasila většina poslanců.

Jaký byl účel těchto dávek? „*Je-li daň z přírůstku majetku za války absolutním požadavkem sociální spravedlnosti, jest všeobecná daň majetková relativním požadavkem státní potřeby.*“⁴⁰³

Tyto dávky tak byly uzákoněny v dubnu 1920,⁴⁰⁴ přičemž osnova zákona byla

---

³⁹⁸ Vládní nařízení č. 367/1920 Sb. z. a n., o stažení bankovek po deseti a dvaceti korunách, ze dne 31. května 1920.

³⁹⁹ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 27.

⁴⁰⁰ Údaje dle publikace VENCOSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 39; VENCOSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 34.

⁴⁰¹ Podrobněji též KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 51 – 52 a HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 275 – 289; RAŠIN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 76 – 81, 90 - 95.

⁴⁰² PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 166 - 167.

⁴⁰³ Citace ENGLIŠ, K. Měnový a finanční problém československého státu: výsledky písemné ankety o úpravě měny a likvidaci válečných břemen, uspořádané komisí pro přechodné hospodářství při Obchodní a živnostenské komoře v Praze. Praha: s.n., 1919, s. 57.

⁴⁰⁴ Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920; nařízení č. 463/1920 Sb. z. a n., k provedení zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 27. července 1920.

vypracována již v září 1919. Na půdě Národního shromáždění byl zákon přijat bez větší debaty, všichni si byli vědomi nutnosti jejího přijetí a nikdo nechtěl narušit či ohrozit těžce sjednaný kompromis.⁴⁰⁵ Pro tuto dávku se vyslovil i Svaz průmyslníků. Prezident ovšem vyjádřil svoji nespokojenost se zákonem při jeho podpisu a doporučoval novelizaci zákona, což vyjádřil i ve svém listu ministrovi financí Kuneši Sonntágovi.⁴⁰⁶ Sám JUDr. Alois Rašín viděl v těchto dávkách ani ne tak prostředek sociální spravedlnosti, ale především nástroj své měnové politiky, její výtěžky chtěl použít pouze pro nápravu měny, ale v této době již nebyl ministrem financí. Dávka z majetku měla pro Tusarovu vládu především z oběhu vyjmout utajované tezaurované bankovky a umožnit zvýšení mezd, platů i cen. Dále se touto dávkou měly (pomožme si slovy dr. Engliše) „proplatiti obíhající bankovky (8.015 mil. Kč), žirové účty a pokladniční poukázky Rakousko-Uherské banky na československém území, které tvořily vlastně součástku oběživa (v částce 2.084 mil. Kč). Dále bylo nutno z dávky z majetku zaplatiti 1% nezcizitelné dluhopisy vydané za zadržané bankovky při kolkování a konečně měl se placením dávky z majetku snižovati dále oběh bankovek, vlastně státovek, protožecelý oběh papírový v době převratu se stal oběhem státovkovým.“⁴⁰⁷) Podívejme se nyní, jakým způsobem tyto dávky výše zmíněný zákon upravoval a jaké výsledky přinesly.⁴⁰⁸

Na prvním místě bychom měli uvést, že dávce z majetku byly podrobeny fyzické i právnické osoby, u fyzických osob činila 5 – 25 % z čistého jmění a u právnických osob 3 – 20 %, přičemž rozhodný byl stav majetku ke dni 1. března 1919. Sazba dávky z majetku byla odstupňována dle výše majetku, tj. čím větší majetek, tím vyšší sazba. Dávka byla ukládána přednostovi domácnosti, a to ze souhrnu celého jmění všech členů domácnosti, kteří s ním žili ve společné domácnosti. Dávka z přírůstku majetku byla ukládána pouze fyzických osobám. Výše sazby se pohybovala od 1 do 40 % a to podle výše přírůstku za období od 1. ledna 1914 do 1. března 1919 a podle počátečního čistého jmění. Původně se předpokládalo, že by obě dávky mohly přinést výnos okolo

---

⁴⁰⁵ Stenoprotokoly ze 140. schůze Národního shromáždění, konané dne 8. dubna 1920, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/140schuz/obsah.htm>.

⁴⁰⁶ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 170; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 461.

⁴⁰⁷ Citace ENGLIŠ, K. Nástin vývoje československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 37.

⁴⁰⁸ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 168; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 461.

12 miliard korun, přičemž na nápravu měny mělo být použito 8 – 9 miliard korun,⁴⁰⁹ ale nakonec bylo dosaženo do konce roku 1927 pouze výnosu 6,3 miliard korun⁴¹⁰ (do konce roku 1934 7,053 miliard korun), a to především z důvodu, že zákon⁴¹¹ poskytoval značné množství výjimek a úlev z těchto dávek (například stát, země, obce, župy byly osvobozeny) a též byly jako reakce na hospodářský vývoj státu později přijaty zákony stanovující slevy a úlevy na těchto daních.⁴¹² Značně se také protahovalo vyměřování těchto dávek, jelikož bylo administrativně a personálně náročné, takže původní soupisy přestaly již ukazovat skutečný stav majetku, a i placení těchto dávek. Vlastní splácení těchto dávek probíhalo až do roku 1937. Podle zákona bylo pouze 15% dávky splatné do 30 dnů od doručení platebního rozkazu, zbytek byl rozdělen na šestiny, přičemž první šestina byla splatná do 4 měsíců a ostatní šestiny každý půl roku, čímž se splácení protáhlo na 3 roky. Ministr financí byl nadto zmocněn v jednotlivých případech prodloužit splácení i na 5 let. Původní záměr Rašínův, že výnos těchto dávek bude využit k postupnému stažení státovek po Rakousko-Uhersku a vyřeší tak státovkový dluh, se nezdařil. Podle § 1 zákona č. 309/1920 Sb. z. a n.⁴¹³ se mělo výnosu z těchto dávek použít především na příští nápravu měny a k vyrovnání břemen, které náš stát převzal po Rakousko-uherské bance a případný zbytek výnosu na úhradu břemen vzniklých založením státu a hájením jeho samostatnosti. Výnos nesměl být použit na případné schodky státního rozpočtu, tak jak sliboval ve své řeči JUDr. Alois Rašín při přijímání zákona č. 84/1919 Sb. z. a n.⁴¹⁴

---

⁴⁰⁹ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 169.

⁴¹⁰ LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 18; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 136; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 111 – 112; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 52; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 288.

⁴¹¹ Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920; nařízení č. 463/1920 Sb. z. a n., k provedení zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 27. července 1920.

⁴¹² Např. zákon č. 6/1924 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 8. dubna 1920, čís. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a z přírůstku na majetku. ze dne 21. prosince 1923 a vládní nařízení č. 50/1924 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon ze dne 21. prosince 1923, čís. 6 Sb. z. a n. z r. 1924 (novela k zákonu o dávce z majetku a z přírůstku na majetku), a kterým se mění a doplňuje prováděcí nařízení ze dne 27. července 1920, čís. 463 Sb. z. a n., k posléze jmenovanému zákonu (třetí dodatek), ze dne 29. února 1924.

⁴¹³ Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920.

⁴¹⁴ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování

4.6. Měnový zákon

V souvislosti s touto reformou byl také vydán dne 10. dubna 1919 zákon č. 187/1919 Sb. z. a n.,⁴¹⁵ nazývaný „měnový“, který uzákonil výhradní právo státu vydávat platidla a razit mince. Vládní návrh tohoto zákona byl finančnímu výboru přikázán na schůzi Národního shromáždění dne 8. dubna s žádostí, aby svoji zprávu vypracoval do 24 hodin. Na další schůzi Národního shromáždění dne 10. dubna 1919 tuto zprávu⁴¹⁶ přednesl zpravodaj a poslanec za agrární stranu prof. dr. Cyril Horáček. Ve své poměrně stručné zprávě finanční výbor podal obecnou charakteristiku jednotlivých ustanovení a změny navrhl pouze stylistické. Finanční výbor doporučil tento vládní návrh zákona schválit, a to především z důvodu, že snaha o nápravu měny poměrně zdařile postupovala, a proto nechtěli, aby tato akce byla narušena. Na konci své řeči prof. dr. Horáček připojil své zhodnocení měnové reformy, ve kterém se snažil především nabádat při hodnocení tohoto kroku před ukvapeností a unáhlenými závěry, prozatím musela být vyjadřována spokojenost s tím, že měna dále neklesá. Varoval před přílišným optimismem a na druhé straně i pesimismem. Po skončení jeho řeči se nikdo nepřihlásil, a proto mohlo být přistoupeno k hlasování a návrh zákona byl přijat v prvním i druhém čtení bez námitek.⁴¹⁷

Podívejme se nyní na obsah tohoto zákona. Prvních sedm ustanovení, jak ve své zprávě uvedl i finanční výbor, přineslo zmocnění ministra financí k jednání, která bez zmocnění již de facto činil na základě právních předpisů přijatých dne 25. února 1919. Tento zákon především ve svém § 1 uzákonil výhradní právo státu vydávat na území státu bankovky a razit mince. Okolkované bankovky prohlásil za zákonné platidlo a neokolkované bankovky, nestanovil-li u některých druhů ministr financí jinak, přestaly

---

bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919. podrobněji viz STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 121 – 122.

⁴¹⁵ Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.

⁴¹⁶ Zpráva finančního výboru o vládním návrhu zákona, jímž se upravuje oběh a správa platidel v Československém státě a doplňuje zmocnění ministra financí dané zákonem ze dne 25. února 1919 č. 84 Sb. z. a n., sněmovní tisk č. 812, ze dne 8. dubna 1919.

⁴¹⁷ Stenoprotokoly ze 44. schůze Národního shromáždění, konané dne 10. dubna 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/044schuz/s044001.htm>.

být zákonným platidlem, a to ke dni 10. března 1919.⁴¹⁸ Mince zůstaly nadále v oběhu. Dále tento zákon jako měnovou jednotku státu stanovil korunu československou, která měla zkratku „K“, přičemž jedna koruna československá se počítala za jednu korunu rakousko-uherskou.⁴¹⁹ Pojmenování nové měnové jednotky ovšem nebylo tak jednoduché, objevily se různé návrhy na její pojmenování, např. „rašín“, „hřivna“, „groš“, „frank“, „lev“ či „sokol“.⁴²⁰ Výjimku z parity koruny československé a koruny rakousko-uherské pro závazky, které byly splatné v tuzemsku, přineslo vládní nařízení č. 167/1919 Sb. z. a n.⁴²¹, které u pohledávek v korunách rakousko-uherských s datem vzniku před 26. únorem 1919 a s majiteli, kteří měli v rozhodný den bydliště (sídlo) mimo území Československé republiky a na území Rakousko-Uherska, stanovilo zákaz jejich výplaty v československých korunách a jejich uzavření ke dni 26. února 1919. Toto nařízení bylo vydáno i jako reakce na rakouské nařízení č. 191 St. G. Bl. ze dne 25. března 1919, které zakázalo vyplácet v rakouských korunách pohledávky, jež vznikly v korunách rakousko-uherských v době do 26. března 1919 a za podmínky, že věřiteli jsou osoby, které nemají ani bydliště ani trvalý pobyt na území Rakouska. Ve vztahu k Maďarsku bylo vydáno nařízení vlády č. 464 ze dne 5. srpna 1919⁴²², kterým byla veškerá depozita, účty, vklady a jiné pohledávky Maďarů u československých ústavů a dále kterým bylo zakázáno převádět hodnoty z Maďarska či maďarského původu do Československa. Již v lednu 1920 byla zahájena jednání s Rakouskem o úpravě pohledávek a závazků v bývalé společné měně, která vyvrcholila Úmluvou ze dne 17. prosince 1921, která byla schválena v březnu 1922 a uložila oběma vládám, aby provedly soupis pohledávek a závazků vzniklých před 26. únorem 1919 v korunách rakousko-uherských. Za tímto účelem byla vláda zákonem č. 207 ze dne 30. června

---

⁴¹⁸ Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolkování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919, již toto pravidlo stanovilo.

⁴¹⁹ Jak ve své studii poznamenává doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, CSc. zákon č. 84 sice právně zakotvil měnu výlučnou pouze pro území našeho státu, ale již tento zákon neřešil její oficiální název a také ji nevyhlásil zákonnou měnou, teprve zákon č. 187 toto napravil. (viz s. 44 - 45 BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005).

⁴²⁰ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 38; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl II. Praha: Karolinum, 1993, s. 324.

⁴²¹ Vládní nařízení č. 167/1919 Sb. z. a n., o zákazu výplat účtů před 26. únorem 1919 vzniklých, ze dne 1. dubna 1919.

⁴²² Vládní nařízení č. 464/1919 Sb. z. a n., jímž se činí retorsní opatření proti závěre cenných papírů a jiných hodnot bankovních u bank maďarských, ze dne 5. srpna 1919.

1922⁴²³ zmocněna zřídit zvláštní ústav, který měl vyrovnání těchto závazků a pohledávek provést. Na základě vládního nařízení č. 264 ze dne 7. srpna 1922⁴²⁴ byl tento zvláštní ústav zřízen při Zemské bance v Praze a nazvaný Československý zúčtovací ústav. Dále bylo vydáno vládní nařízení č. 265⁴²⁵, o soupisu pohledávek a závazků vzniklých v korunách rakousko-uherských mezi věřiteli nebo dlužníky československými a rakouskými a o zákazu soukromé úpravy těchto právních poměrů, které bylo provázeno obdobným nařízením Rakouska. Po provedení soupisu a jeho zpracování byla uzavřena s Rakouskem dne 18. června 1924 Úmluva o věcné úpravě těchto pohledávek a závazků, která byla uveřejněna pod číslem 60/1926 Sb. z. a n.⁴²⁶ Podobně probíhala jednání v této věci i s Maďarskem, a to od března 1921, výsledky jsou obsaženy v částce 114 z roku 1924 a dále uveřejněny formou zápisu pod číslem 223/1924Sb. z. a n.⁴²⁷ Na základě toho bylo vydáno vládní nařízení č. 224 ze dne 27. června 1924⁴²⁸ a obdobné nařízení i v Maďarsku. Soupis opět provedl Československý zúčtovací ústav a vše vyvrcholilo Úmluvou o věcné úpravě pohledávek a závazků ze dne 26. května 1928. Podobná jednání a dohody následovaly i s dalšími nástupnickými státy monarchie, tj. s Polskem, Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, Itálií a Rumunskem.⁴²⁹

Vztahu k Rakousko-uherské bance se věnovaly v měnovém zákoně především § 4 a § 8. § 8 přinesl zmocnění ministra financí, aby nejen spravoval státní dluh (vzniklý stažením bankovek), ale aby také pečoval o oběh a opatření platidel a za tímto účelem konal veškerá nutná opatření a jednání a to i ve vztahu k Rakousko-uherské bance. Až

---

⁴²³ Zákon č. 207/1922 Sb. z. a n., o způsobu vyrovnání pohledávek a závazků vzniklých v korunách rakousko-uherských mezi věřiteli nebo dlužníky československými a cizími, ze dne 30. června 1922.

⁴²⁴ Vládní nařízení č. 264/1922 Sb. z. a n., o Československém zúčtovacím ústavu pro pohledávky a závazky v korunách rakousko-uherských, ze dne 7. srpna 1922.

⁴²⁵ Vládní nařízení č. 265/1922 Sb. z. a n., o soupisu pohledávek a závazků vzniklých v korunách rakousko-uherských mezi věřiteli nebo dlužníky československými a rakouskými a o zákazu soukromé úpravy těchto právních poměrů, ze dne 7. srpna 1922.

⁴²⁶ Úmluva mezi Československou republikou a republikou Rakouskou o úpravě závazků v rakousko-uherských korunách a Úmluva mezi Československou republikou a republikou Rakouskou o vzájemných pohledávkách z vyúčtování nositelů penzijního pojištění, publikované pod č. 60/1926 Sb. z. a n.

⁴²⁷ Zápis sepsaný v Praze dne 13. července 1923 o jednání zástupců vlády československé a vlády království Maďarského o soupisu vzájemných pohledávek a závazků vzniklých ve starých korunách rakouských a uherských, publikovaný pod č. 223/1924 Sb. z. a n.

⁴²⁸ Vládní nařízení č. 224/1924, o soupisu pohledávek a závazků vzniklých v bývalých korunách rakouských a uherských mezi věřiteli a dlužníky československými a maďarskými, zákazu jejich soukromého vyrovnání a přerušení sporů, ze dne 27. června 1924.

⁴²⁹ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 18 – 22, 33 – 37; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 36 - 41.

do vydání jiné zákonné úpravy tak byl zmocněn plnit funkce státní cedulové banky prostřednictvím bankovního úřadu, který byl oprávněn k tomuto účelu zřídit a jemuž budeme věnovat pozornost v další části tohoto článku. Ministr financí tak převzal do svých rukou funkce a úkoly, které na území našeho státu doposud plnila Rakousko-uherská banka. Dále byl ministr zmocněn na základě § 9 vydat nová platidla, za která měly být vyměněny bankovky označené kolkem i bankovky ponechané v oběhu a neokolkované. Tato nová platidla jako státovky měly znít na československé koruny a stát i kdokoliv jiný byl povinen je přijímat při placení. § 10 tohoto zákona pak přinesl pravidla pro stanovení množství platidel v oběhu a jeho úkolem bylo především zamezit libovolnému rozmnožování peněz a tím jejich znehodnocování. Především byl stanoven základní obnos peněz v oběhu a pravidla a limity pro jeho budoucí navyšování. Tento základní obnos tvořily okolkované bankovky, bankovky jedno- a dvoukorunové, které byly v oběhu ponechány a dále bankovky vydané do poloviny obnosů žirových účtů a pokladničních poukázek Rakousko-uherské banky, které stát na našem území převzal. Nad toto základní množství peněz v oběhu směly být další vydány pouze na základě ne státního, ale soukromoprávního krytí, tzn. na základě krytí zlatem, stříbrem anebo vyplynout z bankovních obchodů, tzn. eskontem cenných papírů, směnek apod., přičemž věřitelem se stala soukromá osoba a ne stát. Vydávání na základě státního krytí bylo možné pouze na základě zákona. Tento měnový zákon tak v § 10 zakázal vydávání bankovek podle potřeb státu a ne podle potřeb celohospodářských.⁴³⁰

4.7. Výsledky měnové reformy a její kritika

Výše uvedenými předpisy tak byly vyřešeny základní měnové otázky a nyní se podívejme na následky, které měnová reforma přinesla v praxi a především na ty skutečnosti, které se staly nejčastější příčinou kritiky reformy. Například kolky, kterými byly opatřeny rakousko-uherské bankovky, a které se brzo staly předmětem padělání, a rakouské bankovky v hodnotě 1 a 2 K, které byly z okolkování vyjmuty a i přes

---

⁴³⁰ Viz zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919

zákonná opatření⁴³¹, omezující dovoz a zasílání těchto bankovek na naše území, na naše území nekontrolovatelně plynuly, se staly předmětem zájmu kritiků reformy. Na tuto skutečnost reagovali také poslanci svými dotazy na ministra financí nebo celou vládu.⁴³² Ve svých dotazech především upozorňovali na situaci v zahraničí, kde se nacházelo nejvíce jednokorunových a dvoukorunových rakouských bankovek, které přes hranice plynuly na území našeho státu a jejich počet v oběhu tak rostl. Zároveň banky a úřady odmítaly přijímat tyto drobné peníze, přičemž se odvolávaly na nařízení⁴³³, které stanovilo, že nejsou povinny přijímat více než 20 korun těchto peněz denně na jednu osobu. Tato situace byla nejtíživější pro drobný lid a drobné živnostníky, kteří nemohli tyto peníze nikde udat, a proto v některých městech začaly závody řešit tuto situaci svépomocí, např. v Brně ústřední mlékárna vydala prohlášení, ve kterém své odběratele vyzvala (požádala) k placení mléka pouze většími bankovkami 10 a 20 korunovými, a to na určitou dobu dopředu, v podstatě ve formě záloh. Dále se šířily zprávy o falešných kolcích na větších bankovkách, což mělo negativní následky pro trh, jelikož panovala mezi kupujícími a obchodníky vzájemná nedůvěra při výměně a placení těmito bankovkami.⁴³⁴ Rozruch také vyvolával postup poštovních úřadů, které bankovky s falešnými kolky konfiskovaly, zabíraly a stranám pouze vydaly stvrzenku bez nároků

---

⁴³¹ Viz čl. 3 nařízení vlády č. 113/1919 Sb. z. a n., o omezení výplat a zákazu vývozu, ze dne 6. března 1919 povoloval dovoz dvoukorunových a jednokorunových bankovek v maximální celkové hodnotě 50 korun na území našeho státu; nařízením vlády č. 240/1919 Sb. z. a n., o omezeném přijímání jedno- a dvoukorunových bankovek, ze dne 12. května 1919, byla omezena také povinnost přijímat tyto bankovky, a to na obnos maximálně 20 korun od jedné osoby na jeden den; nařízením vlády č. 311/1919 Sb. z. a n., jímž se mění nařízení ze dne 6. března 1919, č. 113 Sb. z. a n., o omezení výplat a zákazu vývozu, a jímž se zakazuje dovoz neokolkovaných bankovek Rakousko-uherské banky, ze dne 10. června 1919, byl maximální obnos 50 korun těchto bankovek, které si směl vzít cestující na území našeho státu s sebou snížen na 20 korun.

⁴³² Dotaz členů Národního shromáždění Vlad. Hatláka, Vil. Votruby, V. Rebše, B. Fischera a soudruhů na ministra financí v záležitosti kalamity s drobnými bankovkami peněžními a rozšiřování bankovek s falešnými kolky, sněmovní tisk č. 1223, ze dne 24. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění Rudolfa Mlčocha a soudruhů na pana ministra financí Dra Rašína o penězích s falešnými kolky a záplavě papírových korun a dvoukorun, sněmovní tisk č. 1237, ze dne 25. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění dra Engliše a soudruhů na vládu o oběhu bankovek s falšovaným kolkem, sněmovní tisk č. 1257, ze dne 25. června 1919.

⁴³³ Nařízení vlády č. 240/1919 Sb. z. a n., o omezeném přijímání jedno- a dvoukorunových bankovek, ze dne 12. května 1919.

⁴³⁴ Dotaz členů Národního shromáždění Vlad. Hatláka, Vil. Votruby, V. Rebše, B. Fischera a soudruhů na ministra financí v záležitosti kalamity s drobnými bankovkami peněžními a rozšiřování bankovek s falešnými kolky, sněmovní tisk č. 1223, ze dne 24. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění Rudolfa Mlčocha a soudruhů na pana ministra financí Dra Rašína o penězích s falešnými kolky a záplavě papírových korun a dvoukorun, sněmovní tisk č. 1237, ze dne 25. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění dra Engliše a soudruhů na vládu o oběhu bankovek s falšovaným kolkem, sněmovní tisk č. 1257, ze dne 25. června 1919.

na náhradu. Proto je obchodníci neodevzdávali úřadům, ale zbavovali se jich nákupem a tím je dále pouštěli do oběhu. K tomu negativně přispívala i skutečnost, že nebylo povědomí o tom, jak vypadají kolky falešné, neexistovala všeobecná kritéria pro rozpoznání kolků pravých od kolků nepravých, a úřady tak často zabavovaly i bankovky s kolky pravými.⁴³⁵ Poslanci proto žádali, aby se ministr financí vyjádřil, zda mu je tento stav znám, aby vyřešil oběh bankovek jednokorunových a dvoukorunových, například jejich úplným stažením z oběhu, a také aby se vyjádřil k pověstem o falešných kolkách a především vydal nějakou instrukci, jak falešné kolky rozpoznat od pravých.⁴³⁶

Vláda na tyto dotazy a připomínky reagovala svojí odpovědí dne 28. července 1919.⁴³⁷ V otázce jedno- a dvoukorunových rakouských bankovek vláda vyzývala k součinnosti všechny subjekty a nabádala, aby všeobecně byly šířeny důvody opatření, které se snažily přilivly těchto bankovek ze zahraničí čelit, a nebyla tak tato opatření v takové míře obcházena. Konečné řešení vláda nechávala na plánovaném vydání nových drobných bankovek státu, čímž by měly být tyto problémy odstraněny. K otázce bankovek s falešnými kolky vláda argumentovala, že jejich počet v oběhu není tak vysoký, aby vzbuzoval takové obavy, což se snažila dokázat i příkladem případu v moravsko-ostrovském kraji, který byl údajně zaplaven ve vysoké míře bankovkami s falešnými kolky, ale následné šetření zvláštního komisaře vyslaného Bankovním úřadem ministerstva financí ukázalo, že poměr bankovek s padělanými kolky k celkovému množství obíhajících bankovek v daném kraji dosahuje pouze 1,78%. Vláda vinu především svalovala na to, že lidé všem pověstem věří a že často pouhou nedokonalostí či nejednotností tisku kolku berou již za padělek. Při tištění kolků nebylo technicky možné, především z důvodu ohromného nákladu kolků a časové tísně, docílit úplné jednotnosti barvy a tisku kolků. Zároveň vláda opět vyzývala obyvatele

---

⁴³⁵ Dotaz členů Národního shromáždění Vlad. Hatláka, Vil. Votruby, V. Rebše, B. Fischera a soudruhů na ministra financí v záležitosti kalamity s drobnými bankovkami peněžními a rozšiřování bankovek s falešnými kolky, sněmovní tisk č. 1223, ze dne 24. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění Rudolfa Mlčocha a soudruhů na pana ministra financí Dra Rašína o penězích s falešnými kolky a záplavě papírových korun a dvoukorun, sněmovní tisk č. 1237, ze dne 25. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění dra Engliše a soudruhů na vládu o oběhu bankovek s falšovaným kolkem, sněmovní tisk č. 1257, ze dne 25. června 1919.

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ Odpověď vlády na dotazy členů Národního shromáždění Vlad. Hatláka, Vil. Votruby, V. Rebše, B. Fischera a soudruhů (tisk č. 1223) na ministerstvo financí v záležitosti kalamity s drobnými bankovkami peněžními a rozšiřování bankovek s falešnými kolky, Rud. Mlčocha a soudruhů (tisk č. 1237) na ministerstvo financí o penězích s falešnými kolky a záplavě papírových korun a dvoukorun a dr. Engliše a soudr. (tisk č. 1257) na vládu o oběhu bankovek s falšovaným kolkem, sněmovní tisk č. 1477, ze dne 28. července 1919.

k součinnosti a pomoci při zjišťování padělků a hlavně osob padělatelů, jelikož padělání kolků bylo zločinem proti státu poškozujícím zájmy obyvatelstva. Všeobecné podrobné instrukce, které kolky jsou falešné a jak je možné je rozeznat, nemůže vláda vydat, jelikož by tak upozornila padělatele na nedostatky svých padělků. Nejčastěji padělání kolků či jenom nedůvěře lidu podléhaly stokorunové bankovky, které lidé již mohli vyměnit za nově vydané státopvky⁴³⁸, které byly vydány Bankovním úřadem a vytištěny na základě nařízení č. 363/1919 Sb. z. a n.⁴³⁹ a vyhlášky Bankovního úřadu ministerstva financí č. 364/1919 Sb. z. a n.⁴⁴⁰ Tyto státopvky nebyly až do konce roku 1919 předmětem falšování, teprve na schůzi komitétu Bankovního výboru dne 19. ledna 1920⁴⁴¹ byla podána zpráva o falsifikátech stokorun, které se objevily v oběhu v celkovém počtu 99 kusů, a zřejmě se jednalo o falsifikáty vyrobené v Německu. Tato zpráva ale nebyla zveřejněna, především proto, aby nebylo rušeno vyšetřování a rozšiřováno znepokojení, když doposud falsifikaci tyto nové státopvky nepodléhaly. Ovšem záhy došlo k rozsáhlejšímu padělání stokorunových státopvek, například ke dni 24. dubna 1920 bylo zabaveno Bankovním úřadem ministerstva financí 1.976 kusů těchto státopvek.⁴⁴²

Odpověď vlády se především snažila o uklidnění poplašných zpráv a vysvětlení, že je hlavně nutné nedokonalostí měnové reformy nevyužívat a že všichni musí přispět k tomu, aby oběh platidel fungoval a nebyl negativně narušován.

Problém obíhajících neokolkovaných jednorunových a dvoukorunových bankovek byl definitivně vyřešen přijetím zákona č. 505/1919 Sb. z. a n. dne 23. září 1919.⁴⁴³ Tento zákon nařídil stáhnout z oběhu jednorunové a dvoukorunové bankovky Rakousko-uherské banky a vyměnit je za nová platidla v lhůtě stanovené

---

⁴³⁸ Tyto nové státopvky byly vytvořeny na základě grafického návrhu Alfonse Muchy, jenž se podílel na vytvoření většiny prvních státopvek a dány do oběhu v červenci 1919. viz VENCOSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 38; VENCOSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 32. Většinu prvních státopvek vytiskly soukromé firmy, tisícikoruny tiskárna v USA. VENCOSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 32.

⁴³⁹ Nařízení vlády č. 363/1919 Sb. z. a n., o vydání státopvek znějících na 100 K československých, ze dne 4. července 1919.

⁴⁴⁰ Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 364/1919 Sb. z. a n., o vydávání jednorunových československých státopvek s datem 15. dubna 1919, ze dne 4. července 1919.

⁴⁴¹ Protokol o schůzi komitétu Bankovního výboru konané dne 19. ledna 1920, Archiv České národní banky, fond Národní banka Československá (dále jen AČNB, NBČ), NBČ/99 – 4.

⁴⁴² Viz přílohy k protokolu o schůzi Bankovního výboru konané dne 26. dubna 1920, AČNB, NBČ/99 – 4.

⁴⁴³ Zákon č. 505/1919 Sb. z. a n., o výměně jednorunových a dvoukorunových bankovek, ze dne 23. září 1919.

nařízením.⁴⁴⁴ Po uplynutí této lhůty měly ztratit jednorunové a dvoukorunové bankovky statut zákonného platidla. Za výměnu měl být vybírán poplatek ve výši 10% jmenovité hodnoty bankovek. Prováděcí vládní nařízení⁴⁴⁵ bylo vydáno o den později a především stanovilo lhůtu pro předložení těchto bankovek k výměně, a to na den 15. října 1919. Po uplynutí této lhůty (přesně byl termín stanoven na 14. říjen šestou hodinu večerní) v souladu se zákonem přestaly být tyto bankovky zákonným platidlem na území státu. Výměna měla probíhat ve dnech od 25. září do 15. října 1919 (včetně) u Bankovního úřadu a jeho filiálek a v období od 1. října do 15. října 1919 (včetně) také u spořitelů, poštovních úřadů, akciových bank, finančních zemských pokladen apod. Aby byla zajištěna informovanost obyvatelstva o této výměně, uložilo vládní nařízení povinnost státním úřadům, úřadům církevním, úřadům samosprávným, ústavům, časopisům i učitelům, uvést toto nařízení v nejširší známost. V návaznosti na toto nařízení bylo ve stejný den vydáno další vládní nařízení,⁴⁴⁶ které uložilo Bankovnímu úřadu zahájit vydávání státovek v hodnotě jedné koruny a pěti korun, v souladu se svojí vyhláškou⁴⁴⁷, ve který byl stanoven přesný popis těchto státovek.⁴⁴⁸

Otázce okolkování bankovek a jejich oběhu po provedení měnové reformy se také věnoval ve své řeči poslanec za Československou národní demokracii dr. Josef Matoušek na 63. schůzi Revolučního národního shromáždění dne 11. července 1919⁴⁴⁹, který především zdůrazňoval důležitou skutečnost a okolnost měnové reformy, která sice byla všem při přijetí zákonů v únoru 1919 známa, ale můžeme říci, že po realizaci měnové reformy pozapomenuta, a to, že vláda měla pouze dvě reálné cesty, jak otázku měny vyřešit, a jak jsme uvedli již výše, první cesta vydat úplně nové bankovky, nebyla z technických a časových důvodů reálná. Zbyla tedy cesta okolkování, přičemž kolky musely být připraveny a vytištěny v krátkém termínu, můžeme říci dokonce šibeničním. I mírová konference, která se v tuto dobu zabývala nařízením okolkování

---

⁴⁴⁴ Tyto bankovky se přejímaly se srážkou správního poplatku ve výši 10% jmenovité hodnoty, tj. 1korunová bankovka za 90 haléřů a 2korunová bankovka za 1 korunu a 80 haléřů. AČNB, NBČ/203 - 1, s. 21.

⁴⁴⁵ Nařízení vlády č. 506/1919 Sb. z. a n., o stažení bankovek jedno- a dvoukorunových a vybírání poplatku při jejich výměně, ze dne 24. září 1919.

⁴⁴⁶ Nařízení vlády č. 507/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek jedno- a pětikorunových, ze dne 24. září 1919.

⁴⁴⁷ Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 508/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek jedno- a pětikorunových, ze dne 24. září 1919.

⁴⁴⁸ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 27.

⁴⁴⁹ Viz stenoprotokoly ze 63. schůze Národního shromáždění, konané dne 11. července 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/063schuz/s063001.htm>.

rakousko-uherských bankovek ostatním nástupnickým státům, stanovila lhůtu pro výměnu nových bankovek na jeden rok, jelikož se domnívala, že dříve nelze technicky tento krok zvládnout.⁴⁵⁰ Náš stát neměl jeden rok, ale čas mnohem kratší. Všichni byli informováni o technických překážkách, které doprovázely tisk kolků, a všichni si byli vědomi, že se tento krok neobejde bez obtíží a vad. Nyní, když tyto vady a obtíže nastaly, nabádal poslanec za sociální demokracii dr. Karel Modráček, aby se nehledal jejich viník, za kterého byl považován JUDr. Alois Rašín. Zároveň upozorňoval na skutečnost, že to samé Národní shromáždění, které Rašínovi při projednávání zákona v únoru 1919 tleskalo, nyní kritizuje to, co samo přijalo. Podobné názory zastával i nový ministr financí dr. Horáček, který ve svém proslvu na 65. schůzi Revolučního národního shromáždění dne 17. července 1919⁴⁵¹ především poděkoval svému předchůdci JUDr. Aloisu Rašínovi za dílo, které ve své funkci vykonal a na které chtěl dr. Cyril Horáček navázat a pokračovat, i když zamýšlel zmírnit určité přísnosti měnových opatření. Také se věnoval otázce falšování kolků, kde opět zdůraznil, že okolkování se nemohlo vyvarovat technickým obtížím, s nimiž byla celá akce spojena, a že panika, která ohledně falešných kolků mezi obyvateli panuje, je bezdůvodná. Mezitím již bylo započato s výměnou okolkovaných bankovek za nové státočky vydané Bankovním úřadem, a proto brzy bude tato situace vyřešena. Podíváme-li se do archivu ČNB, tak v jeho fondech u protokolů ze schůzí Bankovního výboru⁴⁵² nalezneme i čísla udávající, kolik bankovek s falešnými kolky bylo zabaveno, a to například ke dni 20. srpna 1919 bylo zabaveno za 11,826.510 korun bankovek s falešnými kolky, přičemž nejvíce bylo konfiskováno bankovek v Praze a na druhém místě byla Moravská Ostrava.⁴⁵³

Jak je tedy patrné z výše podaného výkladu, měnová reforma se neobešla bez chyb a vad, ale s tím ostatně všichni při její přípravě byli seznámeni a můžeme říci, že se s tím počítalo. Žádné z navrhovaných řešení, od kterých bylo nakonec upuštěno, nebylo dokonalé. Nakonec bylo zvoleno řešení Rašínovo, a to i z důvodu, že se na tento

---

⁴⁵⁰ Viz stenoprotokoly ze 63. schůze Národního shromáždění, konané dne 11. července 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/063schuz/s063001.htm>.

⁴⁵¹ Viz stenoprotokoly ze 65. schůze Národního shromáždění, konané dne 17. července 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/065schuz/s065001.htm>.

⁴⁵² Např. příloha k protokolu o schůzi Bankovního výboru konané dne 25. srpna 1919, AČNB, NBČ/99 – 1.

⁴⁵³ Tamtéž.

krok připravoval již daleko dříve než ostatní a vše důkladně připravil. Prvotní obtíže spojené s provedením měnové reformy byly překonány, jednokorunové a dvoukorunové rakousko-uherské bankovky byly vyměněny za nové a problém s falešnými kolky se řešil postupně vydáváním nových státovek a jejich výměnou za okolkované rakousko-uherské bankovky, které tak byly stahovány z oběhu. Během roku 1919 bylo rozhodnuto o vydání stokorunových státovek (viz výše), dále pak státovek znějících na hodnotu 5.000 korun⁴⁵⁴, 500 korun⁴⁵⁵ a 50 korun.⁴⁵⁶

V době provedení měnové reformy se kriticky vůči měnové reformě vyjadřovali především levicově orientovaný Josef Macek (poslanec za sociální demokracii) a dále JUDr. Karel Engliš, který navrhoval vlastní řešení prostřednictvím dobrovolné 4% státní půjčky, která by odčerpala z oběhu přebytečné peníze. Naproti tomu provedení této reformy velice uvítali představitelé bank, především pak ředitel Živnostenské banky JUDr. Jaroslav Preiss, a z národohospodářů a vysokoškolských pedagogů například prof. Josef Pazourek (pozdější rektor ČVUT), který své kladné stanovisko k způsobu provedení měnové reformy vyjádřil v brožuře „*Naše měna*“, kterou napsal měsíc po provedení měnové reformy. Zároveň ovšem upozorňoval, že tato reforma nebude mít automaticky vliv na cenovou hladinu, pouze se jejím prostřednictvím odčerpají přebytečné peníze, které by rušivě působily později, v čemž se s JUDr. Aloisem Rašínem rozcházel.⁴⁵⁷

Měnová reforma a opatření, která byla v souvislosti s ní v roce 1919 provedena, položily pevné základy pro příští měnovou politiku státu. Sice měnová reforma neměla očekávaný vliv na cenovou hladinu a tedy i inflaci, jak mnoho lidí očekávalo a některé deníky a noviny toto očekávání lidí upevňovaly, ale měnová reforma sama o sobě nemohla bez dalších faktorů působících na cenovou hladinu v nelehkých poválečných

---

⁴⁵⁴ Nařízení vlády č. 395/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek znějících na 5000 K československých, ze dne 22. července 1919 a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 396/1919 Sb. z. a n., o vydávání státovek na 5000 K československých s datem 15. dubna 1919, ze dne 22. července 1919.

⁴⁵⁵ Nařízení vlády republiky Československé č. 544/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 500korunových československých, ze dne 14. října 1919 a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 545/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 500korunových československých s datem 15. dubna 1919, ze dne 14. října 1919.

⁴⁵⁶ Nařízení vlády č. 577/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 50korunových československých, ze dne 5. listopadu 1919 a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 578/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 50korunových československých s datem 15. dubna 1919, ze dne 5. listopadu 1919.

⁴⁵⁷ VENCOVSKÝ, F. Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1997, s. 139; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 447 – 448.

hospodářských poměrech tento problém vyřešit, čehož si byl vědom i sám tvůrce této reformy JUDr. Alois Rašín a tuto skutečnost uvedl i ve svých dílech „*Můj finanční plán*“ a „*Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921*“.⁴⁵⁸ Dávka z majetku sice nedosáhla zamýšleného snížení množství platidel v oběhu, ale minimálně zajistila, že toto množství nebylo dále rozšiřováno a zamezila tak další inflaci.⁴⁵⁹ Nesmíme zapomínat ani na její významnou funkci sociální – stala se prostředkem, pomocníkem pro odčinění majetkových křivd, které byly spáchány během válečné doby či v jejím důsledku a pomohla vytvořit rovnoměrnější rozložení majetku. Měnová reforma i přes řadu svých nedostatků splnila nejdůležitější úkol, který ji byl uložen, a to, že přinesla osamostatnění od měny ostatních nástupnických států Rakousko-Uherska, které bylo více než důležité a nutné, vytvořila novou samostatnou měnu státu a prozatímne vyřešila i správu měny zřízením orgánu, který nahrazoval cedulovou banku Bankovním úřadem ministerstva financí.⁴⁶⁰

Opominout bychom také neměly skutečnost, že v současné literatuře či vědě se nenachází žádné dílo, které by měnovou teorii dr. Rašína v celém jejím rozsahu pouze kritizovalo, s výjimkou publikací z období socialismu.⁴⁶¹

4.8. Mezinárodní dosah měnové reformy

Podívejme se krátce ještě na jednu otázku, a to, jaký byl vztah měnové reformy k mírovým smlouvám a poválečným mezinárodním jednáním. Jelikož otázka provedení měnové reformy byla považována za neodložitelnou a všeobecně se volalo po jejím co nejrychlejší provedení, nebyl čas čekat na výsledky mírových jednání a odpovědi na otázku, jaká pravidla a závazky přinesou následné mírové smlouvy. Otázku měny řešily především články 206 a 207 St. Germainské mírové smlouvy⁴⁶² s Rakouskem a články

---

⁴⁵⁸ RAŠÍN, A. *Můj finanční plán*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, 208 s.; RAŠÍN, A. *Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, 147 s.

⁴⁵⁹ Otázku poválečné inflace a též deflační politiky se podrobně zpracoval Vlastislav Lacina ve svém článku LACINA, V. *Poválečná inflace a deflační politika v Československu v první polovině 20 let dvacátého století*. in: KOLEKTIV autorů. *Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994*. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 63 – 67.

⁴⁶⁰ PEROUTKA, F. *Budování státu*. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 442 a n., RAŠÍN, A. *Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 85.

⁴⁶¹ Jako příklad můžeme uvést publikaci UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. *Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu*, Praha 1958, především s. 72 – 77.

⁴⁶² Mírová smlouva Saint-germainská s Rakouskem (po ratifikaci publikována pod č. 507/1921 Sb. z. a

189 a 190 Trianonské mírové smlouvy⁴⁶³ uzavřené s Maďarskem. Podívejme se nejprve na mírovou smlouvu s Rakouskem. Článek 206 stanovil povinnost státům, kterým připadlo území bývalého Rakousko-Uherska, do dvou měsíců od nabytí působnosti této smlouvy okolkovat rakousko-uherské bankovky, obíhající na jejich území, vlastním odlišným kolkem, a do jednoho roku od nabytí působnosti této smlouvy tyto okolkované banky vyměnit za nové, přičemž byla ponechána státům volnost stanovit si podmínky této výměny. Státy, které již toto provedly, byly povinny bankovky rakousko-uherské banky vzaté z oběhu mít k dispozici pro reparační komisi. Do čtrnácti měsíců od nabytí působnosti této smlouvy pak byly nástupnické státy povinny odevzdat všechny bankovky rakousko-uherské vzaté z oběhu reparační komisi. Tento článek také stanovil, že den po podpisu této smlouvy budou zahájeny likvidační opatření Rakousko-uherské banky, která vstoupila do likvidace ke dni 31. prosince 1919. Osud drobných mincí Rakousko-uherské banky stanovil článek 207 této smlouvy, který ponechal státům úplnou volnost v jednání s těmito mincemi, ale přitom je omezil tím, že tyto státy nemohly na jiných státech požadovat ničeho z titulu drobných mincí, které drží. Mírová smlouva s Maďarskem obsahovala podobná ujednání v článku 189 a 190. Konečné vyřešení vyúčtování s Rakousko-uherskou bankou přinesla Úmluva o likvidaci Rakousko-uherské banky⁴⁶⁴, která byla podepsána dne 14. března 1922 a československou vládou schválena dne 14. září 1922. Dle této dohody převzal náš stát závazky v hodnotě 10 miliard korun (8,4 miliard představoval státovkový dluh) a získal nárok na aktiva banky v hodnotě 50,9 miliónů rakouských zlatých korun, ale nakonec fakticky získal pouze zlato v hodnotě 15,35 miliónů rakouských zlatých korun. Dodatečně jsme ještě v roce 1925 získali 1,6 miliónů korun. Účty banky byly definitivně uzavřeny v září 1925.⁴⁶⁵ Dále bylo v mírových smlouvách stanoveno, že Československá republika neručí za bankovky, které Rakousko-uherská banka vydala

---

n.).

⁴⁶³ Mírová smlouva Trianonská s Maďarskem (po ratifikaci publikována pod č. 102/1922 Sb. z. a n.).

⁴⁶⁴ Vyhláška ministra financí 237/1923 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují úmluvy o likvidaci Rakousko-uherské banky, schválené vládou republiky Československé dne 14. září 1922, jakož i rozhodnutí Reparční komise ze dne 18. června 1921, č. 1373, a ze dne 25. dubna 1922, č. 1904, ze dne 13. prosince 1923.

⁴⁶⁵ RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 149 (závěrečné poznámky); dále např. http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/likvidace_rakousko_uherske_banky.html

po 27. říjnu 1918.⁴⁶⁶

Ovšem mírové smlouvy neřešily vypořádání pohledávek za žirové účty a pokladniční poukázky. Problémy působily tzv. předpřevratové bankovky, tj. bankovky vydané před 27. říjnem 1918. Náš stát přihlásil bankovky vydané před 27. říjnem 1918 v hodnotě 8,357 miliónů korun, ale nakonec mu bylo uznáno bankovek pouze za 6,1 mil. korun, tzn. 73 %.⁴⁶⁷

4.9. Osud československé měny po měnové reformě a měnová politika po reformě

Měnová reforma a opatření, která byla v souvislosti s ní v roce 1919 provedena, položily pevné základy pro příští měnovou politiku státu. Sice měnová reforma neměla očekávaný vliv na cenovou hladinu a tedy i inflaci, cenová hladina v letech 1919 a 1920 neklesala, ale měnová reforma nemohla bez dalších činitelů na cenovou hladinu sama o sobě v nelehkých poválečných hospodářských poměrech tento problém vyřešit. Přechodně sice hodnota naší měny v zahraničí stoupla, ale následně došlo k jejímu pádu. Viníka ovšem musíme hledat v nevyrovnaných hospodářských poměrech a především pak v pasivní obchodní a platební bilanci, kterou nemohl stát bez dostatku zlaté rezervy a rezervy v devizách vyrovnat, a tento nedostatek se projevil právě v klesání kurzu měny v zahraničí. Teprve postupně se podařilo státu tuto rezervu vybudovat. Klesající kurz koruny v zahraničí měl naopak pozitivní vliv na vývoz a tím i na vzestup domácí produkce, která vyvrcholila hospodářskou konjunkturou v roce 1921, přerušenu na podzim 1921 a ovlivnila i kurz naší koruny, který začal v souvislosti s hospodářskou konjunkturou stoupat. Další inflaci také zamezila dávka z majetku, která sice nedosáhla zamýšleného snížení množství platidel v oběhu, ale minimálně zajistila, že toto množství nebylo dále rozšiřováno.

Po provedení měnové reformy prozatímně vykonával funkce emisní, cedulové

---

⁴⁶⁶PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 58 – 59.

⁴⁶⁷RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 149 (závěrečné poznámky); dále podrobněji např.: http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/likvidace_rakousko_u_herske_banky.html

banky Bankovní úřad při Ministerstvu financí, a tak v rukou ministra financí byla sloučena nejen celá finanční politika, ale i emisní politika. Ovšem Bankovní úřad nikdy nevyužil možnosti schodek státního rozpočtu řešit za pomoci vydání státovek a nikdy nesáhl k přímé inflaci. Tím, že ministr financí byl zároveň předsedou bankovního výboru, mělo poměrně bohaté střídání osob na postu ministra financí vliv i na bankovní výbor⁴⁶⁸ a promítalo se i do měnové politiky tohoto úřadu. Jak již bylo řečeno výše, JUDr. Alois Rašín,⁴⁶⁹ jako první ministr financí, měl především rozhodující vliv na způsob provedení měnové reformy. Měnová reforma ovšem neměla očekávaný vliv na cenovou hladinu, cenová hladina v letech 1919 a 1920 neklesala a tak se hledala nová cesta, jak tohoto cíle dosáhnout. V průběhu roku 1921, především z důvodu poklesu německé marky a odpoutání koruny od marky, zvýšení zemědělské produkce, průmyslové výroby a exportu našeho státu, se začal kurs československé koruny vyvíjet samostatně a otázka dalšího směřování měnové politiky nabyla na důležitosti. Všichni odborníci se shodovali, že je nutné zajistit stabilní pevnou měnu⁴⁷⁰, ale rozdílné názory již panovaly v otázce, jak této pevné hodnoty dosáhnout a jaká má být hodnota této pevné měny. Na jedné straně tak především stál JUDr. Alois Rašín, podporován národní demokracií, Živnostenskou bankou, v jejíž správní radě od roku 1920 působil, většinou českých bank a ministrem zahraničí dr. Edvardem Benešem. JUDr. Alois Rašín prosazoval deflační politiku, hodnotu československé měny zamýšlel zvýšit na přibližně dvojnásobek, tj. na 20 švýcarských centimů, jelikož jen taková měna, podle jeho názoru, mohla být zárukou stability nové republiky a dosáhnout kýženého cíle, tj. poklesu cenové hladiny.⁴⁷¹ Na druhé straně stál JUDr. Karel Engliš, jenž našel podporu především u průmyslových podniků (pro tuto koncepci byla většina vedení Ústředního svazu československých průmyslníků), jejichž zboží by se vlivem deflace stalo na trhu konkurence neschopným jako zboží drahé. JUDr. Karel Engliš se stavěl proti umělému

---

⁴⁶⁸ OLIVOVÁ, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000, s. 309 – 321.

⁴⁶⁹ Podrobně se osobou Aloise Rašína zabývala Jana Šetřilová ve svém díle ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992.

⁴⁷⁰ Kurs československé koruny se dokonce dočasně v květnu 1919 zvýšil až na 34 švýcarských centimů, ale poté klesal, nejnižší úroveň dosáhl v únoru 1920 a říjnu 1921, kdy dosáhl hodnoty pouhých 5 švýcarských centimů.

⁴⁷¹ LACINA, V. Poválečná inflace a deflační politika v Československu v první polovině 20 let dvacátého století. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 63 – 67.

zvyšování hodnoty koruny a navrhoval stabilizovat měnu na dosažené úrovni.⁴⁷² Pro politiku stabilizace se JUDr. Karel Engliš vyslovil již v roce 1920. Dne 26. října 1920 jako ministr financí podal návrh zákona o vytvoření rezervy cizozemských platidel v Bankovním úřadě, a to s cílem „ustálit“, tj. upevnit či stabilizovat kurz koruny v cizině. Bohužel jeho návrh nebyl projednán.⁴⁷³ Dle jeho pojetí deflace působila negativně především na výrobu a podniky, jelikož snižovala podnikové výnosy (v důsledku snížení cen), aniž by byly změněny závazky podniků, které se tak pro ně stávaly neúnosné. Docházelo tak k zastavování výroby, až úpadku podniků, což dále negativně ovlivňovalo nejen banky jako věřitele, ale i stát, do jehož pokladny měly prostřednictvím daní plynout části výnosů podniků.⁴⁷⁴ Protože JUDr. Karel Engliš nenašel žádnou větší podporu u politických stran, v březnu 1921 podal demisi z funkce ministra financí, a tak měnovou politiku ovládl záměr Rašínův, který vedle toho prosazoval i svobodný obchod bez státního řízení a deflační politika⁴⁷⁵ v roce 1921 začala být opět v měnové politice prosazována. JUDr. Alois Rašín sice nenastoupil do funkce ministra financí, ale svůj vliv na politiku si udržoval svým členstvím v tzv. Pětce.⁴⁷⁶ V lednu 1922 veřejně vznesl JUDr. Alois Rašín svůj požadavek zhodnocení koruny, a to při svém vystoupení v rozpočtovém výboru parlamentu a tento požadavek JUDr. Aloise Rašína podpořila i správní rada Živnostenské banky, která tuto věc projednávala během února 1922, a dále dr. Edvard Beneš a národně demokratická strana. Bankovní úřad za tímto účelem začal shromažďovat devizy, aby mohl intervenovat na peněžních trzích, které se záhy ukázaly jako nedostatečné, a proto si začal vypomáhat i prostřednictvím zahraničních půjček, například na jaře 1922 byla získána půjčka tzv. „Czechloan“ od britské a americké vlády.⁴⁷⁷ Pomáhalo i to, že se zvyšoval zájem o české koruny, jelikož spekulanti kvůli silné inflaci v Německu a Polsku ztráceli zájem o tyto zahraniční měny. Hodnota koruny na světových trzích sice

---

⁴⁷² JUDr. Karel Engliš zpracoval několik odborných publikací, ve kterých se mimo jiné věnoval i otázce stabilní měny (např. ENGLIŠ, K. *Národní hospodářství*. Brno: Jota, 1994, především s. 245 – 263; ENGLIŠ, K. *Finanční věda*. Praha: Fr. Borový, 1929, mimo jiné s. 317 – 322)

⁴⁷³ Sněmovní tisk č. 639, dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0639_00.htm; KOZÁK, J. *Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30*. Praha: Orbis, 1932, s. 26 – 27.

⁴⁷⁴ VENCOVSKÝ, F. *Englišova peněžní teorie a politika*. Praha: ČNB, 1994, s. 43 – 44.

⁴⁷⁵ Cestou apreciacie (zhodnocení) měnového kurzu československé koruny mělo být dosaženo zvýšení kupní síly koruny, což ale mělo za následek nejen posílení koruny na světových trzích, ale také hospodářský propad a nezaměstnanost.

⁴⁷⁶ LACINA, V. *Alois Rašín*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 23 – 25.

⁴⁷⁷ KLIMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII*. Praha: Paseka: 2000, s. 312 – 318; LACINA, V. *Alois Rašín*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 23 – 30.

začínala pomalu stoupat, zvyšovala se poptávka po koruně, ale druhou stránkou tohoto procesu byl pokles exportu, jelikož se české zboží stalo na mezinárodních trzích drahé, docházelo tak k omezování domácí výroby, růstu nezaměstnanosti i sociálního napětí. V prosinci 1922 dosáhla nezaměstnanost výše 438.000 nezaměstnaných.⁴⁷⁸ Původním záměrem této politiky bylo jen odvrácení inflace, ale když už se deflace zdařila, začali ji podporovat a jelikož v podstatě všechny orgány, které měly na měnovou politiku vliv, byly obsazeny příznivci deflace (v Pětce, na ministerstvu financí, v Bankovním úřadě), byla i přes své negativní následky dále podporována.⁴⁷⁹ Společnost z výše uvedených důvodů nebyla spokojená, Svaz průmyslníků žádal stabilizaci koruny na nejvýše 10 švýcarských centech, ale kurs koruny nadále stoupal, v říjnu 1922 dokonce činil 19,2 švýcarských centů. Jelikož zhodnocování měny nebylo v Evropě v této době běžné, stalo se české zboží na mezinárodních trzích velice drahé a nedokázalo být schopné konkurence. Zhodnocení měny také výrazně postihlo dlužníky a především podnikatele, kteří nezvládali splácet úvěry a končili v konkurzech.⁴⁸⁰ Sociální bouře také vyvolávala tlak na zvyšování produktivity práce při současném snižování platů a mezd. K této situaci také negativně přispívala celosvětová hospodářská deprese, jež na počátku roku 1923 dosáhla v Československé republice svého vrcholu. Po bankrotu Moravsko-slezské banky v říjnu 1922 se krize začínala projevovat i v bankovním sektoru, následně se zhroutily i Pozemková banka v březnu 1923 a Moravsko-slezská banka v únoru 1923, což vyvolalo ze strany státu vydání bankovních zákonů, na základě kterých byly zřízeny dva sanační fondy (viz další výklad).⁴⁸¹ Vnitropolitické a hospodářské napětí se vystupňovalo na podzim roku 1922. V prosinci 1922 tato situace vygradovala především pokusem o zhroutilí deflační politiky ze strany průmyslníků zaměřených na export, německých bank i spekulantů, kteří se rozhodli postupovat společně, aby tak dosáhli tohoto cíle. JUDr. Alois Rašín ovšem dokázal zavčas tomuto zabránit,

---

⁴⁷⁸ KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 312 – 318; LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 23 – 30.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 312 – 318; LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 25 – 30.

⁴⁸¹ KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 312 – 318; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 98; LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 25 – 30; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 55.

k udržení hodnoty koruny použil devizní rezervy, zabránil spekulacím kontrolou bank a zvýšil úrokovou míru, čímž se mu podařilo zabránit zhroucení koruny. Na vánoční poradě představitelů finančních kruhů, které se zúčastnili mimo jiné JUDr. Jaroslav Preiss, JUDr. Vilém Pospíšil, JUDr. František Hodáč, Augustin Novák, dochází k dohodě, že další deflace již nebude prováděna a hodnota československé měny bude udržována na stávajících 16 švýcarských centimech, což je úroveň o mnoho menší, než byl původní Rašínův záměr. Nastalo tak období stabilizace československé koruny na mezinárodních trzích a naše republika představuje první středoevropskou zemi, které se podařilo dosáhnout pevné všeobecně směnitelné měny.⁴⁸² Počátkem roku 1923 byl kurs československé koruny na mezinárodních trzích stabilizován a po zřízení Národní banky československé, v zákoně o akciové bance cedulové,⁴⁸³ byla této bance uložena povinnost udržovat kurz koruny na úrovni dosažené za poslední dva roky, tj. a úrovní 2,90 – 3,03 amerických dolarů za 100 korun. Nutno ovšem dodat, že ani poté se naše koruna neopírala o tzv. „zlatý základ“, jednalo se o pouhou papírovou státovkovou měnu bez určení poměru ke zlatu nebo k jiným aktivům (devizových zásob či celkových úspor).⁴⁸⁴

Na základě výše uvedeného vývoje stát přešel k politice stabilizace kupní síly koruny, čímž byl splněn záměr JUDr. Karla Engliše, který se stal opět ministrem financí a to až do roku 1931 (v roce 1929 ovšem funkci na chvíli opustil). Nastoupilo období vysoké hospodářské konjunktury, kurz koruny se v následujících letech (až do velké hospodářské krize) udržoval cca na 15 francích za 100 korun a i státní rozpočty se dostaly do pozitivních přebytků. Dochází také ke snižování státního dluhu a splácení dřívějších vládních úvěrů.⁴⁸⁵

4.10. Vytvoření zlaté měny

Měnová reforma vyřešila vytvoření samostatné československé měny, ale tato nová měna byla pouhou papírovou měnou státovkovou, jak jsem uvedla v předchozí

---

⁴⁸² LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 25 – 30.

⁴⁸³ Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 23. dubna 1925.

⁴⁸⁴ LACINA, V. - SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 17 – 20.

⁴⁸⁵ VENCOSKÝ, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994, s. 45.

podkapitole, bez určení poměru ke zlatu, a to ani nepřímého. Aby mohla být měna postavena na „zlatý základ“ bylo nutné nejprve vybudovat zlatý podklad československé koruny, tj. zásobu (rezervu) zlata a dalších drahých kovů (stříbra, platiny apod.) a též deviz.⁴⁸⁶ Tohoto cíle bylo dosahováno několika způsoby.⁴⁸⁷ První způsob představovaly dobrovolné dary občanů, na základě kterých bylo mimo jiné shromážděno 94.520 zlatých mincí a medailí a dále 65 kg ryzího zlata.⁴⁸⁸ Dále byl současně se zákonnou úpravou měnové reformy vydán zákon o státní vnitřní půjčce ve zlatě, stříbře, zlatých a stříbrných mincích a cizích papírových peněžích, valutách, na základě které bylo získáno 3.260kg ryzího zlata a 270.025 kg stříbra.⁴⁸⁹ Tyto valuty a mince byly půjčovány státu na dobu 4 let a úročeny 4%. Po uplynutí této lhůty byl stát povinen tuto půjčku zaplatit, a to v originální měně nebo kovu. Dále tento zákon zmocnil ministra financí, aby nařízením stanovil, kdy a zda je možné prominout dodatečnou daň či trestní stíhání osob, které toto jmění zatajovali, aby se tak vyhnuli daňové povinnosti. Posledním způsobem bylo uzákonění povinnosti občanů nabídnout devisové ústředně cizí valuty a cenné papíry ke koupi za kurz, který tato ústředna určí, a to na základě zákona č. 143/1919 Sb. z. a n. a nařízení vlády č. 113/1919 Sb. z. a n.⁴⁹⁰, a také zákaz vývozu zlatých mincí a nezpracovaného zlata do ciziny. Vraťme se ale k nabídkové povinnosti občanů. Tato povinnost se mimo jiné vztahovala na dolary, liry, holandské zlaté, franky a libry a na základě vládního nařízení č. 130 ze dne 14. března 1919⁴⁹¹ byla rozšířena i na další měnové jednotky. Nabídkové povinnosti nepodléhaly osoby, které prokázaly, že valuty zapůjčily státu na základě zákona č. 88 ze dne 25.

---

⁴⁸⁶ VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 18.

⁴⁸⁷ JUDr. Alois Rašín byl také tvůrcem myšlenky vytvoření a ražení tzv. svatováclavských dukátů, které byly raženy ze zlata, nesly symboly české státnosti podle výtvarného návrhu Otakara Španiela a Jaroslava Bědy a měly formu pamětních mincí, a to vše na základě zákona č. 29/1923 Sb. z. a n. a vládního nařízení č. 62/1923 Sb. z. a n. Veřejnost projevila nečekaný zájem o tyto dukáty.

⁴⁸⁸ Srov. např. KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 62; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 221.

⁴⁸⁹ Zákon č. 88/1919 Sb. z. a n., o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách, ze dne 25. února 1919; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 221.

⁴⁹⁰ Zákon č. 143/1919 Sb. z. a n., jímž se doplňuje zákon ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 20. března 1919 a nařízení vlády č. 113/1919 Sb. z. a n., o omezení výplat a zákazu vývozu, ze dne 6. března 1919. Na základě vládního nařízení bylo povoleno do ciziny na osobu vzít pouze 500 korun, v případě rodiny celkem 1.000 korun, v případě franků nebo marek se jednalo o maximální částku 1.000 korun. Na základě vládního nařízení č. 644 ze dne 28. listopadu 1919 byla tato maxima zvýšena na 3.000 korun pro osobu a 5.000 korun pro rodinu (v jednom měsíci). KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 24.

⁴⁹¹ Vládní nařízení č. 130/1919 Sb. z. a n., jímž se doplňuje nařízení ze dne 6. března 1919, čís. 113 Sb. z. a n., o povinné nabídce cizích valut a pohledávek, ze dne 14. března 1919.

února 1919⁴⁹². Dále tyto předpisy ukládaly povinnost ohlásit ústředně pohledávky v cizině z doby nejen válečné, ale i předválečné. Následně zákon č. 327/1919 Sb. z. a n.⁴⁹³ v červnu 1919 tuto nabídkovou povinnost rozšířil i na pohledávky v cizině, na které se doposud vztahovala pouze ohlašovací povinnost. Pokud tuto povinnost občané splnili, nebyli trestně odpovědní za porušení předpisů, které již během války zavedli povinnost občanů odvádět cizozemské valuty a devizy devisové ústředně a jen u této ústředny je v případě nutnosti nakupovat, což ale bylo rozsáhle obcházeno.⁴⁹⁴ Zároveň byl obchod s valutami a devizami umožněn pouze zemským a akciovým bankám s akciovou jistinou minimálně ve výši 10 miliónů korun anebo peněžním ústavům, které získali k těmto obchodům povolení od ministra financí.⁴⁹⁵ Potřebné valuty také stát získával ze svých monopolů a především z vývozu cukru, lihu, piva nebo sladu. Neúspěšná byla ale snaha státu získat půjčku ve Spojených státech amerických.⁴⁹⁶

Těmito cestami bylo dosaženo zásoby drahých kovů v celkové hodnotě 564 miliónů korun k 31. lednu 1922 a do konce r. 1925 zásoba ryzího zlata stoupla na 40,84611 tun a tuto zásobu také převzala nově ustavená Národní banka Československá, která postupně zásobu zlata zvýšila až na 68,85 tun v roce 1930 a 99,97 tun v roce 1935.⁴⁹⁷

Výše uvedeným postupem tak byl postupně vytvořen zlatý poklad státu a nyní bylo nutné též naši měnu navázat na zlato. První ustanovení o kovové úhradě naší měny nalezneme v § 26 a § 28 zákona č. 347/1920 Sb. z. a n.⁴⁹⁸, který stanovil, že banka musí mít nejméně 35% úhradu kovovou, při čemž se do této úhrady počítalo zlato (mincované i nemincované), stříbro (mincované i nemincované), devizy, cizí platidla a pohledávky v cizině (za určitých podmínek) a československé mince (též pouze za

---

⁴⁹² Zákon č. 88/1919 Sb. z. a n., o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách, ze dne 25. února 1919.

⁴⁹³ Zákon č. 327/1919 Sb. z. a n., o povinné nabídce pohledávek, znějících na cizí měnu, Československé devisové ústředně, ze dne 11. června 1919.

⁴⁹⁴ Srov. RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 50 a n.

⁴⁹⁵ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 17 – 18.

⁴⁹⁶ Podrobněji o této snaze např. KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 99; RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 54.

⁴⁹⁷ VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 69 – 70; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 59; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 36.

⁴⁹⁸ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920.

určitých podmínek a jen do 5% celého oběhu bankovek). Ovšem toto ustanovení nebylo nikdy účinné, neboť dříve než byla zřízena Národní banka, novelizoval jej článek VII. zákona č. 102/1925 Sb. z. a n.⁴⁹⁹, který stanovil kovovou úhradu ve výši 20% celkového oběhu bankovek, a to od okamžiku, kdy bude upsána a splacena akciová jistina minimálně ze 2/3, až do doby vydání zvláštního měnového zákona. Od celkového oběhu bankovek se měl odečíst státní dluh a naopak přičíst závazky splatné na viděnou. Kovová úhrada se měla každý rok zvyšovat o 1%, a to po dobu 15 let. Toto pravidlo následně pozměnil a nahradil § 6 opatření stálého výboru č. 166/1929 Sb. z. a n.⁵⁰⁰, který stanovil zlatou úhradu 25% do konce roku 1929, 30% do konce roku 1930 a 35% do konce roku 1935 a roky následující. Zlatá úhrada měla být tvořena minimálně polovinou zlata (raženého i neraženého) a zbytek mohly představovat valuty, směnky (za určitých podmínek), kurantní mince. Konečnou úpravu této otázky přinesl článek III. zákona č. 25/1934 Sb. z. a n.⁵⁰¹, který stanovil zlatou úhradu (tvořit ji mělo pouze zlato ražené nebo neražené) minimálně 25% celkového oběhu bankovek, ke kterému se přičítaly závazky splatné na viděnou.⁵⁰²

Již zmíněným opatřením Stálého výboru Národního shromáždění č. 166/1929 Sb. z. a n. ze dne 7. listopadu 1929 byl určen zlatý obsah koruny a to na 44,58 mg ryzího zlata. Do této doby nebyla československá koruna vyjádřena kovovým obsahem. Pouze Národní banka československá měla povinnost pečovat o stabilitu kurzu koruny, přičemž za tuto stabilitu byla považována stabilita kurzu koruny k americkému dolaru.⁵⁰³ Na základě zmíněného opatření Stálého výboru nedošlo ovšem k přímé směnitelnosti československé koruny za zlato, a proto se koruna stala pouze měnou zlaté devizy.⁵⁰⁴ Ovšem výše uvedené zlaté krytí koruny se často měnilo (a to jak jeho

---

⁴⁹⁹ Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 23. dubna 1925.

⁵⁰⁰ Opatření Stálého výboru č. 166/1929 Sb. z. a n., o konečné úpravě Československé měny, ze dne 7. listopadu 1929.

⁵⁰¹ Zákon č. 25/1934 Sb. z. a n., kterým se mění nebo doplňují některá ustanovení jednak opatření Stálého výboru ze dne 7. listopadu 1929, č. 166 Sb. z. a n., o konečné úpravě československé měny, jednak zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 17. února 1934.

⁵⁰² PEROUTKA, F. – TOMÁŠEK, J. Oběh bankovek a politika úvěrová. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 249 – 250.

⁵⁰³ ENGLIŠ, K. Nástin vývoje československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 47.

⁵⁰⁴ LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 18 – 21; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní

sazba, tak i metoda jeho propočtu, a to i cestou prohlašování některých bankovek za drobné peníze) a i z důvodu krize v roce 1934 bylo krytí pouze 25%.⁵⁰⁵

V souvislosti s hospodářskou konjunkturou a příznivým vývojem měnového kurzu koruny začalo být také uvolňováno devizové řízení, a to na základě vládního nařízení č. 209/1928 Sb. z. a n.⁵⁰⁶ a vyhlášky č. 210/1928 Sb. z. a n.⁵⁰⁷, které zcela uvolnily obchodování s drahými kovy a cizími platidly. Tato liberalizace ale trvala pouze do roku 1931, kdy bylo vydáno vládní nařízení č. 152/1931 Sb. z. a n.⁵⁰⁸, které opět obnovilo režim devizové vázanosti tím, že opět nabylo účinnosti vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n.,⁵⁰⁹ které stanovilo, že obchodování s cizími platidly mimo banky s povolením je zakázáno. Dále byl ministr financí zmocněn, aby tuto devizovou vázanost uvolnil, ať už pro určité valuty či devizy anebo obecně.⁵¹⁰

Ovšem někteří odborníci, např. JUDr. Karel Engliš a Josef Macek⁵¹¹, upozorňovali, že spojení koruny se zlatem bylo předčasné a mezinárodní měnové souvislosti tomu též nevycházely vstříc, jelikož silná poptávka po zlatu a stoupání cen

---

banka, 2001, s. 45.

⁵⁰⁵ VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 45 – 46; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl II. Praha: Karolinum, 1993, s. 326 VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 225.

⁵⁰⁶ Vládní nařízení č. 209/1928 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z roku 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 28. prosince 1928.

⁵⁰⁷ Vyhláška ministra financí č. 210/1928 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují devisová opatření Národní banky Československé, ze dne 28. prosince 1928.

⁵⁰⁸ Vládní nařízení č. 152/1931 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 2. října 1931.

⁵⁰⁹ Vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, čís. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 29. února 1924.

⁵¹⁰ Po vzniku ČSR bylo převzato také válečné řízení hospodářství, prostřednictvím nově zřízených ústředen pro jednotlivé oblasti průmyslu a kontroly zahraničního obchodu. Teprve v roce 1921 bylo řízení hospodářství uvolněno, stát přešel k tržnímu hospodářství, zrušil některé ústředny, ale až do roku 1928 trvala povinnost odevzdávat devizy devizové ústředně a nadále zůstalo v platnosti povolovací řízení pro určité druhy dováženého i vyváženého zboží. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 60 – 66; LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 25 – 28; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 57; PEROUTKA, F – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 148.

⁵¹¹ Josef Macek věnoval této problematice celou publikaci – viz MACEK, J. Zlatá měna a státovkový dluh. Praha: 1930, ve které se věnoval i státovkovému dluhu.

zlata v Evropě naznačovaly příchod zlaté deflační krize a pád zlatých měn. Tyto okolnosti následně přispěly i k zhoršení hospodářské krize, která začínala ovlivňovat i hospodářství našeho státu. JUDr. Karel Engliš prosazoval své řešení spočívající v devalvaci.⁵¹² Ovšem nenašel pro své řešení příznivce a i tento odpor byl důvodem jeho rezignace z postu ministra financí v dubnu 1931. Teprve v roce 1934 bylo jeho řešení přijato. Dne 17. února 1934 byl vydán zákon,⁵¹³ na základě kterého byl snížen zlatý obsah koruny ze 44,58 mg na 37,15 mg, tj. o šestinu. Tento krok měl ovšem širší politické pozadí, guvernér Národní banky československé JUDr. Vilém Pospíšil spolu s vedením banky podal demisi a byl nahrazen právě JUDr. Karlem Englišem.⁵¹⁴ V říjnu 1936 byla prosazena další devalvace opět o šestinu a zároveň byl stanoven zlatý obsah koruny v rozmezí 30,21 – 32,21 miligramu ryzího zlata.⁵¹⁵ O těchto krocích, učiněných v souvislosti s hospodářskou krizí, bude pojednáno v samostatné kapitole věnované tomuto období.

4.11 Vývoj kurzu československé koruny v meziválečném období

Podívejme se nyní na vývoj kurzu československé měny v meziválečném období. Po provedení měnové reformy pod vlivem koncepce JUDr. Aloise Rašína a jeho deflační politiky dochází k přechodnému vzestupu kurzu až na 34 švýcarských centimů za 1 korunu.⁵¹⁶ Následně dochází k pádu kurzu a v listopadu se kurz udržuje pouze na 10 švýcarských centimech. I přes snahy JUDr. Aloise Rašína kurz nadále klesá, až na 5 švýcarských centimů v únoru 1920.⁵¹⁷ Tento pokles ovšem pomáhá oživení vývozu (české zboží je na zahraničních trzích levné, a proto se zvyšuje poptávka). Na jaře 1920 kurz začíná stoupat, v květnu dokonce na 12,4 švýcarských centimů. Koruna se ovšem stále nachází pod vlivem marky, a jelikož se zatím v roce 1920 nepodařilo vytvořit dostačující rezervu Bankovního úřadu, aby mohl intervenovat na peněžním trhu ani

---

⁵¹² ENGLIŠ, Karel. Národní hospodářství. Brno: Jota, 1994, s. 231 aj.; ENGLIŠ, K. Finanční věda. Praha: Fr. Borový, 1929.

⁵¹³ Zákon č. 25/1934 Sb. z. a n., kterým se mění nebo doplňují některá ustanovení jednak opatření Stálého výboru ze dne 7. listopadu 1929, č. 166 Sb. z. a n., o konečné úpravě československé měny, jednak zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 17. února 1934.

⁵¹⁴ VENCOVSKÝ, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994, s. 47 – 51.

⁵¹⁵ Zákon č. 262/1936 Sb. z. a n., o nové úpravě československé měny, ze dne 9. října 1936; VENCOVSKÝ, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994, s. 47 – 51.

⁵¹⁶ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 114 -122.

⁵¹⁷ Tamtéž.

vyrovnat státní rozpočet, dochází k neustálému kolísání koruny (v tomto roce se pohybuje mezi 7,50 – 8 švýcarských centimů za 1 korunu). V roce 1921 i díky vyrovnanému státnímu rozpočtu a nashromáždění zásoby Bankovního úřadu (přes půl miliardy deviz a přibližně stejné množství i drahých kovů) dochází k neustálému vzestupu kurzu koruny. Následně ovšem s kurzem zatřásly politické události na podzim 1921, tj. pokus o nástup Karla Habsburského na trůn v Maďarsku. Kurz ke dni 31. října 1921 poklesl na 5,10 švýcarských centimů, a to i vlivem pádu německé marky a rakouské koruny. Poté, co se situace v lednu 1922 zklidnila, opět kurz stoupl na 10 švýcarských centimů. Důležitým mezníkem ve vývoji kurzu koruny je listopad 1922, který přinesl odpoutání naší měny od vývoje německé marky a rakouské koruny, tj. samostatný vývoj československé měny.⁵¹⁸ Následně je prosazena deflační politika JUDr. Aloise Rašína, pomocí intervence Bankovního úřadu (rezervy si vytváří i pomocí půjček) a mezinárodní spekulace vystoupal kurz koruny až na 19,2 švýcarských centimů, a to ke dni 10. října 1922. V prosinci 1922 pokus o zhroucení koruny (kterému jsem se věnovala v předchozím výkladu) a vánoční porady představitelů finančních kruhů přinesly ukončení deflační politiky a přechod k politice stabilizace kurzu československé koruny, což mělo za následek udržování kurzu koruny na úrovni 16 švýcarských centimů za korunu. Po zřízení Národní banky československé byla tato banka státem pověřena (a zákonem zavázána) udržovat kurz koruny v rozpětí 2,90 – 3,03 amerických dolarů za 100 korun (úroveň kurzu za poslední tři roky).⁵¹⁹

---

⁵¹⁸ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 114 -122.

⁵¹⁹ Tamtéž.

5. Bankovní úřad při Ministerstvu financí a Národní banka československá

V následující kapitole se zaměřím na ústřední banku státu, tj. cedulovou banku⁵²⁰ a právní úpravu jí se týkající.

Výše zmíněný zákon č. 187/1919 Sb. z. a n.⁵²¹ obsahoval zmocnění ministra financí, aby pečoval o oběh a opatření platidel ve státě a aby (až do vydání jiné zákonné úpravy) plnil funkce státní cedulové banky a k tomuto účelu zřídil bankovní úřad. Bankovní úřad při Ministerstvu financí⁵²² byl ovšem zřízen již před vydáním tohoto zákona, a to 11. března 1919⁵²³ na základě pouhého vládního nařízení č. 119/1919 Sb. z. a n.⁵²⁴, a tak zákon č. 187⁵²⁵ pouze tento stav potvrdil. Bankovní úřad při Ministerstvu financí měl na starosti především správu měny v rámci domácího peněžního oběhu a obchodní správu státního dluhu. Tyto své úkoly plnil od svého zřízení 11. března 1919 až do 31. března 1926 a po celou dobu své činnosti tak vykonával funkce, které patřily emisní bance. Na základě zákona o akciové bance cedulové⁵²⁶ byla vláda zmocněna akciovou banku cedulovou zřídit, a to v době, kdy k tomu budou dány hospodářské předpoklady. Akciová cedulová banka, nazvaná Národní banka československá, vznikla až v roce 1926 na základě vyhlášky ministra financí č. 43⁵²⁷ ze dne 1. dubna 1926. Do jejího zřízení se tak rozpočtová i měnová politika státu nacházela v rukou ministerstva financí.⁵²⁸

---

⁵²⁰ Podrobně o funkcích cedulové banky a jejich nástrojích např. HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945, s. 109 – 152.

⁵²¹ Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.

⁵²² Též je používán název Bankovní úřad ministerstva financí.

⁵²³ Ovšem nařízení předpokládalo, že tento úřad bude založen již 6. března 1919, což se ovšem nestihlo. zdroj:

http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/organizace_bankovni_ho_uradu_ministerstva_financi.html

⁵²⁴ Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919.

⁵²⁵ Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.

⁵²⁶ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920.

⁵²⁷ Vyhláška ministra financí č. 43/1926, o zahájení činnosti Národní banky Československé, ze dne 1. dubna 1926.

⁵²⁸ RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky

5.1. Likvidace Rakousko-uherské banky

Před vznikem samostatného Československa plnila úkoly cedulové banky Rakousko-uherská banka. Vztah nově vzniklého státu k Rakousko-Uherské bance řešilo nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n.⁵²⁹ ze dne 6. března 1919, vydané na základě zmocnění ministra financí k převzetí účtů Rakousko-Uherské banky do státní správy uvedené v § 3 zákona č. 84/1919 Sb. z. a n.⁵³⁰ Tím došlo k oddělení od této banky a Československý stát se stal jediným věřitelem Rakousko-Uherské banky na místo československých držitelů okolokovaných bankovek tím, že okolkoval bankovky a převzal účty této banky vedené na našem území.⁵³¹

Rakousko-Uherská banka dne 1. ledna 1920 měla vstoupit do likvidace, ale dál ve své činnosti pokračovala, navíc jí v lednu 1920 bylo prodlouženo rakouskou a uherskou vládou privilegium na vydávání platidel. To vyvolalo protest našeho státu, který ale nebyl úspěšný.⁵³²

Průběh likvidace a její provedení upravily mírové smlouvy a to Saint-Germainská ve svém článku 203 – 206 a Trianonská v článku 189⁵³³. Ovšem vyrovnání všech závazků a pohledávek mezi nástupnickými zeměmi trvalo poměrně dlouhou dobu, k čemuž negativně přispívalo i prodloužení ratifikace mírové smlouvy s Rakouskem. Dále mírové smlouvy obsahovaly několik nedůsledností a opomenutí, např. nebylo vyřešeno, jak se vypořádají žirové účty a pokladniční poukázky. Dne 14. března 1922 bylo oznámeno schválení likvidační dohody mezi likvidátory a jednotlivými nástupnickými zeměmi a v prosinci 1922 banka ukončila svou činnost. Úmluvu o likvidaci Rakousko-Uherské banky zveřejnila vyhláška ministra financí č.

Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 54 – 56; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 20.

⁵²⁹ Vládní nařízení č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919

⁵³⁰ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.

⁵³¹ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 39 – 40.

⁵³² VENCŮVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 268.

⁵³³ Mírová smlouva Saint-germainská s Rakouskem (po ratifikaci publikována pod č. 507/1921 Sb. z. a n.); Mírová smlouva Trianonská s Maďarskem (po ratifikaci publikována pod č. 102/1922 Sb. z. a n.).

237/1923 Sb. z. a n.⁵³⁴ a likvidační podíl byl použit především na umoření státního dluhu.⁵³⁵ Původně měl náš stát přiznán nárok na zlato v hodnotě cca 50 mil. Kč, ale po dalších jednáních nám bylo přiznáno pouze zlato v hodnotě 15,35 mil. Kč.⁵³⁶

5.2. Zřízení Bankovního úřadu při Ministerstvu financí

Prostřednictvím měnové reformy byla vytvořena měna nového státu a nyní bylo důležité také vyřešit, kdo bude vykonávat správu měny a plnit funkce cedulové banky namísto Rakousko-uherské banky. Ministr financí JUDr. Alois Rašín, hlavní tvůrce měnové reformy, si uvědomoval, že výsada emise peněz by měla být svěřena nezávislému úřadu stojícímu mimo politický vliv, ale na vybudování cedulové banky nebyl dostatek času. Proto bylo zvoleno řešení, které sice bylo původně zamýšleno jako prozatímní, ale nakonec se protáhlo na více než sedm let.⁵³⁷ Výsady cedulové banky měly být svěřeny zvláštnímu úřadu, a jakmile to hospodářské poměry dovolí, měla být zřízena cedulová banka ve formě akciové banky. Tato banka měla emitovat peníze jen podle potřeb hospodářství a ne státu. Výše zmíněný zákon č. 187/1919 Sb. z. a n.⁵³⁸ obsahoval zmocnění ministra financí, aby pečoval o oběh a opatření platidel ve státě a aby (až do vydání jiné zákonné úpravy) plnil funkce státní cedulové banky a k tomuto účelu zřídil Bankovní úřad.⁵³⁹ Bankovní úřad ministerstva financí byl ovšem zřízen již

---

⁵³⁴ Vyhláška ministra financí č. 237/1923 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují úmluvy o likvidaci Rakousko-uherské banky, schválené vládou republiky Československé dne 14. září 1922, jakož i rozhodnutí Reparční komise ze dne 18. června 1921, č. 1373, a ze dne 25. dubna 1922, č. 1904, ze dne 13. prosince 1923.

⁵³⁵ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 39 – 40; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 268.

⁵³⁶ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 268.

⁵³⁷ Národní banka Československá byla zřízena až v roce 1926, přičemž zákon, upravující její postavení byl přijat již v dubnu 1920, jako zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920. Tématu zřizování Národní banky Československé, jakož i důvodům, proč tato banka byla zřízena až v roce 1926, se podrobně věnoval ve svém článku PhDr. J. Kunert. Tento článek nebyl doposud publikován, ale doufáme, že se již brzy s jeho zněním bude moci veřejnost seznámit, jelikož tuto otázku a příslušné archivní prameny zpracoval velice precizním způsobem.

⁵³⁸ Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.

⁵³⁹ Postavení, organizaci a fungování Bankovního úřadu se ve svém díle podrobněji věnoval např. Jiří Novotný (NOVOTNÝ, J. Bankovní úřad při Ministerstvu financí a jeho úloha v měnové politice v letech 1919 – 1922 in: Slezský sborník č. 72, 1974, s. 274 – 285); Karel Pulpán společně se Stanislavou

před vydáním tohoto zákona, a to dne 11. března 1919 na základě vládního nařízení č. 119/1919 Sb. z. a n.⁵⁴⁰, a tak měnový zákon⁵⁴¹ pouze tento stav potvrdil a přenesl do zákonné roviny. Vládní nařízení obsahovala pouhých 10 paragrafů a podrobnější úpravu přineslo dne 12. května 1919 další nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n.⁵⁴² Na základě vládního nařízení⁵⁴³ ministr financí k obstarávání funkce státní cedulové banky zřídil Bankovní úřad ministerstva financí, jehož správu měl vykonávat odborný Bankovní výbor a odborné úřednické obchodní vedení. Původně dle tohoto nařízení měl Bankovní výbor tvořit ministr financí nebo jeho zástupce a osm členů, jmenovaných ministrem, ale nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n.⁵⁴⁴ následně tento počet zvýšilo na deset členů jmenovaných ministrem financí. Ministr také jmenoval z členů výboru místopředsedu a komise zvolená při Národním shromáždění měla právo vysílat ke všem schůzím a jednáním Bankovního výboru svého zástupce, který měl stejná práva jako členové Bankovního výboru, aby tak byl zajištěn určitý dohled zákonodárců nad touto institucí. Členství v Bankovním výboru bylo čestné a trvalo až do odvolání. Dále toto nařízení

Pulpánovou (PULPÁN, K. – PULPÁNOVÁ, S. Bankovní úřad Ministerstva financí in: Finance a úvěr č. 4, 1994, s. 418 – 428); okrajově Jarmila Hásková a kolektiv (HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 19 – 20); dále pak František Vencovský (VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 266 – 270 a Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001); JUDr. Alois Rašín (RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 78 - 85) a dále Bedřich Spáčil (SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 104 - 106). Na příslušné právní předpisy, upravující postavení Bankovního úřadu a jeho činnost, se zaměřila především JUDr. Ilona Bažantová (BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 41 – 51). Procesu vytvoření cedulové banky státu Břetislav Palkovský (PALKOVSKÝ, B. Národní banka Československá a náprava měny. Praha: Vesmír, 1925, s. 45 – 96) a publikace Národní banky československé (Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 33 – 39) a webové stránky Archivu ČNB.

⁵⁴⁰ Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919.

⁵⁴¹ Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.

⁵⁴² Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919; srov. KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 20.

⁵⁴³ Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919.

⁵⁴⁴ Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.

počítalo s vydáním statutu Bankovního výboru a jednacího řádu pro obchodní správu, které podléhaly schválení ministra financí. Tento status byl vydán dne 12. května 1919 jako součást vládního nařízení č. 246/1919 Sb. z. a n.⁵⁴⁵ Dále toto nařízení upravovalo poměr k Rakousko-uherské bance a její další fungování. Ministr financí na základě tohoto nařízení převzal do své správy žirové účty a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky vydané na území našeho státu a státní zápůjčku založenou zadržením bankovek v rámci kolkování a pro tyto účely převzal i budovy a zařízení Rakousko-uherské banky a jejich filiálek na našem území, včetně úředníků a zaměstnanců.⁵⁴⁶ Toto nařízení také stanovilo povinnost Bankovního úřadu plnit funkce poradního orgánu ministerstva financí a oprávnění podávat iniciativní návrhy. Dále mu byla přidělena i obchodní správa státních dluhů. Na základě § 8 až do 12. května 1919 zastával funkci a plnil úkoly tohoto úřadu ministr financí, dne 12. května po vydání statutu Bankovního výboru proběhlo jmenování členů Bankovního výboru (této otázce bude věnována pozornost dále).⁵⁴⁷

5.3. Organizace a činnost Bankovního úřadu

Jak jsem uvedla již výše, další podrobná pravidla organizace a funkcí Bankovního úřadu přineslo vládní nařízení č. 246/1919 Sb. z. a n. ze dne 12. května 1919,⁵⁴⁸ které se skládalo ze čtyř částí, a to: organizace Bankovního úřadu ministerstva financí, statut Bankovního výboru při Ministerstvu financí, obchody Bankovního úřadu a převzetí a vyúčtování lombardu, vyúčtování žirových účtů a pokladničních poukázek

---

⁵⁴⁵ Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.

⁵⁴⁶ Dle přílohy k protokolu o schůzi Bankovního výboru ze dne 25. srpna 1919, bylo od Rakousko-uherské banky celkem převzato 117 zaměstnanců české národnosti, 110 zaměstnanců jiné národnosti, tedy celkem 227 zaměstnanců. Nepřevzati zůstali celkem 2 zaměstnanci české národnosti a 78 zaměstnanců jiné národnosti. Do 10. srpna 1919 bylo přijato celkem 112 nových zaměstnanců, z toho pouze 1 zaměstnanec byl jiné národnosti. Viz příloha k protokolu o schůzi Bankovního výboru ze dne 25. srpna 1919, AČNB, NBČ/99 – 1.

⁵⁴⁷ V Archivu ČNB se nachází jako první protokol ze schůze Bankovního výboru konané dne 26. 5. 1919. AČNB, NBČ/1 – 1; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 267.

⁵⁴⁸ Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.

a převzetí zaměstnanců Rakousko-uherské banky.

První část tohoto nařízení především upravila základní pravidla organizace Bankovního úřadu, tento úřad měl spravovat ministr financí, a to přímo nebo prostřednictvím Bankovního výboru a obchodní správy. Bankovní úřad měl jednak povahu úřadu státního, ale současně i povahu veřejného ústavu, který provozoval úvěrní obchody. Za sídlo Bankovního úřadu byla určena Praha. Dle § 10 tohoto nařízení Bankovní úřad spravoval oběh okolkovaných bankovek a dále získal oprávnění dávat do oběhu státovky, jejichž vydání měl oznámit v úředním tisku, vyměňovat je a stahovat je, o čemž byl povinen vydat vyhlášku. V této vyhlášce byl také povinen stanovit den, do kterého dané platidlo může zůstat v oběhu a lhůtu, po jejímž uplynutí toto platidlo přestává platit a propadá, nebylo-li předloženo státu. § 10 přinesl zmocnění úřadu odebírat proti potvrzení vydanému majiteli padělaných státovek nebo bankovek s padělaným kolkem tyto bankovky či státovky, což bylo později předmětem kritiky v souvislosti se šířením padělaných kolků a odebíráním bankovek bez poskytnutí náhrady. Aby byla zajištěna informovanost a transparentnost emise peněz, byl Bankovní úřad podle § 11 a § 12 tohoto nařízení povinen vydávat pravidelně o svém stavu podrobné zprávy, na základě kterých si byl každý schopen vypočíst, zda celková suma státovek v oběhu odpovídá zákonným předpisům.⁵⁴⁹ Každého 7., 15., 23. a posledního dne měsíce byl Bankovní úřad povinen sestavit výkazy o stavu pasiv a aktiv a zveřejnit tyto výkazy v úředním tisku a vyvěšením ve svých úřadovnách. Podrobná pravidla pro obsah těchto výkazů stanovil právě § 12, který také stanovil, že zisk a ztráta z činnosti tohoto úřadu připadne státu. Z archivních pramenů⁵⁵⁰ se dovídáme, že „*hospodaření za období od 11. března do 31. prosince 1919 končí po úhradě veškeré režie a nákladů na tisk státovek, naproti kterých přijato 30,150.490.82 K 10% poplatku při výměně 1 a 2 korun, účetním přebytkem 7,492.632.73 korun.*“ V této režii ovšem nebyl zohledněn nájem budov Rakousko-uherské banky, jelikož doposud nebyla s bankou sjednána dohoda o tomto nájmu a dále nebyly dořešeny nezaplacené úroky a nedoplatky z doby úřadování Rakousko-uherské banky. Ze zisku největší část tvořil výtěžek ze zápůjček na

---

⁵⁴⁹ Především pak zákonu č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.

⁵⁵⁰ Protokol o schůzi komitétu Bankovního výboru konaného dne 19. ledna 1920, AČNB, NBČ/99 – 4. Podrobný přehled výsledku hospodaření za rok 1919 nalezneme v příloze ke schůzi Bankovního výboru konané dne 26. ledna 1920, AČNB, NBČ/1 - 10.

cenné papíry, který činil více než 13 miliónů korun. Celkem bylo za rok 1919 (k 19. lednu 1920) vydáno státovek v celkové hodnotě 5,417.996.100 korun. Dále zde byla uvedena i hotovost československých bank, která byla ohodnocena jako nedostatečná. K 31. prosinci 1919 tato hotovost činila 453,647.403,05 korun, přičemž největší hotovostí disponovala Česká banka „Union“ (180 miliónů korun) a dále Živnostenská banka (166 miliónů korun).⁵⁵¹

Podívejme se nyní na úkoly, které Bankovní úřad plnil na základě třetí části tohoto nařízení, která také stanovila podrobná pravidla pro tyto činnosti.⁵⁵² Bankovní úřad ministerstva financí měl na starosti především správu měny v rámci domácího peněžního oběhu, zabezpečování hospodářství platebními prostředky a obchodní správu státního dluhu. Dále prováděl obchody, které obvykle činila cedulová banka, jako například: přijímání vkladů na pokladniční poukázky a žirové účty, eskont směnek, cenných papírů, inkaso směnek, šeků, cenných papírů a poukázek, komisionářské koupě a prodej cenných papírů, směnek, mincí a šeků, zápůjčky na zástavy, intervence při kontrahování státních půjček, koupě a prodej prutového zlata a stříbra apod. Dále určoval primární úrokové míry a zastával funkci poradního orgánu vlády ve věcech finanční a měnové politiky a vykonával služby pro státní pokladnu. Také zastával funkci vrcholného orgánu bezhotovostního zúčtování plateb mezi bankami v rámci odúčtovacích clearingových sdružení. Banky, zúčastněné na clearing, měly povinnost zřídit si žirové účty u Bankovního úřadu a vést na těchto účtech minimální vklad a prostřednictvím těchto účtů pak byla vyrovnávána konečná salda. Důležitým úkolem byla též ochrana měny proti falzifikaci a vydávání nových platidel. Jelikož ale úřad neměl vybudovanou vlastní tiskárnu, byl tisk bankovek (státovek) nejprve zadáván soukromým firmám (např. J. Otto & Růžička, Haase, Unie, Politika apod.) a později, z důvodu padělání bankovek, byly bankovky vyšší hodnoty než 100 korun (včetně) tištěny v USA.⁵⁵³ Kromě těchto pravidelných úkolů mu byly svěřeny i úkoly jednorázové, mimořádné, například finanční a organizační pomoc bankovním ústavům, které se dostaly do problémů především kvůli dopadům deflační krize. Významné omezení činnosti úřadu přinesl § 37, který zakázal kromě stanovených výjimek přímé i

---

⁵⁵¹ Protokol o schůzi komitétu Bankovního výboru konané dne 19. ledna 1920, včetně příloh. Na této schůzi se také komitét usnesl, že na nedostatečnost hotovostí bank upozorní ministra financí místopředseda Bankovního výboru. AČNB, NBC/99 – 4.

⁵⁵² KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 63 – 57.

⁵⁵³ http://www.historie.cnb.cz/cs/emisni_cinnost/bankovni_urad_ministerstva_financi/

nepřímé poskytování úvěru státu.

Podrobná pravidla pro vyrovnání se československého státu s Rakousko-uherskou bankou přinesla čtvrtá část tohoto nařízení, a jak vyplývá již z jejího názvu, jednalo se převzetí a vyúčtování lombardu, vyúčtování žirových účtů a pokladničních poukázek a převzetí zaměstnanců Rakousko-uherské banky. Československý stát ke dni 22. května 1919 převzal veškeré zápůjčky na cenné papíry, které poskytla Rakousko-uherská banka na našem území, zároveň náš stát převzal vůči dlužníkům veškerá práva a závazky této banky a totéž vůči věřitelům ze žirových účtů této banky. Dále stát převzal závazek splatit, případně prolongovat, pokladniční poukázky, od banky převzaté. Zaměstnanci, kteří byli nebo měli být přijati do služeb úřadu, měli zaručena všechna práva z dosavadního služebního poměru u Rakousko-uherské banky. Bankovní úřad si také ke své činnosti od Rakousko-uherské banky pronajal její budovy.

Zásady účtování tohoto úřadu stanovil teprve v srpnu 1921 tajemník úřadu Ferdinand Čuberka do dokumentu nazvaného „*Účtování a bilance bankovního úřadu ministerstva financí*“, který se dělil na 4 části (poslední část nebyla očíslována). Jednalo se o specifický systém podvojného účtování. V září 1925 Ferdinand Čuberka doplnil tyto zásady a do tohoto doplňku mimo jiné též zařadil pojednání o organizaci ústřední účtárny, která se dělila na 4 oddělení a měla za úkol mimo jiné například spalování neupotřebitelných státovek, kontrolu tiskového papíru na státovky, kontrolu vyrobených a zničených tiskárenských ploten apod.⁵⁵⁴

Dne 26. dubna 1920 tento úřad také převzal dosavadní úkoly Československé devizové ústředny⁵⁵⁵, která uvolňovala shromážděné devizy pro dovozní potřeby, a

---

⁵⁵⁴ AČNB, NBČ/203 - 1, Účtování a bilance Bankovního úřadu ministerstva financí, Účtování a bilance Bankovního úřadu ministerstva financí – Doplňky za rok 1921 – 1925.

⁵⁵⁵ Po vzniku samostatného státu na jeho území nadále působila ústředna pro obchod s cizozemskými platidly, která byla zřízena na základě nařízení ministra financí č. 421/1916 ř. z. pro území Předlitavska a kterou na základě pověření řádila Rakousko-uherská banka. Její činnost ukončila a všechny její úkoly převzala Československá devizová ústředna, zřízená na základě nařízení ministra financí ve shodě s ministrem průmyslu, obchodu a živností č. 47/1919 Sb. z. a n., o zřízení Československé devizové ústředny, ze dne 30. ledna 1919, a zrušena/sloučena s Bankovním úřadem na základě nařízení vlády č. 644/1919 Sb. z. a n., o zrušení Československé devizové ústředny a částečném uvolnění obchodu cizími platidly, ze dne 23. listopadu 1919, a vyhlášky ministra financí č. 240/1920 Sb. z. a n., o počátku účinnosti nařízení vlády republiky Československé ze dne 28. listopadu 1919, č. 644 Sb. z. a n., o zrušení Československé devizové ústředny a částečném uvolnění obchodu cizími platidly, ze dne 7. dubna 1920. Srov. SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 104 a n.; PALKOVSKÝ, B. Národní banka Československá a náprava měny. Praha: Vesmír, 1925, s. 3 a n.; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 46 – 47; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 52 – 53;

přešla na něj veškerá její práva a povinnosti. Devizová ústředna byla zřízena při Pražské zúčtovací bance během února 1919 a povinně se u ní shromažďovaly všechny devizy, které uvolňovala pro potřeby dovozu ve spolupráci s Československou vývozní a dovozní komisí a následně jejími nástupci.⁵⁵⁶ Též stanovovala denní kurzy jednotlivých deviz, prostřednictvím svého pětičlenného výboru. Dne 6. února 1919 pro zabránění spekulacím převodům pohledávek a úhrad (v rakousko-uherských korunách) ze zahraničí do Československé republiky bylo vydáno vládní nařízení č. 57⁵⁵⁷, které tyto převody zakazovalo a pokud byly provedeny, prohlašovalo je za neplatné *ex lege*.⁵⁵⁸ Na základě tohoto sloučení tak přibyl úřadu další úkol, a to regulovat platební styk s cizinou, rozhodovat o devizovém kurzu a regulaci obchodu s devizami, přičemž tyto úkoly realizovalo nově zřízené devizové oddělení.⁵⁵⁹ Dále byla vymezena pravomoc Poštovního úřadu šekového, který získal postavení devisové banky a svoji činnost zahájil dne 20. listopadu 1918, a také pravidla úvěrového styku s cizinou.⁵⁶⁰ Zároveň byl Bankovní úřad zmocněn stanovit podrobná pravidla vlastními předpisy, čehož také Bankovní úřad využil a 3. března 1924 vydal vyhlášku, v které stanovil, že lze volně vyvézt 3.000 korun na jednotlivce a 6.000 korun na rodinu v jednom měsíci a dále vydal *Předpisy pro obchod s devisami*. V této praxi pokračovala i Národní banka, která nadále uvolňovala režim devizové vázanosti zvyšováním hranic pro odvod cizích platidel a poukazy do ciziny, stanovením volného vývozu nezpracovaného zlata a platiny apod.

---

http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/ceskoslovenska_devizova_ustredna.html .

⁵⁵⁶ Nejprve vznikla po vzniku ČSR Komise pro přechodné hospodářství při Pražské obchodní komoře, která byla fakticky svrchovaným orgánem v oblasti nejen zahraničního, ale i vnitřního obchodu. Následně převzala řízení zahraničního obchodu dne 22. listopadu u Ministerstva obchodu zřízená Československá vývozní a dovozní komise, jež povolovala vývoz, dovoz či průvoz různého zboží a pokračovala v ochranné politice státu, tzn. v přísné regulaci vývozu a dovozu určitých komodit. V březnu 1919 ovšem byly založeny syndikáty, které sdružovaly podniky jednotlivých odvětví průmyslu a stanovovaly ceny zboží a přidělovaly svým členům stroje, suroviny i zařízení a především udělovaly povolení pro dovoz a vývoz zboží ze svého odvětví, které poté předkládaly ke schválení Kontrolnímu a kompenzačnímu úřadu pro mezinárodní obchod. Syndikáty byly v roce 1920 nahrazeny Úřadem pro zahraniční obchod, v jehož čele stanul dr. Hotowetz. Viz OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 67 – 68; MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 421 – 422.

⁵⁵⁷ Vládní nařízení č. 57/1919 Sb. z. a n., o zákazu převodu pohledávek a úhrad z ciziny do území republiky Československé, ze dne 6. února 1919.

⁵⁵⁸ RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 53.

⁵⁵⁹ VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 67.

⁵⁶⁰ PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 46 – 49.

Toto uvolňování pokračovalo i po zbytek roku 1927 a celý rok 1928 a vrcholí, jak již bylo zmíněno, prakticky úplným uvolnění devizové vázanosti k 31. prosinci 1928.⁵⁶¹ Tato téměř úplná liberalizace devizového řízení vydržela pouze do konce září 1931 z důvodu hospodářské krize (viz předchozí výklad).⁵⁶²

Jedním z úkolů úřadu dále byla ochrana měny (před její falzifikací i před spekulacemi), přičemž základní pravidla pro tuto ochranu zakotvil zákon č. 7/1924 Sb. z. a n.⁵⁶³, který přinesl nejen trestní ustanovení, ale také zmocnění vlády k provedení opatření k ochraně oběhu zákonných platidel a dále zmocnil vládu, aby prostřednictvím svých nařízení upravila dovoz a vývoz valut, obchod s drahými kovy, obchod s cizozemskými platidly, poskytování úvěru do ciziny a jeho získávání z ciziny apod. Na základě tohoto zmocnění vydala prováděcí předpisy k tomuto zákonu, tj. vládní nařízení č. 46 a č. 189⁵⁶⁴.

Podívejme se nyní na úpravu složení, postavení a činnosti Bankovního výboru, jehož statut tvořil druhou část vládního nařízení.⁵⁶⁵ Bankovní výbor vykonával správu Bankovního úřadu, jako vrcholný dohlížecí orgán, jemuž předsedal ministr financí nebo jím stanovený jeho zástupce. Deset členů tohoto výboru jmenoval sám ministr financí a jednoho člena vysílala komise zvolená Národním shromážděním, který měl stejná práva jako ostatní členové výboru. Ministr byl také oprávněn ze členů zvolit místopředsedu, který měl zastupovat při schůzích výboru nepřítomného ministra nebo jeho zástupce. Členové Bankovního výboru byly především odborníci, výkon funkce člena Bankovního výboru byl čestný a trval až do odvolání. Členové výboru byli povinni

---

⁵⁶¹ RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 56; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 149 – 151; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 24.

⁵⁶² BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 49; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 46 – 48.

⁵⁶³ Zákon č. 7/1924 Sb. z. a n., o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 14. prosince 1923.

⁵⁶⁴ Vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, čís. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 29. února 1924 a vládní nařízení č. 189/1924 Sb. z. a n., o ochraně oběhu zákonných platidel, kterým provádí se §§ 4 a 6 zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 29. srpna 1924.

⁵⁶⁵ Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.

složit ministru financí slib, ve kterém se zavazovali, že budou usilovat o co největší prospěch státu a zachovají o všech jednáních mlčenlivost. Jejich odpovědnost byla stanovena v § 18 vládního nařízení⁵⁶⁶ následujícím způsobem: „*Předsedající i členové jsou zodpovědni v tom směru, že při usneseních, k nimž dali svůj hlas, nejednali obmyslně a že hlasovali dle svého nejlepšího svědomí a uvážení.*“⁵⁶⁷ Bankovní výbor se scházel minimálně jednou měsíčně, řádné schůze se měly konat každého 25. (případně následujícího všedního dne), a to bez nějakého zvláštního svolávání. Nad rámce těchto řádných schůzí byl ministr financí oprávněn svolat výbor k mimořádnému zasedání, a to nejen na základě svého uvážení, ale toto svolání také mohli iniciovat nejméně tři členové Bankovního výboru. Usnášeníschopný byl Bankovní výbor při přítomnosti šesti členů a při hlasování měl každý člen jeden hlas, rozhodovala prostá většina a v případě rovnosti hlasů rozhodoval hlas předsedajícího. Hlas poradní náležel vrchnímu řediteli Bankovního úřadu či dalším členům ředitelství, kteří byli oprávněni se schůzí také zúčastnit. O jednáních a usneseních Bankovního výboru se vždy sepsal protokol (a právě tyto protokoly byly cenným zdrojem informací při psaní této práce). Bankovní výbor vydával usnesení, přičemž usnesení, která se týkala správy a obchodů potřebovala k nabytí platnosti schválení ministra financí. Bylo-li třeba rychle rozhodovat, byl výbor oprávněn zvolit komitét, který se skládal ze tří členů a předsedajícího (tzn. byl čtyřčlenný), jímž byl místopředseda výboru. Ke své usnášeníschopnosti potřeboval přítomnost nejméně dvou členů a předsedajícího. Po každé své schůzi byl povinen uveřejnit zprávu a za každý měsíc také podrobný přehled činností úřadu.

Tento výbor fungoval i jako poradní orgán ministra financí s rozsáhlou pravomocí. Podával dobrozdání k otázkám, které mu předložil ministr financí a také byl oprávněn podávat iniciativní návrhy. Bankovní výbor kromě dohledu nad činností Bankovního úřadu a účasti na vrchní správě tohoto úřadu také určoval tomuto úřadu ceny a podmínky pro nákup drahých kovů a stanovoval výši úrokové míry u reeskontních a lombardních úvěrů pro peněžní ústavy aj. Dále měl právo zřizovat

---

⁵⁶⁶ Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919

⁵⁶⁷ Citace § 18 nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.

filiálky Bankovního úřadu a případně jmenovat u jednotlivých úřadoven censory, určovat jejich počet a jednacím řád nejen pro censory, ale také služební řád pro zaměstnance. Zároveň byl oprávněn navrhnout ministru financí úředníky k jmenování do obchodní správy i další zaměstnance a také odměny a výši služného.

Část svých oprávnění týkajících se běžného obchodu byl oprávněn přenést na obchodní správu, která byla tvořena úředníky a představovala tak úřednický sbor, který měl za úkol provádět usnesení a nařízení výboru. Při své činnosti se měla řídit jednacím řádem⁵⁶⁸, který navrhoval výbor a schvaloval jej ministr financí. Obchodní správa se dělila na ředitelství a tajemníky. V čele ředitelství stál vrchní ředitel, jímž byl jmenován Augustin Novák⁵⁶⁹, a ředitel Karel Kučera (jednacím řád ovšem oficiálně počítal s dvěma řediteli a dále do obchodní správy začleňoval ne tajemníky, ale přednosta odborných útvarů ústředí a tří nejvýznamnějších úřadoven, tj. úřadovny pražské, bratislavské a brněnské)⁵⁷⁰, a to po celou dobu činnosti Bankovního úřadu ministerstva financí.⁵⁷¹ Bankovní úřad k zajištění plnění svých úkolů disponoval sítí svých pobočných závodů, které se dělily na úřadovny (filiálky) a podružné úřady (pobočky). Opomenout nesmíme ani censory, kteří u těchto jednotlivých úřadoven působili.⁵⁷²

Jmenování členů Bankovního výboru spadalo do pravomoci ministra financí. JUDr. Alois Rašín jako ministr financí a předseda Bankovního výboru v době zřízení úřadu jmenoval⁵⁷³ jako první členy výboru JUDr. Stanislava Publíka, vrchního

---

⁵⁶⁸ Jednacím řád byl vydán dne 28. května 1919, členy obchodní správy jmenoval ministr na základě slyšení Bankovního výboru. Vnitřní strukturu dále upravovaly především Oběžníky Bankovního úřadu a následně Národní banky československé. Tyto oběžníky nejsou evidovány jako archiválie a archiv České národní banky má k dispozici pouze jejich fotokopie. zdroj: http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/organizace_bankovniho_uradu_ministerstva_financi.html.

⁵⁶⁹ Augustin Novák zastával post ministra financí (viz výklad dále), byl členem národní demokracie a po zahájení činnosti Národní banky Československé byl též jejím vrchním ředitelem, a to až do roku 1934, kdy odstoupil společně s jejím guvernérem dr. Vilémem Pospíšilem, jelikož stejně jako on nesouhlasil s devalvací československé koruny (viz výklad dále). viz Wikipedie – internetová encyklopedie https://cs.wikipedia.org/wiki/Augustin_Nov%C3%A1k

⁵⁷⁰ http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/organizace_bankovniho_uradu_ministerstva_financi.html

⁵⁷¹ Ovšem po jmenování Augustina Nováka ministrem financí dne 26. září 1921, převzal jeho funkci vrchního ředitele Karel Kučera, jako náměstek vrchního ředitele, ale dne 6. října 1922 do své funkce vrchního ředitele se opět Augustin Novák vrátil. srov. SVOBODA, P. Správa cedulové banky po stránce osobní. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 87 - 89.

⁵⁷² http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/organizace_bankovniho_uradu_ministerstva_financi.html

⁵⁷³ Formálně proběhlo toto jmenování již 16. března, ale poprvé se bankovní výbor sešel teprve v květnu 1919. Do této doby činnost úřadu zajišťovalo tzv. ústřední vedení (namísto obchodní správy). zdroj:

zemského radu, ředitele Hypotéční banky Markrabství Moravského v Brně a později generálního ředitele Hypotéční a zemědělské banky Moravské v Brně, dále JUDr. Františka Hodáče (generálního tajemníka Ústředního svazu průmyslníků), vrchního ředitele Zemské banky v Praze, a JUDr. Emila Roose jako zástupce národní demokracie, dále místoprezidenta Pozemkového úřadu Josefa Malého a náměstka starostky v Praze Ferdinanda Kellnera, jako zástupce sociální demokracie, agrárníky prof. JUDr. Cyrila Horáčka, který byl jmenován místopředsedou tohoto výboru a notáře v Bratislavě JUDr. L'udovíta Medveckého, národního socialistu JUDr. Gustava Heidlera, tajemníka Spolku pro průmysl cukrovarský a JUDr. Viléma Pospíšila, ředitele Městské spořitelny Pražské a pozdějšího místopředsedu tohoto výboru a prezidenta Obchodní a živnostenské komory v Praze Václava Němce, jako nepolitické odborníky. Dále v Bankovním výboru také zasedal zástupce kontrolní komise, zvolené na základě § 17 zákona č. 84/1919 Sb. z. a n.⁵⁷⁴ Národním shromážděním, a to JUDr. Antonín Klouba, kterého v roce 1922 nahradil JUDr. Cyril Horáček. Funkce předsedy Bankovního výboru se měnila v závislosti na změně obsazení postu ministra financí a jinak zůstalo složení Bankovního výboru po celou dobu jeho existence nezměněné, s výjimkou úmrtí Václava Němce, kterého nahradil Antonín Menger z Nejvyššího kontrolního úřadu dne 26. ledna 1925. Podíváme-li se na složení Bankovního výboru, jednalo se jednak o příznivce různých politických stran, ale i zástupce různých složek hospodářství a zájmových skupin. Za tímto krokem JUDr. Aloise Rašína můžeme hledat určitou snahu o politickou a odbornou objektivnost. Ale všichni tito členové byli blízcí názorům Rašína a přes určité rozdílnosti názorů i příznivci jím prosazované deflační politiky.⁵⁷⁵ Podíváme-li se na protokoly o schůzích Bankovního výboru či jeho komitétu, tak v prvním roce své činnosti se především zabíral následujícími oblastmi: postup při realizaci likvidace Rakousko-uherské banky a společný postup akcionářů, tisk státovek či jejich falšování. Například dne 13. září 1919 na své schůzi komitét řešil krádež 18 hotových archů stokorun z tiskárny, přičemž pátrání policie nevedlo k žádnému

---

http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/organizace_bankovni_ho_uradu_ministerstva_financi.html .

⁵⁷⁴ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.

⁵⁷⁵ SVOBODA, P. Správa cedulové banky po stránce osobní. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 87 – 89; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 267.

výsledku, sice byly provedeny domovní prohlídky, zatčení byli dva knihaři jako zaměstnanci tiskárny, jedna úřednice Bankovního úřadu a tři úředníci z úřadu, ale nakonec bylo vyšetřování zastaveno z důvodu nedostatku důkazů a všichni zatčení byli propuštěni z vazby. V pátrání nepomohla ani výzva v tisku k předložení bankovek k výměně, přestože policie znala čísla těchto bankovek. Dále byly řešeny věci personální, navrhovány změny služebního řádu a předmětem jednání také byly otázky místností a vybavení Bankovního úřadu ministerstva financí, jelikož místnosti a prostory, které úřad převzal od Rakousko-uherské banky, byly pro účely Bankovního úřadu nedostatečné. Bankovní výbor též projednával případná potřebná zmocnění obchodní správy např. k provedení nutných změn personálních v obsazení filiálek (tyto změny podléhaly schválení ministrem financím) a opakovaně se zabýval nutností zřízení vlastní tiskárny a mincovny či přičlenění devisové ústředny k Bankovnímu úřadu ministerstva financí. Tomuto úřadu také bylo svěřeno vypracování zákonné předlohy pro zřízení cedulové banky.⁵⁷⁶ Bankovní výbor se zabýval i postojem veřejnosti, především pak tisku, k jeho činnosti. Například na jeho schůzi dne 26. dubna 1920 byl projednáván článek v Právu lidu, obsahující útoky na osobu ředitele Karla Kučery, k němuž dal podnět vrchní kontrolor Bankovního úřadu Štěpnička. Na návrh ředitele Karla Kučery vyslovil Bankovní výbor souhlas, aby s vrchním kontrolorem Štěpničkou bylo zahájeno disciplinární řízení.⁵⁷⁷

Rok 1921 bankovní výbor zahájil zhodnocením roku 1920 a dosažených hospodářským výsledků, kladně hodnotil především opětovnou důvěru lidí v peněžní ústavu, která se projevila především u spořitelců, u kterých zaznamenaly velký příliv vkladů.⁵⁷⁸ Dále v tomto roce výbor věnoval pozornost především měnové politice, klíčovým okamžikem ve vývoji měny byl říjen 1921, kdy byla konečně přerušena souvislost kurzového vývoje naší koruny s německou markou. Dále se bankovní výbor zaměřil i na opatření proti spekulacím, na kterých se údajně účastnili někteří úředníci bankovního úřadu (např. dr. Altman, se kterým bankovní úřad odmítl zatím zahájit disciplinární řízení, ale přeložil jej do jiného oddělení), a proto JUDr. Alois Rašín navrhoval uvědomit úředníky Bankovního úřadu, že nesmí spekulovat v cenných

---

⁵⁷⁶ Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru konané dne 26. ledna 1920, AČNB, NBČ/1 – 10, s. 8.

⁵⁷⁷ Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru konané dne 26. dubna 1920, AČNB, NBČ/1 – 14, s. 3 – 4. Archivní prameny neuvádí celé jméno kontrolora Štěpničky a bohužel se nepodařilo v jiných zdrojích křestní jméno této osoby dohledat.

⁵⁷⁸ AČNB, NBČ/4 - 1, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 26. 1. 1921.

papírech pod sankcí suspendování (ovšem dle dr. Kučery tento zákaz byl zbytečný, jelikož se již nacházel ve služebním řádu). Dále byla otevřena otázka samostatnosti Bankovního úřadu (kvůli neshodám především s Nejvyšší účetním a kontrolním úřadem, který si nárokoval právo kontroly nad tímto úřadem). Bankovní výbor vždy trval na veřejnoprávním a autonomním postavení úřadu a požadoval, aby do příslušných právních předpisů byla zahrnuta ustanovení, o tom, že úřad podléhá kontrole pouze parlamentu a nikoliv ze strany Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu.⁵⁷⁹

Podívejme se nyní na činnost Bankovního výboru v roce 1922.⁵⁸⁰ V lednu 1922 se na své první schůzi v tomto roce opět Bankovní výbor věnoval výsledkům roku 1921 a zhodnocení tohoto roku, platební bilanci považovali za aktivní (i přes výkazy Věstníku Statistického úřadu státního, které udávaly odlišné výsledky), čistý zisk dosáhl částky 134,087.152,48 korun a doposud bylo na dávku z majetku zapláceno přibližně 800 mil. korun (v hotovosti pouze 350 mil. korun). Dle výsledků dotazníkové akce tohoto úřadu ke konci roku 1921 oproti konci roku 1920 stoupl objem vkladů u peněžních ústavů o 7 miliard korun.⁵⁸¹ Dále byla v lednu 1922 věnována pozornost bance Bohemii, jejíž skutečný stav a likviditu měli prošetřit 2 úředníci bankovního úřadu. Dále čelil snaze o znehodnocení naší měny (především dne 11. a 12. ledna), které Bankovní úřad dokázal zabránit, a to uvolněním deviz na trh ze svých zásob (v hodnotě přes 200 mil. korun).⁵⁸² Bankovní úřad se dále zaměřoval na tvorbu zásob deviz, začínal též brát na vědomí začínající úpadky podniků (zatím se jednalo spíše o menší firmy) a v únoru 1920 se věnoval i výraznému zhoršení na devizovém trhu, především z důvodu spekulace (a to hlavně ze strany Rakušanů, kteří začali prodávat koruny, i v důsledku úvěru poskytnutému Rakousku). Neúspěšně dopadla jednání s Velkou Británií o poskytnutí úvěru, a to především z důvodu nepřistoupení na podmínku Velké Británie na zákonnou záruku úvěru zastavením cel nebo tabákového monopolu. Bankovnímu výboru byla též prostřednictvím dr. Roose předložena zpráva o likvidaci Rakousko-uherské banky, ve které byla především zdůrazněna znepokojení ohledně nároku na

---

⁵⁷⁹ AČNB, NBČ/4 - 12, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 26. 11. 1921, též zdroj: http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/organizace_bankovniho_uradu_ministerstva_financi.html.

⁵⁸⁰ AČNB, NBČ/7 - 1, 2 -13, Protokoly o řádných a mimořádných schůzích Bankovního výboru za období celého roku 1922 (viz dále).

⁵⁸¹ AČNB, NBČ/7 - 2, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 24. 2. 1922.

⁵⁸² AČNB, NBČ/7 - 1, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 25. 1. 1922.

zlatý poklad. Zlatý poklad si nárokovalo pouze Rakousko a Uhry a reparační komise se této otázce snažila vyhnout a přenesla ji na likvidátory, kteří ovšem se také vyhýbali řešení. Dále se tato zpráva věnovala i stanovení klíče, podle kterého měla být aktiva banky (likvidátory odhadována na 294 miliónů korun ve zlatě, po odečtení nároků ciziny na 242 miliónů) rozdělena mezi nástupnické státy, přičemž bylo odhadováno, že na náš stát by připadlo přibližně 51,5 miliónů, včetně 15 miliónů korun ve zlatě, které již ČSR dostalo.⁵⁸³ V březnu se podařilo opět na devizovém trhu mírně situaci uklidnit, a to intervencí Bankovního úřadu, ovšem i nadále byla na půdě výboru zdůrazňována nutnost uzavření anglické půjčky, která měla zajistit uklidnění na peněžním trhu. Dále byly vedeny debaty o výši úrokové míry (prozatím se nesnížila) a diskuse s Nejvyšším účetním a kontrolním úřadem, který požadoval kontrolu státního dluhu a kontrasignace bankovek. Pozornost bankovní výbor věnoval opět i pokračující likvidaci Rakousko-uherské banky.⁵⁸⁴ Duben se nesl ve znamení klidu na devizovém trhu, pouze bylo prosazeno snížení eskontní sazby⁵⁸⁵ a květen zase pro změnu ve znamení diskusí o slovenském textu bankovek, které vedly k vznesení dotazu na ministerstvo vnitra ve věci interpretace příslušných právních předpisů.⁵⁸⁶ V červnu nadále pokračoval klid na devizovém trhu, kurz naší měny byl stabilní, bez nutnosti intervencí ze strany Bankovního úřadu a pozornost členů Bankovního výboru byla upřena především na výsledky Janovské konference, na kterou svolala Bank of England zástupce cedulových bank a jejímž cílem bylo zavázat státy ke snaze dojít ke zlaté měnové jednotce a k co nejsamostatnější cedulové bance.⁵⁸⁷ V rámci rozpravy též byla otevřena otázka samostatnosti Bankovního úřadu, při které JUDr. Vilém Pospíšil prohlásil, že „(...) *Bankovní výbor hájí zásadu, že Bankovní úřad jest samostatnou právní osobností autonomní, a tu dochází k rozporu s nejvyšším účetním kontrolním úřadem, jenž vychází se stanoviska, že Bankovní úřad jest úřadem státním a že jako takový podléhá stejným kontrolním opatřením jako jiné úřady. Opatření ta nesnášejí se však s úkolem a povahou cedulového ústavu.*“⁵⁸⁸ V červenci 1921 kurz naší měny stoupl z dosavadních 10

---

⁵⁸³ AČNB, NBČ/7 - 2, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 24. 2. 1922; Zpráva o likvidaci Rakousko- Uherské bance s. 14 – 18.

⁵⁸⁴ AČNB, NBČ/7 - 3, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 27. 3. 1922, likvidace Rakousko-uherské banky s. 14 – 16.

⁵⁸⁵ AČNB, NBČ/7 - 4, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 25. 4. 1922.

⁵⁸⁶ AČNB, NBČ/7 - 5, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 24. 5. 1922.

⁵⁸⁷ AČNB, NBČ/7 - 6, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 26. 6. 1922.

⁵⁸⁸ AČNB, NBČ/7 - 6, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 26. 6. 1922, citace s. 4.

centimů na 11,20 – 11,30 centimů, proti čemuž již začínali vystupovat představitelé průmyslu i Svazu bank. Útok proti devizové politice Bankovního úřadu se dokonce objevil i ve vládním tisku „Čase“, ovšem JUDr. Alois Rašín nadále setrval v nastoupené linii a stále podporoval zvyšování kurzu naší měny. Též byl na půdě výboru projednáván návrh na ražbu zlatých dukátů a marková valuta byla oficiálně bankovním výborem prohlášena na nehodnotnou (a z tohoto důvodu nebylo nutné odvádět při exportu marky).⁵⁸⁹ Následující jednání Bankovního výboru byla nesena především ve znamení dalšího vzestupu kurzu koruny⁵⁹⁰, v listopadu se pozornost zaměřila na úpadek Moravsko-slezské banky a na návrh dr. Rašína na vytvoření samostatného revizního ústavu a na opatření, aby pokud by se nějaká banka tomuto orgánu nepodrobila, následovala by revize ze strany státu. Úpadek banky se projevil i do zahraničí, a proto opět nastoupila intervence Bankovního úřadu za účelem udržení kurzu koruny.⁵⁹¹ Nejvíce kurzem koruny zatřásla domácí spekulace (tzv. „*spekulace z Prahy*“), a to především ze strany průmyslu a Legiobanky, a proto bylo nutné svolat mimořádnou schůzi Bankovního výboru, kde byla zvažována všechna opatření proti této spekulaci. Výsledkem jednání Bankovního výboru bylo zvýšení lombardní sazby (z 7,5% na 8%) i eskontní sazby (z 5% na 6% a po novém hlasování až na 7%) a dále schválení zmocnění komitétu, „*aby provedl další změny hledě k rozvoji spekulace, a to buď snížením nebo zvýšením sazby.*“⁵⁹² Též zde zazněla osobní odpovědnost JUDr. Aloise Rašína za tuto situaci.⁵⁹³ Zbývající část roku 1922 již představovala určité uklidnění situace.⁵⁹⁴

Rok 1923 byl ve znamení úpadku bank, na což reagovala i jednání Bankovního výboru, dále ve znamení snahy o odčerpání dalšího množství peněz, kterých byl v oběhu nadbytek, a to i prostřednictvím dávky z majetku (finanční správa se zaměřovala především na vymáhání splatných pohledávek, a proto bylo nutné nyní stanovit jako prioritu předepisování dávky z majetku). Dále ve znamení návštěvy likvidátorů Rakousko-uherské banky v Bankovním úřadě dne 24. září 1923 a uzavření

---

⁵⁸⁹ AČNB, NBČ/7 - 7, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 25. 7. 1922.

⁵⁹⁰ AČNB, NBČ/7 – 8, 9, 10, Protokoly o řádných schůzích Bankovního výboru ze dne 28. 8. 1922, 25.9.1922 a 25.10.1922.

⁵⁹¹ AČNB, NBČ/7 - 11, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 27. 11. 1922.

⁵⁹² citace AČNB, NBČ/7 - 12, Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 19. 12. 1922, s. 24.

⁵⁹³ AČNB, NBČ/7 - 12, Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 19. 12. 1922.

⁵⁹⁴ AČNB, NBČ/7 - 12, Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 21. 12. 1922.

obchodní smlouvy s Francií, která přinesla uvolnění celní ochrany. V září 1923 byl v rámci Bankovního výboru projednáván vládní návrh nařízení o autonomním postavení Bankovního úřadu se zřetelem k zákonu o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních. Bankovní výbor požadoval doplnění tohoto vládního návrhu nařízením⁵⁹⁵ o následující ustanovení „*Československý bankovní ústav cedulový bude obstarávat funkce cedulové banky než vejde v život Národní banka ve smyslu zákona ze dne 14. dubna 1920 č. 347 Sb. z. a n.*“⁵⁹⁶, ovšem neúspěšně. Na podzim 1923 byla pozornost věnována anglickému úvěru, který byl proplacen dne 21. prosince 1923, dále pak nedostatku stokorun v oběhu (což mělo být vyřešeno tiskem nových padesátikorun a vydáním většího množství dvacetikorun a desetikorun), výkyvům kurzu evropských měn a dále aféře s dr. Altmanem, který byl obviněn ze spekulací. Následně proběhlo u Bankovního úřadu disciplinární řízení, kde jako žalobce vystupoval dr. Kučera a celá tato kauza byla podrobena velkému zájmu tisku a veřejnosti. Bankovní úřad byl také podroben kritice ze strany Slovenska, kde prostřednictvím tisku⁵⁹⁷ mu bylo vytýkáno, že nedostatečně podporuje úvěr na Slovensku, přičemž ale pravý opak byl pravdou. Bankovní úřad oproti českým zemím věnoval podpoře úvěru na Slovensku velkou pozornost a aktivitu. Dále byla na konci roku 1923 předložena Bankovnímu výboru kupní smlouva s likvidátory Rakousko-Uherské banky na pozemky, budovy a zařízení filiálek Rakousko-Uherské banky na území Československé republiky za celkovou kupní cenu 6.298.589 korun. Tato kupní smlouva měla navázat na jednání ze dne 1. března 1922 a měla nahradit doposud uzavřené nájemní smlouvy a ostatní dohody a to ke dni 15. září 1923, dle stavu budov a ostatního majetku k tomuto dni. Zároveň se československá strana vzdala práva dle § 934 všeobecného občanského zákoníku⁵⁹⁸, tj. práva odporovat smlouvě, pokud by obecná cena předmětu koupě byla zkrácena o více než polovinu. Vlastnické právo k předmětu koupě (tj. budovy, pozemky a vybavení, specifikované v přílohách) přešlo na Bankovní úřad. Smlouva byla vyhotovena v českém a francouzském znění a podepsána v Bratislavě za československou stranu dr. Emilem Roosem a Karlem Kučerou (ti byli k podpisu pověřeni na základě nařízení č.

---

⁵⁹⁵ Vládní nařízení č. 206/1924 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plnit úkoly správní, ze dne 25. září 1924.

⁵⁹⁶ AČNB, NBČ/28 - 3, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 26. 9. 1923.

⁵⁹⁷ Slovenský deník, č. 279, ročník VI, s. 1 ze dne 6. prosince 1923. AČNB, NBČ/28 - 6, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 21. 12. 1923.

⁵⁹⁸ Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ze dne 1. června 1811.

246⁵⁹⁹ z 12. května 1919).⁶⁰⁰

V roce 1925 byla činnost Bankovního výboru především zaměřena na otázky spojené s ustavením cedulové banky a na vypracování novely zákona o zřízení této banky. Celé toto úsilí shrnul ve své řeči JUDr. Vilém Pospíšil na schůzi Bankovního výboru dne 24. dubna 1925, když pravil: „(...) *Dlužno konstatovati, že zákonem byl vykonán významný kus práce na poli naší měnové konsolidace. Statut Bankovního úřadu praví, že Bankovní výbor jest pomocným orgánem ministra financí v otázkách úpravy měny, a vítám s povděkem, že pan ministr financí se na Bankovní výbor obrátil ve věci novely zákona o akciové bance cedulové, takže Bankovní výbor i jeho komitét měly příležitost vysloviti se o svých zásadách, to pak bylo podkladem další práce zákonodárné. Myslím, že mluvím za všechny pány členy Bankovního výboru, když panu ministrovi financí vyslovují dík za iniciativu, kterou projevil v té věci, rovněž dík panu ministrovi Stříbrnému za veškeré úsilí, které dílu věnoval. Též legislativní oddělení ministerstva financí zasluhuje díků a uznání za přípravu zákona, a rovněž tak páni referenti v obou sněmovnách (...).*“⁶⁰¹ Dále v tomto roce byly kladně hodnoceny dosahované výsledky na peněžním trhu, jelikož klesal počet úpadků peněžních ústavů, devizová situace byla příznivá a též se poprvé ocitl oběh státovek na hodnotě pod 7 miliardami korun.⁶⁰² V květnu se předmětem pozornosti výboru stal spor či spíše diskuze s Nejvyšším účetním a kontrolním úřadem, který po přezkoumání účetních závěrek Bankovního úřadu za předešlá léta navrhl, aby rezervy, které úřad v minulých letech natvořil, byly zrušeny a odvedeny státní správě.⁶⁰³ V létě 1925 byly kladně hodnoceny především výsledky dosahované u zásob deviz, jelikož neustále narůstala jejich zásoba.⁶⁰⁴

Neměli bychom opomenout ani vztah Bankovního úřadu k území Slovenska, jelikož se působnost tohoto úřadu vztahovala i na toto území, při čemž ale bylo nutné

---

⁵⁹⁹ Vládní nařízení č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.

⁶⁰⁰ AČNB, NBČ/28 - 6, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 21. 12. 1923.

⁶⁰¹ AČNB, NBČ/32 - 6, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 24. 4. 1925, s. 11.

⁶⁰² AČNB, NBČ/32 - 1, 2 - 9, Protokoly o mimořádných a řádných schůzích Bankovního výboru za období leden – srpen 1925.

⁶⁰³ AČNB, NBČ/32 - 7, Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 26. 5. 1925.

⁶⁰⁴ Protokoly o řádných schůzích Bankovního výboru ze dne 25. 6. 1925 a 24. 7. 1925, AČNB, NBČ/32 - 8,9.

sjednotit postupy a řídit politiku úřadu jednotně pro celé území státu. Na Slovensku se objevila řada problémů při činnosti úřadu na tomto území, např. při vymáhání daní, jelikož úředníci berních úřadů často přijímali placení daní v bankovkách s falešnými kolkami. Důvodem byl především nedostatek odborného personálu a dále neklidná situace na Slovensku (především v době, kdy byl stát nucen bojovat s maďarskými bolševiky), kdy se naštěstí před vpádem maďarských vojsk podařilo převést měnové rezervy a hotovosti do českých zemí (kromě pobočky v Košicích, která již byla obsazena maďarskou rudou armádou). Tento vpád vojsk znemožnil i dokončení kolkování na obsazeném území a přinesl další přílivy falzifikátů na slovenské území. Na území Slovenska byly také postupně zakládány pobočky Bankovního úřadu (celkem se jednalo o 5 poboček) a tzv. podružná místa jako nižší organizační články filiálek, která měla přijímat směnky a vykonávat inkasní agendu. Těmito podružnými místy se měly stát stávající slovenské peněžní ústavy (dokonce i akciové banky), ovšem plně začala tato soustava podružných míst fungovat teprve od počátku roku 1923. Dne 1. ledna 1922 bylo též založeno Odúčtovací sdružení a to při filiálce Bankovního úřadu v Bratislavě. Postupně docházelo ke konsolidaci celé soustavy filiálek a podružných míst, což dosvědčuje i revize, kterou na Slovensku provedl Bankovní úřad. Podíváme-li se na zastoupení slovenské národnosti ve vedení Bankovního úřadu, tak po celou dobu jeho fungování nalezneme v bankovním výboru pouze jednoho člena slovenské národnosti, a to dr. L'udovíta Medveckého a pouze přechodně (krátce po vzniku Československa) vedoucí post pobočky Bankovního úřadu v Bratislavě zastával Slovák Július Planner. Tato personální politika, která byla vyvolána především nedostatkem odborně vyškolených úředníků slovenské národnosti, vyvolala i spory uvnitř Bankovního výboru na jaře 1921 po dosazení do funkce přednosta bratislavské filiálky Čecha Josefa Michálka. Výsledkem těchto sporů a diskusí ovšem bylo, že i nadále posty přednostů filiálek na území Slovenska zastávali Češi. Na Bankovní úřad se také opakovaně obracely slovenské subjekty s žádostmi o úvěr, jednalo se například o obce, města, Obilní ústav, či svazy peněžních ústavů, ovšem ne vždy těmto žádostem úřad vyhověl. Bankovní úřad se také snažil na území Slovenska zlepšit úvěrový systém a přiblížit jej úrovni západní části státu, a to například snahou o snížení úrokových sazeb cestou zřízení poboček českých peněžních ústavů, především pak spořitelien (které poskytovaly levný úvěr) na slovenském území. To se ale setkalo s odporem slovenských

bank a po založení několika poboček samy spořitelny od tohoto postupu ustoupily. Dále se zde objevovala snaha o obnovení venkovského družstevnictví na Slovensku, která zesílila po spojení českých a slovenských agrárníků v jednotné politické straně, a to Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu. Bankovní úřad též povolil přímý úvěr (přímé úvěry ale poskytoval pouze ojedinele) ve výši 1,5 milionu korun L'udové bance v Rožmberku, který se realizoval v květnu 1921 za účelem finančního oživení tohoto regionu a snížení nezaměstnanosti.⁶⁰⁵ Úřad také finančně podpořil výkup slovenského obilí, prostřednictvím půjčky ve výši 40 mil. korun, kterou poskytl agrárním peněžním institucím ČSR.⁶⁰⁶

Bankovní úřad též působil v tzv. vnějších vztazích, především vyřizoval žádosti státních orgánů, peněžních ústavů, zájmových organizací, ostatních států apod. o sdělení informací, o zaslání přehledu jeho činnosti či právních předpisů apod. Uvedme si pár příkladů z této oblasti jeho činnosti. V roce 1919 byl Bankovní úřad požádán ministerstvem financí o sdělení odborů a jmen vedoucích členů obchodní správy, v roce 1920 vyřizovalo žádost vyslanectví Československa v Londýně o zaslání oběžníku o vzniku a vývoji bankovního úřadu uvedeným zájemcům, v roce 1921 zažádala Kancelář prezidenta republiky o přehled činnosti úřadu za prvé tři roky, o rok později zaslalo velvyslanectví Československa ve Washingtonu žádané právní předpisy a ve stejném roce vyřídil i žádost Živnostenské banky o sdělení informací o organizaci bankovního úřadu a též probíhala jednání se Společností národů.⁶⁰⁷ Co je ovšem pro nás důležité, z těchto žádostí a především pak z odpovědí na jejich vyřízení, se dozvídáme zajímavé informace o činnosti Bankovního úřadu. Například z odpovědi kanceláři prezidenta republiky ze dne 22. listopadu 1921, která byla vyhotovena dne 29. prosince 1921, získáváme přehled činnosti úřadu za první tři roky trvání Československé republiky, a to především z jeho přílohy - kopie pamětního spisu, kde se konstatuje následující: „(...) *Při tom zdařila se správě Bankovního úřadu další těžká úloha: aby přes to, že je formálně úřadem státním bez vlastního základního kapitálu, udržel přehradu zákonem*

---

⁶⁰⁵NOVOTNÝ, J. – CHRBOLOKOVÁ, J. Bankovní úřad při ministerstvu financí a jeho finanční politika na Slovensku. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konference. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 319 – 325; CHUDJÁK, F. Pokusy o reorganizáciu Národnej banky Československej. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konference. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 331 – 332.

⁶⁰⁶ Tamtéž.

⁶⁰⁷ AČNB, NBC/199 – 2.

danou mezi hospodářstvím svým a finančním hospodářstvím státu, jinými slovy, aby zabránil tisku nekrytých státovek poskytováním půjček státu. Úkol ten se zdařil rovněž plnou měrou, což lze číselně doložit skutečností, že od konce roku 1920 se celkový oběh československých státovek téměř nezvětšil, ač také náš mladý stát trpí finančními obtížemi, danými celkovým poválečným stavem hospodářským ve větší části evropské pevniny.⁶⁰⁸ Přehled čistých zisků Bankovního úřadu nám přináší odpověď na žádost ministerstva zahraničních věcí ze dne 10. září 1925, která byla vypracována dne 15. září 1925 a ve své příloze uvádí následující data, pro přehlednost upravená do tabulky⁶⁰⁹:

ROK	ČISTÝ ZISK V KORUNÁCH
1919	7,492.623,73
1920	81,507.367,27
1921	45,087.152,48
1922	2,092.611,90
1923	86,688.174,35
1924	115,282.570,79

Pravidla pro zahájení činnosti Národní banky a přechod od Bankovního úřadu ministerstva financí nalezneme v návrhu instrukce ze dne 25. března určené hlavnímu ústavu a všem filiálkám.⁶¹⁰ V této instrukci bylo stanoveno, že Bankovní úřad vstoupí do likvidace dnem, kdy zahájí činnost Národní banka, přičemž tento den měl být teprve vyhlášen a oznámen všem filiálkám „*circulární depeší*“. Účetnický měl být po dohodě s ministerstvem financí posledním dnem činnosti Bankovního úřadu den 31. březen 1926. Též bylo stanoveno pravidlo, pokud by nebyla vyhláška uveřejněna včas, v takovém případě se navenek mělo úřadovat nadále pod označením Bankovního úřadu, ale interně se již mělo bez ohledu na vyhlášku úřadovat pod Národní bankou. Dále v této instrukci byla upravena podrobná pravidla pro provedení převodu, rozdělení směnek, lombardu apod.⁶¹¹

⁶⁰⁸ Příloha k dopisu ze dne 29. prosince 1921 s. 5 – 6 (označeno NB – P XVII – 2 k.č. 267, XIX – 1 – 1), AČNB, NBČ/199 - 2.

⁶⁰⁹ Příloha k dopisu ze dne 15. září 1925, AČNB, NBČ/199 - 2, s. 1.

⁶¹⁰ Návrh instrukce ze dne 25. března 1926 (označeno XIX/11), AČNB, NBČ/199 – 2.

⁶¹¹ Tamtéž.

Bankovní úřad své výše uvedené úkoly plnil od svého zřízení až do 31. března 1926. Poslední schůze bankovního výboru se konala dne 26. března 1926, na které členové Bankovního výboru vystoupili se svými projevy a pokusy o zhodnocení práce Bankovního úřadu i Bankovního výboru.⁶¹² Pro názornost připojuji úryvek z proslovu JUDr. Viléma Pospíšila a Augustina Nováka. JUDr. Vilém Pospíšil především ocenil práci obchodní správy Bankovního úřadu: „(...) zejména musím vzpomenouti obchodní správu Bankovního úřadu, zvláště vrchního ředitele Nováka a jeho náměstka Kučeru i všech jejich spolupracovníků, poněvadž také oni, jak pan ministr řekl, byli vždy pohotově prací, radou i skutkem, a vedli a pomáhali se statečností dílu, jež bylo osudem nejen financí, ale i státu, daleko přes meze svých vlastních úředních povinností (...).“ Augustin Novák se ve svém projevu zaměřil naopak na Bankovní výbor, jako nejvyšší statutární orgán Bankovního úřadu: „(...) sbor tento nebyl vysazen vlivům politickým jako jiné instituce státem spravované. Ustálenost složení sboru měla vliv na kontinuitu jeho rozhodování a vytvořila ovzduší důvěry jak mezi předsednictvem a členy Bankovního výboru, tak i správního sboru k vedoucím úředníkům. (...) za všech těchto svízelných okolností, kdy politika Bankovního úřadu byla stálým předmětem útoků tisku nejen opozičního, ale mnohdy i listů stran koaličních, nalézala obchodní správa u Bankovního výboru oporu a plné pochopení aktuálních potřeb, takže i při různosti názorů pro obsažné jich mnohdy výměně docíleno na konci vždy usnesení odpovídající povaze věci blahu celku. (...).“⁶¹³

Bankovní úřad ministerstva financí, ač pod vlivem ministra financí a i fiskální politiky, nikdy nesáhl k přímé inflaci a nevyužil vydání státovek ke krytí schodku státního rozpočtu a zajišťoval pružnost oběhiva prostřednictvím doplňování (diskontem) bankovek v oběhu dle potřeb hospodářství, a to bankovek obchodně krytých (tj. obchodních směnek) a ne státně krytých (tzv. finančních směnek sloužících ke krytí nenárodohospodářských výdajů).⁶¹⁴ A i když se původní prozatímní řešení protáhlo na

---

⁶¹² Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru konané dne 26. března 1926, AČNB, NBČ/25 – 8.

⁶¹³ Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru konané dne 26. března 1926, AČNB, NBČ/25 - 8, s. 7 - 8. Původně měl tento návrh obsahovat pouze zmocnění vlády zřídit cedulovou banku, ale nakonec se ministerská rada usnesla, aby tento návrh obsahoval podrobná ustanovení o cedulové bance včetně jejího statutu.

⁶¹⁴ Stát nevyužil přímé možnosti pomáhat si v době nutnosti doplnění příjmů tiskem nových bankovek, pokud měl stát finanční potřebu, obrátil se na Bankovní úřad, ten vydal pokladniční poukázky, ty pak banky u něj lombardovaly a tím se dostaly do oběhu hotové peníze a ty můžeme považovat za inflační, byť je chtěl stát použít produktivně na investice. Jednalo se tak o zakrytou, produktivní inflaci. Jen v roce

sedm let, své úkoly zdárně plnil až do zřízení akciové banky cedulové, Národní banky Československé, jež mohla na jeho činnost navázat a převzít řízení měnové politiky státu.

5.4. Zřízení Národní banky československé, její organizace a činnost

Již dne 13. prosince 1918 podal Národnímu shromáždění poslanec prof. dr. Cyril Horáček spolu s dalšími poslanci návrh zákona na zřízení československé národní banky⁶¹⁵, který ovšem nebyl realizován z důvodu své obecnosti. Obsahoval pouze obecný návrh, resp. úkol pro ministerstvo financí, aby podalo osnovu zákona, kterým by se zřídila československá národní banka, jako ústav veřejný, vylučující soukromý zisk s výhradním právem vydávat ve státě bankovky. Dále v lednu 1920 byl Národnímu shromáždění předložen návrh zákona, na základě kterého měla být zřízena emisní banka. Tento návrh zákona obsahoval pouhé čtyři paragrafy, k zřízení tak důležité instituce byla zákonná úprava v této podobě nedostatečná, a proto jej vláda dne 15. března 1920 odvolala ještě před jeho projednáním. Tento návrh také neřešil základní otázku, jaké má mít banka postavení, zda se má jednat o státní banku či na státu autonomní, akciovou.⁶¹⁶ Na toto téma již začátkem roku 1920 zorganizoval v tu dobu funkci ministra financí zastávající Kuneš Sonntág poradou předních ekonomů a odbornou anketu, aby byla tato základní otázka vyřešena. Zastánci státní banky zdůrazňovali především, že postoupením privilegia emitovat peníze se v podstatě stát vzdává části své suverenity a toto privilegium by měl mít ve svých rukou a to prostřednictvím právě státní banky. Výhodu státní emisní banky viděli i v tom, že právě státní banka je osvobozena od ziskových zájmů při rozhodování a je proto nestranná. Dále nepovažovali za správné, aby z emisního privilegia těžila soukromá instituce. Na druhé straně pak příznivci akciové banky se státní účastí argumentovali tím, že jen tato forma banky bude nezávislá na potřebách vlády a státního rozpočtu a že její bankovky naleznou větší důvěru lidí doma i v zahraničí. Dále zdůrazňovali výhodu akciové banky, kterou nevedou vládní úředníci, ale odborníci znalí oboru. JUDr. Karel Engliš se k této

---

1920 vydal bankovní úřad pro úvěrové potřeby státu státovek za celou miliardu.

⁶¹⁵ Sněmovní tisk č. 167, dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0167_00.htm.

⁶¹⁶ VENCOSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 39.

otázce vyjádřil ve své knize *Vybrané kapitoly z národního hospodářství*,⁶¹⁷ kde zastával názor, že cedulová správa se musí uskutečňovat centrálně, dále upozorňoval na skutečnost, že spojení emise bankovek se správou státu může vést k tomu, že stát bude řešit své příjmové či výdajové problémy tiskem peněz. Za klíčový považoval způsob, jakým je cedulová banka vedena, a proto by měl cedulový zákon obsahovat normativní pravidla, která zabezpečí správné plnění cedulové funkce a správu měny. Dále by měl mít stát vyhrazen podíl na zisku, který by byl úměrný stoupajícímu výnosu banky, aby se tak zamezilo ziskovému zájmu ve vedení banky. Postavení cedulových bank v ostatních státech a také jejich výhodami a nedostatky se podrobně věnoval Břetislav Palkovský ve své knize *Národní banka Československá a náprava měny*.⁶¹⁸

Za účelem podrobného vypracování osnovy zákona zřizujícího cedulovou banku bylo zvoleno redakční komitě s předsedou dr. Josefem Fořtem. Měnovou politiku měl dále prozatímně vést a řídit Bankovní úřad. Toto komitě do osnovy především zakotvilo zásadu, že měnovou jednotku určí měnový zákon a definitivní měna Československého státu bude založena na zlatém podkladu a cedulová banka bude zřízena a její činnost bude zahájena až v okamžiku, kdy to podmínky umožní. Komitě tak splnilo svůj úkol a vypracovalo osnovu zákona, jejíž konečné rozpracování následně provedlo ministerstvo financí ve spolupráci s Bankovním úřadem.⁶¹⁹

Vládní návrh zákona⁶²⁰ jako výsledek těchto porad a jednání byl Národním shromážděním předložen ke schválení dne 14. dubna 1920. Návrh zákona uvedl zpravodaj a poslanec za Československou stranu socialistickou Josef Svozil a i přes obsáhlou diskusi a pozměňovací návrhy byl nakonec přijat.⁶²¹

Proč ovšem nebyla cedulová banka tak dlouho zřízena, a proč bylo neustále její zřízení odsouváno? Na základě zákona o akciové bance cedulové⁶²² byla vláda zmocněna akciovou banku cedulovou zřídit, a to v době, kdy k tomu budou dány hospodářské předpoklady. Zřízení cedulové banky a tedy splnění hospodářských

---

⁶¹⁷ ENGLIŠ, K. *Vybrané kapitoly z národního hospodářství*. Praha: Státní nakladatelství, 1925. 200 s.

⁶¹⁸ PALKOVSKÝ, B. *Národní banka Československá a náprava měny*. Praha: Vesmír, 1925. s. 47 – 61.

⁶¹⁹ Srov. např. BAŽANTOVÁ, I. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 54 – 56; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. Praha: ČNB, 2008, s. 67 – 68.

⁶²⁰ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920.

⁶²¹ Stenoprotokoly ze 144. schůze Národního shromáždění konané dne 14. dubna 1920, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/144schuz/s144001.htm>

⁶²² Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920.

předpokladů bylo podmíněno především likvidací Rakousko-uherské banky, určením závazků republiky z mírových smluv a dosažením stability koruny po určitou dobu, aby pak mohla být pevně určena relace mezi korunou a novou měnovou jednotkou. Dále bylo třeba dosáhnout stability státního rozpočtu po určitou dobu a za pomoci dávky z majetku stáhnout z oběhu co nejvíce státovek, které nebyly kryty drahým kovem či soukromoprávně. Již v době vydání tohoto zákona byla kritizována jeho předčasnost (a tudíž i nerealizovatelnost), jelikož stabilizace měny nebyla dosažena. Dokonce JUDr. Alois Rašín před vydáním tohoto zákona byl názoru, že v současné době není možné cedulovou banku zřídit.⁶²³ Podobný názor zastávali i ostatní členové Bankovního výboru. Za předčasným vydáním tohoto zákona zřejmě stála snaha vůči cizině působit jako stát se stabilními měnovými poměry, jelikož se vláda snažila o sjednání dalšího zahraničního úvěru,⁶²⁴ jak vyplývá i z Protokolů o schůzi Bankovního výboru při ministerstvu financí, např. ze dne 25. října 1920.⁶²⁵ Ve vztahu k zahraničí se jako komplikovanou také ukázala otázka postavení Bankovního úřadu ministerstva financí, kdy se tento úřad celou dobu své existence musel vydatně snažit přesvědčit cizinu, že není pouhým oddělením, složkou ministerstva financí, ale nezávislým a jediným cedulovým ústavem ve státě.

Podíváme-li se na protokoly ze schůzí Bankovního výboru, tak v letech 1920 až 1924 nalezneme několik návrhů na zřízení cedulové banky, např. v roce 1923, kdy JUDr. Vilém Pospíšil navrhoval v souvislosti se smrtí JUDr. Aloise Rašína, aby se vyhlásila sbírka na akciový kapitál cedulové banky, ovšem tento návrh se ani na půdě Bankovního výboru nesešel s přijetím.⁶²⁶

Nutnost zřízení cedulové banky byla otevřena opět v roce 1924⁶²⁷ a na začátku roku 1925, a to především na schůzi komitétu Bankovního výboru, věnované zřízení cedulové banky (výsledkem bylo konstatování, že jednání ještě nejsou ukončena), dne

---

⁶²³ KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 3 a násl. Protokol o schůzi Bankovního výboru při ministerstvu financí ze dne 25. 10. 1920, AČNB, NBČ/1 - 22.

⁶²⁴ KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 3.

⁶²⁵ Protokol o schůzi Bankovního výboru při ministerstvu financí ze dne 25. 10. 1920, AČNB, NBČ/1 - 22, s. 11.

⁶²⁶ Viz Protokol o schůzi bankovního výboru při ministerstvu financí ze dne 26. 2. 1923, AČNB, NBČ/36 - 3 a příloha H. Podrobně se této otázce věnoval již zmíněný PhDr. J. Kunert ve svém článku „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926.

⁶²⁷ Srov. Protokol o schůzi bankovního výboru při ministerstvu financí, AČNB, NBČ/47 - 5, na této schůzi Bankovní výbor zmocnil komitét k určení doby definitivního zřízení.

19. ledna 1925 a řádné schůzi bankovního výboru dne 26. ledna 1925, kde nalézáme zhodnocení roku 1924, které bylo velmi kladné.⁶²⁸ Zlepšil se nejen stav peněžních ústavů ale též úvěrová situace, dále pokleslo množství peněz v oběhu (přibližně o miliardu korun), měna byla stabilizována (ovšem neustále probíhaly útoky na její stabilitu) a též bylo konstatováno, že koruna československá tak v tomto roce představuje jednu z nejpevnějších měn v Evropě. Rok 1924 tak pro Bankovní úřad skončil čistým ziskem 115,28.570,79 korun⁶²⁹ a začaly být splňovány předpoklady pro zřízení cedulové banky. Již v létě 1924 se této otázce začali věnovat i vedoucí političtí činitelé, především pak Augustin Novák a JUDr. Vilém Pospíšil a tato otázka se stala i předmětem zájmu denního tisku, např. článek v Národních listech ze dne 20. července 1924, v Právu lidu dne 15. srpna 1924 apod. Ovšem na půdě Bankovního výboru se setkáme pouze se shodou v otázce, že je nutné cedulovou banku ustavit.⁶³⁰ Předmětem jednání komitétu Bankovního výboru se následně stala otázka, zda spojovat zřízení cedulové banky se zřízením zlaté měny, a to na dvou schůzích v prosinci 1924, na kterých bylo následně rozhodnuto upustit od zřízení zlaté měny a pouze ustavit nezávisle na zlaté měně cedulovou banku.⁶³¹ Toto rozhodnutí ovšem musel schválit definitivně Bankovní výbor, ministerstvo financí a následně vláda, což se zkomplikovalo nejen nemocí předsedy vlády Antonína Švehly, ale i růstem světových cen obilí a domácí spekulace a ohrožení stability měny.⁶³² Ministr Jiří Stříbrný, jenž zastupoval nemocného předsedu vlády, se rozhodl pro vládní projev, který měl všechny uklidnit a jehož vypracováním pověřil Bankovní výbor poté, co koaliční strany schválily vznik cedulové banky. Návrh tohoto projevu, který vypracovali JUDr. Vilém Pospíšil a dr. Emil Roos, schválil Bankovní výbor dne 9. února 1925⁶³³ a Jiří Stříbrný

---

⁶²⁸ Viz Protokol o schůzi Bankovního výboru při ministerstvu financí ze dne 26. 1. 1925, AČNB, NBČ/32 – 1; KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 3 a násl.

⁶²⁹ Viz Protokol o schůzi Bankovního výboru při ministerstvu financí ze dne 26. 1. 1925, AČNB, NBČ/32 - 1.

⁶³⁰ Protokol o schůzi bankovního výboru při ministerstvu financí ze dne 26. 8. 1924, AČNB, NBČ/47 - 8, s. 14 – 15, podrobně viz KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 11.

⁶³¹ Protokol o schůzi komitétu Bankovního výboru ze dne 10. 12. 1924, AČNB, NBČ/99 - 48 a Protokol o schůzi komitétu Bankovního výboru ze dne 13. 12. 1924, AČNB, NBČ/99 - 49

⁶³² Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 9. 2. 1925, AČNB, NBČ/32 - 2, kde referent Augustin Novák upozorňoval na situaci na světovém trhu v důsledku obilní krize a zdůrazňoval nutnost čelit pověstem a uklidnit veřejnost.

⁶³³ Srov. Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 9. 2. 1925, AČNB, NBČ/32 - 2, na této schůzi ministr financí Bohdan Bečka vyslovil nutnost přijmout principiální stanoviska k zásadním

jej dne 11. února 1925 přednesl.⁶³⁴ V tomto projevu byly především stanoveny dvě základní zásady, a to zřízení cedulové banky na podkladě dnešní měnové jednotky a dále uložení povinnosti cedulové bance pečovat o stabilizaci kurzu měny na úrovni, která se vyvinula v posledních dvou letech.⁶³⁵ Zhodnocení vládního prohlášení přinesla řádná schůze Bankovního výboru dne 25. února 1925, na které bylo především zmíněno, že prohlášení přispělo k uklidnění situace a přineslo příznivý ohlas a kýžený výsledek. Navrhována byla mimořádná schůze, která měla být zaměřena na úpravu původního zákona o cedulové bance.⁶³⁶

Pozornost se následně, jak již bylo naznačeno, přesunula na vypracování novely původního zákona o cedulové bance, přičemž do prací byl zapojen Bankovní výbor i obchodní správa Bankovního úřadu ve spolupráci s ministerstvem financí. Konečné znění novely zákona bylo schváleno ze strany Bankovního výboru dne 27. února 1925, na jeho mimořádné schůzi.⁶³⁷ Do původního znění novely zasáhla jednání nejen již zmíněného Bankovního výboru, ale též Pětky a rozpočtového výboru a parlamentu byla novela předložena dne 1. dubna 1925.⁶³⁸ Dne 22. dubna 1925 ji po schválení poslanecké sněmovny na své schůzi schválil také senát, a to v nezměněné podobě,⁶³⁹ a dne 23. května ji podepsal prezident.⁶⁴⁰ Podrobně se jejímu obsahu budu věnovat v rámci podkapitoly o organizaci a činnosti Národní banky Československé.

Z výše uvedeného vyplývá, že teprve během roku 1925 převládl názor, že výše uvedené hospodářské předpoklady, jako podmínka zřízení cedulové banky, byly splněny. Umožnilo to především opuštění deflační politiky a přechod ke stabilizaci měny a rozhodnutí, že zřízení cedulové banky nebude spojeno se zřízením zlaté měny.

---

otázkám naší měny a též ke zřízení cedulové banky, přičemž zřízení banky považoval za nedokladné (s. 2).

⁶³⁴ Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 9. 2. 1925, AČNB, NBČ/32 - 2, s. 7, stenoprotokolyze 322. schůze Poslanecké sněmovny, konané dne 11. února 1925, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/322schuz/s322001.htm>.

⁶³⁵ Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 9. 2. 1925, AČNB, NBČ/32 - 2. Důvodem tohoto projevu bylo i to, že na zřízení cedulové banky tlačila cizina (hl. Anglie) a dále pověsti a spekulace, kterým se tak snažili zabránit.

⁶³⁶ Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 25. 2. 1925, AČNB, NBČ/32 - 3.

⁶³⁷ Protokol o mimořádné schůzi Bankovního výboru ze dne 27. 2. 1925, AČNB, NBČ/32 - 3.

⁶³⁸ Protokol o schůzi komitétu Bankovního výboru ze dne 23. 2. 1925, AČNB, NBČ/99 - 52; KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 14 – 17; stenoprotokoly ze 339. schůze Poslanecké sněmovny, konané dne 1. dubna 1925, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/339schuz/obsah.htm>.

⁶³⁹ Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 24. 4. 1925, AČNB, NBČ/32 - 6.

⁶⁴⁰ Protokol o řádné schůzi Bankovního výboru ze dne 26. 5. 1925, AČNB, NBČ/32 - 2.

Dne 24. dubna 1925 byl Bankovní výbor pověřen ze strany ministra financí (v tuto dobu tuto funkci zastával Bohdan Bečka) zřízením cedulové banky a 24. října 1925 byl pro přípravné práce na zřízení cedulové banky vytvořen nový orgán, označovaný jako „*Sbor, jež byl ministrem financí pověřen přípravnými pracemi pro zřízení cedulové banky*“.⁶⁴¹ Rozsáhlé diskuse vyvolala především otázka německé účasti na této bance, Bankovní výbor se shodl na zastoupení Němců jednou osobou v bankovní radě.⁶⁴² Otázka zastoupení jednotlivých hospodářských skupin naproti tomu nevyvolala žádné obsáhlejší diskuse a rozpory. Následně bylo přistoupeno k realizaci úpisu akcií, který proběhl na přelomu října a listopadu.⁶⁴³ Zpoždění úpisu oproti původnímu plánu vyvolalo především ukončení financování cukerní kampaně a dokončení dojednání úmluvy o válečném dluhu ČSR vůči USA a uzavření druhé československé zahraniční půjčky. Výzva k subskripci byla uveřejněna v Úředním listu Československé republiky dne 28. října 1925 a formou inzerátu i v denních listech a zároveň byly vytištěny prospekty informující o množství akcií, o termínu úpisu (ten byl stanoven na dobu od 2. do 7. listopadu 1925), dále o ceně akcií ve výši 100 dolarů za 1 kus akcie a o upisovacím místě (tím byl stanoven hlavní ústav a filiálky Bankovního úřadu).⁶⁴⁴ Úpisy se dělily na úpisy hromadné, zajišťované vybranými peněžními ústavy a hospodářskými institucemi, a úpisy přímé, přímo u Bankovního úřadu. Pobočné závody musely denně informovat Bankovní úřad o stavu úpisu a jeho průběhu, který ukázal, že úpis bude velice úspěšný a zájem byl více než trojnásobný. Následně bylo nutné stanovit repartiční klíč, při kterém se mělo vycházet z předpokladu, že je nutné uspokojit všechny zájemce, ale zároveň favorizovat žadatele o větší přiděl akcií, u kterých se dalo předpokládat, že budou mít zájem o aktivní účast na valné hromadě (tj. upisovatele 10 – 50 ks akcií). Pro nejvýznamnější politické činitele, kteří měli v důsledku tohoto klíče přijít o právo hlasovat na valné hromadě, byla učiněna výjimka.⁶⁴⁵ Na základě repartice

---

⁶⁴¹ Protokol o schůzi Bankovního výboru ze dne 24. 4. 1925, AČNB, NBČ/32 - 6, s. 12; Protokol o schůzi Bankovního výboru ze dne 24. 10. 1925, AČNB, NBČ/25 - 3, s. 11. Podrobně viz KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 21 a n.

⁶⁴² Protokol o poradě členů Bankovního výboru při ministerstvu financí ze dne 11. května 1925, AČNB, NBČ/103 - 2, s. 2.

⁶⁴³ Protokol o schůzi Bankovního výboru ze dne 26. listopadu 1925, AČNB, NBČ/25 - 4; Protokol o poradě Sboru, jež byl ministrem financí pověřen přípravnými pracemi pro zřízení NBČ ze dne 21. listopadu 1925, AČNB, NBČ/103 - 4, s. 5 – 6. Podrobně viz KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřizování Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 21 a n.

⁶⁴⁴ Protokol o schůzi Bankovního výboru ze dne 26. listopadu 1925, AČNB, NBČ/25 - 4, příloha Q a P.

⁶⁴⁵ Protokol o poradě Sboru, jež byl ministrem financí pověřen přípravnými pracemi pro zřízení NBČ ze

akcií následně byly akcie číselně označeny a již na počátku prosince 1925 se s akciemi začalo obchodovat na Pražské burze pro zboží a cenné papíry.⁶⁴⁶

Původně bylo předpokládáno, že se ustavující valná hromada svolá již v druhé polovině roku 1925, ale termín jejího svolání se neustále posouval především z důvodu nutnosti vyřešení pohledávek Bankovního úřadu za sanovanými bankami. Funkcionáři budoucí banky byli jmenováni v lednu 1926, guvernér JUDr. Vilém Pospíšil vybraný vládou přísahu prezidentu republiky složil dne 27. ledna 1926.⁶⁴⁷ Termín pro konání ustavující valné hromady byl opět posunut na 14. března a následně až na 21. března 1926, se ustavující schůze konečně konala, a to ve Smetanově síni v Obecním domě, přičemž schůzi zahájil úvodní řečí JUDr. Karel Engliš⁶⁴⁸ - cituji: „*Pane guvernére, odevzdávám do rukou Národní banky Československé nevzácnější náš klenot, korunu československou, která je atributem naší svobody a samostatnosti(...)*“.⁶⁴⁹ Následovaly další projevy a volba členů statutárních orgánů banky (bankovní rady a revidujícího výboru).⁶⁵⁰ Bankovní rada se poprvé sešla na své jednání dne 1. dubna 1926.

Akciová cedulová banka, nazvaná Národní banka československá, vznikla na základě vyhlášky ministra financí č. 43⁶⁵¹ ze dne 1. dubna 1926 a článku X. novely bankovního zákona⁶⁵² a svoji činnost zahájila 1. dubna 1926. Zároveň byla v tento den ukončena činnost Bankovního úřadu ministerstva financí, v jehož práva a závazky banka kde dni 1. ledna 1926, tj. zpětně, vstoupila.⁶⁵³ Konečnou úpravu závazků a práv

---

dne 21. listopadu 1925, AČNB, NBČ/103 - 4, s. 5 – 6. Podrobně viz KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřízení Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 21 a n. Co se týče národnosti, tak klíč byl zde stanoven pro občany německé národnosti na 15% (později sníženo na necelých 14%).

⁶⁴⁶ Protokol o poradě Sboru, jež byl ministrem financí pověřen přípravnými pracemi pro zřízení NBČ ze dne 25. 2. 1926 a 13. 3. 1926, AČNB, NBČ/103 - 8 a 9; Podrobně viz KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřízení Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, s. 21 a n.

⁶⁴⁷ Tamtéž.

⁶⁴⁸ Protokol o poradě Sboru, jež byl ministrem financí pověřen přípravnými pracemi pro zřízení NBČ ze dne 25. 2. 1926 a 13. 3. 1926, AČNB, NBČ/103 - 8 a 9, s. 1.

⁶⁴⁹ Citace Zpráva o ustavující valné hromadě Národní banky Československé ze dne 21. března 1926, AČNB, NBČ/151 - 1, s. 11.

⁶⁵⁰ Podrobné informace o průběhu ustavující valné hromady nalezneme zpracované na stránkách Archivu ČNB:

http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/narodni_banky_cestkoslovenska/ustavujici_valna_hromada_narodni_banky_cestkoslovenske.html

⁶⁵¹ Vyhláška ministra financí č. 43/1926, o zahájení činnosti Národní banky Československé, ze dne 1. dubna 1926.

⁶⁵² Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 23. dubna 1925.

⁶⁵³ NOVOTNÝ, J. Národní banka Československá při tvorbě měnové politiky státu v meziválečném období. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník

vzniklých mezi vládou a Národní bankou Československou jejím zřízením, včetně převzetí veškerého majetku Bankovního úřadu, pak přinesla Úmluva mezi vládou a bankou ze dne 2. února 1927.⁶⁵⁴ Na základě této úmluvy bylo provedeno vyúčtování ke dni 31. prosince 1925 a zároveň přezkoumání tohoto vyúčtování zvláštní komisí složenou ze zástupců ministerstva financí i Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu. Zároveň se v této úmluvě stát zavázal převzít na sebe státní dluh, který dle výkazu ke dni 31. prosince 1925 činil 5,085 miliard korun (do konce roku 1936 se jej podařilo snížit na 2,021 miliardy korun, definitivně byl zlikvidován v roce 1938 přeměnou bankovek v hodnotě 100 korun na státní dluh⁶⁵⁵) a tvořily jej státní dluhy vydané náhradou za okolované bankovky, dále pak žirové účty a pokladniční poukázky, které byly převzaty od Rakousko-uherské banky. Na tento dluh vláda vystavila bance dlužní úpis. Banka se zavázala plnit své povinnosti co nejsvědomitěji, hlavně udržovat poměr koruny k plnohodnotným cizím měnám na úrovni posledních dvou let (tj. na úrovni 100 korun = 2,90 – 3,03 amerických dolarů).⁶⁵⁶

Novela bankovního zákona č. 102 ze dne 23. dubna 1925 obsahovala 28 článků, které změnila některá ustanovení původního zákona akciové cedulové bance. Tato novela především uložila vládě, aby zřídila Národní banku československou a ve svém čl. X stanovila: *„Jakmile zahájí banka činnost, přestane působiti Bankovní úřad ministerstva financí. O tom, kdy banka zahájí činnost, dohodne se ministr financí s bankovní radou a vydá úřední vyhlášku ve Sbírce zákonů a nařízení.“* Novela dále omezila emisní výsadu banky z původních 20 let na 15, nově určila akciový kapitál na 12 miliónů zlatých amerických dolarů (s možností zvýšení až na 15 miliónů) a převod

---

z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 69 – 75; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 56 – 57. Postavení, organizaci a činnosti Národní banky se též zabývala publikace KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 67 – 78. v Podrobně o Bankovním úřadu a Národní bance čsl. též v HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek II (I – O). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 764 – 777.

⁶⁵⁴ Dohody a smlouvy, Úmluva mezi vládou Československé republiky a Národní bankou Československou o vyúčtování a z něho plynoucí úpravě práv a závazků, AČNB, NBČ/235 - 1, s. 1 – 6; Výroční zpráva Národní banky Československé za rok 1926, Praha 1927, s. 5 – 7; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 57.

⁶⁵⁵ http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/obdobi_zlate_meny/menova_politika_30_let.html

⁶⁵⁶ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 22 – 23; KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932, s. 48 – 49.

akcií rubopisem byl navázán na souhlas bankovní rady. Dále se novela dotkla členů bankovní rady, rozšířila úkoly banky, zmírnila vliv vlády a ministra financí na věci personální a rozhodování valné hromady a dále výslovně stanovila, že držitelé akcií mohou být i právnické osoby – pojišťovny, spořitelny, zemské peněžní ústavy apod. Důležitou změnou byla možnost kooptace desátého člena bankovní rady bankovní radou a pro tohoto kooptovaného člena pak neplatila omezení týkající se státní příslušnosti. Otázka možnosti účasti ciziny na akciovém kapitálu byla předmětem rozsáhlých jednání komitétu Bankovního výboru, např. dne 13. prosince 1924.⁶⁵⁷

Mezi cíle a úkoly Národní banky dle § 5 zákona o akciové bance cedulové především⁶⁵⁸ patřilo: péče o oběh platidel, včetně starosti o mincovní oběh a státovkový oběh (a i jejich stahování), vedení státních účtů, poskytování úvěru obchodu, průmyslu a zemědělství, dále měla povinnost založit a vést celostátní registr obchodních úvěrů (za tímto účelem mohla od kohokoliv vyžadovat zprávy a doklady), dále jí příslušela péče o organizaci a soustředování státních příjmů a hotovostí. Banka byla dále povinna, jak již bylo uvedeno v předchozím výkladu, udržovat kurs měnové jednotky na zahraničních trzích, a to na úrovni, kterou měla jednotka k plnohodnotným zlatým měnám v posledních dvou letech před zřízením Národní banky, tj. v letech 1924 a 1925 v rozmezí kurzu 2,90 až 3,03 amerického dolaru za 100 korun na burze v New Yorku.⁶⁵⁹ Tuto povinnost bance stanovila novela zákona o akciové bance cedulové⁶⁶⁰ ve svém čl. III. Co se týče měny, tak původní znění § 26 zákona⁶⁶¹ stanovil 35% kovovou úhradu, ale novela⁶⁶² jej ve svém čl. VII snížila na 20% celkového oběhu bankovek, přičemž se tato kovová úhrada měla každých 15 let zvyšovat o 1%. § 15 ponechal zavedení směny

---

⁶⁵⁷ Viz Protokol o schůzi komitétu Bankovního výboru ze dne 13. 12. 1924, AČNB, NBČ/99 - 49, s. 11. KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 22 – 23; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 20; NOVOTNÝ, J. Národní banka Československá při tvorbě měnové politiky státu v meziválečném období. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 69.

⁶⁵⁸ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁵⁹ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnosti: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 61 – 66.

⁶⁶⁰ Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 23. dubna 1925.

⁶⁶¹ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920.

⁶⁶² Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 23. dubna 1925.

bankovek za měnový kov a určení doby této směny zvláštnímu zákonu a v § 30 pak byl zakotven nepřímý kontingent, tj. v případě, že by se zhoršila předepsaná úhrada, měla být banka po dobu zhoršení povinna platit státní daň bankovkou z rozdílu mezi skutečným a nejvýše přípustným oběhem bankovek. Ustanovení § 121 – § 130 pak upravovaly obchody banky, které byla banka oprávněna provozovat, tj. eskontovat směnky, cenné papíry a kupony, půjčovat na ruční zástavy, přijímat vklady na poukázky neb jiná potvrzení a vklady na žirové účty, obstarávat inkaso směnek, šeků, poukázek, cenných papírů, spořitelních knížek apod., být úpisovnou pro státní půjčky i pro jiné cenné papíry, provádět komisionářské koupě a prodeje cenných papírů a mincí, prodávat a kupovat směnky a šeky na zahraniční místa, sjednávat nebo kupovat pohledávky v cizině a obstarávat inkaso a výplaty v cizině, kupovat a prodávat cizozemské a obchodní zlaté a stříbrné mince a cizozemská papírová platidla, kupovat a prodávat zlato a stříbro nemincované apod. Oproti Rakousko-Uherské bance chybělo oprávnění k hypotéčnímu obchodování. Součástí zákona o akciové bance cedulové byly i stanovy této banky, které mohly být měněny pouze zákonem.⁶⁶³

Podle tohoto zákona měla banka povahu veřejného, úvěrní obchody provozujícího ústavu a nebylo-li stanoveno v zákoně jinak, řídila se pravidly platnými pro akciové společnosti. Dále tato banka též spolupracovala s cedulovými ústavy ostatních světových zemí a i s Bankou pro mezinárodní platby (Bank for International Settlements, BIS), která byla založena dne 17. května 1930 se sídlem v Basileji ve Švýcarsku s cílem udržovat stabilitu kursu jednotlivých evropských měn. Národní banka československá byla jedním ze zakládajících členů.⁶⁶⁴

Dále mezi její úkoly patřilo i potírání falšování peněz, tzv. penězokazectví. V této oblasti se jejímu guvernérovi JUDr. Vilému Pospíšilovi povedlo tento problém přenést na mezinárodní úroveň a předsedal i mezinárodní konferenci, jejímž výsledkem byla Úmluva o potírání penězokazectví (publikovaná pod č. 15/1932 Sb. z. a n.⁶⁶⁵), ve které se státy mimo jiné zavázaly vzájemně se informovat o výskytu cizozemských padělků, zřídit na svém území speciální ústřednu pro boj s padělkem, vzájemně si vyměňovat vzory peněz a stíhat stejným způsobem padělání vlastních i cizozemských

---

⁶⁶³ Viz zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁶⁴ Podrobněji - https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/mezinarodni_vztahy/bis/

⁶⁶⁵ Úmluva o potírání penězokazectví, ze dne 11. prosince 1931, publikovaná pod č. 15/1932 Sb. z. a n.

peněž.⁶⁶⁶

Dále tato banka fungovala jako poradní a konzultativní orgán vlády a jejích orgánů a také jako arbitr při střetu zájmů některých státních institucí. Též se podílela na založení některých orgánů (např. Poradního sboru ve věcech peněžnictví).⁶⁶⁷

*„Hlavní metodou řízení peněžního oběhu bylo poskytování emisních úvěrů. Tyto úvěry představovaly tzv. obchodní krytí oběživa, jehož podstatou byl eskont, resp. eskont kvalitních obchodních směnek, tedy směnek, které vznikaly ze skutečných obchodů a měly splatnost nejvýše do tří měsíců. Mimoto emisní úvěry mohly být poskytovány na základě lombardu směnek a krátkodobých cenných papírů.“*⁶⁶⁸ Banka tedy poskytovala obchodu a výrobě pouze úvěr krátkodobý, aby bankovky, které poskytnutým úvěrem přijdou do oběhu, nezůstaly trvale v oběhu a nerozmnožily množství peněz a neovlivnily tak negativně ceny. Množství peněz a oběh bankovek Národní banka regulovala úvěrovými sazbami, eskontní a lombardní sazbou, přičemž pokud výroba a obchod stagnoval, snažila se jej oživit snížením těchto sazeb a naopak. Ve třicátých letech, kdy byl zúžen oběh obchodních směnek, se zvyšování či snižování těchto sazeb (tzv. diskontní politika) stalo hlavním emisním nástrojem Národní banky. V této diskontní politice se střetávaly dva hlavní názory, a to JUDr. Karla Engliš⁶⁶⁹, který prosazoval politiku „neutrálních peněz“, tj. aby Národní banka svojí politikou usilovala pouze o stabilní kupní sílu koruny a nepodporovala úvěrovou emisí a kurzem koruny rozpočtové či jiné vládní zájmy, a Josefa Macka, který stál v opozici k uvedeným názorům JUDr. Karla Engliš⁶⁷⁰ a prosazoval (i pod vlivem keynesiánské teorie) takovou emisní politiku Národní banky, která by pomáhala překonat světovou hospodářskou krizi a její následky.⁶⁷⁰ Banka nebyla oprávněna poskytovat úvěr státu, jelikož § 128 zakázal každé přímé i nepřímé poskytování úvěru státu, s výjimkou případů uvedených v § 129 a § 135.⁶⁷¹ Peněžním ústavům poskytovala banka tzv. „*podatelský úvěr eskontní*“ a dále lombard cenných papírů. Národní banka též evidovala obchodní úvěry

---

⁶⁶⁶ KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 77 – 78.

⁶⁶⁷ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 273 - 4.

⁶⁶⁸ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 224.

⁶⁶⁹ Své názory dr. Engliš prezentuje v několika svých dílech, např. v díle Finanční věda: nástin teorie hospodářství veřejných svazků. Praha: Fr. Borový, 1929

⁶⁷⁰ Josef Macek své názory uvádí např. ve svém díle Cesta z krize. Praha: Jan Laichter, 1936.

⁶⁷¹ PEROUTKA, F. – TOMÁŠEK, J. Oběh bankovek a politika úvěrová. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 202 – 204.

dle § 33 zákona o akciové bance cedulové, k čemuž byla zmocněna vyžadovat si od kohokoliv podklady a zprávy (sankce za nesplnění této povinnosti přinesl teprve bankovní zákon č. 54/1932 Sb. z. a n.⁶⁷²). Podrobná ustanovení k této otázce přineslo vládní nařízení č. 109/1936 Sb. z. a n.⁶⁷³ ze dne 24. dubna 1936, na základě kterého byla zřízena evidence obchodních úvěrů (přípravy jejího zřízení byly konány již od roku 1934 za součinnosti s Poradním sborem ve věcech peněžnictví) a to ke dni 30. června 1936.⁶⁷⁴

Orgány banky byly upraveny v § 71 a násl. zákona o akciové bance cedulové⁶⁷⁵, který jako vedoucí správní orgány banky uváděl: valnou hromadu akcionářů, bankovní radu (tvořenou guvernérem a devíti členy bankovní rady, ze kterých jich šest volila valná hromada na dobu šesti let a tři jmenoval prezident na návrh vlády též na dobu šesti let) a pětičlenný revidující výbor, prostřednictvím kterého akcionáři kontrolovali činnost banky. Každému volenému členovi bankovní rady trvala jeho funkce jeden rok, v prvních pěti letech o ukončení funkce rozhodoval los a poté již každý rok skončila funkce jednomu ze členů. Jmenování členové bankovní rady mohli být prezidentem na návrh vlády odvoláni, ale jejich členství „nerotovalo“ jako u volených členů. Zákon⁶⁷⁶ dále upravoval způsob ustavení těchto orgánů, a to v § 72 – § 77, přičemž § 76 upravoval situaci, kdy předčasně někdo odstoupil (nový člen se volil jen na dobu, na kterou byl volen člen odstupující). Bankovní rada se dále dělila na tři stálé odbory: odbor valutový a devizový, odbor úvěrní a odbor administrativní včetně tiskárny bankovek, při čemž každý odbor se skládal z úředníků a z jednoho jmenovaného a dvou

---

⁶⁷² Zákon č. 54/1932 Sb. z. a n., kterým jednak doplňují se a mění zákony: ze dne 9. října 1924, č. 237 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 10. října 1924, č. 238 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, a ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, jednak upravují se některé poměry peněžních ústavů a jiných peněžních podniků a akciových společností, ze dne 21. dubna 1932.

⁶⁷³ Vládní nařízení č. 109/1936 Sb. z. a n., kterým se vydávají k provedení § 33 zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, podrobné předpisy o evidenci obchodních úvěrů a doplňuje se vládní nařízení ze dne 2. července 1931, č. 114 Sb. z. a n., o doručování vyhlášek v konkursním a vyrovnacím řízení a o uveřejňování jich v Úředním oznamovateli, ze dne 24. dubna 1936

⁶⁷⁴ Podrobně úvěrovou politiku Národní banky, především pak eskont a lombard, úvěry, peněžní trh zpracovala následující stať: PEROUTKA, F. – TOMÁŠEK, J. Oběh bankovek a politika úvěrová. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 205 – 261; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníhonictví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 224 – 225.

⁶⁷⁵ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁷⁶ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

volených členů rady na základě rozdělení guvernérem, který také pro každý odbor jmenoval předsedu. Guvernér, jmenovaný prezidentem na návrh vlády na dobu 5 let, a to i opakovaně, společně s předsedy těchto odborů vytvářeli tzv. užší výbor, jako výkonnou složku (orgán) bankovní rady. Odbory a užší výbor se měly scházet jednou za týden, bankovní rada pak jednou měsíčně. Usnesení nejvyšších orgánů banky (užšího výboru, odborů, bankovní rady i revidujícího výboru) ke své platnosti potřebovala schválení guvernéra a jeho podpis. Z šesti volených členů bankovní rady prezident jmenoval také náměstka guvernéra. Oprávnění bankovní rady byla vyjmenována v § 87 zákona⁶⁷⁷, rada především spravovala jmění banky, kontrolovala a vedla všechny obchody banky, prováděla měnovou politiku apod. Bankovní rada byla vedoucím správním orgánem zastupujícím Národní banku ve všech jejích jednáních, včetně a hlavně v jednáních s vládou. Novela bankovního zákona⁶⁷⁸ umožnila, aby členové bankovní rady většinou svých hlasů a se souhlasem guvernéra kooptovali dalšího (desátého) člena, který nemusel splňovat podmínky stanovené pro členy bankovní rady, a to na funkční období dvou let.⁶⁷⁹ Za Národní banku se pod označení její firmy podepisoval guvernér nebo jeho zástupce, dále jeden člen bankovní rady a vrchní ředitel banky či jeho zástupce.⁶⁸⁰

Revidující výbor, jako nejvyšší kontrolní orgán banky, byl upraven v § 75. Jeho členy volila valná hromada na dobu pěti let, přičemž podobně jako u volených členů bankovní rady každý rok skončila funkce jednomu členovi, v prvních čtyřech letech o ukončení funkce rozhodoval los. Podmínkou členství bylo vlastnictví 10 akcií této banky, a to po celou dobu výkonu své funkce. Guvernér měl opět pravomoc jmenovat předsedu tohoto výboru. Výbor byl oprávněn požádat o svolání schůze bankovní rady, činit rozklady proti rozhodnutí rady, svolávat mimořádnou valnou hromadu a v případě

---

⁶⁷⁷ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁷⁸ Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 23. dubna 1925.

⁶⁷⁹ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 56 – 57, 65; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 20 – 21; DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 64 - 71.

⁶⁸⁰ DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 69.

neshody předložit věc valné hromadě k rozhodnutí. Dále měl povinnost přezkoumávat závěrečné účty banky, účet ztrát a zisku a rozvalu banky a následně o výsledcích svého přezkumu podávat zprávu valné hromadě.⁶⁸¹

Členem těchto orgánů, jakož i guvernérem, mohl být podle § 79 zákona⁶⁸² pouze státní příslušník Československé republiky za podmínky vlastnictví určitého počtu akcií Národní banky. Až do roku 1938 bankovní radu tvořili čeští zástupci, pouze jeden člen byl slovenské národnosti a neoficiálně německou menšinu zastupoval H. Rignhoffer. Za výkon jejich funkcí jim nenáležel plat, ale valnou hromadou stanovené náhrady (valná hromada je určovala vždy na dobu tří let). Dále byli členové orgánů odpovědní za to, že svoji funkci budou vykonávat řádně, ale za závazky banky osobně neručili. Zákon⁶⁸³ též v § 81 stanovil pro členy bankovní rady a revidujícího výboru zákaz být současně členy zákonodárných sborů, či působit ve statutárních orgánech komerčních finančních ústavů a také zakazoval být v zaměstnaneckém či obdobném poměru k těmto ústavům. Zákon neuložil členům orgánů banky slib mlčenlivosti, pouze banka jako právnická osoba měla úzce formulované bankovní tajemství v § 68 zákona⁶⁸⁴. Při nástupu do své funkce skládali členové těchto orgánů slib, že budou řádně vykonávat své povinnosti, přičemž guvernér skládal tento slib do rukou prezidenta republiky a členové bankovní rady a revidujícího výboru pak do rukou guvernéra banky.⁶⁸⁵

Podívejme se nyní na úpravu valné hromady (viz ustanovení § 103 – § 120 zákona o akciové bance cedulové)⁶⁸⁶ a s tím související práva akcionářů. Právo účasti na valné hromadě bylo přiznáno pouze akcionáři s minimálně deseti akciemi, dále za podmínky občanství Československé republiky (s výjimkou pro kooptovaného člena

---

⁶⁸¹ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 57; DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 68 – 71.

⁶⁸² Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁸³ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁸⁴ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁸⁵ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 57 – 58; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státopvky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 20.

⁶⁸⁶ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

bankovní rady) se zachovanými plnými právy občanskými a dále za podmínky, že byl akcionář zapsán v knize akcionářů nejméně devadesát dnů před konáním valné hromady. Z účasti byl vyloučen ten, na jehož majetek byl prohlášen konkurz. K usnášeníschopnosti valné hromady bylo zapotřebí minimálně čtyřicet oprávněných účastníků (nebyl-li tento počet splněn do 1 hodiny od zahájení, odročovalo se jednání na čtrnáct dnů a poté již nebyla tato usnášeníschopnost nutná, ovšem byla zde podmínka uveřejnění zprávy o odročení jednání). Rozhodovala prostá většina hlasů, kvalifikovaná dvoutřetinová většina byla nutná v případě hlasování o likvidaci banky či změně stanov. Předseda hlasoval pouze při rovnosti hlasů. K platnosti usnesení valné hromady bylo nutné schválení ministra financí, s výjimkou usnesení týkajících se voleb do správních orgánů Národní banky a dále usnesení, která obsahovala změny zákona o cedulové bance, jelikož k této změně bylo nutné zákonné provedení. Za stát na valné hromadě vystupoval zmocněnec, kterého pověřil ministr financí. Každý akcionář měl pouze jeden hlas a nemohl být zastoupen, musel se účastnit jednání valné hromady osobně. Valné hromadě předsedal guvernér nebo jeho náměstek (v případě, že ani jeden z nich nemohl, mohl valné hromadě předsedat guvernérem stanovený člen bankovní rady). Na valné hromadě probíhala tajná volba členů rady a revidujícího výboru a výsledky těchto voleb schvalovala vláda. Valná hromada měla dále právo vydávat usnesení, které schvaloval ministr financí, rozhodovala o snížení nebo zvýšení akciového kapitálu (následně musel s touto úpravou souhlasit ministr financí a musela být promítnuta do zákona), o návrzích na změnu stanov (změna stanov ovšem musela být provedena zákonem) apod. Zákon⁶⁸⁷ také stanovil, že řádná valná hromada se má scházet nejpozději do konce února daného roku a dále bylo možné kdykoliv, bylo-li toho třeba, konat mimořádnou valnou hromadu. Povinnost svolat mimořádnou valnou hromadu byla stanovena pro případ, že klesl počet volených členů bankovní rady pod 4 členy anebo pokud počet členů revidujícího výboru klesl pod počet 3 členů. Dále bylo možné svolat mimořádnou valnou hromadu, požádalo-li o to alespoň 50 k účasti na valné hromadě oprávněných akcionářů anebo na žádost revidujícího výboru. Valná hromada byla svolávána bankovní radou prostřednictvím vyhlášky v úředních (nebo i v jiných denních) listech ve lhůtě nejméně měsíc před jejím konáním. Na rozdíl od běžných

---

⁶⁸⁷ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

akciových společností, nerozhodovala valná hromada o rozdělení čistého zisku, jelikož tuto otázku upravoval zákon. Akcionáři měli nárok na vyplacení 4% dividendy z čistého zisku dle původního znění § 132. Novelou ovšem byla tato nejnižší přípustná výše dividendy na jednu akcii zvýšena na 6%⁶⁸⁸. Případná ztráta měla být hrazena z rezervního fondu.⁶⁸⁹

Dále zákon⁶⁹⁰ v § 97, § 98 a § 99 upravoval vládní dozor nad touto bankou, který vykonával vládní komisař jmenovaný vládou a obdařený přesně určenými pravomocemi. Zúčastňoval se jednání bankovní rady, sledoval zachování zákonů, byl ze zákona povinen protestovat proti usnesením orgánů banky, která by odporovala zákonům, stanovám nebo zájmům státu. Pokud to udělal, věc byla pozastavena a měla rozhodnout bankovní rada v případě, že šlo o usnesení revidujícího výboru nebo užšího výboru, anebo vláda, šlo-li o usnesení valné hromady nebo bankovní rady. Pokud spor přetrvával, měl být ustaven pětičlenný zvláštní rozhodčí soud, přičemž vláda a banka kooptovaly po dvou členech a ti si pak zvolili předsedu. Za celou dobu činnosti banky k žádnému sporu nedošlo.⁶⁹¹ Vláda zároveň jmenovala i zástupce komisaře. Komisař i jeho zástupce pocházeli z řad úředníků ministerstva financí. Vládní komisař byl oprávněn se účastnit všech jednání orgánů Národní banky s hlasem poradním, byl oprávněn být přítomen při ničení bankovek, které byly staženy z oběhu a také si vyžádat od orgánů banky jakékoliv doklady. Dále určoval den, kdy se měla provést podrobná revize výkazů o oběhu bankovek a dále úhradách, které se nacházely v pokladně banky. Zpravidla se tato revize konala jednou za rok, ale vždy se musela konat v případě, že se změnilo obsazení postu guvernéra, vrchního ředitele či vládního komisaře.⁶⁹²

---

⁶⁸⁸ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁸⁹ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 58; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 42; DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 66; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 270.

⁶⁹⁰ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁹¹ DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 62 a násl.

⁶⁹² DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 62.

Guvernér byl jmenován na dobu pěti let prezidentem republiky na návrh vlády, takže určitý vliv na vedení banky vláda i prezident měli. Guvernér se ovšem nezúčastňoval jednání vlády, Národnímu shromáždění také nepodával žádné zprávy o činnosti banky, ale naopak Národní shromáždění mělo právo určovat zlatý obsah koruny, určovat normy devizové vázanosti a pravidla zlatého krytí. Závěrečné účty guvernér předkládal ke schválení nejen valné hromadě, ale také Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu.⁶⁹³

Určitá kontrolní funkce byla svěřena i censorům (jejich postavení bylo upraveno v § 95 a § 96 zákona⁶⁹⁴), kteří byli jmenováni bankovní radou na 6 let pro obvod působnosti každé pobočky banky a kteří byli oprávněni posuzovat směnky předložené eskontu. Jejich další funkcí bylo zprostředkování styku bankovních obvodů s bankovní radou, které tlumočili přání a potřeby svých bankovních obvodů. Měly být jmenovány osoby, které dobře znaly místní poměry. Výkon funkce byl čestný.⁶⁹⁵

Dále zákon⁶⁹⁶ v § 37 upravoval informační povinnost banky v podobě výkazu o stavu aktiv a pasiv, která byla banka povinna 7., 15., 23. a posledního dne každého měsíce dávat ministerstvu financí a uveřejňovat v úředním listě a vyvěšovat v úřadovně banky. Banka též předkládala Nejvyššímu účetnímu a kontrolnímu úřadu své závěrečné účty.⁶⁹⁷

Obchodní správu banky (upravena v § 100, §101 a § 102 zákona⁶⁹⁸) mělo na starost ředitelství v čele s vrchním ředitelem a jeho náměstký (jejich počet nesměl

---

⁶⁹³ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 58 – 60; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státočky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 20 – 21; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 271.

⁶⁹⁴ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁹⁵ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 58 – 60; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státočky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 20 – 21; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 271.

⁶⁹⁶ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁶⁹⁷ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 58 – 60; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státočky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 20 – 21; DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 73; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 271.

⁶⁹⁸ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

překročit počet 6 a měl se řídit potřebou). Vrchní ředitel především inicioval návrhy na úpravu diskontní sazby, ať už se jednalo o její zvýšení či snížení, dále řídil činnost banky a její administrativy a také za tuto administrativu odpovídal. Obchodní správa vykonávala usnesení bankovní rady, podávala bankovní radě zprávy o činnosti banky a měla též právo podávat iniciativní návrhy.

Územní působnost banky zahrnovala celé území státu. Národní banka sídlila v Praze v Schebkově paláci v Bredovské ulici č. 396 (dnes ulice Politických vězňů), kde bylo také její ústředí, hlavní ústav. V čele ústředí stálo prezidium, pod které spadalo především kontrolní oddělení a 5 odborů (ústřední účtárna tvořila pátý odbor) a dále studijní oddělení, jež mělo na starosti především shromažďování hospodářských údajů nejen tuzemska, ale i ze zahraničí, dále informativní a zpravodajskou službu, vědecké zkoumání hospodářských jevů a problémů, styk s peněžními ústavy, úřady a dalšími institucemi při náplni své práce, účast na konferencích apod. Dále vedlo vlastní knihovnu a archiv. Po roce 1931 mu přibyla další mimořádná působnost, a to spolu s ostatními úřady úprava platebního a obchodně-politického styku Československa se zahraničím.⁶⁹⁹ Pod ústředí spadalo 34 filiálek, jež sídlily ve významnějších městech, a 134 poboček dle stavu v roce 1936,⁷⁰⁰ přičemž 6 filiálek a 22 poboček působilo na území Slovenska. Pouze 7,79% z celkového počtu zaměstnanců ke dni 15. ledna 1938 tvořili zaměstnanci slovenské národnosti a při ústředí v Praze nezastávali žádné významnější pozice.⁷⁰¹ Poměr zaměstnanců k Národní bance upravoval *Služební a disciplinární řád pro zaměstnance Národní banky Československé*, který byl vydán teprve 24. května 1935 a 24. dubna 1936.⁷⁰²

---

⁶⁹⁹ HORNA, M. Studijní oddělení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 104 – 109; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 272.

⁷⁰⁰ HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, stávkovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 21; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 272; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 42; DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 74 – 79; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 71.

⁷⁰¹ CHUDJÁK, F. Pokusy o reorganizáciu Národnej banky Československej. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 333 - 334.

⁷⁰² DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 62; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 271.

Podívejme se nyní na personální obsazení nejvyšších orgánů Národní banky. Funkci guvernéra nejprve v roce 1926 obsadil již zmíněný JUDr. Vilém Pospíšil, který ovšem dne 16. února 1934 rezignoval (z důvodu nesouhlasu s vládou přijatým řešením krize devalvací koruny, které navrhoval mimo jiné JUDr. Karel Engliš) a v jeho funkci jej dne 23. února 1934 po jmenování prezidentem vystřídal JUDr. Karel Engliš.⁷⁰³ Podíváme-li se na bankovní radu tak oproti Bankovnímu výboru Bankovního úřadu při Ministerstvu financí zde došlo k větší fluktuaci členů, a proto si nyní uvedme pouze členy bankovní rady zvolené na ustavující valné hromadě dne 21. března 1926 a dále členy, kteří byli jmenováni na návrh vlády prezidentem republiky do první bankovní rady. Zvoleni byli: JUDr. Hanuš Ringhoffer, Robert Madelík, JUDr. Ladislav František Dvořák, prof. Alois Vlk, Ing. Vladislav Brdlík (jenž byl následně jmenován prezidentem náměstkem guvernéra), JUDr. František Hodáč a jmenováni byli: JUDr. Emil Roos, Ladislav Smělý a Emil Lustig. Na základě kooptace se desátým členem bankovní rady stal již zmíněný Dr. L'udovít Medvecký, kterému byl svěřen výkon dozoru nad činností filiálky Národní banky v Bratislavě. Vládním komisařem byl jmenován JUDr. Bohumil Vlasák, kterého dne 4. července 1934 nahradil JUDr. Josef Kalfus. Původními členy revidujícího výboru se po vzniku Národní banky Československé stali Antonín Marek, František Wenzl, Jan Kvapil, Bohuš Rodovský a Rudolf Steinský – Sehnoutka. Po vzniku Národní banky Československé byla původní obchodní správa Bankovního úřadu Národní bankou převzata, čímž bylo zachováno i personální obsazení. Teprve v roce 1934, po odchodu vrchního ředitele Augustina Nováka a náměstka vrchního ředitele Karla Kučery, byla provedena změna i v těchto postech a novým vrchním ředitelem byl dne 15. března 1934 jmenován JUDr. František Peroutka.⁷⁰⁴

Akciový kapitál banky byl stanoven na výši 12 milionů zlatých dolarů, ale dne 17. listopadu 1929 vydal Stálý výbor Národního shromáždění opatření č. 166⁷⁰⁵, které

---

⁷⁰³ NOVOTNÝ, J. Národní banka Československá při tvorbě měnové politiky státu v meziválečném období. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 71.

⁷⁰⁴ SVOBODA, P. Správa cedulové banky po stránce osobní. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 89 – 94; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 270; CHUDJÁK, F. Pokusy o reorganizáciu Národnej banky Československej. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zborník z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 333.

⁷⁰⁵ Opatření Stálého výboru č. 166/1929 Sb. z. a n., o konečné úpravě Československé měny, ze dne 17. listopadu 1929.

zmocnilo Národní banku k určení akciového kapitálu na 405 miliónů korun. Tento kapitál mohl být zvýšen usnesením valné hromady akcionářů, a to až do výše 607,6 miliónů korun. Akciový kapitál byl rozdělen na 120.000 akcií po 3.375 korunách. Akcie byly převoditelné rubropisem, zněly na jméno a byly zapsány v knize akcionářů, přičemž jednu třetinu akcií vlastnil stát.⁷⁰⁶ Banka byla povinna státu odvádět následující finance: tzv. bankovkovou daň ve výši minimálně 5% z oběhu kovem nehrazených bankovek, pokud přesahovala 500 miliónů korun a dále část svého zisku, která zbyla po rozdělení čistého zisku mezi akcionáři (prostřednictvím dividendy i případné superdividendy) a rezervním fondem.⁷⁰⁷ Převoditelnost akcií byla omezena a to souhlasem bankovní rady. Pravidla pro rozdělování zisku byla následující. Akcionáři měli po novele bankovního zákona, jak bylo uvedeno již výše, nárok na vyplácení 6% dividendy a dosáhla-li banka zisku vyššího a akcionáři by měli nárok na superdividendu, dostával stát polovinu zisku a druhou polovinu získali akcionáři. V případě, že dividendy i superdividendy dohromady představovaly více než 8%, měl stát nárok na $\frac{3}{4}$ přebývajících zisku. Tímto ustanovením měla být eliminována ziskuchtivost v politice Národní banky. Jak již bylo uvedeno výše, na základě § 128 zákona⁷⁰⁸ měla banka výslovně zakázáno poskytovat úvěry státu a jeho složkám, a to i nepřímé. Dále zákon stanovil bance zákaz účasti na průmyslovém i jiném podnikání a na obchodech se zbožím a s nemovitostmi. Specifické postavení banky se odrazilo i ve skutečnosti, že byla osvobozena od daní, poplatků, její oficiální listy měly povahu veřejných listin, byla osvobozena od poštovního, bankovky, dokumenty požívaly trestněprávní ochrany proti padělání a měla přednostní právo při uspokojování svých pohledávek.⁷⁰⁹

Výsady cedulové banky byly Národní bance uděleny na dobu 15 let, ale tato doba mohla být prodloužena zákonem.

Dne 1. dubna 1926 Národní banka Československá zahájila svoji činnost, a to na

---

⁷⁰⁶ DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 61.

⁷⁰⁷ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 51 – 57; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 269.

⁷⁰⁸ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 (ve znění po novele č. 102/1925 Sb. z. a n., ze dne 23. dubna 1925).

⁷⁰⁹ VYKOUPIĚL, J. Slovník českých dějin. Brno: Julius Zirkus, 2002, s. 378; BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 57 – 61.

základě vyhlášky ministra financí č. 43/1926 Sb. z. a n.⁷¹⁰ V tento den proběhlo první jednání bankovní rady Národní banky Československé a zároveň byla ukončena činnost Bankovního úřadu ministerstva financí, v jehož práva a závazky banka ke dni 1. ledna 1926, tj. zpětně, vstoupila. Národní banka Československá ke dni 31. prosince 1925 převzala veškerá aktiva, pasiva, práva i povinnosti Bankovního úřadu ve stavu k tomuto dni a tím skončilo více než sedm let trvající provizorium a činnost Bankovního úřadu ministerstva financí. Podíváme-li se na hodnotu aktiv a pasiv, které Bankovní úřad ministerstva financí Národní bance Československé předal, jednalo se o aktiva ve výši 3,194 miliard korun. Na druhé straně ovšem Národní banka převzala po Bankovním úřadu mezi pasivy i tzv. dluh státovkový, který ke dni 31. prosince 1925 činil 5,085 miliard korun. Postupně se podařilo tento tzv. dluh státovkový snížit ke konci roku 1935 na částku 2,046 miliard korun.⁷¹¹ Vznikem Národní banky Československé měly být nahrazeny dosavadní státovky, jejichž tisk Bankovní úřad zadával soukromým firmám, bankovkami, které měla Národní banka Československá tisknout prostřednictvím vlastní tiskárny. Tato tiskárna byla postupně budována v Růžové ulici již od roku 1924 a dokončena v roce 1928, kdy byly vytištěny jako první dvacetikorunové bankovky podle výtvarného návrhu Alfonse Muchy. Tyto bankovky ale byly v oběhu již od března 1927, kdy je nejprve natiskla soukromá tiskárna firmy Haase. Kompletně tiskárna zhotovila jako první padesátikoruny opět podle návrhu Alfonse Muchy, které byly do oběhu dány v dubnu 1931.⁷¹²

Jak již bylo řečeno výše, Národní banka československá svoji činnost zahájila v roce 1926 na ustavující schůzi dne 1. dubna 1926, na které byly vyřešeny především věci personální (splnění podmínek členství v radě a vyřešení inkompatibility členů, tj. členové bankovní rady, kteří zastávali jiné funkce neslučitelné s členstvím v radě, přislíbili, že se těchto ostatních funkcí vzdají či rezignují) a složení slibů, dále bylo vznesena vzpomínka a poděkování JUDr. Aloisu Rašínovi a proneseny úvodní řeči a proslovy (guvernéra JUDr. Viléma Pospíšila i ostatních funkcionářů).⁷¹³ Dále byla

---

⁷¹⁰ Vyhláška ministra financí č. 43/1926, o zahájení činnosti Národní banky Československé, ze dne 1. dubna 1926.

⁷¹¹ VENCOSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 56 – 57 a dále: http://www.historie.cnb.cz/cs/emisni_cinnost/narodni_bank_a_ceskoslovenska/

⁷¹² Tamtéž.

⁷¹³ Zápis o ustavující schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 1. dubna 1926, AČNB, NBC/16 – 1, s. 2 - 9.

vyřešena klíčová otázka, ke kterému dni zahajuje banka svoji činnost, přičemž byl odsouhlasen návrh ministra financí JUDr. Karla Engliše, aby to byl den 1. dubna 1926, a projednán návrh dohody mezi vládou a Národní bankou o převzetí obchodů Bankovního úřadu Národní bankou. Jelikož nebylo možné ihned po zahájení činnosti vypracovat veškeré interní instrukce, řády, směrnice pro činnost Národní banky, bylo usneseno, že prozatímně bude Národní banka svoji činnost konat dle řádů, pravidel a obchodních instrukcí Bankovního úřadu. Stejně provizorium bylo zvoleno i pro podpisová oprávnění a výkon funkce censorů a činnost poboček Bankovního úřadu.⁷¹⁴

Podíváme-li se na činnost této instituce, tak v následujících letech banka mimo jiné řešila následující problémy: vytvoření zásoby drahých kovů a kovů, zavedení zlaté měny (většina členů bankovní rady varovala před unáhleností a nutností splnění určitých předpokladů před jejím zavedením)⁷¹⁵, vybudování nových budov filiálek, tisk bankovek, sestavení zpráv valné hromadě, stav úvěrů a státního dluhu, poskytnutí úvěru finančním institucím či ekonomickým subjektům, státní půjčky, schválení závěrečných účtů, personální věci, stav peněžních ústavů, devizovou vázanost (její uvolnění či naopak zpřísnění), stav obchodů na pražské burze, apod.⁷¹⁶

Ve třicátých letech se Národní banka zaměřila především na řešení hospodářské krize a odstranění jejích negativních důsledků na finančním trhu a v oblasti státních financí. V dubnu 1933 bankovní rada projednávala návrh vládního nařízení upravující úrokovou dohodu mezi peněžními ústavami (jejíž uzavření bylo neustále urgováno, ale odkládáno) a v rámci této diskuse se objevil především spor o definici pojmu „vklad“ a „zápůjčka“.⁷¹⁷ Dále se zabývala snížením úrokových sazeb⁷¹⁸ a dalšími návrhy právních

---

⁷¹⁴ Zápis o ustavující schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 1. dubna 1926, AČNB, NBČ/16 – 1, s. 2 - 9.

⁷¹⁵ Např. zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. ledna 1929, AČNB, NBČ/34 – 6, s. 33 – řeč generálního ředitele dr. Dvořáka a prof. Švestky.

⁷¹⁶ Např. zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. ledna 1929, AČNB, NBČ/34 – 6; zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 25. ledna 1932, AČNB, NBČ/41 – 1 (na této schůzi byla především řešena mezinárodní politická situace, Německé reparace a prodloužení moratoria pro německé dluhy, clearingové dohody i vývoj kupní síly zlata); zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. května 1932, AČNB, NBČ/41 – 7; zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 20. prosince 1935, AČNB, NBČ/35 – 5 – na tomto jednání byly především projednávány důsledky omezení vývozu československých bankovek, drobných peněz a kovových mincí (s. 14 a násl.).

⁷¹⁷ Zápis o mimořádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 26. dubna 1933, AČNB, NBČ/14 – 2, s. 2 a násl.

⁷¹⁸ Zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 20. prosince 1935, AČNB, NBČ/35 – 5, s. 25 – 28.

předpisů (např. bankovních zákonů), které měly vyřešit důsledky krize v oblasti státních financí či je alespoň eliminovat⁷¹⁹, mezinárodní spolupráci států při řešení této krize (např. návrhu na sblížení podunajských států)⁷²⁰, zřízení Poradního sboru ve věcech peněžnictví a spolupráci s ním při řešení krize⁷²¹ a též státními půjčkami, např. půjčkou obrany státu, která skončila velkým úspěchem, a nástupem výzbrojní politiky (již v roce 1935 se začaly objevovat upozornění na její negativní dlouhodobé důsledky)⁷²². Výsledkům jednání bankovní rady při řešení hospodářské krize bude věnována pozornost v rámci samostatné kapitoly zaměřené na tuto problematiku, tj. na hospodářskou krizi a způsoby jejích řešení v oblasti státních financí.

Ve druhé polovině třicátých let se i na půdě bankovní rady objevuje znepokojení z mezinárodní situace a je znatelně vnímáno riziko vzniku válečného konfliktu.⁷²³ V roce 1938 se Národní banka musela vyrovnat nejen s odtržením pohraničí, ale i se slovenským úsilím o autonomii a posléze i samostatnost. Na své schůzi dne 24. listopadu 1938 bankovní rada řešila důsledky slovenské autonomie (mluví v zápise o tzv. slovenské prozatímní ústavě). Měna nadále zůstávala společnou záležitostí i přes úsilí Slovenska o dualismus i v této oblasti či zřízení slovenské bankovní rady. Dále již zaznělo na této schůzi, že mají být čeští úředníci na Slovensku postupně odvoláváni a nahrazováni slovenskými úředníky (a to i co se týče filiálek Národní banky) a dovolen jeden člen bankovní rady Slovenské národnosti. Též se rozběhla diskuse o ustavení druhého hlavního ústavu Národní banky v Bratislavě. Na tomto zasedání byly řešeny i následky odstoupení pohraničí Německu, Maďarsku a Polsku a předloženy návrhy na zrušení filiálek Národní banky na odstoupeném území.⁷²⁴ Po vyhlášení Slovenského

---

⁷¹⁹ Zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 25. ledna 1932, AČNB, NBČ/41 – 1, s. 24 – 26 (návrh bankovního zákona); zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. května 1932, AČNB, NBČ/41 – 7; zápis o mimořádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 18. května 1932, AČNB, NBČ/41 – 6 (návrh zákona o oběhu drobných); zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. září 1938, AČNB, NBČ/86 – 6 (zákon na ochranu měny a zákon týkající se změny statutu Národní banky) – s. 3 a násl.

⁷²⁰ Zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. května 1932, AČNB, NBČ/41 – 7, s. 11 a násl.

⁷²¹ Zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. května 1932, AČNB, NBČ/41 – 7, s. 19 a násl.

⁷²² Zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. července 1935, AČNB, NBČ/46 – 4, s. 3, 8 – 11 (půjčka obrany státu) a 22 – 23 (politika zbrojení).

⁷²³ Zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. ledna 1938, AČNB, NBČ/72 – 1; zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. září 1938, AČNB, NBČ/86 – 6.

⁷²⁴ Zápis o řádné schůzi bankovní rady Národní banky Československé konané dne 24. listopadu 1938,

státu dne 14. března 1939 a Protektorátu Čech a Moravy dne 16. března 1939⁷²⁵ se bankovní rada musela vyrovnat s právním oddělením činnosti filiálék Národní banky na Slovensku (a personálními změnami z toho vyplývajícími, např. přesunem všech úředníků banky slovenské národnosti působícími na území Protektorátu na Slovensko pro potřeby slovenské banky a naopak přesunem českých úředníků na území Protektorátu, dále propuštěním všech úředníků slovenské a rusínské národnosti ze služeb „české“ banky apod.), změnou názvu banky na Národní banku pro Čechy a Moravu v Praze a dalšími důsledky vyhlášení Protektorátu (jako např. soupisem židovského majetku, s neklidem u majitelů vkladních knížek a jejich hromadným vybíráním).⁷²⁶

Výše uvedený výklad o činnost Národní banky československé po jejím ustavení byl zpracován na základě prozkoumání archivních pramenů, které podávají nejen obraz fungování Národní banky československé, ale obsahují obraz celé společnosti a politické situace v předmětném období.

AČNB, NBČ/72 – 8, s. 3 – 6 a s. 53.

⁷²⁵ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s.463 a násl. a s. 491.

⁷²⁶ Zápis o mimořádné schůzi bankovní rady Národní banky v Praze konané dne 4. dubna 1939, AČNB, NBČ/12 – 4, s. 3 a násl.

6. Banky a ostatní finanční instituce a jejich vliv na státní finance⁷²⁷

Na výklad věnovaný Národní bance československé logicky naváže další část mé disertační práce, zaměřená na vývoj a právní úpravu soustavy bank a ostatních finančních institucí nově vzniklého státu. Tuto soustavu po vzniku republiky tvořily akciové banky (původně se po vzniku ČSR jednalo o 22 bank, v roce 1922 počet stoupl na 38 bank)⁷²⁸ a zemské úvěrní ústavy, dále pak ústavy lidového peněžnictví, mezi které můžeme zařadit spořitelny, kempeličky, raiffeisenky (dle jejich propagátora Friedricha Wilhelma Raiffeisena⁷²⁹), okresní hospodářské záložny na venkově, občanské a živnostenské záložny ve městech apod.⁷³⁰ Nad bankami a jejich činností dohlížel Svaz československých bank v Praze, který především zabraňoval nekalé soutěži a hlídal dodržování výše úrokových sazeb. Banky za účelem zlepšení své pozice na finančním trhu často vytvářely koncerny, nejvýznamnější koncerny si již za Rakousko-Uherska vytvořily Živnostenská banka, Pražská úvěrní banka a Česká průmyslová banka. Vzhledem ke skutečnosti, že v odborné literatuře již byla bankám a ostatním finančním institucím ve sledovaném období věnována poměrně velká pozornost, podívejme se pouze na některé aspekty tohoto tématu.⁷³¹

Do poloviny 19. století na území našeho státu působil pouze jeden významnější peněžní ústav, a to Úvěrní banka v Brně, která byla založena v roce 1752.⁷³² Následně

---

⁷²⁷ Obraz československého bankovníctví podává např. dobová publikace PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, 342 s.

⁷²⁸ NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 102 – 110). Dle statistiky ministerstva financí se v roce 1918 jednalo na českém území o 26 akciových bank a na konci r. 1920 o 37 akciových bank a 6 zemských bank, na slovenském území koncem r. 1919 působilo 222 bank a koncem r. 1920 211 bank, na území Podkarpatské Rusi koncem r. 1919 53 bank a koncem r. 1920 54 bank. (in Československé banky v letech 1919 – 1920: Statistika ministerstva financí o obchodní činnosti bank dle účetních zpráv k 31. prosinci 1919 - 1920. Praha: n.v., 1922, s.7, 12 - 13).

⁷²⁹ Německý reformátor, který chtěl zpřístupnit úvěr a zlepšit jeho podmínky pro malé zemědělce, a to prostřednictvím rolnických úvěrových družstev, které původně zakládal v Bavorsku, odkud se rozšířily na další území a i české země. viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Wilhelm_Raiffeisen

⁷³⁰ HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 89 – 97; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 74 – 75.

⁷³¹ Podrobně např. UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha 1958, s. 104 – 164; PIMPER, A. České obchodní banky za války a po válce. Praha: 1929, 538 s.

⁷³² Dále např. UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha

ve druhé polovině 19. století docházelo k významnému rozvoji bank na našem území, mimo jiné byla založena první německá banka na našem území, Česká eskontní banka a Hospodářská úvěrní banka pro Čechy. V roce 1872 zakladatelská horečka pokračovala, celkem bylo založeno 14 nových bank, a to jen na území Prahy.⁷³³ Na druhou stranu ovšem později mnoho bankovních ústavů ukončilo svoji činnost, a to především v důsledku velkého burzovního krachu v roce 1873. K dalšímu rozvoji bankovníctví na našem území dochází v 90. letech 19. století, kdy byla nově zřízena například Zemská banka (1890) a Česká průmyslová banka (1898).⁷³⁴

Po vzniku ČSR významně do vývoje bankovníctví na území nově vzniklé republiky zasáhla tzv. nostrifikace⁷³⁵, která byla schválena Národním shromážděním dne 11. prosince 1919 na základě tzv. nostrifikačního zákona č. 12/1920 Sb. z. a n.⁷³⁶ S provedením nostrifikace počítal již návrh tzv. hospodářského zákona⁷³⁷ ve svém § 20, který ovšem nebyl přijat. První návrh nostrifikačního zákona předložil na půdě parlamentu národní demokrat Ing. Otakar Nekvasil, na základě kterého pak právní výbor parlamentu vypracoval v květnu 1919 osnovu nostrifikačního zákona, která byla schválena až 11. prosince 1919 i s ohledem na čekání na výsledky mírové konference.⁷³⁸ Jejím cílem bylo převést sídla podniků (včetně peněžních ústavů) na území nově vzniklého státu. Za tímto účelem byla zřízena zvláštní komise při ministerstvu obchodu, přičemž jejími členy byli zástupci všech dotčených ministerstev. Tato tzv. nostrifikační komise měla dohlížet především na to, aby přenesení sídla zároveň bylo doprovázeno personálními změnami (kvalifikovaná většina členů správních rad musela být

---

1958, s. 104 – 164; PIMPER, A. České obchodní banky za války a po válce. Praha: 1929, 538 s.; VYKOUPIIL, J. Slovník českých dějin. Brno: Julius Zirkus, 2002, s. 37.

⁷³³ Tamtéž.

⁷³⁴ Tamtéž.

⁷³⁵ Pojem nostrifikace pochází z latinského „noster“, v překladu „náš“, jednalo se tedy o proces přetvoření podniků, aby se staly „našimi“. srov. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 34 – 36.

⁷³⁶ Zákon č. 12/1920 Sb. z. a n., o podnicích, které mají sídlo mimo území československého státu, ze dne 11. prosince 1919; dále např. LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24. PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 143 – 145; SIRŮČEK, Pavel a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, s. 68 – 69.

⁷³⁷ Později publikován společně s návrhem politického zákona v časopise Obzor národohospodářský, roč. XXXI, Praha: nakladatelství J. Otto, 1926, s. 1 – 38.

⁷³⁸ LACINA, V. Formování československé ekonomiky 1918-1923. Praha: Academia, 1990, s. 91 - 92. stenoprotokoly z 97. schůze Národního shromáždění, konané dne 11. prosince 1919, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/097schuz/s097001.htm>.

československými občany a zároveň ředitelé a většina členů dozorčí rady musela bydlet na území Československa) a též vlastnickými změnami. Zároveň bylo úvěrování svěřováno některé z československých bank. Na základě již zmíněného nostrifikačního zákona⁷³⁹, který měl charakter rámcového zákona, byl příslušný ministr, do jehož resortu daný podnik spadal, zmocněn vyzvat příslušný podnik, jenž měl sídlo mimo území československého státu, ale svoji činnost provozoval na československém území, aby toto své sídlo přenesl na naše území. Realizaci nostrifikace umožnily až dohody se sousedními státy, ve kterých se tyto státy zavázaly, že nebudou nostrifikaci komplikovat.⁷⁴⁰ S Rakouskem byla tato dohoda uzavřena již v srpnu 1920, ale s Maďarskem až v roce 1927.⁷⁴¹ Do konce roku 1928 bylo nostrifikováno celkem 231 podniků, přičemž u 51 podniků se zvolila cesta rozdělení podniku a u 180 podniků cesta přeložení sídla na území Československa.⁷⁴² V případě podniků, které vlastnili říšští

---

⁷³⁹ Zákon č. 12/1920 Sb. z. a .n., o podnicích, které mají sídlo mimo území československého státu, ze dne 11. prosince 1919.

⁷⁴⁰ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 426 – 427; VENCŮVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 212; SIRŮČEK, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, s. 69; LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 37; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 143 – 145; KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 213 – 220; KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 136 – 137; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 33 – 34; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996, s. 81; KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 13 – 14.

⁷⁴¹ Tamtéž.

⁷⁴² MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 426 – 427; VENCŮVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 212, uvádí, že celkem bylo nostrifikováno 235 společností s celkovým kapitálem 2 miliard. korun (tento údaj uvádí i SIRŮČEK, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, s. 69); dále srov. LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 37; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 143 – 145; KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 213 – 220; KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 136 – 137; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 33 – 34; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku:

Němci, byla ČSR oprávněna na základě ujednání mírové smlouvy s Německem v případě, že nesplnili povinnost přenést sídlo daného podniku na území ČSR, provést sekvestraci podniku, což ale nebylo v praxi nikdy využito.⁷⁴³

Dále se vedle nostrifikace na posílení českého kapitálu podílely české banky prostřednictvím tzv. repatriace akcií, která proběhla nejprve po provedení měnové reformy a následně po zhodnocení koruny v roce 1922 a v roce 1923. Poslední repatriace proběhla ve 30. letech. V důsledku repatriace byly akcie převáděny do českých rukou, české banky nakupovaly akcie firem, které sice již byly nostrifikovány, ale patřily zahraničním majitelům.⁷⁴⁴

Významné též bylo zmocnění ministra veřejných prací, který byl na základě vládního nařízení č. 522/1919 Sb. z. a n.⁷⁴⁵ oprávněn nařít ve své oblasti působnosti nucenou správu podniku, jehož uzavření nebo ukončení činnosti by ohrožovalo zájmy státu.⁷⁴⁶

Výše uvedenými způsoby byl významně posílen český kapitál. Na druhé straně ovšem po vzniku Československa byl český kapitál oslabován i přílivem zahraničního (především dohodového) kapitálu, přičemž největší podíl měl anglický kapitál, jenž byl ovšem po prodeji akcií Anglo-československé banky vytěsněn francouzským kapitálem a na třetím místě pak byl kapitál belgický. Dále zde nalezneme kapitál severoamerický, holandský, říšskoněmecký, rakouský, italský.⁷⁴⁷

Vraťme se ale k bankovníctví. V této oblasti bylo nutné nostrifikovat 101 poboček vídeňských bank,⁷⁴⁸ které v českých zemích působily po skončení první světové války a z nichž se mnohé po válce dostaly do vážných finančních problémů.

Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996, s. 81; KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 13 – 14.

⁷⁴³ Tamtéž.

⁷⁴⁴ KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 213 – 220; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 212.

⁷⁴⁵ Vládní nařízení č. 522/1919 Sb. z. a n., o zajištění činnosti v podnicích, náležejících právnickým osobám, společnostem neb jednotlivcům, spadajících do oboru působnosti ministerstva veřejných prací, ze dne 23. září 1919.

⁷⁴⁶ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 426.

⁷⁴⁷ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 162 – 163; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 233.

⁷⁴⁸ Podrobněji PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 103 – 108.

Nostrifikace bank měla ovšem odlišný postup než nostrifikace ostatních podniků. Navíc zde nepůsobila nostrifikační komise, ale tato akce spadala zcela pod ministerstvo financí. Nostrifikaci upravovalo více právních předpisů, především pak nařízení ministra financí o podmínkách obchodování filiálek cizích bank na území Československa ze dne 13. září 1920⁷⁴⁹, které upravovalo podmínky, za kterých mohly tyto filiálky na území Československa působit. Toto nařízení stanovilo, a to především z důvodu, aby nebyl odčerpáván kapitál mimo území státu, že filiálky smějí na dobu pěti let na území Československa působit, ale pouze v případě, že je jejich zahraniční centrály vybaví nutným kapitálem, nebudou vklady přesouvat do svých centrál a nařízení také stanovilo maximální výši vkladů, které mohly přijímat. Zároveň byly filiálky omezeny zákazem zakládat nové pobočky. Nařízení nestanovilo povinnost přesunu centrál na území Československa či jejich vytvoření, ovšem vzhledem k omezením stanoveným v nařízení, byla jejich činnost velmi limitována. Proto vídeňské banky často zvolily postup zakládání dceřiných bank na území Československa, které následně přebíraly funkci centrál pro filiálky. Tento proces probíhal na základě jednání s ministerstvem financí a kapitálové účasti českých bank a v některých případech též za kapitálové účasti bank ze západních dohodových bank, což podporovalo příliv cizího kapitálu do našeho státu.⁷⁵⁰

Za první nostrifikační akci v oblasti bankovníctví, na základě výše uvedených právních předpisů, můžeme považovat vznik České komerční banky v prosinci 1920 z filiálek vídeňské banky Merkur za kapitálové účasti kapitálové skupiny sdružené kolem obchodní komory v Olomouci.⁷⁵¹ Na základě tohoto procesu vznikla smíšená česko-rakouská banka se sídlem v Praze, která se čile vrhla na zakladatelskou činnost, jednak sama založila dvě firmy a s dalšími bankami se podílela na založení dalších šesti firem, ale také vybuďovala významný bankovní koncern. Ovšem krize ve dvacátých letech ji způsobila značné ztráty a nakonec se v roce 1929 sloučila s Anglo-

---

⁷⁴⁹ Vládní nařízení č. 532/1920 Sb. z. a n., kterým se stanoví, pokud mohou cizozemské akciové společnosti peněžní býti připuštěny k provozování obchodu v tuzemsku, ze dne 13. září 1920; dále viz LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 38.

⁷⁵⁰ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 158 – 159; LACINA, V. Peněžnictví v meziválečném Československu. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický úřad AV ČR, 1999, s. 83 - 89; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 232.

⁷⁵¹ Tamtéž.

československou bankou a Pražskou úvěrní bankou, čímž vznikla Anglo-Pragobanka.⁷⁵² Dále na základě nostrifikačních právních předpisů tímto způsobem vznikla Všeobecná bankovní jednota a Banka pro obchod a průmysl. Všeobecná bankovní jednota vznikla v roce 1922 jako centrála vídeňského Wiener Bankvereinu, za účasti nejen českého, ale i německého, rakouského a belgického kapitálu, který představovaly dvě belgické banky. Obchodní činnost, i přes své sídlo v Praze, soustředila zejména na pohraničí, které bylo osídleno především německým obyvatelstvem.⁷⁵³ Převládající vliv německého kapitálu ve dvacátých letech vedl k jejímu sloučení s Böhmische Union-Bank. Banka pro obchod a průmysl vznikla v roce 1921 jako nová centrála pro filiálky vídeňské Länderbanky s většinou kapitálovou účastí francouzské kapitálové skupiny kolem pařížské banky Banque de Paris et de Pays Bas a menší kapitálovou účastí Agrární banky. Tato banka měla díky svému silnému kapitálu a vybudovanému bankovnímu koncernu významné postavení po celou dobu existence meziválečného Československa a také si vybuďovala významný vliv a důležité postavení při hospodářské spolupráci s Francií a jejími koloniemi. Až nacistická okupace v roce 1939 zasáhla do její pozice, činnosti a vlivu a Böhmische Escompte-Bank provedla její likvidaci.⁷⁵⁴

Proces nostrifikace probíhal až do roku 1921 a jak vyplývá z výše uvedeného, volila se především cesta zakládání tzv. utrakvistických, tj. smíšených česko-německých ústavů, většinou za nadpoloviční účasti českého kapitálu. Toto řešení bylo zvoleno, jak

---

⁷⁵² LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 158 – 159; LACINA, V. Peněžnictví v meziválečném Československu. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický úřad AV ČR, 1999, s. 83 - 89; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 232.

⁷⁵³ LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 158 – 161; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 83 – 84; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 232 - 233.

⁷⁵⁴ LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 158 – 161; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 83 – 84; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 232 - 233.

již bylo uvedeno, v případě České komerční banky, Banky pro obchod a průmysl, Všeobecné české bankovní jednoty a také v rámci první nostrifikační akce, která ovšem proběhla před vydáním nostrifikačních předpisů (tj. neřídila se pravidly v nich uvedenými), a v rámci které byly sloučeny filiálky vídeňského Creditanstaltu s Českou eskomptní bankou za současného zvýšení akciového kapitálu a patronace Živnostenské banky, která získala v nově vzniklé bance s názvem Česká eskomptní banka a úvěrní ústav (ČEB, BEB) kapitálový podíl.⁷⁵⁵ Ovšem též byly zvoleny cesty specifické či některé filiálky, např. Anglo-rakouské banky (Anglo-oesterreichische Bank), byly z procesu nostrifikace vyjmuty. V tomto případě byla situace komplikovanější, jelikož Británie filiálky této banky prohlásila za svůj majetek a situace byla nakonec vyřešena zvláštní smlouvou mezi československou vládou a britskou vládou, na základě které československá banka udělila anglické bance Bank of England koncesi a v dubnu 1922 tak vznikla Anglo-československá banka. Kapitál této banky byl zcela anglický, hlavní slovo v nejvyšších orgánech této banky měli Angličané, ovšem prezidentem banky byl zvolen československý státní příslušník a pozdější ministr financí Kuneš Sonntág. Tato banka měla velmi silné postavení mezi bankami, její napojení na Británii (v Londýně zřídila i svoji pobočku) bylo využito i při britské půjčce ČSR v roce 1922, kdy měla na starosti finanční transakce s touto půjčkou spojené. Tato banka si vybuodovala také silný bankovní koncern.⁷⁵⁶ V roce 1927 ovšem došlo k významné změně ve vlastnických poměrech, které byly doposud výsadně ve prospěch Angličanů, a to na základě především iniciativy ministra financí JUDr. Karla Engliše. 25% akcií této banky koupil od anglické kapitálové skupiny československý stát a dalších 50% akcií českoslovenští zájemci, například kníže Lichtenstein, Škodovy závody, Ignác Petschek či Kooperativa. V roce 1929 se tato banka sloučila s Pražskou úvěrní bankou a Českou komerční

---

⁷⁵⁵ HÁJEK, J. Německé obchodní banky za války a po válce. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 187; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 232.

⁷⁵⁶ VYKOUPIĽ, J. Slovník českých dějin. Brno: Julius Zirkus, 2002, s. 38, pojem Anglo-československá banka, s. 34 – 36; LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24. LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 158 – 161; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 233.

bankou, jak jsem zmínila již výše.⁷⁵⁷

Na Slovensku byl ovšem proces odlišný, většinu filiálek maďarských bank převzaly české banky, které začaly pronikat na Slovensko, např. Legiobanka, či v menší míře domácí slovenské banky. Z ostatních filiálek budapešťských bank se vytvořila pouze jedna banka, a to Slovenská všeobecná úverná banka.⁷⁵⁸

V oblasti pojišťovnictví probíhala nostrifikace specifickým způsobem, část rakouských a italských společností nebyla nostrifikaci podrobena a mohla nadále své pojišťovací služby na území Československé republiky provozovat. To ovšem neplatilo například pro filiálky italské pojišťovací společnosti Assicurazioni Generali, které byly v průběhu března 1920 sloučeny s českou pojišťovnou Moldavia, čímž vznikla nová pojišťovací společnost Moldavia-Generali.⁷⁵⁹

6.1. Banky

Předchozí část byla věnována obecně postavení a rozdělení bank a ostatních finančních institucí a dále vytvoření českého kapitálu po vzniku Československa prostřednictvím nostrifikace. Podívejme se nyní podrobněji na postavení bank na území Československé republiky. Banky můžeme rozdělit na banky akciové a zemské úvěrní ústavy, které měly podobu nadace a byly zřízeny (před vznikem Československa) usnesením daného zemského sněmu po předchozím schválení císařem. Na Slovensku se tento typ bank nevyskytoval, teprve v roce 1924 byly i na území Slovenska zřízeny

---

⁷⁵⁷ VYKOUPILOV, J. Slovník českých dějin. Brno: Julius Zirkus, 2002, s. 38, pojem Anglo-československá banka, s. 34 – 36; LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24. LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 158 – 161; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 233.

⁷⁵⁸ VYKOUPILOV, J. Slovník českých dějin. Brno: Julius Zirkus, 2002, s. 38; Anglo-československá banka, s. 34 – 36; LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24.

⁷⁵⁹ LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 21 – 24; KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 217.

pobočky českých zemských úvěrních ústavů.⁷⁶⁰

Hlavní úlohu na finančním trhu měly obchodní (akciové) banky, které poskytovaly půjčky (úvěry) průmyslovým podnikům (středním a velkým), komunální správě i státu a také živnostníkům, statkářům, zemědělcům, občanům, i když daleko méně (na ně byly zaměřené spíše ústavy lidového peněžnictví). Běžnou součástí podnikání se stal úvěr, většina podniků si po válce u bank půjčovala na nákup surovin či na nutný přechod z válečné na mírovou výrobu.⁷⁶¹ Docházelo tak k rozšiřování nejen druhů úvěrů, ale také žadatelů o úvěr. Nutné finanční prostředky na tyto úvěry získávaly banky především z vlastního akciového či rezervního kapitálu či z hotovostí na běžných účtech a z vkladů na knížkách, případně jim své přebytečné prostředky svěřovaly pojišťovny a ústavy lidového peněžnictví. Banky poskytovaly různé druhy úvěrů (dlouhodobé – např. hypotekární půjčky, střednědobé, krátkodobé např. provozní záruční či remboursní). Význam úvěrů a úvěrové spojení mezi bankami a podniky posilovalo a banky se dále začaly zaměřovat i na poskytování bankovní záruky, finanční transakce při vývozu a dovozu, což bylo doposud vyhrazeno téměř výhradně pouze vídeňským a berlínským velkobankám, a též na finanční operace pro potřeby státu, jako příklad můžeme uvést zajišťování státních půjček či transakce se státními obligacemi. Banky nejen zastávaly funkci hlavních upisovacích míst při státních půjčkách, ale také samy nakupovaly státní obligace. Banky také vlastnily velkou část akcií různých podniků a také jejich orgány byly personálně provázány. U bank se soustředily úspory fyzických osob a také přebytky ústavů lidového peněžnictví a na druhé straně, jak již bylo zmíněno, banky poskytovaly úvěry, a to různým subjektům. Napojení na podniky probíhalo nejen prostřednictvím úvěrů, ale také kapitálovou účastí bank či dokonce účastí bank (v některých případech iniciativa dokonce pocházela od banky) na zakládání nových podniků. Některé banky se věnovaly i obchodům s pozemky a s realitami, dále se zabývaly burzovní činností a velkoobchodní činností.⁷⁶²

Obchodní banky lze rozdělit dle různých kritérií, např. podle velikosti či podle hlediska hospodářského spolu s hlediskem politickým, ale po vzniku ČSR převažovalo hledisko národnostní. Na území Československa po vzniku samostatného státu tak

---

⁷⁶⁰ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 437 – 438.

⁷⁶¹ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 164 – 168.

⁷⁶² Tamtéž.

působily banky české (celkem 14 domácích bank českých), rakouské (celkem se jednalo o 76 filiálek a 26 expozitur vídeňských bank), německé (celkem 8 domácích bank německých), slovenské a také židovské anebo banky smíšené českoněmecké či maďarsko-německo-židovské.⁷⁶³ Z hlediska kapitálu převažovaly banky rakouské a německé, což se ale nelíbilo představitelům státu a politikům, a proto bylo třeba vídeňský, německý a také budapešťský kapitál na Slovensku dostat ze hry, k čemuž pomohla výše uvedená nostrifikace a dále i měnová reforma a rozvoj českých bank. Postupně tak na území Československa získávaly významné pozice české banky, jako příklad nejvýznamnějších bank můžeme uvést Živnostenskou banku, Českou průmyslovou banku, Pražskou úvěrní banku a Českou eskomptní banku.⁷⁶⁴

Po vzniku Československa docházelo v oblasti bankovníctví k zakladatelské horečce, v letech 1918 - 1922 vzrostl počet obchodních bank z 22 na 38 a jejich akciový kapitál se téměř zčtyřnásobil.⁷⁶⁵ Vedle posilování kapitálu, zvyšování významu, upevnění postavení a celkového rozrůstání již fungujících bank, a to nejen českých, ale i německých, byly zakládány banky nové např. Moravsko-slovenská banka v Olomouci, Banka československých legií, Pražská zúčtovací banka, Centralbank der deutschen Sparkassen, Řeznicko-uzenářská banka, Severočeská banka v Litoměřicích, Všeobecná družstevní banka, apod. Ovšem většina těchto nových bank nebyla kapitálově silná, neměla potřebné zkušenosti s bankovními obchody či uzavíraly obchody poměrně rizikové, na které neměly vytvořeny dostatečné rezervní fondy. Tento jejich nedostatek vyplul na povrch především během bankovní krize v letech 1923 – 1925, kdy většina z těchto nových bank byla zlikvidována či pohlcena bankami většími a silnějšími. Zvláštní postavení měla Pražská zúčtovací banka, která byla napojena („působila v intencích“) na cedulovou banku státu a též se u ní soustředily volné prostředky obchodních bank na území ČSR.⁷⁶⁶

---

⁷⁶³ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 230, 234 - 235; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 146 – 185.

⁷⁶⁴ Tamtéž.

⁷⁶⁵ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 233, ale publikace KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 26 hovoří o počtu 23 komerčních bank v Českých zemích v roce 1918 a zvýšení jejich potu v roce 1922 na 38 komerčních bank.

⁷⁶⁶ PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 108 – 112; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 152 – 156; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 233 -

Ke konci roku 1922 v českých zemích působilo 27 českých obchodních bank, 5 utrakvistických, 6 německých s celkem 434 pobočkami (z toho 11 v cizině).⁷⁶⁷ Celkem oproti roku 1918 vzrostl počet bank o 16, pouze dvě banky zanikly fúzí a vzniklo 18 nových bank. Zároveň vzrostl akciový kapitál bank oproti roku 1918 o 260% a rezervní fondy o 290%. Oproti tomu na území Slovenska ke dni 31. prosince 1922 působilo 16 slovenských ústavů a 154 maďarsko-německých a na území Podkarpatské Rusi 2 ústavy ukrajinské a 36 německo-maďarských ústavů. Na Slovensku oproti roku 1918 tak dochází ke snížení počtu akciových bank z 228 a na území Podkarpatské Rusi z 51.⁷⁶⁸ Na druhé straně ale dochází ke zvýšení akciového kapitálu slovenských bank z 25,4 mil. Kč na 213,1 mil. Kč a tím i převaze v tomto ohledu (co se týče průměrného akciového kapitálu na jednu banku) slovenských bank nad německo-maďarskými. Nejvýznamnějšími bankami byla Slovenská banka (akciový kapitál 70 mil. Kč), Tatrabanka (50 mil. Kč), Obchodní a diskontní banka (30 mil. Kč) a Americko-slovenská banka (25 mil. Kč).⁷⁶⁹ Nostrifikace a následné kapitálové přesuny oproti českým zemím tolik slovenské ústavy neposílily, na území Slovenska pozorujeme nedostatek úvěrů, čehož využily české banky, které na Slovensko aktivně pronikaly prostřednictvím svých poboček, které tam zřizovaly. Zároveň začaly být na Slovensku zakládány i některé nové typy ústavů lidového peněžnictví (např. živnostenské záložny, drobná úvěrní družstva apod.), ale nikdy se na Slovensku nepodařilo vybudovat takovou síť těchto ústavů jako v českých zemích.⁷⁷⁰ Po vzniku Československa tak můžeme říci, že soustava peněžních ústavů na slovenském území a území Podkarpatské Rusi byla oproti českým zemím daleko méně rozvinutá, významnou úlohu hrálo lidové peněžnictví,⁷⁷¹ a to i přes skutečnost, že podmínky pro založení banky byly zde volnější, oproti Rakousku, kde bylo nutné získat koncesi, tak na území Uher nebyla koncese nutná.⁷⁷²

234.

⁷⁶⁷ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 88 – 93; PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 112 – 116, s. 277 – 296.

⁷⁶⁸ Tamtéž.

⁷⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁷⁰ Tamtéž.

⁷⁷¹ V roce 1919 na území Slovenska působilo 209 obchodních bank a 233 úvěrových družstev, ale na území Čech a Moravy se jednalo o 63 obchodních bank, 366 spořitelů, 5.211 úvěrových družstev. Celkově se tedy svými peněžními ústavami Slovensko podílelo jenom 7,5% (viz HLAVATÝ, E. Vývoj slovenského bankovníctva v letech 1918 – 1968. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. Ľudia, peniaze a banky: Zborník z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 303 – 306).

⁷⁷² HLAVATÝ, E. Vývoj slovenského bankovníctva v letech 1918 – 1968. in: NÁRODNÁ BANKA

Na Slovensku po vzniku Československa působily peněžní ústavy české, slovenské, maďarské, německé a smíšené maďarsko-německé a na území Podkarpatské Rusi se jednalo o ústavy rusínské, maďarské a maďarsko-německé. Pro celé meziválečné období byla pro tyto peněžní ústavy typická vícejazyčnost (německo-slovensko-maďarská). Postupně ovšem neslovenské peněžní ústavy přestávaly zvládat konkurenci slovenských a českých bank a začaly se dostávat do jejich stínu. Jako příklad slovenské banky uveďme Sporiteľňu Martin a Tatrabanku Martin anebo Úvernou banku Rožumberok. S touto bankou také významně spolupracovala Živnostenská banka.⁷⁷³ V roce 1937 pouze tři slovenské banky dosáhly akciového kapitálu více než 30 miliónů korun, a to Tatrabanka, Slovenská banka a Slovenská všeobecná úverná banka (oproti českým zemím, kde v tomto roce fungovalo 11 bank s více než 50 mil. akciovým kapitálem).⁷⁷⁴ Na území Podkarpatské Rusi byla ovšem situace ještě horší, byl zde nedostatek úvěrů, měnová situace zde byla vyřešena později. Na začátku dvacátých let se mnoho bank dostalo do problémů a muselo svoji činnost ukončit a vstoupit do likvidace.⁷⁷⁵

Již v roce 1910 se objevila myšlenka spojit slovenské peněžní ústavy do sdružení, ale byla realizována teprve 17. prosince 1915, kdy se konala zakládající valná hromada Svazu slovenských peněžních ústavov. Tento svaz měl formu družstva a původně sdružoval pouze osm slovenských peněžních ústavů. Do roku 1918 se počet členů zvýšil na 33, ale jednalo se striktně o slovenské peněžní ústavy. Maďarské a německé ústavy stály mimo tuto organizaci. Snaha o propojení byla vyvíjena již od roku 1919, ne ze strany Svazu, ale ze strany těchto německých a maďarských peněžních ústavů, které se v září 1919 dohodly na společném postupu a ochraně svých zájmů. Této dohody se původně účastnilo pouze 102 ústavů, ale postupně se počet ústavů rozšířil až na 151 ústavů. Dne 30. října 1919 vypracovaly memorandum, které předložily ministerstvu financí a dne 6. listopadu se delegace setkala s ministrem financí, což

SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 303 – 306.

⁷⁷³ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 49 – 52; LACINA, V. Formování československé ekonomiky 1918 - 1923. Praha: Academia, 1990, s. 29 – 34.

⁷⁷⁴ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 186 – 187.

⁷⁷⁵ GAUČÍK, Š. Vznik a činnost Jednoty pražských ústavov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918 – 1920. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 261 – 264.

ovšem nepřineslo žádný významnější výsledek. Svaz se též snažil o spojení se Svazem československých bank, který se ovšem k této snaze stavěl negativně. Maďarské a německé peněžní ústavy tedy svoji pozornost obrátily v roce 1920 na vytvoření vlastního sdružení, dne 28. března 1920 proběhla anketa mezi bankami a zakládající valná hromada se konala 19. července 1920 a sdružení dostalo název Jednota pražných ústavov. Jeho zakládající členy tvořilo 104 peněžních ústavů.⁷⁷⁶ Poté, co se do této organizace přidaly i všechny maďarské peněžní ústavy z Podkarpatské Rusi, byl změněn název na Jednotu pražných ústavov Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Tento orgán měl nejen podporovat své členy a hájit jejich zájmy (například na bankovní konferenci konané dne 28. března 1920), ale též vyvíjet revizní činnost. Stanovy byly schváleny ze strany ministerstva vnitra dne 16. června 1920. Vztah mezi Svazem a Jednotou byl nejprve pouze informativní, ale v roce 1922 i z důvodu krize Svazu doporučila Národní banka sjednocení Svazu a Jednoty, což ale vedení Svazu odmítlo a v roce 1925 vstoupil Svaz do likvidace. Opětovně byl založen v roce 1928.⁷⁷⁷

Vrátíme-li se zpět k celkovému pohledu na postavení bank na území našeho státu, tak v roce 1922 na území našeho státu působilo celkem šest velkobank⁷⁷⁸, a to Živnostenská banka, Česká eskomptní banka a úvěrní ústav, Anglo-československá banka, Česká průmyslová banka, Böhmische Union-Bank a Moravská agrární a průmyslová banka. Jak vidíme, ani jedna z těchto velkobank se nenacházela na Slovensku, všechny tyto velkobanky měly sídlo na území českých zemí a jednalo se o tři české, jednu německou a jednu smíšenou banku. Mezi střední banky, tj. banky s kapitálem od 30 do 100 miliónů korun, které působily v Československu v roce 1922, můžeme zařadit Agrární banku, která byla napojena na vládní agrární stranu, Legiobanku, Pražskou úvěrní banku⁷⁷⁹, Českou komerční banku, Banku pro obchod a průmysl⁷⁸⁰, Tatrabanku, Slovenskou Banku apod. Ovšem porovnáme-li české a

---

⁷⁷⁶ GAUČÍK, Š. Vznik a činnost Jednoty pražných ústavov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v letech 1918 – 1920. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 265 – 273.

⁷⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁷⁸ „Za velkobanku v našich poměrech považujeme ústavy s akciovým kapitálem větším než 100 mil. Kč a bilančním úhrnem obvykle převyšujícím 1 miliard. Kč.“ citace LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 169.

⁷⁷⁹ Ovšem publikace VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 238, tuto banku řadí mezi velkobanky.

⁷⁸⁰ Opět publikace VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 238 tuto banku řadí mezi velkobanky.

slovenské banky, působilo sice na území Slovenska větší množství bank než v českých zemích, ale banky na Slovensku disponovaly s daleko menším kapitálem (v roce 1922 na Slovensku banky celkem disponovaly akciovým kapitálem 316 mil. korun, kdežto v českých zemích se jednalo o akciový kapitál v celkové výši 1,791 mil. korun). Většina bank na Slovensku spadala do kategorie tzv. malých bank, tj. bank s akciovým kapitálem do 30 mil. korun.⁷⁸¹

Vedle obchodních bank na peněžním trhu působily i tzv. bankovní domy, dále pak zemské banky veřejnoprávní povahy a hypotéční banky, přičemž poslední dvě skupiny byly důležité především z důvodu, že poskytovaly dlouhodobý úvěr. Jednalo se o Zemskou banku v Praze, Hypotéční banku českou v Praze, Hypotéční a zemědělskou banku moravskou v Brně, která vznikla na základě fúze bank v roce 1922, a Slezský pozemkový a komunální úvěrní ústav v Opavě, který vznikl fúzí v roce 1927.⁷⁸²

Shrneme-li výše uvedené, tak můžeme říci, že po vzniku Československa působilo na území nového státu velké množství peněžních ústavů, a i když v důsledku krizí a dalších faktorů mnohé peněžní ústavy zanikly či byly sloučeny, i tak můžeme říci, že peněžní soustava (v českých zemích) byla přesycená. V roce 1933 na území ČSR působilo 7.562 peněžních ústavů, které byly soustředěny především v českých zemích.⁷⁸³ Po válce měly peněžní ústavy dostatek peněžních prostředků, což se odrazilo i na výši úrokové míry, která tak byla poměrně nízká. Ovšem již v roce 1921 se tato situace otočila a až do druhé světové války se peněžní trh potýkal s nedostatkem úvěrů, které tak byly drahé. Vliv na úrokovou míru měla cedulová banka, tj. Bankovní úřad ministerstva financí a od roku 1926 Národní banka Československá, které stanovily vlastní úrokovou míru, ke které si poté peněžní ústavy přičítaly určité procento, přičemž rozpětí sazeb stanovovaly banky dohodou v rámci Svazu československých bank. Porovnáme-li úrokovou míru s ostatními evropskými státy, byla naše úroková míra vyšší než v západoevropských státech a nižší než na východ a na jih od naší republiky.⁷⁸⁴ V roce 1919 a 1920 byla úroková míra při eskontu směnek stanovena na

---

⁷⁸¹ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 169 – 170; LACINA, V. Peněžnictví v meziválečném Československu. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický úřad AV ČR, 1999, s. 97.

⁷⁸² VENCOSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 49 – 50.

⁷⁸³ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 148; LACINA, V. Peněžnictví v meziválečném Československu. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický úřad AV ČR, 1999, s. 73 – 75.

⁷⁸⁴ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR,

výši 5% a 5,5% při lombardu státních cenných papírů a 6% při lombardu jiných cenných papírů. V dalších letech stoupala, až se dostala na úroveň 7%, 8% a 8,5%.⁷⁸⁵

Podívejme se nyní na nejvýznamnější banky a jejich vývoj v době První republiky.

Jako první česká banka byla roku 1869 založena Živnostenská banka, která se postupně dostala na úroveň vídeňských bank a rozšiřovala i síť svých poboček (např. v Terstu, Krakově, Vídni, Lvově). Tato banka byla původně založena jako ústředí záložen a zároveň jako obchodní banka.⁷⁸⁶ Peníze do této ryze české banky ukládali především drobní živnostníci, vlastníci menších podniků, řemeslníci a občané prostřednictvím svých úspor v lidových záložnách. V jejích orgánech (první správní rada byla složena z poloviny z akcionářů a z poloviny ze zástupců záložen) působili i významní čeští politici jako např. Jaroslav Preiss, který se vypracoval po válce až na post vrchního ředitele, anebo František Ladislav Rieger.⁷⁸⁷ Po vzniku ČSR se stala Živnobanka přední bankou. Navázala na své postavení v bankovníctví v Rakousku-Uhersku, kdy představovala nejvýznamnější peněžní ústav na území Čech a též nejsilnější český peněžní ústav, a v celém hospodářském životě meziválečného Československa získala klíčové postavení. Tato banka měla úzké napojení nejen na vládu a další státní instituce, ale též na cedulový ústav, a opírala se o národně-demokratickou stranu. Podílela se i na státních půjčkách, nostrifikaci, prosazovala politiku deflace a liberalismus. Za jejím dominantním postavením musíme hledat především její kapitálovou sílu, tj. mohutný bankovní koncern, který postupně vybudovala, dobře promyšlenou a efektivní obchodní politiku a také její pronikání do řady podniků (např. Báňská a hutní společnost, Závody Fantovy, Rignhofferovy závody, Škodovy závody, Buštěhradská dráha, Čížkovská cementárna apod.). Oproti ostatním

---

2000, s. 148 – 149; LACINA, V. Peněžnictví v meziválečném Československu. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 73 – 76.

⁷⁸⁵ KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 162 - 163.

⁷⁸⁶ NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Živnostenská banka a Agrární banka – dvě strategie utváření bankovních elit a vlivových sítí. in: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008, s. 470 – 506; LACINA, V. Živnostenská banka v bankovníctví a ekonomice ČSR. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 159 – 190.

⁷⁸⁷ Podrobně se personálnímu obsazení této banky věnuje např. NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Živnostenská banka a Agrární banka – dvě strategie utváření bankovních elit a vlivových sítí. in: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008, s. 470 – 506.

bankám měla Živnobanka nejen vysoký akciový kapitál, ale též vysoké rezervy a bilanční úhrn.⁷⁸⁸ Postupně tato banka dosáhla postavení banky mezinárodního významu. Banka sídlila v Praze, v ulici Na Příkopě, její organizaci upravoval jednací řád z roku 1926. Po vzniku ČSR banka rozšiřovala síť svých poboček, a to především na Slovensko a Podkarpatskou Rus a do pohraničí. Postupně tak byla vybudována síť 24 poboček a 4 expozitur v Praze. Banku řídilo ředitelství, v čele s vrchním ředitelem Jaroslavem Preissem, ale za vrcholný orgán byl považován výkonný výbor, který rozhodoval o všech důležitých obchodních transakcích, vyšších úvěrech a dalších klíčových otázkách, a který tvořil vrchní ředitel, předseda, místopředsedové a dva členové správní rady. Správní rada měla na starosti rozhodování o obchodní a úvěrové politice banky a strategii celého koncernu. Postupně vybuďovala průmyslový koncern, který na přelomu 20. a 30. let čítal již 57 středních a větších podniků s hlavním podnikem ČKD, jako další můžeme uvést Spolek pro chemickou a hutní výrobu či Mautnerovy závody. S mnohými podniky byla spojena prostřednictvím úvěrového spojení (neúspěšná byla snaha prostřednictvím půjček získat rozhodující vliv ve Škodových závodech) či obchodního spojení a samozřejmě též prostřednictvím kapitálové účasti.⁷⁸⁹ Své klíčové postavení v průmyslu získala především díky dohodě o financování bývalých koncernových podniků vídeňské banky Boden-Credit-Anstalt na území Československa, kterou s touto bankou uzavřela v červenci 1919, a která ji za poskytnutí úvěrů těmto podnikům umožnila získání funkcí ve správních radách těchto podniků.⁷⁹⁰ Zároveň tato banka již před válkou financovala řadu podniků v českých zemích, podílela se na jejich zakládání i rozvoji, jako příklad můžeme uvést firmu Křižík, Kolben, Daněk, významné místo měla i v cukrovarnickém průmyslu.⁷⁹¹ Do podniků banka dále pronikala nejen prostřednictvím poskytování úvěrů a obsazování postů ve správních radách, ale také získáváním kapitálových účastí v těchto podnicích či

---

⁷⁸⁸ NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Živnostenská banka a Agrární banka – dvě strategie utváření bankovních elit a vlivových sítí. in: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008, s. 470 – 506; LACINA, V. Živnostenská banka v bankovníctví a ekonomice ČSR. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 159 – 190.

⁷⁸⁹ LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 - 34. Praha: Academia, 1984, s. 58 – 59.

⁷⁹⁰ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 154.

⁷⁹¹ KLIMEK, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 278 – 280; KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 - 1929). Praha: Libri, 2003, s. 204 – 206; KOLEKTIV (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000, s. 158, 162 – 163.

přímo zakládáním těchto podniků. Dále se postavila do čela Konsorcia bank pro úvěrové operace státní (finanční operace státní), jež bylo vytvořeno v roce 1919, a jehož členy se postupem doby staly všechny významné banky, a plnilo významné úkoly při státních půjčkách, a to i zahraničních. Toto konsorcium nejen zajišťovalo finanční transakce při těchto půjčkách, ale také státu v době deficitních rozpočtů poskytovalo krátkodobé půjčky.⁷⁹² Vzhledem ke svému postavení a také prostřednictvím svého vrchního ředitele Preisse, který patřil mezi hlavní a nejbližší poradce JUDr. Aloise Rašina, měla rozhodující vliv na finanční politiku státu. Tato banka byla vždy ryze českou bankou. Během okupace přišla o některé své filiálky v zahraničí (například filiálku ve Vídni musela předat vídeňské bance Merkur) a filiálky v odtrženém pohraničí, které musela postoupit říšskoněmecké Dresdner Bank.⁷⁹³ Též musela své koncernové podniky v pohraničí předat do říšskoněmeckých rukou. Dne 1. ledna 1939 převzala bankovní obchody bankovního domu Petschek a dne 1. června 1939 valná hromada odsouhlasila sloučení s Českou bankou, což přineslo zvýšení akciového kapitálu Živnostenské banky. Živnostenská banka si v podstatě jako jediná velkobanka udržela své postavení i v době okupace a po celou dobu usilovala o zachování svého českého charakteru. Ovšem tato snaha byla komplikovaná dosazením říšského Němce Karla Hartmanna do všech řídicích orgánů banky jako zvláštního důvěrníka s právem rozhodovat, a to na základě výnosu ministra pro hospodářství a práci W. Bertsche ze dne 25. února 1942. Tento zvláštní důvěrník následně začal nejen do vedoucích orgánů banky, ale i do koncernových podniků dosazovat Němce. Při svém boji o samostatnost bylo vedení banky úspěšné, což vyvrcholilo na jaře v roce 1943 rozhodnutím o zachování samostatnosti této banky v rámci tzv. Racionalizačních opatření v bankovníctví, a to především z důvodu významu této banky pro říšskoněmecké válečné hospodářství. V rámci této reorganizace došlo nejen k likvidaci některých filiálek této banky, ale zároveň tato banka převzala k 1. červenci 1943 Českou

---

⁷⁹² PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 187 – 188; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 174 – 175. Podrobně se této bance věnovala stať LACINA, V. Živnostenská banka v bankovníctví a ekonomice ČSR. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 159 – 190.

⁷⁹³ LACINA, V. Živnostenská banka v bankovníctví a ekonomice ČSR. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 159 – 190; VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 298 – 307.

průmyslovou banku. Kapitálové ovládnutí banky ze strany německých bank se podařilo bance během Protektorátu odolat především díky jejímu trvalému a dobře promyšlenému odporu, při kterém využívala rozptýlenosti kapitálové držby a rozporů mezi jednotlivými skupinami německého kapitálu.⁷⁹⁴

Jako další významnou banku, která působila na území Československé republiky po jejím vzniku, můžeme uvést Českou průmyslovou banku, která byla založena již za Rakousko-Uherska v roce 1889.⁷⁹⁵ Její vedení bylo výhradně české, a tudíž se zapojila do budování nového státu. Svoji činností se zaměřovala především na obchod a průmysl a hospodářství jako takové, podnikatelům poskytovala úvěry, zakládala podniky a zápůjčky poskytovala i jiným právnickým osobám, též obcím a okresům. Orgány banky představovala správní rada, dozorčí rada a ředitelství v čele s vrchním ředitelem Janem Novotným. Na základě bankovních zákonů z roku 1924 bylo ustaveno z členů orgánů banky jako statutární orgán představenstvo. Po vzniku Československa si vybuodovala síť poboček, a to i v zahraničí (například ve Vídni a v Lublani). Postupně si též vybuodovala rozsáhlý průmyslový koncern, nejvýznamnějším podnikem byla Holandsko-československá obchodní společnost Helbo sídlící v Amsterdamu a zapojila se aktivně i do průniku českého kapitálu do jihovýchodní a střední Evropy. Tento koncern si rozšířila i v rámci nostrifikace a fúze s dalšími bankami. V roce 1921 převzala Českobudějovickou banku, dále nakoupila skoro všechny akcie Obchodní a průmyslové banky v Moravské Ostravě, následně v roce 1922 fúzovala s Hospodářskou úvěrní bankou a byla přejmenována na Českou průmyslovou a hospodářskou banku (ale po 4 letech se opět navrátila ke svému předešlému názvu) a v roce 1923 převzala Obchodní banku v Hradci Králové. V roce 1926 získala od státu sanaci ve výši 162 mil. Kč ze Zvláštního fondu pro zmírňování ztrát povstalých z poválečných poměrů, a to i díky svému napojení na národně-demokratickou stranu.⁷⁹⁶ Druhou sanaci získala v době hospodářské krize, která ji negativně postihla. Po odstoupení pohraničí Německu ztratila několik filiálék v pohraničí. Dále o její pohlcení usilovala Deutsche Bank a Dresdner Bank, čemuž se snažila banka čelit spoluprací s Českou eskomptní bankou, která představovala „domácí“ německý peněžní ústav, a také uzavřením dohody o

---

⁷⁹⁴ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 298 – 307.

⁷⁹⁵ Tamtéž, s. 307 – 311.

⁷⁹⁶ Tamtéž, s. 307 – 311.

spolupráci s Commerzbank. Ale v květnu 1943 ministerstvo hospodářství rozhodlo, že banka bude sloučena (převzata) s Živnostenskou bankou.⁷⁹⁷

Banka pro obchod a průmysl vznikla v rámci nostrifikace převzetím filiálek vídeňské Länderbanky za 2/3 účasti zahraničního kapitálu (především francouzského) a za účasti Agrární banky. Vznikla tak banka univerzálního typu s česko-německou správou a se zaměřením vedle běžných transakcí na nemovitosti a operace do zahraničí, organizovala průmyslové podniky vývozního charakteru. Její koncern zahrnoval cukrovarnické podniky, které tvořily jádro jejího koncernu, dále textilní podniky, strojírenství apod. Postupně zvyšovala své základní jmění a též se realizoval záměr československé vlády, aby většina akcií patřila do československých rukou. Hospodářskou krizi ve třicátých letech banka poměrně dobře zvládla a poté podporovala devaluaci koruny. Po Mnichově ovšem ztratila své pobočky v pohraničí, po okupaci byly provedeny personální změny, nadále se prohlubovaly ztráty banky a vše vyvrcholilo pohlcením této banky na podzim roku 1939 Böhmische Escompte Bank.⁷⁹⁸

Další významnou bankou byla banka Bohemia, která vznikla roku 1909, ale z důvodu nedostatku kapitálu se na počátku první světové války ocitla téměř v bankrotu.⁷⁹⁹ Vzestup zbrojení a tím i zbrojního průmyslu a ochrana bank vládou ji zachránily před blížícím se bankrotem a po válce se zaměřila především na obchod s USA. Z firem, které ovládla, můžeme jmenovat například společnost Lanna, která se zabývala stavebnictvím. Nedostatek jejího kapitálu z doby před válkou přetrvával, a proto se tento problém rozhodla řešit poměrně riskantním způsobem, a to obchodem s devizami. Zákazníci ji přestali důvěřovat, odcházeli od ní a i ministerstvo vnitra muselo sáhnout k poměrně radikálnímu kroku, když vyzvalo spořitelny, aby u ní přestaly ukládat peníze. V roce 1921 přišla o velké peníze v důsledku propadu francouzského franku (jediná její pobočka se nacházela ve Francii). Banka vykazovala čím dál větší ztráty a nakonec skončila v likvidaci. „*Většinu jejích ztrát lze nazvat ztrátami spekuláčními a mnohé z nich zaviněny byly také neschopností vedoucích činitelů.*“ prohlásil na účet zkrachovalé banky Antonín Pimper, který byl v této době

---

⁷⁹⁷ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 307 – 311.

⁷⁹⁸ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 321 – 324.

⁷⁹⁹ KLIMEK, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 130 a násl.; LACINA, V. Formování československé ekonomiky 1918 - 1923. Praha: Academia, 1990, s. 29 a násl.

uznávaným bankovním expertem.⁸⁰⁰

Jak již bylo řečeno v rámci výkladu o nostrifikaci, na základě zvláštní dohody mezi Bank of England a československou vládou vznikla Anglo-československá banka. Tato banka byla založena na valné hromadě dne 12. dubna 1922.⁸⁰¹ Londýnská Bank of England získala na základě mezistátní dohody koncesi od československé vlády a převzala filiálky Anglo-rakouské banky na území ČSR, která měla na území Rakousko-Uherska koncern tvořený mimo jiné 45 filiálkami a 109 průmyslovými podniky.⁸⁰² Tato banka nejen že hájila britské zájmy v střední a jihovýchodní Evropě, ale též podporovala československý export. V čele banky stála správní rada, kterou tvořilo 12 členů, při čemž čtyři členové museli mít bydliště na území ČSR a šest členů dokonce muselo mít československé občanství. Jako příklad významných osobností, které zasedaly ve správní radě, můžeme uvést Kuneše Sonntága, který byl předsedou správní rady až do roku 1931, kdy zemřel, dále Franze Petschka a JUDr. Karla Engliše. Svůj koncern začala banka rozšiřovat především v roce 1923, kdy expandovala například do keramického průmyslu a dále se začala zaměřovat na zvyšování svých rezerv a fondů. Významných změn doznala banka v roce 1927. Správní rada rozhodla za souhlasu ministerstva financí dne 30. června 1927 o vstupu československého kapitálu do banky, tj. o převzetí 25% akcií banky státem a o odkoupení zbývajících 45 – 50% firmou Petschek, Kooperativou, knížetem Lichtensteinem, Škodovými závody a Schichtovými závody.⁸⁰³ Další změna následovala v roce 1930, kdy nejen tato banka, ale i Pražská úvěrní banka a Česká komerční banka, se ocitly ve vážných problémech, a proto ministr financí JUDr. Karel Engliš rozhodl o sanaci, na základě které poskytl stát těmto bankám 300 mil. korun jako půjčku na dobu 6 let a dále rozhodl o fúzi těchto tří bank, která se uskutečnila v květnu 1930 se zpětnou platností ke dni 1. leden 1929. Nově vzniklá banka převzala veškerá aktiva a pasiva sloučených bank a dostala název Anglo-československá a Pražská úvěrní banka. Zároveň byl zvýšen kapitál této banky, stát

---

⁸⁰⁰ Citace KLIMEK, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 130. Dále LACINA, V. Formování československé ekonomiky 1918 - 1923. Praha: Academia, 1990, s. 29 – 34.

⁸⁰¹ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 311 – 317; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 66 – 72.

⁸⁰² Tamtéž.

⁸⁰³ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 311 – 317; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 66 – 72.

zvýšil svoji účast z 25% na 40%. Banka si postupně upevnila svoji pozici a stala se hlavní úvěrovou centrálou exportního průmyslu. Hospodářská krize ji zasáhla velmi těžce (ztráty přesáhly 1 miliardu, a to i z důvodu její orientace na export a spotřební průmysl), a proto dne 28. července 1932 rozhodl stát o další sanaci nejen této banky, ale i České průmyslové banky a Moravské banky. Stát bance odepsal půjčku, kterou jí poskytl v roce 1930, a poskytl jí i další finanční prostředky.⁸⁰⁴ Postupně se tak v roce 1934 hospodaření banky stabilizovalo. Podobně jako ostatní banky po Mnichovu ztratila své pobočky v pohraničí, které přešly do německých rukou, a to bez ohledu na dříve sjednanou dohodu o tom, že všechny pobočky budou převzaty lipskou Allgemeine Deutsche Kredit-Anstalt. Po okupaci byla přejmenována na Pragobanku a v roce 1943 byla zlikvidována na základě rozhodnutí ministerstva hospodářství ze dne 7. června 1943. Udržela se pouze její pobočka v New Yorku, kterou založila v prosinci 1938 a která udržovala styk i s exilovou vládou.⁸⁰⁵

Významného postavení dosáhla po vzniku ČSR Böhmische Escompte Bank, která na základě dohody s vídeňskou bankou Oesterreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, kterou tyto dvě banky uzavřely v září 1919, převzala její filiálky, nacházející se na území ČSR, a to včetně obchodů.⁸⁰⁶ Na základě této fúze a následné reorganizace za dohledu ministerstva financí a Živnostenské banky, která následně odkoupila jejich 52% akcií, vznikla banka s česko-německou správou (multinacionální ústav s česko-německou správou) a nesoucí nový název Česká eskomptní banka a úvěrní ústav v Praze. Též se můžeme setkat se zkráceným označením BEBKA (BEBCA, ČEB), které vycházelo z německého názvu této banky. I nadále tato banka úzce spolupracovala s Živnostenskou bankou, která získala nadpoloviční většinu akcií. Na kapitálové propojení a spolupráci těchto dvou bank navázala v únoru 1920 vzájemná dohoda mimo jiné i o společném postupu při obchodech.⁸⁰⁷ Tato banka si vybuodovala rozsáhlé vazby na zahraniční kapitál, mezinárodní styky i účast v mnoha průmyslových

---

⁸⁰⁴ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 311 – 317; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 66 – 72.

⁸⁰⁵ Tamtéž.

⁸⁰⁶ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 317 – 321; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 157. Podrobně byla této bance věnována pozornost v rámci stati HÁJEK, J. - LACINA, V. Multinacionální Böhmische Escompte-Bank (1863 – 1945). in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 191 – 216.

⁸⁰⁷ Tamtéž.

podnicích a také se účastnila státních finančních transakcí. Postupně se stala druhou nejsilnější československou velkobankou s nejhustší sítí poboček a druhým nejsilnějším koncernem a jako jediná dokázala konkurovat Živnostenské bance. V roce 1924 převzala Moravskou eskontní banku v Brně.⁸⁰⁸ Sice ji hospodářská krize v třicátých letech zasáhla, ale dokázala ji ustát. Tato banka vedle soustředění finančních prostředků a poskytování úvěrů také zajišťovala finanční transakce při exportu a importu a při zahraničních půjčkách, upisovala státní půjčky a též se u ní vydávaly nové emise akcií mnoha podniků. Po Mnichovu přišla o některé své pobočky a po okupaci byla přeměněna na německou banku, dceřinou banku říšskoněmecké Dresdner Bank, která získala akciový kapitál této banky ve výši 75%. Název se změnil na Böhmische Escompte Bank a tyto změny byly provázeny i změnami personálními. Tato banka se měla stát nástrojem k ovládnutí hospodářství Protektorátu a nejsilnější bankou Protektorátu. Dále byla pověřena likvidací Banky pro obchod a průmyslu a podílela se na arizaci.⁸⁰⁹

Významné postavení mezi bankami dále zaujala Česká banka Union Böhmische Union Bank (Česká banka Union) navázala po vzniku ČSR na svoje postavení v době monarchie, kde představovala nejsilnější německý peněžní ústav s centrálou v českých zemích provozující všechny typy bankovních obchodů.⁸¹⁰ Zaměřovala se i na obchod s cukrem, černým uhlím, textilní výrobu apod. Ovšem po vzniku Československa se musela vzdát poboček, které se nacházely mimo území Československa. Soustředila se především na pohraničí a průmyslová města a snažila se o rozšíření svých německých kapitálových pozic. Koncem roku 1922 se zapojila i do pokusu německých podnikatelů a bank bojkotovat měnovou (deflační) politiku Bankovního úřadu. Též se zaměřovala na zahraničí, kam expandovala například nákupem akcií zahraničních bankovních skupin a peněžních ústavů či například účastí na založení mezinárodního finančního trustu v New Yorku American British and Continental Corporation.⁸¹¹ V únoru 1929 též pohltila

---

⁸⁰⁸ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 317 – 321; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 157. Podrobně byla této bance věnována pozornost v rámci stati HÁJEK, J. - LACINA, V. Multinacionální Böhmische Escompte-Bank (1863 – 1945). in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický úřad AV ČR, 1999, s. 191 – 216.

⁸⁰⁹ Tamtéž.

⁸¹⁰ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 324 – 329.

⁸¹¹ Tamtéž.

Všeobecnou českou bankovní jednotu v Praze. Ve třicátých letech ovšem na ni těžce dopadla hospodářská krize, a proto ji stát v roce 1932 sanoval. Mnichov a okupace přinesly ztrátu jejich poboček, hospodářské ztráty, personální změny a snahy o postupné pohlcení této banky německou bankou Deutsche Bank, což se ale do konce války zcela nepovedlo a po válce byla banka likvidována. Během války tato banka podporovala zbrojní výrobu a též se podílela na arizaci židovského majetku.⁸¹²

Jako příklad významné německé banky působící na území Československa můžeme uvést Kreditanstalt der Deutschen G.m.b.H. (neoficiální překlad Úvěrní ústav Němců), který navázal na své působení v monarchii po vzniku Československa a stal se velmi významným peněžním ústavem ovšem s velmi silným nacionálním zakotvením, které vedlo ke spolupráci se Sudetoněmeckou stranou a i s nacisty. Sice prováděl všechny druhy bankovních obchodů, ale oficiálně dle jeho stanov se jednalo o úvěrní družstvo. Tento ústav zřídil ochranný spolek českých Němců „Bund der Deutschen“ a jeho členy se mohly stát výhradně fyzické osoby německé národnosti či právnické osoby s jednacím řečí němčinou. I jednacím řečí ústavu byla němčina a zaměstnával pouze Němce. Krize ve dvacátých i třicátých letech mu přinesla velké ztráty, ale hospodářskou krizi tento ústav ustál, a to i díky podpoře ze strany Bankovního úřadu a úvěru od Legiobanky a z Německa (Říšská banka se podílela i na jeho reorganizaci v letech 1927 – 1928). V době okupace sice ústav přišel o některé své pobočky, ale jinak si své postavení upevnil, převzal aktiva a pasiva zlikvidované Českomoravské banky v roce 1943, čímž zvýšil nejen svůj základní kapitál, ale i obchody a pokračoval v budování svého koncernu. Také se podílel na konfiskacích a arizaci a úzce spolupracoval s okupačními orgány.⁸¹³

Na území Moravy představovala významnou banku Moravská banka v Brně, která vznikla na základě fúze tří bank v roce 1927, a to Brněnské banky v Brně, Moravsko-slovenské banky v Olomouci a Jihomoravské banky ve Znojmě⁸¹⁴, které se dostaly do hospodářských problémů. Toto sloučení bylo odhlasováno valnými

---

⁸¹² VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 324 – 329.

⁸¹³ Tamtéž.

⁸¹⁴ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 66 – 72; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 50; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 55.

hromadami těchto bank dne 29. července 1927 se zpětnou účinností ke dni 1. ledna 1927. Zároveň se stát zaručil za některé prostředky, které bance poskytly veřejné ústavy. Banka měla poměrně hustou síť poboček, kterou fúze rozšířila a zaměřovala se na všechny druhy bankovních obchodů, styk s cizinou a vybudovala si i rozsáhlý koncern průmyslových podniků, tvořený například pivovarnickými společnostmi, potravinářskými, cukrovarnickými, kožedělnými, železářskými apod. Hospodářskou krizi banka ustála i díky sanaci ze strany státu v roce 1931. Po Mnichovu přišla o některé své pobočky a po okupaci byly provedeny personální změny.⁸¹⁵

Banka československých legií (Legiobanka) vznikla dne 22. listopadu 1919 za hranicemi Československa na území Ruska. Jejím předchůdcem byla Vojenská spořitelna čsl. legií na Rusi, která vznikla v listopadu 1918 v Jekatěrinburgu a sloužila především československým legiím. Dne 8. ledna 1919 byla prohlášena zmocněncem československé vlády M. R. Štefánikem za instituci československého státu, který ručil za vklady do ní vložené, přičemž 95% vkladů bylo legionářů.⁸¹⁶ Tyto vklady nemohly být vypláceny kvůli inflaci, a proto se zrodila myšlenka banky. Teprve později, během června 1920, byla přestěhována do Prahy, a jejím propagovaným posláním bylo využít legionářské peníze k vyřešení nedostatku surovin a zboží, tj. k jejich nákupu, které pak mělo být výhodně prodáno a tím peníze zhodnoceny, k čemuž dostala souhlas předních představitelů státu. Finance získala z vkladů Vojenské spořitelny (svého předchůdce) a dále ze zadrženého služného vojáků, s čímž naprostá většina vkladatelů i vojáků souhlasila, jelikož argumenty byly přesvědčivé. Banka též vydala několik slibů (např. že vkladatelé a vojáci tímto způsobem získají zhodnocené peníze anebo že banka po návratu legionářů domů poskytne jim nutné finance například na podnikání) a na její straně stála i taková autorita, jako byl prezident T. G. Masaryk. Původní plány se nezdařily, ale dluhy ze surovinové akce na sebe převzal stát, což odráží silnou podporu státu věnovanou této bance.⁸¹⁷ Ustavující valná hromada banky se konala 28. června 1921 a zároveň byla zrušena Vojenská spořitelna. Postupně se banka stala obchodní bankou středoevropského typu, která vykonávala všechny běžné bankovní obchody a

---

⁸¹⁵ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 329 – 332.

⁸¹⁶ BRÁDLEROVÁ, D. Specifika managementu Banky československých legií. in: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008, s.379 – 382; PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 156 – 157.

⁸¹⁷ Tamtéž.

dále i stavěla obytné domy, provozovala realitní a cestovní kanceláře a též vybuodovala průmyslový koncern. Její akcie, jako akcie jediné banky v Československu, nezněly na doručitele, ale na jméno a akcionářem se mohl stát pouze československý legionář (za určitých podmínek jeho příbuzní či jiné osoby). Teprve v roce 1935 vstoupila tato banka do Svazu československých bank. Mnichov a okupace přinesly nejen zrušení části poboček, ale též přejmenování banky v roce 1939 na Legiobanku a následně na Českomoravskou banku v roce 1940. V roce 1942 zanikla banka fúzí s Živnostenskou bankou.⁸¹⁸

Agrární banka⁸¹⁹, jejíž činnost byla zahájena 14. srpna 1911 a kterou můžeme považovat za „vrcholnou peněžní instanci českého agrárního hnutí“⁸²⁰, byla napojena na agrární stranu. Jejími orgány byly valná hromada, správní rada, ředitelství, dozorčí rada a později závodní výbor. Agrární banka si vybuodovala síť poboček, zvyšovala svůj základní kapitál, přežila obě krize v bankovníctví, a to i díky sanaci ze strany státu, a též si vybuodovala rozsáhlý průmyslový koncern, tvořený cukrovarnictvím a lihovarnictvím, dále pivovarnictvím, mlynářstvím, textilnictvím, báňským průmyslem apod. Také se významně podílela na pozemkové reformě. Původně měla představovat banku sloužící převážně zájmu zemědělského podnikání, ale postupně tento původní záměr přerostla a stala se standardní obchodní bankou, která byla vždy součástí agrárního hnutí. V době okupace se jí povedlo uchránit před likvidací uzavřením dohody s německými bankami Deutsche Rentenbank-Kreditanstalt a Deutsche Zentralgenossenschaften. V roce 1943 se neubránila přejmenování a přebudování na Zemědělskou banku pro Čechy a Moravu, přičemž majoritu ve vedení získali Němci a jejich spolupracovníci.⁸²¹

Vedle výše uvedených velkých bank na území republiky působila řada středních (např. Česká komerční banka v Praze, Všeobecná družstevní banka v Praze, banka „Bohemia“, Pozemková banka v Praze, Česká banka v Praze, Německá agrární a průmyslová banka apod.) a malých bank (např. Plzeňská banka, Severočeská banka v Litoměřicích, Banka pro průmysl pivovarnický v Praze, Československá diskontní

---

⁸¹⁸ VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 332 – 335.

⁸¹⁹ Podrobně se této bance věnovala publikace NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996.

⁸²⁰ citace NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996, s. 47.

⁸²¹ VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 336 – 340.

banka v Praze, Středočeská banka v Příbrami apod.).⁸²²

Zvláštní postavení mezi bankami zaujímal banky veřejnoprávního charakteru, tj. zemské úvěrní ústavy, a proto bude nyní věnována pozornost nejvýznamnějším z těchto ústavů.

V roce 1889 byla založena Zemská banka království českého⁸²³ v Praze, jejíž obchody byly kryty majetkem české země a která poskytovala dlouhodobé komunální úvěry, prostřednictvím kterých financovala řadu veřejně prospěšných staveb, a dále meliorační a stavební zápůjčky a železniční úvěry. Dále fungovala jako emisní banka především zemských dluhopisů. Od roku 1920 se jmenovala Zemská banka a po vzniku Československa až do úplného ustavení Bankovního úřadu, plnila i určité funkce cedulové banky státu. Významnou úlohu plnila i za deflační krize v první polovině dvacátých let, kdy se podílela na záchraně řady krizí otřesených obchodních bank a plnila funkci likvidátora i u Pozemkové banky. V roce 1924 založila svoji pobočku v Bratislavě, která zahájila svoji činnost dne 24. června 1924, k čemuž ji stát poskytl na základě zákona č. 238/1922 Sb. z. a n.⁸²⁴ provozní kapitál ve výši 16 mil. korun. Prostřednictvím tohoto zákona byla působnost zemských ústavů českých rozšířena i na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Na Slovensku také na základě dohody s příslušnými ministerstvy poskytovala tamějším lidovým peněžním ústavům nemalou úvěrovou pomoc a podporovala i budování sítě spořitelén. V druhé polovině dvacátých let dále úvěrově pomáhala otřeseným peněžním ústavům po bankovní krizi a to též prostřednictvím tzv. denních peněz, které vystavovala na kupecké poukázky. V rámci Zvláštního fondu pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů spravovala fondové dluhopisy. V rámci hospodářské krize na počátku třicátých let ji opět stát svěřil některé úkoly za účelem překonání krize v bankovníctví, například vedla agendu záruk státu za úvěry na podporu zahraničního obchodu (vláda ji k tomuto úkolu zmocnila v roce 1931), dále opět úvěrově vypomáhala postiženým peněžním ústavům (za mimořádné krátkodobé úvěry se zaručil i stát). Po zřízení Československého

---

⁸²² VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 349 – 356.

⁸²³ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 49 – 52; UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha 1958, s. 52 – 54; PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 55 – 73, s. 84 – 97.

⁸²⁴ Zákon č. 238/1922 Sb. z. a n., o rozšíření působnosti zemských úvěrních ústavů na Slovensko a Podkarpatskou Rus, ze dne 11. července 1922.

reeskontního a lombardního ústavu měla na starosti depozitní a pokladní služby této instituce. Dále se zaměřovala na poskytování finanční podpory městům a obcím prostřednictvím komunálních úvěrů, přičemž nejvíce půjček poskytla v meziválečném období hlavnímu městu Praze. Pro zlepšení finančních poměrů okresů a obcí byl na základě zákona č. 69/1935 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1935⁸²⁵ zřízen při Zemské bance v Praze Pomocný fond pro úpravu dluhů okresů a obcí pro zemi Českou. Pomocné fondy byly dále zřízeny i pro zemi Moravskoslezskou při Hypoteční a Zemědělské bance moravské v Brně, pro zemi Slovenskou při pobočce Zemské banky v Bratislavě a pro zemi Podkarpatskou při pobočce Zemské banky v Užhorodě, a dokud nebyla zřízena, při zemském úřadě v Užhorodě. V čele Zemské banky stál generální ředitel, do roku 1934 tuto funkci zastával Emil Roos, kterého do května 1936 vystřídal Ferdinand Tománek. Během Protektorátu se Zemské banky dotklo především její sloučení s Hypotéční bankou českou v roce 1941 a dále nucená fúze v roce 1943 s Ústřední bankou českých spořitelén.⁸²⁶

Hypotéční a zemědělská banka moravská v Brně vznikla v roce 1922 na základě sloučení dvou institucí veřejnoprávního charakteru, které byly propojeny personálně a fungovaly již od doby rakousko-uherské. Jednalo se o Hypotéční banku moravskou v Brně, která především poskytovala hypotéční úvěry, a Zemědělskou banku markrabství moravského v Brně, poskytující železniční, komunální a meliorační zápůjčky. V rámci jejich fúze byla provedena reorganizace a vydány nové stanovy banky. Svoji činnost banka zahájila dne 1. července 1922.⁸²⁷ Do roku 1927 prováděla likvidaci Moravsko-slezské banky v Brně. Zaměřovala se především na poskytování komunálních úvěrů a dále úvěrů na meliorace a elektrifikaci (vydávala elektrizační dlužní úpisy). V roce 1936 byl při této bance zřízen Pomocný fond pro úpravu dluhů okresů a obcí pro zemi Moravskoslezskou, jenž měl za úkol pomáhat umořovat dluhy a přebírat tyto dluhy okresů a obcí na Moravě a ve Slezsku, které měly finanční problémy. Jako generální ředitel této banky působil Stanislav Bublík, který byl ve významných funkcích již v předchůdcích této banky v době Rakousko-Uherska. V roce 1941 byla tato banka sloučena se Zemědělskou bankou moravskou, na základě čehož vznikl nový

---

⁸²⁵ Zákon č. 69/1935 Sb. z. a n., o finančních opatřeních v oboru územní samosprávy, ze dne 9. dubna 1935.

⁸²⁶ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 285 – 290.

⁸²⁷ Tamtéž, s. 293 – 296.

ústav pod názvem Zemská banka pro Moravu.⁸²⁸

Slezský pozemkový a komunální úvěrní ústav v Opavě vznikl na základě sloučení dvou samostatných veřejnoprávních institucí, a to Slezského zemského pozemkového úvěrního ústavu v Opavě a Komunálního úvěrního ústavu země Slezské v Opavě, které podobně jako v předešlém případě na Moravě spojovala společná správa a úřednictvo. Dne 25. dubna 1927 byly změněny i stanovy. Nově již nebyl ředitelský sbor volen zemským sněmem v Opavě, ale jmenovala jej vláda s ohledem na zastoupení politických stran. Tato instituce především vydávala zástavní listy pro hypotéční zápůjčky na zemědělskou půdu a domovní majetek a též přímé komunální, meliorační a hypotéční zápůjčky.⁸²⁹

Mezi instituce veřejnoprávního charakteru můžeme dále zařadit i Poštovní spořitelnu, která měla charakter státního podniku. Jejím úkolem bylo zprostředkovávat bezhotovostní platební styk mezi ekonomickými subjekty a přebytky ukládat do státních půjček.⁸³⁰ Poštovní spořitelna vznikla povýšením filiálky předválečné Poštovní spořitelny ve Vídni na samostatný ústav na základě výnosu generálního ředitele pošt č. 3073/P.P. ze dne 12. listopadu 1918, a to ke dni 20. listopadu 1918. Dne 1. srpna ovšem byla nahrazena Poštovním úřadem šekovým, a to na základě zákona č. 140 ze dne 11. března 1919⁸³¹, který byl doplněn vládním nařízením č. 145, o zřízení poštovních úřadů šekových, ze dne 21. července 1919. Tato instituce vykonávala pro stát některé služby při jeho finančních transakcích a dále zajišťovala bezhotovostní platby šekem. Vykonávala i jiné funkce pro stát, například sbírala nejmenší vklady, které jiné peněžní ústavy odmítaly a fungovala i jako zúčtovací místo.⁸³² Tato instituce vybudovala rozsáhlou síť poštovních úřadů, které poskytovaly širokým vrstvám obyvatelstva

---

⁸²⁸ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, 293 – 296.

⁸²⁹ Tamtéž, s. 296 – 297.

⁸³⁰ NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 111 – 112; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 171 – 172.

⁸³¹ Zákon č. 140/1919 Sb. z. a n., aby byly zřízeny poštovní úřady šekové pro území státu československého, ze dne 11. března 1919.

⁸³² KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 383; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 231; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 3; PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 49 – 52.

šekovou a spořitelní službu a drobný platební styk. Poštovní šekový systém se velmi rychle osvědčil jako prostředek bezpečného placení a dále se rozšiřoval, čímž přispěl ke stabilizaci měnových poměrů a pomáhal Bankovnímu úřadu (později Národní bance) při plnění jeho funkcí. Tento šekový systém začaly využívat také státní orgány, čímž jeho význam ještě stoupl. Dále úřad poskytoval již zmíněnou spořitelní službu. Teprve v roce 1930 byla tato služba upravena zákonem č. 143/1930 Sb. z. a n.⁸³³ ze dne 23. září 1930. Poštovní úřad šekový se následně opět přeměnil na Poštovní spořitelnu poskytující již spořitelní službu a navázanou více na Národní banku na základě ustanovení zákona, který ji uložil povinnost jednat v souladu s požadavky politiky Národní banky (úvěrové a měnové). Vklady byly úročeny 3%, ale vkladní knížky byly omezeny maximální výší vkladu 20.000,- Kč (částka nad tento limit se již neúročila) a každý vkladatel směl vlastnit pouze jednu vkladní knížku. Dále spořitelna obchodovala s veřejnými dluhopisy, eskontovala cenné papíry a směnky, poskytovala státní správě zápůjčky na cenné papíry a poskytovala případně na úhradu rozpočtových schodků státu přechodné zálohy. Své přebytky ukládala spořitelna převážně do státních dluhopisů a také je jako krátkodobé vklady ukládal u ostatních peněžních ústavů.⁸³⁴

Zvláštní postavení mezi bankami měly Hypoteční banka království Českého v Praze založená v roce 1865, roku 1869 založený Rakousko-slezský pozemkový úvěrní ústav v Opavě a v roce 1876 založená Hypotéční banka markrabství moravského v Brně.⁸³⁵ Tyto banky se zabývaly hypotéčním úvěrem, tj. úvěrem na nemovitosti, nezabývaly se běžnými bankovními obchody a měly zvláštní právní povahu blízkou se nadacím (fondům) s vlivem veřejných orgánů na jejich správu, veřejnou zárukou za závazky a nevýdělečnou povahou.

Hypotéční banka království českého (od roku 1921 nazývaná Hypotéční banka česká) v Praze byla zaměřena (jak bylo uvedeno výše) především na poskytování dlouhodobého hypotéčního úvěru na pozemky i na domovní majetek a od dob monarchie si zachovala určitá privilegia, například ručení české země za její transakce. V červnu 1921 vláda schválila změnu jejích stanov, čímž došlo k rozšíření její činnosti, změně názvu na Hypotéční banku českou a na přechod státního dohledu ze Zemského

---

⁸³³ Zákon č. 143/1930 Sb. z. a n., o poštovní spořitelně, ze dne 23. září 1930.

⁸³⁴ VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 282 – 285.

⁸³⁵ Tamtéž, s. 291 – 293.

sněmu království Českého na Zemský správní výbor a vládní orgány. Další změny banka doznala v roce 1925, kdy byly opět změněny její stanovy a nově byli ředitelé dosazováni podle politického klíče vládou. Tato banka se také podílela na transakcích souvisejících s vnitřní kolonizací a pozemkovou reformou. Během deflační krize se účastnila likvidace banky Bohemia a Americko-slovenské banky. V roce 1924 zřídila svoji pobočku i v Bratislavě. Tato banka také svými úvěry podporovala stavební ruch a elektrifikaci. Během hospodářské krize ve třicátých letech se objevil určitý paradox, zájem a odbyt jejich zástavních listů se zvýšil a tento trend pokračoval i po krizi. Její činnost byla ukončena v roce 1941, kdy byla sloučena se Zemskou bankou.⁸³⁶

Specifické postavení na finančním trhu zastávaly soukromé bankovní domy, které fungovaly na celém území státu a většinou měly formu obchodních společností a jednoho či dva majitele, kteří též tyto domy řídili, což umožňovalo vysokou mobilitu obchodu a bezprostřední reakce na fungování peněžního trhu. Před vznikem Československa se zaměřovaly především na obchodování na burze a jeho zprostředkování svým klientům, směnářskou činnost a prodej losů. Po vzniku Československa rozšířily svou činnost i o běžné bankovní obchody, začaly se zaměřovat i na exportní obchody a též se zvyšoval jejich počet. Jako příklad můžeme uvést bankovní dům Petschek a spol., V. Hrabánek a spol., Masopust a Müller, Siegfried Langer et Sohn, Engl a spol., V. Wollf a spol., Wolfrum et Co., M. Zdekauer a Josef Ertl, bankovní komisionářství.⁸³⁷ Poté, co bankovní zákony v roce 1924 zakázaly akciovým bankám provozovat komisionářské obchody se zbožím, rozšířily svoji činnost i o tuto aktivitu. Některé bankovní domy se také zaměřovaly na obchod s realitami, ale tato činnost byla spíše výjimkou. Bankovní domy spolupracovaly i s akciovými bankami a Poštovní spořitelnou, které jim vedla jejich konta a též jim poskytovala mimořádné finanční prostředky prostřednictvím úvěrů. Bankovní domy se sdružovaly do Svazu bankovních firem Československé republiky, který založily jako svoji vrcholnou zájmovou organizaci v únoru 1920. Tento svaz měl nejen hájit jejich zájmy, ale též je informovat, podílet se na legislativních pracích a odborně je vzdělávat.⁸³⁸

Významnou úlohu ve vývoji bank sehrála profesní organizace, tj. Svaz českých

---

⁸³⁶ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 291 – 293.

⁸³⁷ Tamtéž, s. 361 – 366.

⁸³⁸ Tamtéž, s. 361 – 366.

bank, který byl v Praze zřízen již v roce 1917 za účelem ochrany společných zájmů českých bank (dle § 2 stanov tohoto svazu) jako zájmové a stavovské sdružení českých ústavů. Členy se mohly stát pouze akciové banky mající sídlo svého hlavního závodu v Čechách, na Moravě nebo ve Slezsku. Správu Svazu obstarávalo prezidium (v čele s prezidentem, který zastupoval Svaz navenek), výbor a valná hromada. Po vzniku Československa byl svaz přejmenován na Svaz československých bank a též se změnil jeho stanovy⁸³⁹. Jednotné příspěvky byly zrušeny a nahrazeny příspěvky, které se určovaly podle kapitálové síly jednotlivých ústavů. Od roku 1919 se členy mohly stát i německé banky, které do svazu začaly vstupovat od léta 1920. Jeho předsedou se stal Karel Svoboda, kterého v roce 1929 vystřídal Ferdinand Tománek. Svaz sídlil v Praze a měl postavení zájmové a kartelové organizace většiny obchodních bank na území Československa, které informoval o důležitých měnových, finančních i hospodářských otázkách. Vykonával dohled nad dodržováním stanovených úrokových sazeb a zabráňoval nekalé soutěži. V rámci svazu banky uzavíraly dohody o výši úroků u vkladů a půjček a svaz poté sledoval dodržování těchto dohod. Také se účastnil státních jednání v oblasti peněžnictví. Podobně jako Ústřední svaz československých průmyslníků, další podnikatelská zájmová organizace⁸⁴⁰, měl tento svaz vliv i na legislativní práce. Svaz spolupracoval se státem, například se ujal upisovací akce půjčky Národní svobody a také v době, kdy byla vyloučena jakákoliv spolupráce mezi Čechy a Němci (po likvidaci pohraničních provincií v lednu 1919), se ujal vyjednávání a spolupráce s německými bankami, což vedlo k uzavření přísně důvěrné dohody mezi 31 českými a německými bankami o taxativně vyjmenovaných závazných podmínkách pro

---

⁸³⁹ Stanovy Svazu českých bank, Archiv ČNB, SB/1 – 1. Tyto stanovy byly schváleny výměrem cís. král. místopředsedství pro král. České ze dne 25. srpna 1917, č. 8-A 425/2 1917 – M. čís. 230.281. Dne 17. září 1917 se konala ustavující schůze Svazu za účasti zástupců 13 bank, které se do Svazu přihlásily – viz Protokol o ustavující schůzi Svazu českých bank, konané v Obchodní a živnostenské komoře v Praze dne 17. září 1917, Archiv ČNB, SB/1 – 2.

⁸⁴⁰ Většina německých podnikatelů ovšem do Ústředního svazu čsl. průmyslníků nevstoupila. Dne 19. listopadu 1919 založili vlastní zájmovou organizaci, a to Der Deutsche Hauptverband der Industrie se sídlem v Teplicích-Šanově. Teprve v důsledku hospodářské krize v roce 1922 byla navázána spolupráce mezi těmito organizacemi a pro koordinování společného postupu vznikl společný Ústřední sbor průmyslu v Československé republice. V roce 1928 dokonce vstoupila německá zájmová organizace do Ústředního svazu jako jeho autonomní organizační jednotka. (in LACINA, V. Problémy spolupráce českých a německých podnikatelů v průmyslu meziválečného Československa. in: PROKŠ, P. a kol. České země a moderní dějiny Evropy. Praha: Historický ústav, 2010, s. 181 – 184; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 110. LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 175).

běžný bankovní obchod s klientelou, která vstoupila v platnost ke dni 1. října 1919. Zároveň byla zřízena nestranná dozorčí komise, která byla oprávněna kontrolovat dodržování této dohody a též ukládat pokuty a řešit spory. Náklady sporných řízení nesl svaz, který je hradil ze zaplacených pokut. Svaz se také podílel na přímých jednáních se Sdružením československého úřednictva peněžních ústavů. Prostřednictvím svazu se vedla jednání o kolektivní smlouvě po vyústění sporů mezi úřednictvem a bankami, jež vedly v roce 1921 k několikaměsíční stávce. Dále svaz vystupoval jako mluvčí členských bank v procesu legislativních prací souvisejících s působením bank, kde vystupoval jako partner státu a zajišťoval i řadu dalších ojedinelých úkolů. Po okupaci byl jeho název změněn na Svaz bank a v roce 1940 byl svaz donucen vyrovnat protektorátní úvěrové sazby se sazbami v Říši. Vše vyvrcholilo zrušením svazu a jeho nahrazením novou institucí, která již spadala pod Ústřední svaz peněžnictví. Nově již bylo členství akciových bank povinné a usnesení závazná.⁸⁴¹

6.2. *Ostatní peněžní ústavy*⁸⁴²

Vedle bank na území státu působily další peněžní ústavy, tzv. ústavy lidového peněžnictví. Do této skupiny řadíme spořitelny, okresní hospodářské záložny, občanské a živnostenské záložny a kampeličky, které v německých oblastech nesly název raiffeisenky. I když se zaměřovaly především na drobné živnostníky a podniky a obyčejné lidi, celková výše vkladů, které od svých klientů získaly, byla vyšší než u bank. Těmto bankám pak své přebytky tyto ústavy předávaly.⁸⁴³ V odborné literatuře ovšem nepanuje shoda na dělení těchto ústavů a výčet jejich druhů, můžeme se setkat i s dělením peněžních ústavů na spořitelny⁸⁴⁴, družstevní záložny, okresní hospodářské

---

⁸⁴¹ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 357 – 360.

⁸⁴² Podrobně PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 197- 259. Zde nalezneme dělení na občanské záložny, okresní hospodářské záložny, kampeličky an vesnicích, živnostenské záložny a družstva. Dále pak UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha 1958, s. 54 – 60, kde nalezneme dělení na družstevní ústavy (městská úvěrní družstva, tj. všeobecné občanské a živnostenské záložny, venkovská úvěrní družstva, která bývala nazývána kampeličkami či raiffeisenkami) a veřejnoprávní ústavy (spořitelny a okresní hospodářské záložny).

⁸⁴³ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 146 – 147; LACINA, V. Peněžnictví v meziválečném Československu. in: HÁJEK, Jan - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický úřad AV ČR, 1999, s. 73.

⁸⁴⁴ PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 166 – 179, 183 - 194.

záložny a kampeličky (raiffeisenky v Čechách).⁸⁴⁵

Tyto ústavy vznikaly již v 19. století, kdy se staly pevnou součástí peněžnictví v českých zemích, a po vzniku ČSR nové typy již nevznikaly.⁸⁴⁶ Opět je můžeme rozřadit i dle národnostního hlediska na ústavy české, slovenské, německé, rusínské, polské, maďarské apod. Po vzniku ČSR na území našeho státu působilo celkem 5.642 ústavů lidového peněžnictví v českých zemích a 235 ústavů na území Slovenska.⁸⁴⁷ Jednalo se o kampeličky a raiffeisenky (3.748), občanské a živnostenské záložny (1.358), okresní hospodářské záložny (166) a kontribučenské záložny na Moravě a ve Slezsku (418) a komunální a spolkové spořitelny (370). Tato síť ústavů se po vzniku ČSR ještě zhustila, dobudovala, někde i předimenzovala a neustále vzrůstal i objem činnosti těchto ústavů. Od svépomoci se tyto ústavy postupně odkláněly a více se začaly zaměřovat na obchodní činnost. Navíc je zajímavé, že v době krize objem vkladů neklesal, lidé jim naopak důvěřovali více než bankám a po krizi v roce 1935 dokonce tyto ústavy v bilančním úhrnu převýšily banky, a to o 5 miliard korun (banky měly 45 miliard korun, ústavy 50 miliard korun).⁸⁴⁸

Podívejme se nejprve na postavení spořitel⁸⁴⁹, které měly povahu veřejného peněžního ústavu, který své obchody provozoval pod dozorem státu a revisi svého svazu (Svazu československých spořitel⁸⁴⁹, v němž byly spořitelny povinně organizovány) a svůj zisk mohl použít pouze k všeúčelným účelům. Zřizovaly je obce a pouze dvě spořitelny byly po roce vzniku Československa ponechány v existenci. Spořitelny mezi ústavy lidového peněžnictví disponovaly s největším kapitálem. Původně se nacházely pouze v českých zemích, ale na Slovensku byly nově zakládány. Do jejich právních poměrů nejvýznamněji zasáhl zákon č. 302/1920 Sb. z. a n., ze dne

---

⁸⁴⁵ Dle publikace PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 49 – 52 se jednalo o družstevní ústavy (městská úvěrní družstva = občanské a živnostenské záložny; venkovská úvěrní družstva = kampeličky, raiffeisenky a na Slovensku úvěrní družstva).; Dále viz VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 70 – 72.

⁸⁴⁶ HÁJEK, J. Záložny a spořitelny – pilíře českého peněžnictví. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 158.

⁸⁴⁷ Statistická příručka republiky Československé II., Praha 1925, s. 211.

⁸⁴⁸ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 177 – 179.

⁸⁴⁹ Pojem spořitel⁸⁴⁹ je v publikaci HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek IV (S - T). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 580, vykládán následujícím způsobem „*spořitelnou se rozumí úvěrní podnik, zpravidla (ale jsou i výjimky) menšího rozsahu, jehož hlavním účelem jest, aby podporovány byly úsporné snahy obyvatelstva.*“

14. dubna 1920⁸⁵⁰, který nahradil starší předpisy upravující postavení spořitelen (např. spořitelni regulativ z roku 1844) a nejen sjednotil právní úpravu spořitelnictví, ale zároveň nařídil likvidaci všech spořitelen, které nebyly zaručeny obcemi či okresy. Na území státu tak mohly nyní působit pouze spořitelny zaručené samosprávnými svazky. Dále byly spořitelny postaveny pod dozor státu prostřednictvím Svazu československých spořitelen, v němž byly spořitelny povinně organizovány, a který byl zřízen na základě vládního nařízení č. 477/1920 Sb. z. a n., ze dne 17. července 1920⁸⁵¹ jako orgán revizní a dále sledující a hájící společné zájmy spořitelen. Prvním předsedou svazu byl zvolen JUDr. Vilém Pospíšil a ustavující schůze se konala dne 27. ledna 1921. Též byly vydány výnosem ministra vnitra č. 12584/1922 z 1. června 1922 vzorové stanovy pro spořitelny. Ústřední banka českých spořitelen v Praze, která sloužila jako finanční centrála českých spořitelen (německé spořitelny používaly jako finanční ústředí Zentralbank der deutschen Sparkassen),⁸⁵² po vzniku Československa navázala na svoji činnost, zřizovala nové pobočky na území nově vzniklého státu a též vstoupila do Svazu československých bank. Na základě vládního nařízení č. 337/1936 Sb. z. a n., ze dne 18. prosince 1936,⁸⁵³ se tato banka stala peněžním ústředím československých spořitelen, což se odrazilo i na změně jejího názvu (z „českých“ na „československých“). Zároveň byly spořitelny povinny udržovat za stanovených podmínek v tomto ústředí vklady ve výši 5% z celkového objemu vkladů uložených u spořitelen. Nové ústředí banky bylo též pověřeno likvidací Centralbank der deutsche Sparkassen in der Čechoslovakischen Republik a banky Karlsbader Vereinsbank. Po okupaci byl mimo jiné změněn název na Ústřední banku spořitelen a dále byla tato banka začleněna do Ústředního svazu peněžnictví pro Čechy a Moravu a v červenci 1943 byla banka sloučena se Zemskou bankou v jeden ústav nazvaný Zemská banka pro Čechy – ústřední banka spořitelen

---

⁸⁵⁰ Zákon č. 302/1920 Sb. z. a n., kterým se upravují právní poměry spořitelen, ze dne 14. dubna 1920.

⁸⁵¹ Vládní nařízení č. 477/1920 Sb. z. a n., jímž se zřizuje "Svaz československých spořitelen" a vydávají pravidla o jeho organizaci a působnosti, ze dne 17. července 1920.

⁸⁵² Tato centrální banka německých spořitelen byla založena 8. ledna 1922 a jednalo se o nostrifikaci sui genesis, jelikož založená banka převzala nejen filiálky (nacházející se na území ČSR) původní Centralbank der Deutschen Sparkassen, ale i vídeňské banky Österreichische Industrie- und Handelsbank. viz HÁJEK, J. Německé obchodní banky za války a po válce. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 190.

⁸⁵³ Vládní nařízení č. 337/1936 Sb. z. a n., o peněžním ústředí československých spořitelen, ze dne 18. prosince 1936.

v Čechách a na Moravě.⁸⁵⁴ Vraťme se ale ke spořitelnám. Spořitelny mohly zakládat pouze obce a okresy po svolení státní správy a zakládající obec nebo okres ručily za vklady spořitelen svými majetky. Přebytek spořitelna směla použít pouze k obecně prospěšným účelům. První spořitelna byla založena v roce 1824, přičemž svoji činnost zahájila v roce 1825, pod názvem Česká spořitelna. Mezi další významné spořitelny po vzniku Československa patřila Městská spořitelna Pražská a První moravská spořitelna v Brně. Původním posláním spořitelen (dle tzv. rakouského spořitelního regulativu z roku 1844) bylo ukládání úspor méně zámožných vrstev. První krizi spořitelny ustály, dokonce na ni vydělaly, ale druhá krize ve třicátých letech je velmi poškodila.⁸⁵⁵

Občanské a živnostenské záložny stály, co se týče kapitálu, na druhém místě za spořitelny. Záložny občanské a živnostenské byly zaměřeny na levný úvěr pro drobné obchodníky a živnostníky, přičemž byly budovány podle systému Schulze-Delitzschova a měly právní formu městských úvěrních družstev s ručením omezeným a v menší míře spolku. Do druhé světové války se jejich síť rozšiřovala, úvěry poskytovaly větší škále žadatelů a z původního počtu 1.413 záložen po vzniku Československa jejich počet před druhou světovou válkou stoupl na celkový počet 1.983 záložen.⁸⁵⁶ Nejvíce poskytovaly úvěr osobní a hypotekární, ale také se zabývaly eskontem směnek či poskytováním úvěru lombardního a směnečného. Nejvýznamnější záložnou byla Vinohradská záložna v Praze, která byla největším ústavem tohoto typu v celé střední Evropě, dále pak Občanská záložna v Olomouci, ve Vršovicích či na Smíchově, Cyrilometodějská záložna v Brně apod. Úzce byly záložny napojeny na Živnostenskou banku, které odevzdávaly své finanční přebytky a až do roku 1929 představovaly hlavního akcionáře

---

⁸⁵⁴ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 340 – 343.

⁸⁵⁵ KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 379 – 382; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 366 – 370; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 179 – 180; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 70 – 72; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 112; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek IV (S - T). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 580 – 583.

⁸⁵⁶ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 181 – 182.

Živnobanky.⁸⁵⁷ Družstevní záložny měly dlouhou tradici, jejich postavení upravoval zákon již z roku 1873⁸⁵⁸ a tento zákon byl na základě recepce převzat i do právního řádu československého a novelizován teprve v roce 1933 vládním nařízením č. 169/1933 Sb. z. a n.⁸⁵⁹ Občanské záložny představovaly starší typ peněžního ústavu, rozvíjely se již od 60. let 19. století a v roce 1865 také založily své peněžní ústředí, a to Živnostenskou banku, v roce 1884 vytvořily i další ústředí zaměřené na revisi a činnost zastupitelskou, a to Jednotu založen, od roku 1920 nazývanou Svaz záložen (finanční středisko). Tento svaz jako ústřední orgán měl především funkci poradní, revizní a organizační. Vedle českých občanských záložen fungovaly německé občanské záložny s vlastním ústředím. Vedle toho živnostenské záložny byly zakládány později a byly sdruženy v celkem 6 svazech.⁸⁶⁰

Zemědělská úvěrní družstva (kampeličky, raiffeisenky) se především zaměřovala na venkov. Od roku 1890 byly v českých a moravských zemích zakládány podle Raiffeisenova vzoru drobné družstevní svazy, nazývané v Čechách podle jejich prvního propagátora kampeličky, které měly poskytovat na venkově levný úvěr zemědělcům a umožnit jim ukládání úspor, za jejich závazky členové ručily a sdružovaly se do svazů. Tyto kampeličky (raiffeisenky) jako vesnické (zemědělské) družstevní peněžní ústavy s ručením omezeným měly vybudovanou při vzniku republiky hustou síť, celkem jich na našem území působilo 3.746, ale před druhou světovou válkou stoupl jejich počet až na 4.372.⁸⁶¹ Jednalo se o malé ústavy s nízkými náklady, ale i přes jejich menší rozměr svým bilančním úhrnem přesahovaly okresní hospodářské záložny. Kampeličky poskytovaly úvěr drobným a středním rolníkům, v čemž byly prakticky nenahraditelné a pomáhaly zlikvidovat systém půjček s lichvářským úrokem, který byl především na vesnici.⁸⁶² Tato zemědělská úvěrní družstva byla zakládána a organizována podle

---

⁸⁵⁷ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 181 – 182.

⁸⁵⁸ Zákon č. 70/1873 ř. z., o společenstvech pro napomáhání živnosti a hospodářství, daný dne 9. dubna 1873.

⁸⁵⁹ Vládní nařízení č. 169/1933 Sb. z. a n., kterým se vydávají zvláštní předpisy o záložnách a úvěrních spolcích, úvěrních společenstvech (družstvech), hospodářských a živnostenských družstvech úvěrních a jejich svazech, ze dne 5. srpna 1933.

⁸⁶⁰ KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 379 – 382; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 366 – 370.

⁸⁶¹ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 182 – 184.

⁸⁶² LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR,

principů Friedricha Wilhelma Raiffeisena (odtud název raiffeisenky). Svými benevolentnějšími přístupy byla otevřená i méně majetným rolníkům, na principu vzájemné solidarity pomáhaly v případě nutnosti. Podle Františka Cyrila Kampelíka, který tato družstva propagoval, se nazývala též kampeličky. Dohled nad kampeličkami vykonávala Ústřední jednota hospodářských družstev, která vznikla již v roce 1896 původně pod názvem Ústřední jednota českých hospodářských společenstev v království Českém s ručením obmezeným a měla za úkol ochraňovat hospodářské zájmy zemědělců, a to především proti úvěrové lichvě a neomezenému trhu a měla tak povahu stavovské korporace zemědělců, založené na principu svépomoci. Jejými členy byla úvěrní družstva a od roku 1900 také neúvěrní družstva. V době Rakousko-Uherska nebylo pro družstva členství v této Ústřední jednotě povinné, což zůstalo zachováno i po válce, k centralizaci pomáhal pouze zákon č. 133 ze dne 10. června 1903⁸⁶³, který stanovil novou funkci družstevní ústředny, a to funkci kontrolní. Po válce docházelo k dalšímu rozvoji zemědělského družstevnictví, v roce 1921 se stala Ústřední jednota součástí Centrokooperativu, tj. svazu jednot zemědělských družstev v Republice československé (tento svaz sdružoval česká, slovenská, polská a od roku 1925 i německá družstva), kde tyto ústavy v roce 1927 tvořily jednu třetinu všech členských družstev (ovšem pokud za hledisko vezmeme objem vkladů, tak tvořily jednu polovinu). Významné postavení Ústřední jednoty v rámci Centrokooperativu se odráželo i v obsazení vrcholných představitelů Centrokooperativu, například jeho předsedou se stal dosavadní starosta Ústřední jednoty Ing. Ferdinand Klinder.⁸⁶⁴

Z kontribučenských fondů⁸⁶⁵ zřízených v době Josefa II. vznikly v Čechách v roce okresní hospodářské záložny, podléhající dohledu okresů a zemských úřadů, nově upravené zákonem č. 128/1924 Sb. z. a n.,⁸⁶⁶ s cílem poskytovat ve svém obvodu

---

2000, s. 182 – 184.

⁸⁶³ Zákon č. 133/1903 ř. z., o revisi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků, daný dne 10. června 1903.

⁸⁶⁴ JAKUBEC, I. – RÁKOSNÍK, J. Ústřední jednota hospodářských družstev (1896 – 1938). Charakteristika vedoucích činitelů. in: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008, s. 344, 346 – 347, 350.

⁸⁶⁵ Kontribučenské fondy existovaly v dvojí podobě – fondy obilní, která vznikla na základě Patentu císaře Josefa II. ze dne 9. 6. 1788, a dále fondy peněžní, mající svůj původ v systemálním patentu vydaném dne 26. 7. 1748. Podrobněji viz HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 666 – 669.

⁸⁶⁶ Zákon č. 128/1924 Sb. z. a n., o okresních záložnách hospodářských a kontribučenských fondech peněžních v Čechách, ze dne 6. června 1924.

levný úvěr a možnost ukládání úspor obyvatelům, především pak zemědělcům. Okresní hospodářské záložny byly centrálně organizovány Svazem okresních hospodářských záložen. Tento svaz vznikl v roce 1914 a v jeho čele stanul Antonín Švehla. Právní poměry záložen upravoval již zmíněný zákon č. 128/1924 Sb. z. a n., který je prohlásil za veřejné ústavy, nad kterými byl dohled svěřen okresní a zemské samosprávě a obligatorně za ně ručily okresy. Rozšířil se též okruh obchodů těchto záložen a záložny byly nově povinně organizovány do svazu. Tyto záložny byly pod určitým vlivem republikánské strany, ale neúspěchem skončila snaha podřídit je přímo ministerstvu zemědělství a též pokus o zavedení těchto záložen i na území Moravy a Slezska, kde jejich funkci v podstatě plnily kontribuční záložny, resp. fondy. Tyto záložny měly především poskytovat levný úvěr zemědělcům a byly řízeny okresní správou.⁸⁶⁷

Naproti tomuto vývoji peněžnictví na území Čech, Moravy a Slezska, byla na území Slovenska a Podkarpatské Rusi soustava ústavů lidového peněžnictví mnohem méně rozvinutá, a proto jejich vznik začal podporovat stát a bylo také založeno Ústřední družstvo v Bratislavě a Zemská družstevní jednota v Užhorodě, která byla později přejmenována na Zemský družstevní svaz.⁸⁶⁸

Dále by neměla zůstat opomenuta soustava pojišťovacích ústavů (v ČSR existovalo nejen obligatorní veřejné pojištění, ale také pojištění soukromé), kam patřila např. Ústřední sociální pojišťovna, Všeobecný penzijní ústav apod.⁸⁶⁹ Ústavy lidového peněžnictví hrály nezastupitelnou roli v získávání kapitálu z různých zdrojů, v poskytování levného úvěru širokým vrstvám obyvatelstva a podporovaly tak bytovou výstavbu, podnikání, rozvoj vesnic apod. Prospěšnou také byla různorodost sítě těchto ústavů. Ovšem i tak se náš stát potýkal s nedostatkem kapitálu a peněžní trh i přes snahy o koncentraci zůstal ve velké míře dekoncentrován a roztrášen.⁸⁷⁰

---

⁸⁶⁷ KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 379 – 382; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 366 – 370.

⁸⁶⁸ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 70 – 72; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 112 – 114.

⁸⁶⁹ KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 383 – 384

⁸⁷⁰ LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 – 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 184 – 185.

6.3. Dozor státu nad bankami a státní zásahy do bankovníctví

Stát nad bankami vykonával dozor prostřednictvím ministerstva financí, a to pomocí několika nástrojů, které mělo ministerstvo financí k dispozici. Jednak to byla legislativa, kterou mělo v této oblasti na starosti ministerstvo financí, dále oprávnění ministerstva schvalovat fúze bank⁸⁷¹ či činnost a oprávnění ministra v rámci nostrifikace. Dále prostřednictvím vládního komisaře, kterého jmenovalo ministerstvo každé bance a který kontroloval, zda vedení banky nevyvíjí nelegální aktivity a zda je její činnost je v souladu se zákony.⁸⁷²

Vývoj hospodářství poválečného státu, a především pak projevy hospodářských krizí v letech 1922 - 1924 a 1930 - 1934, měly vliv i na zásahy státu do bankovníctví a postavení bank a oblasti bankovníctví.

Tzv. první sanace⁸⁷³ bank proběhla v roce 1924. V důsledku hospodářské krize, která v Československé republice i díky politice deflace kulminovala počátkem roku 1923, docházelo ke zhoršení postavení peněžních ústavů, především moravských, jelikož mnohé menší banky neměly dostatek financí či štedrou úvěrovou politikou se dostaly do nesnází, jelikož vzrůstal počet dlužníků, neplatičů a i konkurzů. Nejprve se problémy objevily u Kupecké banky v Brně a následně se do bankrotu v říjnu 1922 dostala Moravsko-slezská banka, v únoru a v březnu 1923 následovaná Pozemkovou bankou a Moravsko-slezskou bankou, což vyvolalo, i přes snahu uklidnit veřejnost vládním prohlášením slibujícím vkladatelům zákonnou ochranu, hromadné vybírání vkladů z malých a středních bank a jejich přesun do velkých bank, zemských bank či spořitelů, u kterých byla záruka dána ze strany komunálních orgánů, a také do ústavů lidového peněžnictví. Nepříznivě také na postavení bank působil odliv zahraničního kapitálu. Porovnáme-li údaje týkající se bank v českých zemích z konce roku 1922 se stavem k 31. prosinci 1924, docházíme k výsledku, že počet akciových bank se snížil na celkem 31 akciových bank v českých zemích (7 akciových bank zaniklo), a to z důvodu

---

⁸⁷¹ Významně se angažoval nad rámec pouhého schválení fúze ministr financí dr. Karel Engliš při sjednávání fúze Anglo-československé banky s Komerční bankou a Pražskou úvěrní bankou.

⁸⁷² LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 149; KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 373; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 92 – 93.

⁸⁷³ Sanace = přijetí opatření k nápravě, odstranění škod (viz Slovník cizích slov dostupné na <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>).

úpadku některých bank a dále fúzí, kdy silnější banky pohltily banky slabší.⁸⁷⁴ V této době se ve většině případů jednalo o fúze iniciované buď Národní bankou (před jejím vznikem Bankovním úřadem), jako příklad můžeme uvést organizační a technické sloučení 3 moravských bank, Brněnské banky, Moravsko-slovenské banky a Südmährische banky, s Moravskou agrární a průmyslovou bankou v jedinou banku a to Moravskou banku v Brně. Dále byly tyto fúze iniciovány i ministerstvem financí, například fúze České banky v Praze s Kupeckou bankou v Brně a dále v roce 1927 s Bankou stavebních živností a průmyslu. Specifickým případem byla fúze České eskomptní banky a úvěrního ústavu a Moravské eskomptní banky, která byla realizována v roce 1924 na základě nátlaku zahraničních akcionářů. Naopak zdánlivě dobrovolná fúze Pražské úvěrní banky se Severočeskou bankou v Litoměřicích v roce 1924 byla ve skutečnosti provedena na nátlak ministerstva financí.⁸⁷⁵ Dále v roce 1930 proběhla fúze Anglo-československé banky s Pražskou úvěrní bankou za současného pohlcení České komerční banky, čímž vznikl koncern srovnatelný s koncernem Živnostenské banky.⁸⁷⁶ To vše vedlo ke koncentraci a centralizaci bankovníctví v českých zemích, přičemž tento projev krize najdeme i na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Na druhé straně ovšem během krize dochází k silnějšímu kapitálovému pronikání bank do průmyslových podniků, prostřednictvím poskytování úvěrů podnikům v tísní.⁸⁷⁷ Tzv. „ztráty z poválečných poměrů“, tj. v bankovních kruzích nazývané ztráty způsobené nejen krizí, ale i deflací, byly odhadnuty přibližně na 2,5 miliardy korun.⁸⁷⁸ Stát na tuto situaci reagoval vytvořením zvláštního komitétu, v jehož čele stanul ministr vnitra a jehož členy tvořili ministr spravedlnosti, financí, sociální péče a pro zásobování lidu, a dále vydáním série tzv. bankovních zákonů č. 237 – 241/1924 Sb. z. a n.⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁴ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 241 - 242.

⁸⁷⁵ Tamtéž.

⁸⁷⁶ LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 55 – 56; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 33.

⁸⁷⁷ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 96 – 101; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996, s. 179 – 180; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 240 – 241; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 30 – 31.

⁸⁷⁸ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 232.

⁸⁷⁹ Zákon č. 237/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 9. října 1924; zákon č. 238/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný

Na základě zákona č. 237/1924 Sb. z. a n.⁸⁸⁰ byl především zřízen *Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů*, který měl za úkol poskytnout prostředky záložnám, úvěrním společenstvům, spořitelnám, akciovým společnostem provozujícím peněžní a bankovní obchody apod., a to k částečné úhradě ztrát, které jim vznikly z poválečných poměrů, tj. především z nedobytných pohledávek, z poklesu hodnoty investic nebo cen zboží, z měnové odluky a i z jiných ztrát, u kterých to vyžadoval tzv. „veřejný zájem“. Za tímto účelem jeho 21členné kuratorium, složené ze zástupců obchodních bank, spořitel a družstevních záložen jmenovaných vládou na návrh ministra financí, sestavilo tzv. sanační plán a též rozhodovalo o tom, kterým peněžním ústavům budou příspěvky rozděleny. Fond byl samostatnou právnickou osobou se sídlem v Praze. Úřední agendu tomuto fondu spravovala Zemská banka. Do tohoto fondu přispíval stát, přičemž byl limitován celkovou částkou 50 miliónů korun za rok. Peněžní ústavy byly povinny do něj odvádět příspěvky stanovené dle výše vyplacené dividendy, a pokud prostředky fondu nebyly dostatečné, byl fond oprávněn vydávat dluhopisy, za které ručil stát. Svoji činnost zahájil tento fond až v roce 1926. Sanaci prováděl prostřednictvím 4% dluhopisů, celkem byly vydány dluhopisy za celkovou částku 1.640 miliónů korun.⁸⁸¹

Na základě zákona č. 238/1924 Sb. z. a n.⁸⁸² byl dále zřízen *Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé*, jako tzv. fond garanční, za účelem vytvoření finančních prostředků, které měly být použity v budoucnu na pomoc peněžním ústavům. Opět se jednalo o samostatnou právnickou osobu se sídlem v Praze, kterou řídilo 12členné kuratorium. Do tohoto fondu byly všechny peněžní ústavy

---

fond peněžních ústavů v republice Československé, ze dne 10. října 1924; zákon č. 239/1924 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, ze dne 10. října 1924; zákon č. 240/1924 Sb. z. a n., o příročí k ochraně peněžních ústavů a jejich věřitelů, ze dne 10. října 1924 a zákon č. 241/1924 Sb. z. a n., o povinnostech bankéřů při úschově cenných papírů, ze dne 10. října 1924.

⁸⁸⁰ Zákon č. 237/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 9. října 1924.

⁸⁸¹ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 232 – 233; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996, s. 90; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, 240; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 31 – 32; KOZÁK, J. Finanční politika československá v době krize. Praha: Orbis, 1937, s. 52 – 53; LACINA, V. - SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 29 – 30.

⁸⁸² Zákon č. 238/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, ze dne 10. října 1924.

povinny odvádět ročně 1,5 % z úroků z přijatých vkladů. Úřední agendu fondu (obdobně jako u předešlého fondu) vedla Zemská banka a dozor nad oběma fondy vykonávalo prostřednictvím svých zmocněnců ministerstvo financí.

Další z této série bankovních zákonů, zákon č. 239/1924 Sb. z. a n.⁸⁸³, zpřísnil kontrolu nad bankami, banky byly povinny zřídit dozorčí radu, dále zavedl podmínku koncese pro přijímání vkladů na vkladní knížky a tu mohla získat pouze banka, která bankovní obchody provozovala nejméně po tři roky, ke krytí ztrát měla k dispozici minimálně 10% akciového kapitálu a splaceného akciového kapitálu měla minimálně 5 miliónů korun. Též zakázal přímý obchod bank s nemovitostmi a zbožím, zvýšil odpovědnost vedoucích orgánů bank (trestní i majetkovou) a upravil podmínky pro zakládání bank (akciové banky a peněžní ústavy měly podmíněné zakládání nových poboček souhlasem státní správy). Dále bylo omezeno i poskytování úvěrů, a to § 8, který zakázal poskytování úvěrů přesahujících u jednoho dlužníka 10% vlastních prostředků banky.⁸⁸⁴

Prostřednictvím instituce „*Jednota, revizní a důvěrnické sdružení československých bank*“, která byla založena v roce 1925 v souladu s § 18 a násl. zákona č. 239/1924 Sb. z. a n.⁸⁸⁵, a jejich revizorů, stát dále zpřísnil kontrolu nad bankami. Tato instituce s povinným členstvím všech akciových bank či společností provozujících bankovní obchody byla oprávněna nejen navrhnout reorganizaci bank, ale i jejich likvidaci a revisoři disponovali širokou mírou oprávnění při kontrole bank a jejich obchodů.⁸⁸⁶ Další z této série bankovních zákonů, zákon č. 240/1924 Sb. z. a n. upravil podmínky pro nařízení příročí (ochranné doby) u peněžních ústavů a poslední, zákon č. 241/1924 Sb. z. a n. pak upravoval pravidla pro úschovu cenných papírů.⁸⁸⁷

---

⁸⁸³ Zákon č. 239/1924 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, ze dne 10. října 1924.

⁸⁸⁴ Zákon č. 239/1924 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, ze dne 10. října 1924; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 233 – 234; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 32.

⁸⁸⁵ Zákon č. 239/1924 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, ze dne 10. října 1924.

⁸⁸⁶ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 176; KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 373; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 32.

⁸⁸⁷ Zákon č. 240/1924 Sb. z. a n., o příročí k ochraně peněžních ústavů a jejich věřitelů, ze dne 10. října 1924 a zákon č. 241/1924 Sb. z. a n., o povinnostech bankéřů při úschově cenných papírů, ze dne 10. října 1924.

Vedle finanční podpory ze strany státu (dle odhadů stát poskytl v rámci této sanace bankám přibližně 1,29 miliard korun) peněžním ústavům byly poskytnuty i daňové úlevy. Vše bylo provázáno i určitým očistným procesem, kdy slabé banky byly pohlcovány bankami dostatečně silnými, jak jsme uvedla výše. V dalších letech pak docházelo mezi bankami k boji o své klienty, čemuž se snažil stát čelit vydáním zákonů o nekalé soutěži v letech 1927 – 1928⁸⁸⁸ a také zákazem vzniku nových peněžních ústavů.⁸⁸⁹

Na počátku třicátých let hospodářská krize zasáhla oblast bankovníctví, první známky krize se oproti ostatním oblastem hospodářství v oblasti bankovníctví objevily později, tj. teprve v roce 1931.⁸⁹⁰ Obdobně jako u předešlé krize opět vkladatelé projevíly svou nedůvěru ve vklady jejich výběrem a přesunem do lidových peněžních ústavů a také tezaurací peněz, přičemž krize v bankovníctví kulminovala v roce 1933. Objem bankovních obchodů se snižoval, solventnost dlužníků se zhoršovala, zisky z úroků a výnosy z cenných papírů se snižovaly, klesaly vklady, akciový kapitál i rezervy bank apod. To vše vedlo k velkému snížení zisku bank i tlaku na snížení nákladů bank, což se odrazilo i na postavení bankovních zaměstnanců a vedlo k jeho zhoršení. Stát se tuto situaci snažil v roce 1932 vyřešit nejen novelou bankovních zákonů⁸⁹¹ z roku 1924 a zahájením tzv. druhé sanace bank a také úpravou soutěže ve věcech peněžnictví (prostřednictvím zákona č. 44/1933 Sb. z. a n.⁸⁹²). Stát tak zamýšlel

---

⁸⁸⁸ Zákon č. 111/1927 Sb. z. a n., o ochraně proti nekalé soutěži, ze dne 15. července 1927; vládní nařízení č. 30/1928 Sb. z. a n., kterým se stanoví korporace a orgány povolané pro smírčí řízení ve věcech nekalé soutěže a vydávají předpisy o řízení před nimi, ze dne 23. února 1928; vyhláška ministerstva průmyslu, obchodu a živností č. 31/1928 Sb. z. a n., kterou se určuje výše poplatku za sprostředkování smírčího řízení ve věcech nekalé soutěže, ze dne 23. února 1928; vládní nařízení č. 32/1928 Sb. z. a n., o seznamu údajů (názevů) podle § 6, odst. 4, zákona ze dne 15. července 1927, č. 111 Sb. z. a n., proti nekalé soutěži, ze dne 23. února 1928.

⁸⁸⁹ KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. Praha: Paseka: 2000, s. 312 – 318; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 47 - 49. PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 177.

⁸⁹⁰ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 279; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 374 – 381.

⁸⁹¹ Zákon č. 54/1932 Sb. z. a n., kterým jednak doplňují se a mění zákony: ze dne 9. října 1924, č. 237 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 10. října 1924, č. 238 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, a ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, jednak upravují se některé poměry peněžních ústavů a jiných peněžních podniků a akciových společností, ze dne 21. dubna 1932.

⁸⁹² Zákon č. 44/1933 Sb. z. a n., kterým se vydávají zvláštní předpisy o soutěži ve věcech peněžnictví a o úpravě úrokové úrovně, ze dne 2. března 1933.

zamezit nekalému boji mezi bankami o získání klientů a tím i jejich vkladů. Ze státních prostředků proběhla sanace 11 bank. Dále stát zavedl státní dozor nad peněžnictvím a stanovoval nejvyšší úrokovou míru. Jelikož podmínka zakládání nových poboček státním povolení se následně ukázala nedostatečným, přímo zakázal zakládání nových poboček bank či jiných peněžních ústavů, a to až do konce roku 1934. Dále vydal předpisy o povinné vnější kontrole činnosti peněžních ústavů, umožnil bankám za výhodných podmínek odpisy akciového kapitálu, podporoval finančními úlevami fúze bank, což bylo využíváno hlavně na Slovensku, zpřísnil podmínky bankovních obchodů apod. Dále zavedl stát povinnost všech peněžních ústavů informovat Národní banku Československou o všech povolených a proplacených úvěrech, které přesáhly částku 100.000 korun, a na druhé straně pak Národní banka měla uloženou povinnost oznamovat peněžním ústavům, pokud klient čerpal úvěr u více finančních institucí. Tato krize ve výsledku vedla k další koncentraci a centralizaci kapitálu, a to především na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Celkem stát do roku 1935 poskytl z veřejných prostředků na sanaci bank (první i druhou) více než 2 miliardy korun.⁸⁹³

Dne 2. května 1934 na základě zákona č. 49/1934 Sb. z. a n.⁸⁹⁴ v Praze zahájil svoji činnost *Čs. reeskontní a lombardní ústav*, který měl obchodovat se státními dluhopisy, poskytovat úvěry bankám, zajišťovat krátkodobý lombard státních půjček a tímto způsobem i ovlivňovat objem oběživa. Za závazky ústavu ručil stát, který mu poskytl základní kapitál ve výši 100 miliónů korun za účelem jeho distribuování dle potřeby do odvětví, jež jej nejvíc potřebovala. Tento ústav byl pod kontrolou ministerstva financí, a to prostřednictvím vládního komisaře. Bankovní operace zajišťovala Zemská banka. Peněžní ústavy byly povinny tomuto ústavu poskytovat povinné vklady.⁸⁹⁵

Oživení ekonomiky v druhé polovině 30. let spolu s dvojitou devalvací koruny s sebou přineslo i oživení úvěrové soustavy, zlepšení pozice peněžních ústavů, zvýšení

---

⁸⁹³ PRŮCHA, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I.* Brno: Doplněk, 2004, s. 279; OLŠOVSKÝ, R. a kol. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945.* Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 374 – 381.

⁸⁹⁴ Zákon č. 49/1934 Sb. z. a n., o zřízení Československého reeskontního a lombardního ústavu, ze dne 14. března 1934.

⁸⁹⁵ PRŮCHA, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I.* Brno: Doplněk, 2004, s. 311 – 312; VENCOSKÝ, F. a kol. *Dějiny bankovníctví v českých zemích.* Praha: Bankovní institut, 1999, s. 279 – 281; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. *Centrální bankovníctví v českých zemích.* Praha: ČNB, 2008, s. 37.

jejich zisků i obratu jejich obchodů a zesílení jejich vlivu na koncernových podnicích, ovšem stejných výsledků jako před krizí již peněžní ústavy nedosáhly.⁸⁹⁶

6.4. Burza pro zboží a cenné papíry

Další významnou finanční instituci v této oblasti představovala Burza pro zboží a cenné papíry, která byla založena v Praze v roce 1874 a po vzniku samostatného státu byla znovu otevřena dne 3. února 1919 ministrem financí JUDr. Aloisem Rašínem.⁸⁹⁷ V čele této instituce stála burzovní komora (rada), jejímiž členy byli převážně zástupci peněžních ústavů. Vysoký podíl zde měli němečtí obyvatelé státu. Sice na její činnost mělo určitý vliv i ministerstvo financí, ale jinak můžeme říci, že se jednalo o relativně autonomní instituci. Obchody na burze umožňovaly posoudit reálnou hodnotu cenných papírů a stav hospodaření jednotlivých ekonomických subjektů, čímž představovaly důležitý informační zdroj.⁸⁹⁸

Zde se soustřeďovaly finanční operace – operace s akciemi významných bank a průmyslových podniků, s dluhopisy některých podniků, s komunálními dluhopisy, s obligacemi státních půjček (ovšem obchod s těmito obligacemi od roku 1934 regulovala nová instituce, a to Československý reeskontní a lombardní ústav, kterému byl věnován výklad v předchozí podkapitole). Její činnost upravoval rakouský burzovní zákon č. 67 ř. z. ze dne 1. dubna 1875.⁸⁹⁹ Do jejího vývoje se odrážel hospodářský a politický vývoj Československa, a proto obchod na burze kulminoval v druhé polovině dvacátých let a dále v letech 1935 - 1936, v roce 1935 bylo dokonce uzavřeno nejvíce obchodů za více než 8 miliard korun, a naopak stagnoval či se utlumil počátkem dvacátých let (z důvodu deflace prosazované v měnové politice) a na počátku třicátých let v souvislosti s hospodářskou krizí.⁹⁰⁰ V odborné literatuře se můžeme setkat i s následujícím

---

⁸⁹⁶ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 243 – 244.

⁸⁹⁷ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 239; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I (A – CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 145 – 149; PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 142 – 149.

⁸⁹⁸ Tamtéž.

⁸⁹⁹ Zákon č. 67/1875 ř.z., jenž se týče organizace burs, daný dne 1. dubna 1875.

⁹⁰⁰ HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I (A – CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 145 – 149; NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945.

rozdělením období vývoje burzy ve dvacátých a třicátých letech 20. století na tři období vývoje burzy, a to: léta 1926 – 1928 a 1933 – 1935 představovala 2 období tzv. haussovni, které oddělovalo období deprese od konce února 1929 do konce dubna 1932.⁹⁰¹

6.5 Konsorcium bank pro úvěrové operace státní

Již během listopadu 1919 byly zahájeny porady a jednání o zřízení seskupení bank, kterým by byly svěřovány všechny domácí i zahraniční transakce státu.⁹⁰² Zároveň se mělo jednat o poradní orgán ministerstva financí. Následně bylo za tímto účelem založeno *Konsorcium bank pro úvěrové operace státní*, přičemž gescí byla pověřena Živnostenská banka, která též spolu s Agrární bankou a Českou bankou Union zasedla ve výkonném orgánu konsorcia, tj. v tříčlenném užším výboru. Jako další členy můžeme uvést Českou průmyslovou bankou, Českou eskomptní banku, Pražskou úvěrní banku, Ústřední banku českých spořitelen, Slovenskou banku, Moravskou banku aj. Toto konsorcium na základě pověření ministra financí prodávalo a také nakupovalo veškeré na burze kótované dlužné cenné papíry a dále eskontovalo pokladní poukázky, které stát běžně využíval pro financování svých potřeb. Dále zajišťovalo finanční transakce při státních půjčkách (vnitrostátních půjčkách, dále půjčkách, které získal náš stát v zahraničí i půjčkách, které americké a anglické banky poskytly československým městům a i v případě půjčky, kterou stát poskytl Rakousku v rámci Společnosti národů⁹⁰³). V případě, že stát potřeboval finance, poskytovalo mu konsorcium krátkodobé zápůjčky, přičemž členové konsorcia byli přímo povinni poskytovat státu krátkodobé půjčky (především prostřednictvím pokladničních poukázek) a asistovat státu při zahraničních úvěrových operacích v jeho prospěch případně je i garantovat a

---

Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 99 – 101; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 51; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 239.

⁹⁰¹ BERENTZWILLER, K. Bursa. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 411; PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928, s. 142 – 149.

⁹⁰² VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, 237, 247 - 248.

⁹⁰³ PÍŠA, R. Státní půjčka aneb něco za něco. in: Věstník 2011/10, Praha: Muzeum cenných papírů, nadační fond, 2011

dále se podílet i vlastními financemi na celostátních veřejných půjčkách.⁹⁰⁴

6.6 Bezhotovostní platební styk a odúčtovací sdružení

Bezhotovostní platební styk probíhal po vzniku ČSR prostřednictvím tzv. žirových účtů. Pokud měli dva účastníci transakce účty u stejného peněžního ústavu, byla transakce realizována poměrně jednoduše prostřednictvím zápočtu. Pokud ovšem měli účty každý u jiného peněžního ústavu, byla již situace o dost komplikovanější a probíhalo tzv. odúčtovací řízení, kdy peněžní ústavy svá konečná salda hradily odúčtovací centrále, neboli odúčtovacímu sdružení. Na území našeho státu působily tyto instituce celkem tři, a to Pražské odúčtovací sdružení, Brněnský odúčtovací spolek a na slovenském území v roce 1922 založený Bratislavský odúčtovací spolek.⁹⁰⁵ Všechny tyto tři instituce podléhaly dohledu nejprve Bankovního úřadu a následně Národní banky Československé. Členství v odúčtovacím sdružení bylo vázané na splnění určitých podmínek, např. nebylo členství umožněno zahraničním peněžním ústavům a jejich pobočkám. V roce 1941 byl bezhotovostní platební styk propojen s Říší. Během protektorátu se také změnilo postavení Národní banky v rámci bezhotovostního platebního styku, přestala být již jen dohlížecím orgánem, ale prostřednictvím nově zřízené tzv. odúčtovny převzala činnost odúčtovacích sdružení, které byly obnoveny až po válce v roce 1946. Vypořádání v rámci burzovních obchodů měla na starost Pražská súčtovací banka, založená v roce 1918.⁹⁰⁶

---

⁹⁰⁴ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 305 – 306; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, 237, 247 - 248.

⁹⁰⁵

Viz

http://www.historie.cnb.cz/cs/bezhotovostni_platebni_styk/vyvoj_platebniho_styku_do_roku_1939/index.html

⁹⁰⁶ Tamtéž.

7. Finanční správa

7.1. Převzetí orgánů finanční správy a jejich právní úpravy

Po vzniku republiky tvořily soustavu finanční správy orgány, které byly převzaty z Rakousko-uherské monarchie, přičemž se opět jednalo o rozdílnou soustavu na území českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi.

V českých zemích jako orgány finanční správy působila ve větších zemích zemská finanční ředitelství v Praze a Brně, v čele se zemským místodržitelem a finanční ředitelství v menších zemích, tj. v Opavě, v čele se zemským prezidentem.⁹⁰⁷ Tato ředitelství měla v působnosti správu všech dávek a daní (přímých i nepřímých), poplatků i cel. Prvoinstanční orgány finanční správy (s výjimkou správy přímých daní) představovaly okresní finanční ředitelství (v Čechách a na Moravě) a finanční inspektoráty (ve Slezsku), které byly zřízeny v letech 1855 – 1856. Správu přímých daní měly na starosti okresní politické úřady, tj. okresní hejtmanství a samostatné berní správy v hlavních městech. Pro některá větší města (např. Prahu a Brno) byly zřízeny samostatné poplatkové úřady. K těmto prvoinstančním orgánům příslušely i výkonné úřady, např. celní úřady, finanční stráž, berní úřady, berní referáty, apod. Jako ústřední orgán finanční správy působilo ministerstvo financí, které bylo zřízeno r. 1848 a původně mělo v působnosti celý státní majetek, ale postupným zřizováním dalších ministerstev mu zůstaly v gesci pouze státní finance. Po provedení rakousko-uherského vyrovnání v r. 1867 se jeho územní působnost zúžila pouze na Předlitavsko a pro Zalitavsko stejnou věcnou působnost vykonávalo samostatné uherské ministerstvo financí.⁹⁰⁸

Na Slovensku soustavu orgánů finanční správy tvořila finanční ředitelství (ta vznikla sloučením zemských finančních ředitelství a okresních finančních ředitelství) a daňové úřady, zvláštní úřady vyměřující poplatky (zřízené r. 1875) a daňoví dozorcí kompetentní pro vyměřování daní přímých. Ovšem v roce 1883 byla provedena

---

⁹⁰⁷ SCHELLE, K. a kolektiv. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 246 – 248; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 628 a násl.; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 114 a násl.

⁹⁰⁸ SCHELLE, K. a kolektiv. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 246 – 248; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 628 a násl.; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 114 a násl.

rozsáhlá reforma, na základě které byla finanční a politická správa sloučena a finanční ředitelství převzala správu všech daní, dávek a poplatků.⁹⁰⁹ Tato svázanost finanční a politické správy byla zrušena po vzniku Československa zákonem č. 43/1922 Sb. z. a n.⁹¹⁰ a též bylo zřízeno generální finanční ředitelství v Bratislavě a hlavní finanční ředitelství v Užhorodě (jako orgány druhoinstanční).⁹¹¹

Podívejme se nyní podrobněji na tuto soustavu orgánů finanční správy, pro kterou bylo typické, že se až do roku 1948 na úrovni úřadů první instance správa daní přímých a daní nepřímých organizovala odděleně. V čele této soustavy stálo vídeňské ministerstvo financí, jež bylo po vzniku Československa nahrazeno Ministerstvem financí Československé republiky v Praze⁹¹² a které se dále dělilo do deseti odborů, přičemž daní se týkalo odborů pět (sekce daní spotřebních a monopolů, sekce poplatků, sekce cel, sekce daní a dávek přímých a sekce revizní). Přímo ministerstvu financí byly podřízeny loterní úřady a Ředitelství státních loterií, finanční prokuratury v Praze a Brně, které zastupovaly stát a jeho zájmy v řízeních⁹¹³, Ústřední ředitelství tabákové režie, Ředitelství státního dluhu, Ústřední státní pokladna a Státní mincovna v Kremnici po jejím převzetí od maďarské vlády a provedené reorganizaci. Ministerstvu financí byla dále podřízena zemská finanční ředitelství v Praze pro správní obvod Čech a v Brně pro správní obvod Moravy a finanční ředitelství v Opavě pro správní obvod Slezska jako úřady druhoinstanční. Na Slovensku v Žilině (později v Bratislavě) bylo na základě nařízení ministra s plnou mocí č. 12/1919 Sb. z. a n., ze dne 30. prosince 1918 zřízeno Generální finanční ředitelství pro Slovensko a podobně pro Podkarpatskou Rus hlavní finanční ředitelství v Užhorodě a to na základě zákona č. 59/1922 Sb. z. a n., ze

---

⁹⁰⁹ SCHELLE, K. a kolektiv. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 246 – 248; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 628 a násl.; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 114 – 115 a s. 129 - 133.

⁹¹⁰ Zákon č. 43/1922 Sb. z. a n., o oddělení státní finanční správy od obecní a municipální správy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, ze dne 27. ledna 1922.

⁹¹¹ SCHELLE, K. a kolektiv. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 246 – 248; HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 628 – 631; STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009, s. 114 – 115 a s. 129 - 133.

⁹¹² Na základě zákona č. 2/1918 Sb. z. a n., 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší správní úřady ve státě československém, byl zřízen nejprve Úřad pro správu finanční (do jeho kompletního ustavení a převzetí agendy funkci ministerstva financí vykonávala finanční komise) – viz výklad dále.

⁹¹³ Podrobněji HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 616 - 624.

dne 9. února 1922.⁹¹⁴ V čele zemských finančních ředitelství stál prezident a viceprezidenti (náměstci) v čele finančního ředitelství v Opavě stál vládní rada. Tyto úřady vykonávaly dozor nad vyměřováním všech daní a dávek a dále byly odvolacím orgánem proti rozhodnutí orgánů první instance (okresní finanční ředitelství u daní nepřímých a poplatků a berní správy u daní přímých). Zemským finančním ředitelstvím dále byly podřízeny hlavní zemské pokladny, hlavní celní úřad, úřady pro vyměřování poplatků, sklad kolkových známek apod. Okresní finanční ředitelství, jejichž činnost na území Slezska vykonávaly finanční inspektoráty, byly úřady prvoinstančními v oblasti správy nepřímých daní a cel. Kontrolu těchto nepřímých daní a cel vykonávaly důchodkové kontrolní úřady, které také vykonávaly pomocné funkce a odkrývaly přestupky, a celní úřady. Okresní finanční ředitelství také měla právo dozoru nad puncovními úřady, pražskou burzou a burzou plodinovou a dále vyšetřovaly v rámci trestního řízení porušení právních předpisů pro spotřební daně, přičemž závažnější delikty projednávaly zvláštní důchodkové soudy. Okresním finančním ředitelstvím byly podřízeny úřady potravní daně na čáře. Této dani podléhaly potraviny při dovozu do měst Brna a Prahy. Jak jsem uvedla již výše, správa daní přímých byla oddělena od správy a kontroly daní nepřímých a cla a vykonávaly ji berní referáty jako úřady prvoinstanční, které byly součástí okresních hejtmanství, a berní úřady ustavené v sídlech okresních soudů. Proměny této soustavy přinesl zákon č. 153/1919 Sb. z. a n.⁹¹⁵, který byl vydán dne 20. března 1919.⁹¹⁶ Tento zákon oddělil správu přímých daní od správy politické tím, že se berní referáty oddělily od okresních hejtmanství a proměnily se tak v berní správy podřízené zemským finančním ředitelstvím, v jejichž čele stál přednosta. Zřízeny byly v sídlech politických okresů. Ve většině sídel soudních okresů sídlily berní úřady, které byly berním správám podřízeny a plnily funkci pokladen, účtáren a exekučních míst berních správ. Tyto úřady plnily tyto funkce i v oboru daní nepřímých a poplatků, ale zde nebyly podřízeny berním správám, ale okresním finančním ředitelstvím. Berní úřady také prováděly různá šetření. V roce 1920

---

⁹¹⁴ Nařízení ministra Dra. V. Šrobára, plnomocníka vlády Československé republiky pro správu Slovenska č. 12/1919 Sb. z. a n., č. 597, jímž se zřizuje generální finanční ředitelství pro Slovensko, ze dne 30. prosince 1918 a zákon č. 59/1922 Sb. z. a n., jímž se zřizuje hlavní finanční ředitelství pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě, ze dne 9. února 1922.

⁹¹⁵ Zákon č. 153/1919 Sb. z. a n., jenž se týče oddělení správy finanční od správy politické, ze dne 20. března 1919.

⁹¹⁶ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 424.

bylo několik berních úřadů, především v menších obcích, zrušeno. Trestní agenda byla svěřena pouze některým berním správám, které tak tuto agendu vykonávaly pro více berních správ, ale většinu případů deliktů, především ty závažnější, řešily zvláštní trestní senáty běžných soudů.⁹¹⁷

Současně byla na nově vzniklých hranicích vybudována celní správa a finanční stráž, která hlídala celní hranici mimo celní přechody. Finanční stráž můžeme charakterizovat jako ozbrojenou a uniformovanou složku finanční správy. Finanční stráž fungovala již za Rakousko-Uherska, ale pouze jako hlídací služba na hranicích s Německem. Na základě zákona č. 28/1920 Sb. z. a n.⁹¹⁸, byla finanční stráž nově organizována, a to rozdělením na důchodkovou kontrolu s působností ve vnitrozemí a pohraniční finanční stráž na hranicích (podrobněji její činnost a působnost upravovala vládní nařízení č. 40/1920 Sb. z. a n. a 201/1923 Sb. z. a n.⁹¹⁹). Ke sjednocení opět došlo v souvislosti s vydáním nového celního zákona v roce 1927. Jako úřady první instance působily celní úřady, které nejen správu vykonávaly, ale také kontrolovaly. V souvislosti s přijetím nového celního zákona v roce 1927⁹²⁰ bylo pro celní agendu ve druhém stupni zřízeno u zemského finančního ředitelství zvláštní oddělení - okrskové celní správy, kterým byla podřízena i finanční stráž.⁹²¹

Opomenout bychom neměly ani katastrální měřické úřady, které vedly evidenci pozemkového katastru, jehož hlavním účelem byla evidence nemovitostí pro výběr daně pozemkové.

Významné změny v oblasti finanční správy uzákonila již zmiňovaná daňová reforma v roce 1927. Tato reforma přinesla nejen modernizaci a unifikaci celé soustavy, ale také ucelenou úpravu procesních a trestních otázek.

---

⁹¹⁷ SCHELLE, K. a kolektiv. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 248 – 251.

⁹¹⁸ Zákon č. 28/1920 Sb. z. a n., o reorganizaci finanční stráže, ze dne 12. prosince 1919.

⁹¹⁹ Vládní nařízení č. 40/1920 Sb. z. a n., o zřízení a služebních poměrech pohraniční finanční stráže, ze dne 17. ledna 1920 a vládní nařízení č. 201/1923 Sb. z. a n., kterým se upravují služební poměry pohraniční finanční stráže, ze dne 18. října 1923.

⁹²⁰ Zákon č. 114/1927 Sb. z. a n., celní zákon, ze dne 14. července 1927.

⁹²¹ HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek I. (A - CH). Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 624 – 628; MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 400 – 402.

7.2. Ministerstvo financí

Ministerstvo financí řídilo finance státu a zároveň bylo oprávněno vydávat nařízení v této oblasti. Jako nejvyšší orgán finanční správy bylo výhradním orgánem vlády k provádění její měnové a finanční politiky. Každoročně mělo za úkol sestavit státní rozpočet, jakož i zajistit úhradu výdajů státu opatřováním příjmů (řádných a mimořádných) a pečovat o státní dluh. Můžeme tedy zjednodušeně říci, že do působnosti ministerstva financí spadaly 4 hlavní oblasti: měna, státní rozpočet, daně a poplatky a státní dluh. Vedle toho ovšem ministerstvo řešilo i otázky administrativní či národohospodářské, např. péče o úvěrní ústavy, provádění mírových smluv apod.⁹²²

Ministerstvo financí po vzniku státu nejprve sídlilo v Clam-Gallasově paláci v Husově třídě, ale prostory byly nedostatečné, a proto byly pronajaty i místnosti bývalé německé školy od kláštera Voršilského a zakoupen i dům v ulici Karoliny Světlé. Ovšem ani tyto dodatečně získané prostory nepostačovaly, vše bylo nakonec vyřešeno v roce 1921 zakoupením objektu bývalého Ústavu Anglických Panen v Josefské ulici, který byl rozšířen stavbou nových budov v roce 1928.⁹²³

Dne 9. listopadu 1918 byl nejprve na základě nařízení Národního výboru⁹²⁴ zřízen přechodný orgán, odborná finanční komise, která měla za úkol do doby ustavení Úřadu pro správu finanční mimo jiné zajistit úhradu finančních potřeb všech odvětví státní správy, jakož i kontrolovat státní finance a zajistit nerušený oběh platidel. Národní výbor byl zároveň povinen vyžádat si před vydáním jakéhokoliv opatření, týkajícího se správy finanční, dobrozdání této komise a také všechny státní orgány i jiné orgány veřejné správy byly povinny na požádání podat komisi vysvětlení, konat uložená šetření a dbát pokynů a opatření, které komise vydala. Tuto komisi následně nahradil Úřad pro správu finanční, který byl zřízen na základě zákona č. 2/1918 Sb. z. a n., ze dne 2. listopadu 1918⁹²⁵. Následně na základě zákona č. 37/1918 Sb. z. a n., ze dne 13.

---

⁹²² KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 9 – 13.

⁹²³ Tamtéž.

⁹²⁴ Nařízení Národního výboru československého č. 30/1918 Sb. z. a n., kterým se zřizuje odborná finanční komise při úřadu pro finanční správu, ze dne 9. listopadu 1918.

⁹²⁵ Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší správní úřady ve státě československém, ze dne 2. listopadu 1918.

listopadu 1918⁹²⁶, a usnesení vlády ze dne 18. listopadu 1918, byl Úřad pro správu finanční přejmenován na „Ministerstvo financí“. První úředníci ministerstva byli jmenováni dne 22. listopadu 1918 ministerským předsedou a následně bylo provedeno i rozdělení agendy ministerstva. Věci personální mělo na starosti presidium a ostatní agenda byla rozdělena mezi pět odborů, a to odboru rozpočtového, kreditního, odboru pro přímé daně, odboru pro nepřímé daně, cla a monopoly a odboru pro poplatky. K těmto odborům následně na základě vládního nařízení č. 96/1919 Sb. z. a n., ze dne 1. března 1919,⁹²⁷ přibyl revisní odbor, jenž měl vykonávat kontrolu nejprve pouze přímých daní osobních, daně válečné, dávky z majetku a daně z válečných zisků, ale později byla jeho působnost rozšířena i na kontrolu daně z obratu a přepychové daně.⁹²⁸

Toto rozdělení agendy ovšem záhy doznalo změn, především z důvodu rozšiřování úkolů ministerstva financí. V důsledku toho byly zřizovány nové odbory či rozdělovány odbory stávající a nabírány nové personální síly. V roce 1928 se ministerstvo dělilo na následující odbory: rozpočtový, pro měnu a peněžnictví, kreditní, pro přímé daně a daň z obratu, pro nepřímé daně a monopoly, celní, poplatkový, revisní a personální. Dále se ministerstvo členilo na presidium, pět úctáren, vrchní správu pomocných úřadů a oddělení pro poplatkovou cenzuru. Oproti 145 zaměstnancům ministerstva v roce 1918 se v roce 1928 rozrostl počet zaměstnanců na 1.086.⁹²⁹

7.3. Obsazení postu ministra financí⁹³⁰

Nejprve se podíváme na přehled ministrů financí. Dne 16. listopadu 1918 obsadil post prvního ministra financí v Kramářově vládě Všenárodní koalice JUDr. Alois Rašín, který v této funkci setrval až do demise vlády a svého odstoupení z funkce dne 8. července 1919. O dva dny později byl ministrem financí v nové Tusarově vládě (tzv. Rudo-zelené koalice) jmenován člen agrární strany prof. JUDr. Cyril Horáček, který ze zdravotních důvodů svoji funkci složil dne 9. října 1919 a nahradil jej v téže

---

⁹²⁶ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě, ze dne 13. listopadu 1918.

⁹²⁷ Vládní nařízení č. 96/1919 Sb. z. a n., o zřízení revisního odboru při ministerstvu financí, ze dne 1. března 1919.

⁹²⁸ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 9 – 13.

⁹²⁹ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 9 – 13; SPÁČIL, B. Československé právo finanční. Praha: Orbis, 1959, s. 344.

⁹³⁰ U ministrů financí, o kterých jsem se v rámci této práce již zmiňovala, není znovu uvedena jejich stranická příslušnost.

vládě Kuneš Sonntág. Po demisi vlády dne 25. května 1920 se stal ministrem financí v druhé Tusarově vládě JUDr. Karel Engliš (jako nestraník), který tuto funkci vykonával až do 19. března 1921 (a to i v rámci první úřednické vlády Jana Černého od 15. září 1920), o tři dny později byl novým ministrem jmenován ekonom Vladimír Hanačík. Po odstoupení úřednické vlády Jana Černého dne 26. září 1921 a vytvoření nové vlády v čele s Edvardem Benešem (jednalo se o tzv. vládu všenárodní koalice) se novým ministrem financí dne 3. října 1921 stal Augustin Novák, který v této funkci setrval až do 7. října 1922, kdy skončila i vláda, jenž byla následně vystřídána první vládou Antonína Švehly (opět se jednalo o vládu všenárodní koalice) a v této vládě byl dne 9. října 1922 jako ministr financí jmenován opět JUDr. Alois Rašín, na kterého byl dne 5. ledna 1923 spáchán atentát, na jehož následky dne 18. února 1923 zemřel.⁹³¹ Do 24. února 1923 byl pověřen vedením resortu ministr obchodu Ing. Ladislav Novák, který ministerstvo financí následně předal nově jmenovanému ministru financí Ing. Bohdanu Bečkovi (z národní demokracie). Po demisi vlády též Ing. Bohdan Bečka složil svoji funkci, a to dne 9. prosince 1925 a úřadu se ujal JUDr. Karel Engliš, který i přes změny vlády (původně se jednalo o vládu Antonína Švehly, která dne 18. března 1926 podala demisi a nahradila ji vláda úřednická Jana Černého, v pořadí již druhá, kterou dne 12. října 1926 vystřídala v pořadí již třetí vláda Antonína Švehly) tuto funkci zastával až do podzimu roku 1928, kdy ho dne 25. listopadu 1928 nahradil v rámci též vlády (a to i v nové Udržalově vládě, která byla jmenována od 1. února 1929) Dr. Bohumil Vlasák. Dne 7. prosince 1929 se v nové (v pořadí druhé) Udržalově vládě ministrem financí stal JUDr. Karel Engliš. Dne 16. dubna 1931 JUDr. Karel Engliš odstoupil a jeho funkci převzal JUDr. Karel Trapl, který tuto funkci vykonával celkem v šesti vládách (ve vládě Františka Udržala, třech vládách Jana Malypetra a dvou vládách Milana Hodži) až do 17. března 1936, kdy nejprve jako správce vedl ministerstvo financí PhDr. Emil Franke (příslušník Československé strany národně socialistické), kterého dne 28. března 1936 vystřídal již nový ministr financí Dr. Josef Kalfus jako nestraník. Dne 21. července 1937 byla sestavena nová vláda (v pořadí třetí) Milana Hodži, v rámci které se stal ministrem financí PhDr. Emil Franke, a to pouze do 2. října 1937, kdy opět ministerstvo připadlo Dr. Josefu Kalfusovi, který v této funkci setrval až do vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava (tedy v rámci třetí Hodžovy vlády, dále v rámci obou vlád Jana

---

⁹³¹ OLIVOVÁ, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000, s. 132.

Syrového a nakonec v rámci první vlády Rudolfa Berana).⁹³²

Podívejme se nyní podrobněji na jednotlivé ministry financí a výkon jejich funkce.

Jak jsme již uvedla výše, prvním ministrem financí se dne 16. listopadu 1918 stal v Kramářově vládě JUDr. Alois Rašín, který byl představitelem a zastáncem minimálního rozsahu příjmů a výdajů státního rozpočtu, jakož i deflační politiky jako způsobu, jak dosáhnout silné československé měny. Jeho hlavním heslem bylo pracovat a šetřit. Dále bylo pro něj typické tvrdé jednání s deputacemi a rázné výstupy v parlamentu i na půdě ministerské rady.⁹³³ I v období, kdy nezastával JUDr. Alois Rašín funkci ministra financí, svůj vliv na finanční politiku si udržoval především prostřednictvím tzv. Pětky, tvořené představiteli hlavních politických stran, která rozhodovala v podstatě veškeré důležité a rozhodující politické otázky a dále prostřednictvím významných funkcí, které zastával v Živnostenské bance a také prostřednictvím svých příznivců, kteří buď zastávali sami funkci ministra financí (např. Augustin Novák) či jiné významné státní funkce.⁹³⁴ Jako příklady poměrně radikálních kroků či opatření, které prosadil, můžeme uvést měnovou reformu či prosazení apreciacie měnového kurzu československé koruny na podzim roku 1922, aby dosáhl zvýšení kupní síly koruny a zároveň zajistil deflační dopady. To se sice podařilo, ale zároveň tento krok vyvolal hospodářský propad a s tím spojenou i zvýšenou míru nezaměstnanosti. V opozici k názorům JUDr. Aloise Rašína především stál JUDr. Karel Engliš, jenž prosazoval svoji originální teleologickou hospodářskou teorii a názor, že jedině politika stabilizace může obnovit hospodářský růst. Vraťme se ale zpět k prvnímu funkčnímu období JUDr. Aloise Rašína jako ministra financí. Po zdárném prosazení a provedení měnové reformy se JUDr. Alois Rašín dostal nejen do konfliktu se svojí stranou, národní demokracií, z jejíhož stranického klubu nakonec vystoupil, ale také s předsedou vlády dr. Karlem Kramářem. Rašín proto opakovaně podal demisi, ale prezident republiky ji nepřijal. Až v rámci demise celé vlády dne 8. července zakončil

---

⁹³² KOL. Deset let Československé republiky. Svazek II. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 9 – 13; LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000, s. 26; OLIVOVÁ, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000, s. 309 – 321.

⁹³³ Srov. LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 43 – 45. ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 75 – 131.

⁹³⁴ Srov. např. LACINA, V. – SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 15 a n.

Rašín bouřlivé období zastávání své funkce, kdy sice poměrně tvrdými zásahy, ale na druhou stranu zásahy nutnými, pomohl státu dostat finance i situaci ve státě z poválečné krize. Během zastávání funkce ministra financí prosadil svůj finanční plán a především provedl měnovou reformu. Dále usiloval o zvýšení kurzu československé měnové jednotky v zahraničí, což se mu také podařilo. V době od provedení měnové reformy do května 1919 vystoupal kurz koruny z 25 až na 34 švýcarských centimů (poté ovšem opět kurz klesl, až se propadl na 5 centimů v únoru 1920), čímž předběhl i rakouskou korunu, která zůstala na 20 švýcarských centimech. Ovšem další jeho cíl, a to snížení cenové hladiny, se mu, jak již bylo řečeno výše v rámci výkladu věnovanému měnové reformě, nezdařil.⁹³⁵

Po JUDr. Aloisu Rašínovi post ministra financí obsadil dr. Cyril Horáček, kterého navrhl sám JUDr. Alois Rašín, poté co tuto funkci ze zdravotních důvodů odmítl vykonávat JUDr. Vilém Pospíšil. Ve hře byl také JUDr. Karel Engliš a Fiedler, ti ovšem nezískali větší podporu.⁹³⁶ Dr. Horáček se své funkce ujal děkovnou řečí v parlamentu, kde především vyzdvihl práci dr. Rašína, jak jsem již výše citovala. Dr. Rašín se přesunul do opozice a jeho názory na další vývoj financí byly především kritické, a to především z důvodu poklesu kurzu koruny a vrácení části zadržovaných peněz v rámci reformy ze sociálních důvodů zpět do oběhu. Dr. Horáček se snažil zachovat linii, kterou započal jeho předchůdce, ovšem zároveň se snažil zmírnit některé tvrdosti Rašínových opatření, například povolil již zmiňované uvolnění částek do dvou tisíc ze zadržovaných peněz, a to především z důvodů sociálních, a zároveň v určitých případech, které měly být v každém případě posuzovány zvlášť, uvolnil výrobní kapitál až do částky 10.000 korun z důvodu snahy oživit výrobu. Jelikož ovšem nezastával tuto funkci s nadšením, jeho demise na podzim roku 1919 nikoho příliš nepřekvapila. Jeho nástupce se hledal dlouhé dva týdny a nakonec byl vybrán a dne 9. října jmenován poslanec za agrární stranu Kuneš Sonntág, který nebyl pro tento post příliš kvalifikován.⁹³⁷

---

⁹³⁵ Ovšem JUDr. Alois Rašín později popírá, že by očekával, že měnová reforma bez dalšího přinese snížení cen, což ale bylo v rozporu s názorem veřejnosti, která toto snížení očekávala. Srov. ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 81 – 87; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, s. 471 – 473. OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 109 – 110.

⁹³⁶ ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 88 – 90; PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, především s. 742 – 747.

⁹³⁷ Tamtéž.

Následně dne 25. května 1920 obsadil funkci ministra financí jeden z největších rivalů JUDr. Aloise Rašína, co se týče politických a odborných názorů, JUDr. Karel Engliš. Nikdy se ale nejednalo o osobní nepřátelství a paradoxně oba pocházeli z jedné strany - národní demokracie.⁹³⁸ JUDr. Karel Engliš byl také hlavním tvůrcem daňové a rozpočtové reformy v roce 1926 a 1927 a ve třicátých letech se stal guvernérem Národní banky Československé.⁹³⁹ Konflikty s JUDr. Aloisem Rašínem se projeví především na půdě Bankovního výboru, jehož byl JUDr. Alois Rašín řádným členem a JUDr. Karel Engliš se jeho zasedání zúčastňoval jako ministr financí. První konflikty se objevily v září 1920, následně probíhaly spory především ohledně dotací zemským financím, které v případě nutnosti JUDr. Karel Engliš podporoval, ale JUDr. Alois Rašín byl proti jakékoliv sanaci obecních financí ze strany státu. Konkrétně se tato jejich odlišná pojetí střetla u žádosti Moravského zemského výboru o zvláštní dotaci na elektrifikaci, kterou projednával Bankovní výbor. Bankovní výbor původní požadovanou sumu, především zásluhou JUDr. Aloise Rašína, snížil na polovinu.⁹⁴⁰

Pro JUDr. Karla Engliše byl nejtěžší právě rok 1921, pro který se jako ministr financí snažil splnit vyrovnaný rozpočet, který byl pro tento rok uzákoněn. Za tímto účelem sestavil finanční plán, který měl tohoto cíle dosáhnout, a to především prostřednictvím zavedení nových daní a zvýšení některých daní současných anebo také prostřednictvím zásobovací soustavy.⁹⁴¹ Ovšem rozpočet dostal velkou ránu již na počátku roku, kdy zákonodárci schválili nový zákon o platech státních zaměstnanců, který vyžadoval náklady ve výši 1.200 miliónů korun, které nebyly do rozpočtu při jeho sestavování zahrnuty. JUDr. Karel Engliš sice již v únoru ohlásil svůj úmysl odejít z postu ministra financí, v případě, že strany mu s jeho cílem nepomohou, ale i přes výhrady ostatních politických stran k jeho finančnímu plánu, nadále na svém postu setrval. Odsouhlasena nebyla jeho plánovaná reforma daně z příjmu, též se setkal s problémy při prosazování svého návrhu osnovy daně z exportních zisků, jejímž základním principem bylo zpětné zdanění. Úspěšný nebyl ministr ani při prosazování daně obrátové, která měla finančně pomoci především samosprávě. Za tímto účelem také prosazoval sanaci samosprávných financí prostřednictvím nového zákona a za

---

⁹³⁸ Srov. ENGLIŠ, K. Národní hospodářství. Brno: Jota, 1994.

⁹³⁹ Srov. např. VENCOVSKÝ, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994, s. 13 a n.; LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 21 a n.

⁹⁴⁰ ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 102 – 105.

⁹⁴¹ PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 468 a n.

podmínky určitých záruk ze strany samosprávy. Zároveň usiloval o snížení státních výdajů, a to především tam, kde nejvíce stát doplácel, tj. v obchodě s moukou a obilím. O celém tomto svém finančním plánu chtěl JUDr. Karel Engliš jednat najednou. Průtahy v jednáních působila především Pětka, která se nedokázala zcela v této otázce sjednotit. Nakonec dlouhé politické diskuse vedly k tomu, že Pětka podpořila názor JUDr. Aloise Rašína, který zamýšlel odkládat finanční plán, čímž by se sice země ocitla v krizi, která by byla bolestná, ale na druhé straně i ozdravná, jelikož by ukázala úpadek vlivu socialistů a následně by bylo možné dát finance do pořádku. Politické strany tak plán JUDr. Karla Engliše odmítly, ale při tom samy žádný vlastní plán či alespoň jednotlivé návrhy nepředložily. To vše vedlo k tomu, že JUDr. Karel Engliš nakonec podal 2. března demisi, z důvodu prezidentovi nemoci ovšem nebylo možné demisi oficiálně vyřídit. JUDr. Karel Engliš tuto situaci vyřešil dovolenou, na které setrval až do prezidentova rozhodnutí. Dne 21. března 1921 prezident demisi přijal. Novým ministrem se stal dr. Hanačík, prezident zemského finančního ředitelství. Ovšem Englišovy osnovy a finanční plán neupadly v zapomnění. Paradoxem je, že až po jeho odchodu v létě 1921 s menšími změnami parlament tyto osnovy přijal, ale již z naprosto jiných důvodů, tj. z důvodů hrozícího státního rozvratu především jako důsledek obstrukcí, které v parlamentu zahájili němečtí poslanci v srpnu 1921. Nakonec tak byly schváleny následující body Englišova finančního plánu: zvýšení dosavadních daní, zavedení nových daní (pouze daň z exportních zisků nebyla přijata), mírnější reforma daně dědické, apod. Ovšem zpoždění přineslo státu velké ztráty a nejvíce toto prodlení odnesla samospráva, nutné finance jí byly poskytnuty teprve na podzim. Zákonodárci se drželi Englišova návrhu sanace samosprávných financí včetně jím navrhovaných zákonných záruk dohledu nad hospodařením samosprávy.⁹⁴²

Po odstoupení vlády se dne 3. října 1921 ministrem financí stal Rašínův kandidát Ing. Augustin Novák, který v této funkci setrval až do 7. října 1922, kdy nová vláda Antonína Švehly složila svůj slib a post ministra financí opět obsadil JUDr. Alois Rašín, a to v době deflace, jejíž negativní důsledky v tomto období začínaly gradovat. Deflace postihla nejen průmysl a především zahraniční obchod, ale odrazila se i v rostoucí nezaměstnanosti a nervozitě mezi obyvatelstvem. I přes tyto negativní důsledky deflace na tiskové konferenci, kterou svolal po nástupu do své funkce, potvrdil JUDr. Alois

---

⁹⁴² PEROUTKA, F. Budování státu. III. – IV. sv. Praha: Academia, 2003, s. 468 a n.

Rašín pokračování v dosavadní deflační politice a vyloučil jakoukoliv devalvaci. Neustále zdůrazňoval pozitivní následky deflace, které ovšem byly v rozporu s hospodářskými čísly. Rašínovu deflační politiku podporoval i Bankovní výbor a v tomto směru se nesla i jeho jednání. Mezi další oblasti, které vyvolávaly rozporuplné názory a odezvy ve společnosti, byla finanční pomoc Rakousku, na kterou, především z důvodu nátlaku dr. Beneše, nakonec JUDr. Alois Rašín přistoupil, ale která byla v rozporu s jeho předchozími výroky nejen na půdě parlamentu, kdy jakoukoliv pomoc Rakousku odmítal. Dále pro toto období Rašínova ministrování se charakteristickou stala Rašínova pilná práce na ražbě československých dukátů, které měly být raženy ze zlata a nést symboly české státnosti.⁹⁴³ V prosinci 1922 gradovaly Rašínovy konflikty s jeho odpůrci, hlavní spor se projevil především ve vztahu k legionářům, které pobouřil svým výrokem na sjezdu své strany, kde pravil, že legionáři chtějí od státu, aby jim pouze platil, a svolil se zveřejněním svého výroku v novinách. Další rozpory vyvolala novela zákona o státních zaměstnancích, kterou Rašín jménem vlády na půdě parlamentu obhajoval a pokus spekulace o pád koruny, kterému ovšem dokázal svojí intervencí na finančním trhu Bankovní výbor zabránit. Na konci roku se pak JUDr. Alois Rašín zúčastnil neoficiálních porad finanční elity ve Špindlerově Mlýně, kde přistoupil na stabilizaci kursu koruny na 16 centimech (původně požadoval 20 centimů).⁹⁴⁴ Nový rok 1923 pak přinesl tragickou událost, dne 5. ledna kolem deváté hodiny ráno byl na JUDr. Aloise Rašína spáchán atentát Josefem Štoupalem, teprve devatenáctiletým anarchokomunistou, jehož následkům dne 18. února JUDr. Alois Rašín v nemocnici podlehl.⁹⁴⁵

Nástupcem Rašína se stal (po dvoutýdenním přechodném období, kdy vedl ministerstvo financí na základě pověření ministr obchodu Ing. Ladislav Novák) Ing. Bohdan Bečka, který byl především znám svojí restriktivní politikou, se snažil snížit výdaje státu a zároveň prosazoval reorganizaci státních podniků. Nechtěl již více zatěžovat obyvatelstvo daněmi, a proto viděl řešení v omezování státních výdajů. Prosadil zákony, které přinesly úlevy při placení daní (například zákon č. 6/1924 Sb. z. a

---

⁹⁴³ Tyto dukáty byly označovány jako „svatováclavské“ a jejich vytvoření zakotvil zákon č. 62/1923 Sb. z. a n., o ražbě československých dukátů, ze dne 23. března 1923. Raženy byly v mincovně v Kremnici a byl mezi lidmi o ně velký zájem. Do prosince 1923 jich bylo prodáno 55.751 kusů. viz VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 36 – 37.

⁹⁴⁴ ŠETRÍLOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, s. 113 – 122.

⁹⁴⁵ Tamtéž.

n. a zákon č. 235/1924Sb. z. a n.⁹⁴⁶), snížil některé daně a za cíl si vytkl reformu celých přímých daní a financování svazků územní samosprávy, pro což připravil i předlohy a později na tyto předlohy a přípravy navázal JUDr. Karel Engliš, který jej vystřídal ve funkci 9. prosince 1925.

S výjimkou roční pauzy v období od 25. listopadu 1928 do 7. prosince 1929, kdy JUDr. Karla Engliše vystřídal dr. Bohumil Vlasák, zastával funkci ministra financí JUDr. Karel Engliš až do 16. dubna 1931, kdy odstoupil.⁹⁴⁷ Jeho demisi vyvolaly především rozpory ohledně řešení krize, JUDr. Karel Engliš nebyl úspěšný se svým programem, v rámci kterého například navrhoval zasáhnout proti kartelům či zavést regulaci dovozu a cen ze strany státu. Pro období jeho úřadování je nejzásadnější provedení daňové reformy a reformy státního rozpočtu v roce 1927.

Dne 16. dubna 1931 převzal jeho funkci JUDr. Karel Trapl, který tuto funkci zastával až do jara 1936. JUDr. Karel Trapl v rámci výkonu své funkce nejen zvýšil daně a snížil důchody státních zaměstnanců, ale zároveň i snížil platy veřejným činitelům, tj. například poslancům. Dostal též vládní pověření k přípravě zákona o úsporných opatřeních ve státní správě, protože zákon z 22. prosince 1924⁹⁴⁸ se neosvědčil. Při přípravě rozpočtu počítal s poklesem státních příjmů nejen z důvodu poklesu výnosu z daní, ale i poklesu zisku státních podniků. Zároveň zřídil i inspektorát pro vybírání daňových nedoplatků.⁹⁴⁹

V březnu 1936 vystřídal JUDr. Karla Trapla dr. Josef Kalfus, který se následně až do vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava ve funkci střídal s dr. Emilem Frankem, pro jejichž období úřadování je pak charakteristické zvyšování státních výdajů za účelem zbrojení a s tím spojené hledání nových příjmů.

7.5. *Kontrola státních financí*

Významnou úlohu v oblasti státních financí zastávají orgány, které jsou

---

⁹⁴⁶ Zákon č. 6/1924 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 8. dubna 1920, čís. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a z přírůstku na majetku, ze dne 21. prosince 1923 a zákon č. 235/1924Sb. z. a n., o mimořádných úlevách při placení přímých daní, ze dne 8. října 1924.

⁹⁴⁷ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 151 – 157.

⁹⁴⁸ Zákon č. 286/1924 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních ve veřejné správě, ze dne 22. prosince 1924.

⁹⁴⁹ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 158 – 165.

pověřeny kontrolou státních financí a především pak kontrolou plnění státního rozpočtu, jako základního finančního plánu hospodaření státu. Tato funkce kontrolora byla po vzniku samostatného státu svěřena Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu, který byl založen v roce 1919 zákonem o zřízení a působnosti Nejvyššího účetního kontrolního úřadu⁹⁵⁰ a navázal na rakouský Nejvyšší účetní dvůr s působností pro české země. Jeho úkolem byl především dozor na státní hospodářství, státní dluh a státní jmění Československé republiky. Prostřednictvím tohoto orgánu, který byl zřízen jako orgán samostatný, nezávislý na ministerstvech a dokonce jim rovnocenný, také parlament kontroloval plnění státního rozpočtu. Měl postavení samostatného úřadu, postaveného na roveň ministerstvům.⁹⁵¹

Nejvyšší účetní a kontrolní úřad sestavoval roční centrální výkazy (závěrečné účty) o příjmech a výdajích a centrální účetní závěrku, kterou následně předkládal parlamentu ve lhůtě 18 měsíců od skončení rozpočtového období (poprvé se tuto lhůtu povedlo dodržet teprve u závěrečného účtu pro rok 1926), a ten ji měl prozkoumat a následně schválit. V průběhu roku také sestavoval měsíční výkazy příjmů a výdajů.⁹⁵²

Dále vykonával kontrolu státního dluhu, přičemž tuto funkci převzal od rakouské Kontrolní komise státního dluhu při říšské radě, a kontroloval úvěrové předpisy a plnění povinností vlády vůči svým věřitelům. Vůči státním úřadům, nadacím, fondům, společnostem dotovaným ze státních peněz či spravovaným státními orgány, měl právo nejen zkoumat jejich účty, ale také kontrolovat jejich akty po stránce účetní, ústavní, jejich hospodárnosti a oprávněnosti. Za tímto účelem byl oprávněn provádět prohlídky u těchto institucí. Měl také právo se vyjadřovat k osnovám zákonů a nařízení či jiným návrhům ministerstev, které se týkaly financí.⁹⁵³

V čele úřadu stál předseda, kterého jmenoval na návrh vlády prezident republiky a který byl za úřad odpovědný Národnímu shromáždění, na jehož půdě byl povinen činy úřadu a návrhy obhajovat, buď osobně či prostřednictvím svých zástupců a měl právo na udělení slova stejně jako členové vlády. Dále byl oprávněn účastnit se s poradním hlasem schůzí vlády, na kterých byly projednávány věci spadající do jeho působnosti.

---

⁹⁵⁰ Zákon č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu, ze dne 20. března 1919.

⁹⁵¹ DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 101.

⁹⁵² KOL. Deset let Československé republiky. Svazek III. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 643 – 649.

⁹⁵³ Tamtéž.

Dne 29. dubna 1919 jmenoval jako prvního předsedu tohoto úřadu prezident republiky dr. Josefa Zavadila, kterého na jeho žádost dne 29. září 1920 nahradil dr. Edvard Koerner.⁹⁵⁴ Rozvrh agendy tohoto úřadu sledoval rozdělení státního rozpočtu na jednotlivé kapitoly, a proto byl úřad rozdělen na jednotlivá oddělení, v rámci kterých probíhala kontrola dané agendy i místní šetření. Vedle těchto celkem 11 oddělení (např. oddělení kontroly státního dluhu, oddělení dozoru nad hospodařením zemí, fondů a nadací, apod.) působila dále dvě oddělení závěrková, která měla na starosti sestavení státních závěrečných účtů a dále zvláštní sbor, jenž prováděl systematickou inspekci u státních úřadů a orgánů a nadací, fondů, státních společností, apod. Zvláštní postavení náleželo oddělení presidiálnímu, které řešilo personální, administrativní a hospodářské otázky a také rozpočet úřadu a jeho závěrečný účet.⁹⁵⁵

Podívejme se nyní podrobněji na obsah kontroly tohoto úřadu. Na prvním místě stála kontrola legality příjmů a výdajů státu, tj. zda jsou v souladu s právními předpisy (především se zákonem o státním rozpočtu) či smlouvami a zda jsou tyto příjmy a výdaje řádně, včas a plně poukázány a zúčtovány, a to vše i v souladu se zásadou hospodárnosti a účelnosti. V dozoru nad státním jměním měl úřad především kontrolovat, aby bylo s tímto jměním zacházeno s náležitou péčí. Dále zákon, na jehož základě byl úřad zřízen,⁹⁵⁶ podrobněji upravoval v určitých případech podrobnější kontrolu, a to předběžnou kontrolu prostřednictvím účasti předsedy úřadu na schůzích vlády, jednalo-li se o státní dluh, jmění či hospodaření či zvláštní kontrolu při dávce z majetku a přírůstku. Dále jako příklad podrobnější kontroly dle zákona můžeme uvést povinnost úřadu pečovat o to, aby státní účetnictví umožňovalo úplnou a snadnou kontrolu a za tímto účelem bylo co nejjednodušší a nejpřehlednější. Prostřednictvím podmínky platnosti státních dluhopisů jejich kontrasignací předsedou úřadu vykonával také úřad zvláštní kontrolu nad státním dluhem, jak bylo uvedeno výše.⁹⁵⁷

Dalším z velkých úkolů úřadu bylo sjednocení způsobu účtování a knihování v účtárnách v českých zemích a na Slovensku a Podkarpatské Rusi, které mělo být

---

⁹⁵⁴ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek III. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 643 – 649.

⁹⁵⁵ Tamtéž.

⁹⁵⁶ Zákon č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu, ze dne 20. března 1919.

⁹⁵⁷ Zákon č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu, ze dne 20. března 1919; KOL. Deset let Československé republiky. Svazek III. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 643 – 649.

zavedeno dle českého vzoru.

Dále tento úřad jako jednu z nejdůležitějších kontrol v počátku své činnosti provedl kontrolu u Bankovního úřadu při Ministerstvu financí v roce 1925, aby přezkoumal výši aktiv a pasiv tohoto úřadu. Výsledek této kontroly poté posloužil jako podklad pro převzetí práv a závazků Bankovního úřadu Národní bankou Československou. Též se tento úřad zasloužil například o to, že ministerstvo financí započalo v roce 1926 s velkou depurací nedoplatků, které úřad zjistil zejména na daních přímých a tyto nedostatky vytkl ministerstvu financí.⁹⁵⁸

K provádění dozoru a kontroly byl úřad na základě zákona⁹⁵⁹ vybaven různými prostředky. Jako jeden z nejmírnějších prostředků můžeme jmenovat oprávnění úřadu vyjadřovat se k návrhům vlády a jeho hlas poradní při vládních usneseních ve věcech hospodářských. Dále můžeme uvést již zmíněnou kontrasignaci státních dluhopisů předsedou úřadu. Významným prostředkem bylo právo úřadu kdykoliv u úřadu či instituce, kterou byl oprávněn kontrolovat, provést na místě kontrolu („dohlídku“) a kontrolovaný orgán byl povinen mu předložit požadované účetní záznamy, doklady či jiné spisy. Následně byl úřad oprávněn zjištěné vady, výtky sdělit příslušnému ministerstvu, které mělo povinnost odstranit vady a informovat úřad o provedené nápravě nejpozději do tří měsíců. V případě, že ministerstvo vady neodstranilo, anebo je odstranilo nedostatečně a nedohodlo-li se s úřadem, byl úřad oprávněn tyto nedostatky sdělit vládě a pokud ani s vládou nedošlo k dohodě o odstranění, rozhodlo tuto věc Národní shromáždění, kterému celou věcí i se závěrečným účtem úřad předložil.⁹⁶⁰

Významnou oblastí v činnosti úřadu byla kontrola tzv. virementů, tj. úvěrových přesunů. Úřad byl oprávněn kontrolovat dodržování rozpočtových úvěrů, v případě nutné potřeby nějakého výdaje, s nímž rozpočet nepočítal nebo který překračoval povolený úvěr, anebo v případě nutnosti použití prostředků k jinému účelu nebo do jiného rozpočtového období, byl ústřední orgán po dohodě s ministerstvem financí povinen zaslat spis před vypracováním k nahlédnutí úřadu a úřad byl oprávněn vznést námitky.⁹⁶¹

Počátky úřadu nebyly jednoduché, a to i z důvodu, že byl oproti ostatním

---

⁹⁵⁸ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek III. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 643 – 649.

⁹⁵⁹ Zákon č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu, ze dne 20. března 1919.

⁹⁶⁰ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek III. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 643 – 649.

⁹⁶¹ KOL. Deset let Československé republiky. Svazek III. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 666 – 672.

ústředním orgánům státu ustaven později. Především v oblasti personální vyvstaly problémy, jelikož chyběli kvalifikovaní úředníci a dále prostory pro činnost tohoto úřadu byly dlouhou dobu řešeny provizoriem. Velké nesnáze musel úřad překonávat především při sestavení prvního závěrečného účtu, kdy musely být dílčí závěrky často doplňovány, opravovány, což vedlo k tomu, že závěrečný účet nebyl předložen Národnímu shromáždění ke schválení v zákonné osmnáctiměsíční lhůtě a teprve později se podařilo tuto lhůtu splnit. Ve vztahu k ostatním úřadům můžeme říci, že nedocházelo k větším konfliktům, dokonce některé úřady a ministerstva sama oslovila úřad s žádostí o provedení kontroly.⁹⁶²

---

⁹⁶² KOL. Deset let Československé republiky. Svazek III. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 643 – 649.

8. Hospodářská krize a způsoby jejího řešení

8.1. Krize a její vliv na státní finance

V letech 1930 – 1934 významně do vývoje státních financí zasáhla světová hospodářská krize, kterou započalo zhroucení burzy v New Yorku dne 24. října 1929 a která zasáhla většinu zemí světa a můžeme říci i všechny oblasti ekonomiky. Státy na tuto krizi reagovaly především ochranou vlastního trhu, který si před dovozem konkurenčního zahraničního zboží chránily vysokými dovozními cly. Zároveň se ovšem státy snažily, aby jejich zboží mělo odbyt v zahraničí, a tak tyto dvě linie na sebe samozřejmě narážely a vedly k řadě diplomatických jednání a návrhům na různé unie, pakty či federace.⁹⁶³

Toto téma bylo v odborné literatuře již rozsáhle zpracováno, a to především z ekonomického pohledu (práce se zabývaly především příčinami této krize⁹⁶⁴, jejími projevy, jakož i způsoby jejího řešení)⁹⁶⁵, a proto následující část mé práce bude věnovat pozornost především otázce, jak tato krize zasáhla do oblastí státních financí a jakými způsoby se v této oblasti snažil stát tuto krizi řešit (např. postupné snižování zlatého obsahu koruny československé v letech 1934 a 1936, novely daňových zákonů, které přinesly mimo jiné zavedení nových přírážek k daním, druhá sanace bank apod.).

Jak jsem uvedla v předchozích kapitolách, druhá polovina 20. let přinesla období nebyvalé hospodářské konjunktury, která ale byla přerušena velkou celosvětovou hospodářskou krizí. První projevy této krize u nás byly zaznamenány poklesem ceny zemědělských výrobků v roce 1928 (na podzim 1928 k tomu negativně přispěla i řepařská a obilní krize) a tato agrární krize, která nejvíce postihla drobné zemědělce, kteří se jí snažili překonat větším počtem výrobků, které posílali na trh, postupně vedla k úpadku celého zemědělství, které se stalo ve velké míře zadluženým. Tím, že zemědělci museli snížit své náklady, se tato krize přenesla i na průmysl, který začal

---

⁹⁶³ OLIVOVÁ, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000, s. 157 – 163.

⁹⁶⁴ Např. dle publikace PIMPER, A. Hospodářská krize a banky. Praha: 1934, s. 7 a n., jednou ze základních příčin této krize byla úvěrová inflace.

⁹⁶⁵ Jako příklad odborné literatury, která se věnovala hospodářské krizi, můžeme jmenovat například práce: KOZÁK, J. Finanční politika československá v době krize. Praha: Orbis, 1937, 76 s.; PIMPER, A. Hospodářská krize a banky. Praha, 1934; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 - 1934. Praha: Academia, 1984; SEKANINA, M. Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska. Praha: Libri, 2004.

ztrácet u zemědělců svůj odbyt.⁹⁶⁶ Krize v průmyslu se rozvíjela pomaleji než v jiných státech. V první polovině roku 1929 investiční činnost dosáhla svého vrcholu a vrcholila též hospodářská konjunktura, která se ovšem již v průběhu léta 1929 začínala propadat (konjunktura nadále převládala v těžkém průmyslu) a v oblasti spotřebního průmyslu, bylo zasaženo především obuvnictvím a výrobou porcelánu. Během roku 1930 již proniká krize do všech oblastí průmyslu. Během roku 1930 klesá výroba v průmyslu o 30%. V roce 1933 celkově poklesla výroba oproti roku 1929 o 40%. Krize v průmyslu a v zemědělství byla provázána krizí zahraničního obchodu, jelikož průmyslová výroba byla zaměřena především na vývoz (v roce 1929 celkem 30% národního důchodu připadalo na export, v roce 1933 představovala hodnota československého exportu pouze 28,6% úrovně exportu v roce 1929)⁹⁶⁷, a i krizí finančního trhu, jejíž první projevy se u nás projeví v roce 1931, a to především nedostatkem úvěrů (to se nejvíce projevilo na Slovensku) a tím i jejich zdražením a zamrznutím pohledávek v zahraničí.

Samozřejmě tento vývoj měl odraz i ve státních financích, státní rozpočty se dostaly do deficitů (snižovaly se příjmy státu a zvyšovaly jeho výdaje).

Tento vývoj se dále nejcitelněji dotkl vedle zemědělců i zaměstnanců. Výrazně se zvýšila nezaměstnanost (v únoru 1933 dosáhla nezaměstnanost svého vrcholu, dle oficiální statistiky se u zprostředkovatele práce evidovalo 920.000 lidí, ale skutečný stav byl vyšší) a dále se objevila tzv. polozaměstnanost, jelikož podniky snížily výrobu a tím i pracovní dobu zaměstnanců a to vše bylo provázáno i snížením mezd (přibližně o 17% oproti mzdám před krizí).⁹⁶⁸ Tyto kroky se promítly i do postavení státních zaměstnanců, kterým byl také plat snižován a docházelo k jejich propouštění a předčasnému penzionování. To vše vedlo též k sociálním nepokojům a radikalizaci obyvatelstva.⁹⁶⁹

Jedním z dalších projevů krize bylo i zvýšení zadluženosti obyvatelstva a podniků, například hypotekární zadlužení nemovitostí se v letech 1928 – 1932 zvýšilo z 25,5 miliard korun na 40,4 miliard korun. Ruku v ruce s tím šly exekuce, konkurzy a

---

⁹⁶⁶ LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 30 a 68, 78; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 214 – 215.

⁹⁶⁷ Tamtéž.

⁹⁶⁸ OLIVOVÁ, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000, s. 163 – 166; KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl II. Praha: Libri, 2002, s. 57 – 58; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 92 – 95.

⁹⁶⁹ Tamtéž.

dražby.⁹⁷⁰ Dále tato krize zasáhla téměř všechny banky, dochází ke snižování jejich základního kapitálu (a to téměř o třetinu), kurzovým ztrátám, zmenšení zisku, k poklesu jejich likvidity, snížení hotovostí, rezervních fondů a dále k poklesu jejich počtu (ze 128 na 105 v letech 1930 – 1934). Na nepříznivou situaci v bankovníctví stát reagoval tzv. druhou sanací bank (viz výklad věnovaný státním zásahům do bankovníctví).⁹⁷¹

Tato krize na území našeho státu gradovala v roce 1934 (v tomto roce dochází oproti roku 1929 k poklesu průmyslové výroby o 34% a exportu o 65%)⁹⁷² a přinesla s sebou nejen pokles národního důchodu, úpadek mnoha podniků, nutnost zvýšení státních výdajů a deficitní rozpočty, nezaměstnanost a sociální nepokoje, ale postupně také dochází ke snižování významu ministerstva financí v řešení hospodářské politiky státu a zvyšování významu ministerstva zemědělství a ministerstva průmyslu, obchodu a živností. Tato dvě ministerstva na rozdíl od ministerstva financí, prosazovala nutnost státních zásahů do ekonomiky a výroby, a to nejen prostřednictvím vydávání právních předpisů, ale i prováděním organizačních opatření, zaměřených například na ochranu domácího trhu před konkurencí ze zahraničí či nucenou kartelizaci určitých odvětví a podporu vývozu československých výrobků. Dále se vláda snažila krizi vyřešit i zvýšením výdajů státu na infrastrukturní projekty, prostřednictvím nejrůznějších fondů (silniční, vodohospodářský, elektrifikační apod.) a za tímto účelem bylo vypsáno několik půjček.⁹⁷³

8.2. Způsoby řešení krize v oblasti státních financí

Vyřešení této krize bylo přeneseno na moc výkonnou, a to dne 9. června 1933, kdy byl vydán zákon⁹⁷⁴, který zmocnil vládu rozhodovat bez součinnosti parlamentu v hospodářské oblasti, ovšem s výjimkou měnové oblasti. Výslovně vláda byla oprávněna upravovat svými nařízeními celní sazebník, rozhodovat o státních zásazích

---

⁹⁷⁰ KOL. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 177.

⁹⁷¹ Podrobněji viz PIMPER, A. Hospodářská krize a banky. Praha: 1934, s. 8 – 9, s. 39 - 84. V této publikaci nalezneme též podrobný rozbor bankovníctví v jiných státech během krize.

⁹⁷² LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 25 – 33; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 51; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 222.

⁹⁷³ Tamtéž.

⁹⁷⁴ Zákon č. 95/1933 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací, ze dne 9. června 1933.

ve státním hospodářství, provádět opatření v cenové oblasti, rozhodovat samostatně o státem spravovaných fondech, konat opatření v zemědělství, průmyslu i v živnostech. Toto zmocnění, kterým vláda do svých rukou získala vedle výkonné moci také zákonodárnou moc, bylo původně vládě přiznáno pouze do 15. listopadu 1933, ale opakovaně bylo prodlužováno, nakonec až do konce června 1937. Vláda na základě tohoto zmocnění vydala celkem 306 nařízení, přičemž 129 nařízení směřovalo do oblasti zemědělství, na druhém místě stála oblast financí, které upravovalo 61 nařízení. Daleko méně nařízení se týkalo průmyslu, tj. 21 nařízení.⁹⁷⁵

Dalším aktérem vedle vlády se stala Národní banka československá, krize a snaha o její řešení se též odrazila do její devizové politiky. Národní banka československá byla v devizové politice vázána zákonem č. 152/1931 Sb. z. a n., který opět uvedl v platnost vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n.⁹⁷⁶ a tím byl opět obnoven režim devizové vázanosti, a to i nejen z důvodu snahy vyloučit měnovou spekulaci, ale také jako reakci na klesající devizovou zásobu Národní banky československé (jen během roku 1931 ubylo státu na devizových fondech přibližně dvě miliardy korun)⁹⁷⁷. Ovšem původní předpisy, tj. zmíněné vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n. a také zákon č. 7/1924 Sb. z. a n.,⁹⁷⁸ o ochraně československé měny, ve změnách hospodářských i společenských poměrech již nepostačovaly na vyřešení situace, a proto bylo nutné přistoupit k jejich úpravě. Zákon č. 7/1924 Sb. z. a n. byl novelizován zákonem č. 121/1932 Sb. z. a n.⁹⁷⁹, jež přinesl rozšíření zmocnění vlády a zpřísnění trestů za delikty, dále zákonem č. 113/1934 Sb. z. a n.⁹⁸⁰, který prodloužil platnost první novely na další

---

⁹⁷⁵ LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 25 – 33; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 170.

⁹⁷⁶ Vládní nařízení č. 152/1931 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 2. října 1931 a vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 29. února 1924.

⁹⁷⁷ PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 167 – 168.

⁹⁷⁸ Zákon č. 7/1924 Sb. z. a n., o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 14. prosince 1923.

⁹⁷⁹ Zákon č. 121/1932 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 15. července 1932.

⁹⁸⁰ Zákon č. 113/1934 Sb. z. a n., kterým se prodlužuje s některými změnami a doplňky zákon ze dne 15.

dva roky, přičemž v roce 1936⁹⁸¹ byla tato platnost prodloužena až do konce roku 1940, a změnám se neubránílo ani vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n.. Jako příklad další změny můžeme uvést vládní nařízení č. 179/1931Sb. z. a n., které přineslo rozsáhlá zmocnění pro Národní banku, například oprávnění na základě zmocnění ministra financí částečně či úplně zakázat převod platů do státu, který jakkoliv omezuje převod platů do Československa. Toto nařízení představovalo právní podklad všech následně uzavřených clearingových smluv⁹⁸², mezinárodních dohod o vyrovnávání platů. Další novela vládního nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n., a to vládní nařízení č. 55/1933Sb. z. a n.,⁹⁸³ navázala platy v tuzemsku ve prospěch nebo z příkazu cizozemce na povolení Národní banky. Zároveň svým obsahem umožnilo Národní bance kontrolovat dovoz a tím i závazky tuzemců za zboží do některých států. Jako doplněk k vládnímu nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n. bylo vydáno vládní nařízení č. 118/1932 Sb. z. a n.⁹⁸⁴ s cílem zabránit podloudnému vývozu československých bankovek do zahraničí, ovšem neúspěšně a tento problém se podařilo zcela vyřešit až v roce 1935 vydáním vládního nařízení č. 225/1935 Sb. z. a n.⁹⁸⁵, které změnilo znění § 16 vládního nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n. a zároveň s opatřením Národní banky⁹⁸⁶ zakázalo československým věřitelům přijímání československých bankovek z ciziny. Dále v tomto roce další

července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 19. června 1934.

⁹⁸¹ Zákon č. 83/1936 Sb. z. a n., kterým se prodlužuje s některými změnami a doplňky účinnost zákona ze dne 15. července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ve znění zákona ze dne 19. června 1934, č. 113 Sb. z. a n., ze dne 27. června 1936.

⁹⁸² Clearingové smlouvy byly uzavřeny s okolními státy a dále pak s Jugoslávií, Bulharskem a Řeckem. Viz KOZÁK, J. Finanční politika československá v době krize. Praha: Orbis, 1937, s. 10 – 13.

⁹⁸³ Vládní nařízení č. 55/1933 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 15. července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 30. března 1933.

⁹⁸⁴ Vládní nařízení č. 118/1932 Sb. z. a n., kterým se doplňuje § 12, odst. 2., a mění § 17, odst. 1., vládního nařízení ze dne 29. února 1924, č. 46 Sb. z. a n., obnoveného vládním nařízením ze dne 2. října 1931, č. 152 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 15. července 1932.

⁹⁸⁵ Vládní nařízení č. 225/1935 Sb. z. a n., o změně §§ 15 a 16 vládního nařízení ze dne 29. února 1924, č. 46 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 6. prosince 1935.

⁹⁸⁶ Vyhláška ministra financí (61) č. 228/1935 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé k vládnímu nařízení (XVI) ze dne 6. prosince 1935, č. 225 Sb. z. a n., o změně §§ 15 a 16 vládního nařízení ze dne 29. února 1924, č. 46 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 11. prosince 1935.

opatření Národní banky⁹⁸⁷ omezilo vývoz bankovek do zahraničí a zaslání bankovek do zahraničí tím, že zakázalo vývoz československých bankovek, papírových drobných peněz (desetikorun a dvacetikorun) a mincí, s výjimkou pro cestující, jež směli vyvézt 1.000 korun měsíčně na osobu, přičemž z této částky pouze 300 korun směli mít v drobných papírových penězích a zbytek v mincích či v cizích platidlech. Toto opatření provázal i zákaz přijímat úhrady pohledávek, které vznikly v cizině a přišly do Československa, v hotovosti v československých bankovkách a drobných penězích. Dále byla na základě dalších opatření Národní banky stanovena povinnost složit československá platidla, která přijdou z ciziny do Československa v hotovosti, na zvláštní vázaný účet, který bude znít na jméno odesílatele ze zahraničí a Národní banka z něj bude platidla uvolňovat pouze k osobnímu užití cizozemců v cestovním ruchu do Československa. Všechna tato opatření přinesla kýžený výsledek.

Shrneme-li výše uvedené právní předpisy, Národní banka získala možnost stanovit podrobněji ve výše uvedených předpisech uzákoněná pravidla, především pak určit hranice, v rámci kterých není nutné její svolení pro určité devizové transakce. Tato podrobná pravidla ve svých předpisech vydávala nejprve cestou oběžníků devisovým bankám, formou vyhlášky v Úředním listě či veřejným vyhlášením v denním tisku a kde byla forma předepsána, tak svým opatřením, které ministerstvo financí následně uveřejňovalo ve Sbírce zákonů a nařízení.⁹⁸⁸

Dále byla zřízena dne 18. ledna 1932 Devizová komise při ministerstvu financí, a to na základě vládního nařízení č. 7/1932Sb. z. a n.⁹⁸⁹, která rozhodovala o tom, kterému zboží dováženému smí Národní banka přidělit devizy.⁹⁹⁰

Výše uvedené devizové předpisy byly dále doplněny i o úpravu obchodu s drahými kovy, a to na základě vládního nařízení č. 122/1936Sb. z. a n., upravujícího

---

⁹⁸⁷ Vyhláška ministra financí (60) č. 223/1935 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé o zákazu vývozu československých platidel, ze dne 30. listopadu 1935.

⁹⁸⁸ PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 155; LACINA, V. - SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994, s. 41 – 49.

⁹⁸⁹ Vládní nařízení č. 7/1932 Sb. z. a n., kterým se provádějí ustanovení § 2, č. 2 a 3, zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 18. ledna 1932.

⁹⁹⁰ VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 46 – 47; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 226; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 151 – 156, 167.

obchod se zlatem, a opatření Národní banky⁹⁹¹, která omezila obchod s drahými kovy. Již v roce 1931 na základě vládního nařízení č. 159/1931 Sb. z. a n.⁹⁹² byla provedena povinná nabídka cizích platidel, pohledávek v cizí měně, ale ne drahých kovů, následně se na základě vládního nařízení č. 132/1932 Sb. z. a n.⁹⁹³ uskutečnila druhá povinná nabídka pohledávek v cizí měně a cizozemských platidel (opět se tato nabídka nevztahovala na drahé kovy a na cenné papíry) a teprve třetí nabídka na základě vládního nařízení č. 202/1934 Sb. z. a n.⁹⁹⁴ rozšířila povinnost sepsat a nabídnout Národní bance nejen veškerá cizozemská platidla a pohledávky proti cizině v jakékoliv měně, ale i mincované i nezpracované zlato a stříbro, nezpracovanou platinu a cenné papíry, které zněly na cizí měnu anebo byly cizozemského původu, pokud jejich hodnota přesáhla 5.000 Kč. Tato opatření byla uskutečněna za účelem zvýšení zásoby drahých kovů a deviz Národní banky.⁹⁹⁵

Dále bylo nutné zavést určitá obranná opatření i vůči státům, které neplatily našemu státu své závazky, ale na druhé straně, kterým náš stát platil volnou devizou. Tyto státy se označovaly jako tzv. cizina vázaná, kde byl zaveden režim placení v měně dotyčného státu nebo v korunách na vázané účty v tuzemsku a jako příklad můžeme uvést Německo (pouze pro určité platy), Jugoslávii, Rumunsko, Rakousko, Maďarsko, Řecko a Bulharsko.⁹⁹⁶ Jednalo se o tzv. clearingová ujednání, dohody, které ovšem, musely být i v dalších letech upravovány, a to především v roce 1935 a dále byly

---

⁹⁹¹ Vládní nařízení č. 122/1936 Sb. z. a n., o úpravě obchodu s drahými kovy, ze dne 8. května 1936; vyhláška ministra financí č. 123/1936 Sb. z. a n., o úpravě obchodu se zlatem, ze dne 9. května 1936; Vyhláška ministra financí (71) č. 137/1936 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé o směrných cenách pro obchod se zlatem, ze dne 16. května 1936 a vyhláška ministra financí (76) č. 267/1936 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé o směrných cenách pro obchod se zlatem, ze dne 13. října 1936; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 155.

⁹⁹² Vládní nařízení č. 159/1931 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel ze dne 16. října 1931.

⁹⁹³ Vládní nařízení č. 132/1932 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 15. července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 28. července 1932.

⁹⁹⁴ Vládní nařízení č. 202/1934 Sb. z. a n., o soupisu a povinné nabídce cizozemských platidel, pohledávek proti cizině, drahých kovů a cenných papírů, ze dne 10. září 1934.

⁹⁹⁵ PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 155, 171; VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 226.

⁹⁹⁶ PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 171.

předmětem dohod s okolními státy i otázky financování cestovního ruchu (např. s Německem v roce 1935). V ostatních státech, kde nebyl problém placení, byl režim volný, a proto tyto státy spadaly do tzv. volné ciziny.⁹⁹⁷

Z důvodu nutnosti vyřešit zamrzlé částky složené dlužníky ze zahraničí ve prospěch československých věřitelů, jejichž likvidace trvala v některých případech i téměř rok, zavedla Národní banka u Zemské banky tzv. lombard, tj. zálohování vývozních pohledávek v clearingové cizině.⁹⁹⁸

Vedle vlády a Národní banky se dalšími významnými orgány, které se zabývaly krizí a jejím řešením, staly Poradní sbor a Ústřední smírčí orgán. Zákony č. 54/1932 Sb. z. a n. a č. 44/1933Sb. z. a n. (tento zákon také v § 19 obsahoval zákaz zřizovat nové peněžní ústavy, přičemž byl tento zákaz vládním nařízením č. 261 dne 22. prosince 1934 prodloužen) a dále vládním nařízením č. 52/1933 Sb. z. a n.⁹⁹⁹ byl zřízen *Poradní sbor ve věcech peněžnictví*.¹⁰⁰⁰ Nejednalo se o první snahu o zřízení ústředního orgánu v oblasti peněžnictví, první návrh, tj. osnova zákona o soustředění příslušnosti ve věcech peněžních podniků u ministerstva financí, o peněžní radě a o ústředně revisních ústavů, byl vypracován již v roce 1928, ale nebyl realizován.¹⁰⁰¹ Předsednictvo tvořilo 51 členů.¹⁰⁰² Tento orgán byl konzultativním orgánem vlády, tudíž měl pouze

---

⁹⁹⁷ PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 171.

⁹⁹⁸ PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 172.

⁹⁹⁹ Zákon č. 54/1932 Sb. z. a n., kterým jednak doplňují se a mění zákony: ze dne 9. října 1924, č. 237 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 10. října 1924, č. 238 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, a ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, jednak upravují se některé poměry peněžních ústavů a jiných peněžních podniků a akciových společností, ze dne 21. dubna 1932; zákon č. 44/1933 Sb. z. a n., kterým se vydávají zvláštní předpisy o soutěži ve věcech peněžnictví a o úpravě úrokové úrovně, ze dne 2. března 1933 a vládní nařízení č. 52/1933 Sb. z. a n., kterým se stanoví podrobnější předpisy o Ústředním smírčím orgánu a Poradním sboru ve věcech peněžnictví, ze dne 23. března 1933.

¹⁰⁰⁰ Podobně již v roce 1919 v listopadu byl zřízen na poli hospodářském Poradní sbor pro otázky hospodářské, který měl 150 členů jmenovaných vládou a měl představovat jakýsi hospodářský protipól parlamentu a podávat dobrozdání, ať už z vlastní iniciativy anebo na základě žádosti ústředních státních orgánů. Ovšem brzy se stal spíše orgánem akademickým, jeho názorů se nedbalo a byl tak z rozhodování hospodářských otázek víceméně vyloučen. in: PEROUTKA, F. Budování státu. I. – II. sv. Praha: Academia, 2003, především s. 597; DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 346 – 347.

¹⁰⁰¹ WEBR, K. Poradní sbor ve věcech peněžnictví a ústřední smírčí orgán. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 133 – 134 KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 76; http://www.historie.cnb.cz/cs/regulace_a_dohled/centralizace_regulace_a_dohledu/poradni_sbor_pro_veci_peněžnictvi.html

¹⁰⁰² KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 76.

doporučující pravomoc. Dále byl již v roce 1928 na základě zákona č. 111/1927 Sb. z. a n. a vládního nařízení č. 30/1928 Sb. z. a n.¹⁰⁰³, zřízen *Ústřední smírčí orgán*, který byl po vydání předpisů upravujících Poradní sbor rozšířen o nové členy, nově zakotven a ustanoven s hlavním úkolem řešit vzniklé spory a nedorozumění. Oba orgány působily v prostorách Národní banky Československé.¹⁰⁰⁴ Poradní sbor byl složen z předních reprezentantů peněžnictví a zástupců ministerstev financí, průmyslu, obchodu a živností, vnitra, zemědělství a sociální péče a zástupců hlavních hospodářských odvětví. V jeho čele byl zástupce Národní banky, jmenovaný bankovní radou, dále tři místopředsedové, dva členové a dva náhradníci vyslaní bankovní radou Národní banky, jeden člen a náhradník vyslaný správním výborem Československého reeskontního a lombardního ústavu a dále 25 členů a stejný počet náhradníků jmenovaných ministrem financí (po dohodě s ostatními rezortními ministry) z nejdůležitějších skupin bankovníctví a peněžnictví, tři zástupci z hlavních hospodářských oblastí kromě peněžnictví a dále osm členů a stejně tolik náhradníků z ostatních výše jmenovaných ministerstev. Stejné složení měl i *Ústřední smírčí orgán*, ovšem bez zástupců z hlavních hospodářských oblastí mimo peněžnictví a bez zástupců ministerstev. Co se týče orgánů těchto dvou institucí, tak u Poradního sboru se jednalo o předsednictvo, valné shromáždění, tzv. zvláštní výbor a odborné výbory zřízené pro určitý úkol a u *Ústředního smírčího orgánu* nalezneme též předsednictvo a valné shromáždění, dále pak normativní výbor a smírčí a odvolací senáty. Poradní sbor byl oprávněn stanovit zásady dobrých mravů pro soutěž v oblasti peněžnictví (které byly závazné po vládním schválení), a to na základě výzvy vlády či z vlastní iniciativy podávat vládě návrhy a dobrozdání ve věcech peněžnictví, doporučovat postupy pro provádění kontrol u peněžních ústavů a sledovat, zda revisní orgány postupují v souladu s právními předpisy. *Ústřední smírčí orgán* měl za úkol jednat o stížnostech na porušení norem týkajících se soutěže v peněžnictví vydaných Poradním sborem a případně navrhnout okresním úřadům potrestání těchto porušení. Dále byl oprávněn podávat návrhy

---

¹⁰⁰³ Zákon č. 111/1927 Sb. z. a n., o ochraně proti nekalé soutěži, ze dne 15. července 1927 a vládní nařízení č. 30/1928 Sb. z. a n., kterým se stanoví korporace a orgány povolané pro smírčí řízení ve věcech nekalé soutěže a vydávají předpisy o řízení před nimi, ze dne 23. února 1928.

¹⁰⁰⁴ VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 46 – 47; WEBR, K. Poradní sbor ve věcech peněžnictví a ústřední smírčí orgán. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 131; http://www.historie.cnb.cz/cs/regulace_a_dohled/centralizace_regulace_a_dohledu/poradni_sbor_pro_vec_i_peneznictvi.html

Poradnímu sboru, na dožádání soudu provádět šetření a podávat posudky. Své úkoly oba orgány plnily až do svého zrušení v roce 1941.¹⁰⁰⁵

Jako výsledek činnosti těchto dvou orgánů můžeme uvést podíl na poradách a vydání tzv. peněžnické úrokové normy, kterou vláda vyhlásila ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 59/1933 Sb. z. a n.,¹⁰⁰⁶ a dále nařízení č. 85/1933Sb. z. a n.¹⁰⁰⁷, které stanovilo maximální úrokové sazby mezi dlužníky a věřiteli, kterými nebyly peněžní ústavy. Novou úpravu úrokových sazeb pak přineslo vládní nařízení č. 238/1935 Sb. z. a n.¹⁰⁰⁸

Dále stát významně zasáhl i do oblasti bankovníctví (jak bylo uvedeno již v rámci výkladu o bankách). První známky krize se v oblasti bankovníctví objevily v roce 1931, kdy vkladatelé nejen vybírali své vklady, ale také je přesouvají z bank do lidových peněžních ústavů. Též se rozšiřovala tzv. tezaurace peněz.¹⁰⁰⁹ Banky pociťovaly nedostatek vkladů, což vedlo ke snižování zisku bank, banky musely snížit svůj akciový kapitál i své rezervní fondy, klesal objem bankovních obchodů a též se zhoršovala vymahatelnost pohledávek (počet konkurzů výrazně stoupl). Mnohé banky se octly na hranici bankrotu. Stát se tuto situaci snažil v roce 1932 vyřešit novelou bankovních zákonů¹⁰¹⁰ z roku 1924 a zahájil tzv. druhou sanaci bank. Stát především zvýšil státní příspěvek do fondu na 70 mil. korun ročně a příspěvky vkladatelů na 3% z úroků. Též upravil soutěž ve věcech peněžnictví, zavedl státní dozor nad

---

¹⁰⁰⁵ WEBR, K. Poradní sbor ve věcech peněžnictví a ústřední smírčí orgán. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 131 – 132; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 76; http://www.historie.cnb.cz/cs/regulace_a_dohled/centralizace_regulace_a_dohledu/poradni_sbor_pro_veci_peněžnictvi.html

¹⁰⁰⁶ Vládní vyhláška č. 59/1933 Sb. z. a n., peněžnických norem soutěžních, pokud jde o dohodu úrokovou, stanovených Poradním sborem ve věcech peněžnictví, ze dne 12. dubna 1933.

¹⁰⁰⁷ Vládní nařízení č. 85/1933 Sb. z. a n., kterým se upravují úrokové sazby smlouvené mezi jinými věřiteli a dlužníky než peněžními ústavami a peněžními podniky, ze dne 29. května 1933.

¹⁰⁰⁸ Vládní nařízení č. 238/1935 Sb. z. a n., kterým se stanoví nejvyšší přípustné úrokové sazby, ze dne 21. prosince 1935; WEBR, K. Poradní sbor ve věcech peněžnictví a ústřední smírčí orgán. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 135 – 136.

¹⁰⁰⁹ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. Brno: Doplněk, 2004, s. 279 a násled.; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 374 a násled.; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 161 a násled.; PIMPER, A. Hospodářská krize a banky. Praha: 1934, s. 64 a násled.

¹⁰¹⁰ Zákon č. 54/1932 Sb. z. a n., kterým jednak doplňují se a mění zákony: ze dne 9. října 1924, č. 237 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 10. října 1924, č. 238 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, a ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, jednak upravují se některé poměry peněžních ústavů a jiných peněžních podniků a akciových společností, ze dne 21. dubna 1932.

peněžnictvím, provedl sanaci 11 bank a zasahoval proti nekalé soutěži.¹⁰¹¹ Nejprve podmínil zakládání nových poboček povolením ministerstva vnitra, což se ale ukázalo nedostatečným, a proto přímo zakázal zakládání nových poboček i bank či jiných peněžních ústavů až do konce roku 1934 na základě zákona č. 44/1933 Sb. z. a n.¹⁰¹² Dále vydal předpisy o povinné vnější kontrole činnosti peněžních ústavů, podporoval finančními úlevami fúze bank, což bylo hlavně užíváno na Slovensku, zpřísnil podmínky bankovních obchodů (byly omezeny či přímo zakázány některé obchody bank s jejich funkcionáři, půjčky dlužníkům byly omezeny do určité výše prostředků banky a pod). Dále zavedl stát povinnost všech peněžních ústavů informovat Národní banku Československou o všech povolených a proplacených úvěrech, které přesáhly částku 100.000 korun, a na druhé straně pak Národní banka měla uloženou povinnost oznamovat peněžním ústavům, pokud klient čerpal úvěr u více finančních institucí. Ve výsledku tato krize s sebou přinesla další koncentraci a centralizaci kapitálu, a to především na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Celkem stát do roku 1935 poskytl z veřejných prostředků na sanaci bank (první i druhou) více než 2 miliardy korun.¹⁰¹³

Dále byl zřízen zákonem č. 49/1934 Sb. z. a n.¹⁰¹⁴ *Československý reeskontní a lombardní ústav*, za jehož závazky a obchody ručil stát a ten mu také poskytl jako základní kapitál 100 mil. korun. Jeho úkolem byl především obchod se státními dluhopisy.¹⁰¹⁵ Tato státní finanční instituce disponovala nejen státním vkladem, ale i povinnými vklady bank a ostatních finančních institucí (ve výši 10% z přírůstku vkladů a až do 5% jejich stavu) a tyto vklady úročila. Tento ústav svými obchody (ty prováděla Zemská banka) reguloval úvěrový a peněžní trh, prostřednictvím poskytování

---

¹⁰¹¹ PRŮCHA, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I.* Brno: Doplněk, 2004, s. 279 a násled.; OLŠOVSKÝ, R. a kol. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945.* Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 374 a násled.; LACINA, V. *Velká hospodářská krize v Československu 1929 - 34.* Praha: Academia, 1984, s. 161 a násled.; PIMPER, A. *Hospodářská krize a banky.* Praha: 1934, s. 64 a násled.

¹⁰¹² Zákon č. 44/1933 Sb. z. a n., kterým se vydávají zvláštní předpisy o soutěži ve věcech peněžnictví a o úpravě úrokové úrovně, ze dne 2. března 1933.

¹⁰¹³ PRŮCHA, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I.* Brno: Doplněk, 2004, s. 279; OLŠOVSKÝ, R. a kol. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945.* Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 374 - 381; LACINA, V. *Velká hospodářská krize v Československu 1929 - 34.* Praha: Academia, 1984, s. 161 - 163; PIMPER, A. *Hospodářská krize a banky.* Praha: 1934, s. 64 - 67.

¹⁰¹⁴ Zákon č. 49/1934 Sb. z. a n., o zřízení Československého reeskontního a lombardního ústavu, ze dne 14. března 1934.

¹⁰¹⁵ PRŮCHA, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I.* Brno: Doplněk, 2004, s. 311 - 312.

směnečných a lombardních úvěrů zajišťoval likviditu peněžních ústavů a umožňoval emisi a obchodování se státními cennými papíry. Vyhláškou vlády č. 71/1934 Sb. z. a n.¹⁰¹⁶ byly vydány stanovy tohoto ústavu. V jeho čele stál 12členný správní výbor, jehož členem byl i jeden z vrchních ředitelů Národní banky.¹⁰¹⁷

V měnové oblasti se nabízela dvě řešení¹⁰¹⁸, která ovšem názorově rozdělila vedení Národní banky Československé a ministra financí JUDr. Karla Engliše. První skupina (podporovaná i Živnobankou a národní demokracií) prosazovala vyrovnávání hospodářských čísel na úroveň vyšší kupní síly koruny, na rozdíl od ministra a jeho blízkých spolupracovníků, představitelů vývozního průmyslu a většiny politických stran, kteří prosazovali devaluaci koruny, a to snížením jejího zlatého obsahu.¹⁰¹⁹ Vše vyústilo v demisi vedení Národní banky Československé a odchod národní demokracie z vlády.¹⁰²⁰ Dne 17. února 1934 tak mohl být vydán zákon č. 25/1934 Sb. z. a n.¹⁰²¹, na základě kterého byl snížen zlatý obsah koruny ze 44,58 mg na 37,15 mg, tj. o šestinu, a dále byla upravena povinnost banky ohledně krytí měny. Tento zákon také změnil § 72 bankovního zákona, upravujícího odměňování guvernéra a také zpřísnil zákaz konkurence.¹⁰²² Dále tento zákon novelizoval opatření Stálého výboru č. 166/1929 Sb.

---

¹⁰¹⁶ Vládní vyhláška č. 71/1934 Sb. z. a n., kterou se vydávají a vyhlašují stanovy Československého reeskontního a lombardního ústavu, ze dne 18. dubna 1934.

¹⁰¹⁷ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 70 – 72; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 44; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 384; dále též http://www.historie.cnb.cz/cs/regulace_a_dohled/pocaty_regulace_a_dohledu/ceskoslovensky_reeskontni_a_lombardni_ustav.html

¹⁰¹⁸ Sporům o měnovou koncepci se mimo jiné věnoval František Vencovský ve svém článku Spory o peněžní politiku Národní banky československé ve 20. a 30. letech z pohledu dnešní peněžní teorie a praxe. in: Sborník vědecké konference k 70. výročí centrálního bankovníctví v České republice. Praha: ČNB, 1996, s. 5 – 14.

¹⁰¹⁹ VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 74.

¹⁰²⁰ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 70 a násl.; LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 18 a násl.

¹⁰²¹ Zákon č. 25/1934 Sb. z. a n., kterým se mění nebo doplňují některá ustanovení jednak opatření Stálého výboru ze dne 7. listopadu 1929, č. 166 Sb. z. a n., o konečné úpravě československé měny, jednak zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 17. února 1934.

¹⁰²² BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 70 – 72. LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 18 – 21.

z. a n., které určovalo složení měnové rezervy Národní banky, a nově stanovil, že pouze ražené nebo neražené zlato může tvořit v budoucnu kovovou úhradu československé měny a dále snížil minimální výši krytí celkového oběživa zlatou úhradou z 35% na 25%.¹⁰²³ V roce 1936 dochází k rozpadu zlatého bloku a k devalvaci se jako první uchýlila francouzská vláda, a to dne 26. září 1936.¹⁰²⁴ Nejprve tuto skutečnost naše vláda přijala v klidu a zastávala názor, že není nutné zatím ničeho činit, ale vyčkat na vývoj. Ovšem poté se uchýlila k devalvaci své měny také vláda švýcarská, italská a holandská, což vyvolalo řadu porad představitelů našeho státu, a v sobotu dne 3. října 1936 bylo rozhodnuto o další devalvaci, opět o šestinu, a dne 9. října 1936 byl vydán zákon č. 262/1936 Sb. z. a n.¹⁰²⁵, o nové úpravě československé měny, který stanovil rozmezí 30,21 – 32,21 mg ryzího zlata a zároveň byla vláda zmocněna určit zlatý obsah koruny v rámci tohoto rozmezí, což učinila vládním nařízením č. 263¹⁰²⁶ k 31. říjnu, kterým přesně určila poměr koruny ke zlatu na 31,21 mg ryzího zlata.¹⁰²⁷ Dále se stát snažil krizi vyřešit i změnou soustavy drobných mincí. Na základě zákona č. 94/1932 Sb. z. a n.¹⁰²⁸ byly do soustavy drobných peněz nově počítány i bankovky v hodnotě 10 a 20 korun a hranice oběhu drobných peněz byla zvýšena na dvojnásobek, tj. na 1.200 mil. korun. V roce 1938 byly do soustavy drobných mincí přidány i padesátikoruny na základě zákona č. 101/1938 Sb. z. a n.¹⁰²⁹ a též stokoruny na základě opatření Stálého výboru č. 179/1938 Sb. z. a n.¹⁰³⁰ Toto opatření také změnilo zákon o bance, a to § 128,

---

¹⁰²³ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 206; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 222; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 173 – 174.

¹⁰²⁴ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 206 a násl.; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 222 a násl.; RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 58 a násl.; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 173 a násl.

¹⁰²⁵ Zákon č. 262/1936 Sb. z. a n., o nové úpravě československé měny, ze dne 9. října 1936.

¹⁰²⁶ Vládní nařízení č. 263/1936 Sb. z. a n., kterým se stanoví přesná hodnota koruny československé v poměru ke zlatu, ze dne 9. října 1936.

¹⁰²⁷ RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 58; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 182 – 183.

¹⁰²⁸ Zákon č. 94/1932 Sb. z. a n., o nové soustavě drobných peněz, ze dne 9. června 1932.

¹⁰²⁹ Zákon č. 101/1938 Sb. z. a n., o soustavě drobných peněz, ze dne 18. května 1938.

¹⁰³⁰ Opatření Stálého výboru č. 179/1938 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 19. září 1938.

který zpřísnilo. Dále můžeme uvést vládní nařízení č. 202/1938 Sb. z. a n.¹⁰³¹, které opět změnilo, novelizovalo některá ustanovení zákona o bance (zákon o obraně státu umožnil, aby vládní nařízení se souhlasem prezidenta změnilo zákon).¹⁰³² Tímto způsobem se o tyto nové drobné peníze snížil oběh bankovek, který vyžadoval zlaté krytí. Dále stát přikročil k ražbě mincí z méně hodnotných kovů.¹⁰³³

Oživit ekonomiku se stát také snažil snižováním diskontní sazby anebo přímými státními investicemi do výrobních odvětví (tyto investice v roce 1937 dosáhly částky 5 miliard korun).¹⁰³⁴ Již v květnu 1930 Národní banka snížila své úrokové sazby o 0,5%, ale následně i pod vlivem neklidu, který vyvolala devalvace britské libry 21. září 1931¹⁰³⁵, Národní banka opět úrokové míry zvýšila (již dne 5. srpna 1931 zvýšila diskontní sazbu, eskontní z 4% na 5%, lombardní na 6% a 6,5% a dále dne 23. září zvýšila sazbu eskontní na 6,5% a lombardní na 7% a 7,5%, dne 22. prosince 1931 snížila pouze eskontní sazbu na 6%)¹⁰³⁶, na což reagovaly i obchodní banky a ostatní peněžní ústavy radikálním zvýšením úrokových sazeb, na Slovensku se dokonce úroková míra vyšplhala na 15%. Tím docházelo k dalšímu prohloubení nedostatku úvěrů a omezení investiční činnosti nejen v průmyslu, ale i v zemědělství. Ke snížení diskontní sazby se Národní banka uchýlila během let 1932 – 1933 (12. dubna 1932 snížila eskontní sazbu na 5% a lombardní sazby na 6,5% a 7%, dále dne 26. září 1932 o další 0,5% a 25. ledna 1933 eskontní sazbu na 3,5% a lombardní na 5,5% a 6%, dne 25. ledna 1934 následovalo snížení lombardní sazby na 5 % a 5,5%).¹⁰³⁷ Zároveň dochází

---

¹⁰³¹ Vládní nařízení č. 202/1938 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení o soustavě drobných peněz a o akciové bance cedulové, ze dne 28. září 1938.

¹⁰³² BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 72. LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 18 – 21; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 54.

¹⁰³³ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 398 – 399.

¹⁰³⁴ PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 150 – 152, 160.

¹⁰³⁵ AULEHLA, Z. Československý měnový systém a Velká krize. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 79.

¹⁰³⁶ PEROUTKA, F. – TOMÁŠEK, J. Oběh bankovek a politika úvěrová. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 236.

¹⁰³⁷ PEROUTKA, F. – TOMÁŠEK, J. Oběh bankovek a politika úvěrová. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 238 – 239.

k zvýšení počtu konkursů podniků a vyrovnání (celkem z 3.544 případů v roce 1929 na 6.026 případů v roce 1932, přičemž na konkurzy připadalo v roce 1929 650 případů konkursů a v roce 1932 1.442 případů). Negativně také úvěrovou situaci ve státě ovlivnil bankrot vídeňské banky Österreichische Creditanstalt, která před válkou měla i na území našeho státu významné postavení.¹⁰³⁸ Tento bankrot vyvolal mezi obyvateli nedůvěru k peněžním ústavům, což se projevilo hromadným vybíráním vkladů a také poklesem akcií na pražské burze. Tuto situaci dále ovlivnila situace v Německu, kde vrcholila v létě 1931 úvěrová krize, na což říšská vláda reagovala uzavřením všech německých burz. To vše šlo společně v ruku v ruce s odlivem cizího kapitálu z naší země (a nejen z naší, ale z celé střední Evropy), prostřednictvím odvolávání úvěrů zahraničními bankami československým podnikům a peněžním ústavům či odmítnutím zahraničních bank prolongovat krátkodobé úvěry.¹⁰³⁹ Nedostatek kapitálu a úvěrů a také deviz ovlivnilo též zamrznutí pohledávek v okolních státech. Můžeme tak říci, že úvěrová krize u nás trvala od léta 1931 do jara 1933, kdy dosáhla svého nejnižšího bodu.¹⁰⁴⁰ Snaha Národní banky snížením svých sazeb ovlivnit i „klientské úrokové sazby“ se díky kartelové dohodě bank nezdařila, a proto byla zavedena centrální regulace úrokových sazeb, jak již bylo uvedeno výše.¹⁰⁴¹

Dále se stát snažil o zvyšování příjmů především prostřednictvím zvyšování sazeb daní a též k vypisování daní nových, např. daně z umělých tuků, droždí či žárovek. Sazby byly zvýšeny především u nepřímých daní, např. u daně z obratu byla v roce 1932 zavedena přírážka, která v podstatě zvýšila sazbu této daně z 2% na 3%. Zároveň orgány finanční správy (berní úřady) začaly energičtěji vymáhat daňové nedoplatky.¹⁰⁴²

Stát si také vypomáhal vládními úvěry, státními půjčkami. V roce 1931 byla

---

¹⁰³⁸ PEROUTKA, F. – TOMÁŠEK, J. Oběh bankovek a politika úvěrová. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 236 a násled.; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 82 a násled.; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s.214 a násled.; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 164 a násled.

¹⁰³⁹ Tamtéž.

¹⁰⁴⁰ LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 82 – 88; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s.214; PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937, s. 164 – 173.

¹⁰⁴¹ http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/obdobi_zlate_meny/menova_politika_30_let.html

¹⁰⁴² KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl II. Praha: Libri, 2002, s. 82; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 167 – 168.

uzákoněna 5% státní investiční půjčka, která byla určena pro investiční činnost na železnici ve výši 1,3 miliardy korun. O rok později, v dubnu 1932, stát získal 5% půjčku ve Francii, které předcházela vleklá jednání, ve výši 600 miliónů franků, tj. 752 miliónů korun. V témže roce byla uzavřena státní půjčka u pojišťoven, které působily na území ČSR ve výši 5,5% a o rok později tzv. půjčka práce¹⁰⁴³, která byla velmi úspěšná a vynesla 2 miliardy korun. Podobně úspěšně dopadla i půjčka na obranu státu, jež byla vypsána v roce 1936¹⁰⁴⁴ především pro účely obrany státu a během 5 týdnů vynesla 3,6 miliard korun. V roce 1936 pak následovala tzv. unifikační půjčka a v roce 1938 nucená půjčka (viz výklad věnovaný státním půjčkám).¹⁰⁴⁵

Stát zasahoval i do oblasti zemědělství, a to především zvyšováním agrárních cel. Vláda zvyšovala cla především na obilí, mouku a další mlýnské výrobky a též zavedla přírážky ke clům na dobytek a živočišné výrobky.¹⁰⁴⁶ Dále byl podporován export zemědělských výrobků. Tato opatření ovšem vyvolala celní válku s Maďarskem. V roce 1932 následovala podobně jako v průmyslu syndikalizace, zřízením Syndikátu pro obilí a o rok později Syndikátu pro zpeněžování dobytka, živočišných výrobků, na které vláda přenesla povolovací řízení. Dále byl zřízen obilní monopol dne 13. července 1934 a upraven obchod s obilím dle nařízení vlády č. 137.¹⁰⁴⁷ Obilní společnost byla založena jako akciová společnost se základním kapitálem 50 mil. Kč, pod názvem *Československá obilní společnost*. Tato společnost prováděla vázané hospodářství s obilím, byla monopolním dodavatelem zemědělských produktů, které vykupovala od zemědělců, kteří byli povinni produkty prodávat pouze této společnosti za předem dané ceny. Též ovládala prodej krmiv.¹⁰⁴⁸ Ceny zemědělských produktů nyní nově určovala každoročně vláda (dříve jejich ceny byly vytvářeny na Plodinové burze) a to i dle regionů. Situace v zemědělství na základě těchto opatření byla stabilizována, i když se ozývala mnohá kritika, že opatření mohla být radikálnější. V květnu 1931 také agrárníci

---

¹⁰⁴³ Zákon č. 48/1933 Sb. z. a n. o půjčce práce, ze dne 21. března 1933.

¹⁰⁴⁴ Zákon č. 142/1936 Sb. z. a n., o půjčce na obranu státu, ze dne 29. května 1936.

¹⁰⁴⁵ LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 100.

¹⁰⁴⁶ LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 153.

¹⁰⁴⁷ Vládní nařízení č. 137/ 1934 Sb. z. a n., o úpravě obchodu s obilím, moukou a mlýnskými výrobky a některými krmivy, ze dne 13. července 1934.

¹⁰⁴⁸ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 179 – 180; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 350 – 352.

navrhovali vydání zákona o úvěrové pomoci zemědělství, ovšem nebyli úspěšní.¹⁰⁴⁹

V oblasti průmyslu stát pomáhal i tím, že se snažil o jeho koncentraci. Byl vysloven zákaz obnovy výroby v podnicích, ve kterých byla během krize výroba zastavena. V roce 1933 byl také přijat tzv. kartelový zákon¹⁰⁵⁰, na základě kterého byly v daných oblastech kartelové úmluvy právně závazné pro své účastníky. Kartely byly povinně evidovány ve zvláštním rejstříku. Zároveň v tomto zákoně byly uzákoněny sankce, které bylo možno uložit podnikům, jež chtěly z kartelu vystoupit. Zvláštní postavení měla tzv. kartelová komise, skládající se ze 7 členů úředníků ministerstev, kteří byli do této komise jmenováni. Tato komise byla oprávněna konat cenová šetření. V oblasti lehkého průmyslu vyhlášoval stát, pokud se pro tento postup vyslovila směrodatná část výroby (určováno dle výrobní kapacity), prostřednictvím vládních nařízení pro určitá odvětví tzv. syndikalizaci, nebo-li povinnost zavedení kartelu pro všechny výrobce, kteří pak museli povinně do tohoto syndikátu vstoupit a nebylo možné z těchto syndikátů vystoupit. Zároveň zřízení nových podniků v daném syndikátu bylo vázáno na zvláštní koncesi.¹⁰⁵¹ Dále se stát snažil podporovat export a získávání nových trhů v zahraničí, a to jednak již zmíněnou dvojí devalvací koruny, dále pak státními zárukami za exportní úvěry či tzv. vývozními prémiemi, tj. promíjením a vrácením daní a zřízením Exportního ústavu, jehož náplní bylo zprostředkovávat podnikům přístup na další zahraniční trhy.¹⁰⁵²

Měnovou politiku našeho státu v době krize podrobil kritice například Zdeněk Aulehla v rámci svého příspěvku na konferenci, která se konala v Opavě ve dnech 22. a 23. března 1994 a byla věnována měnovým systémům na našem území od roku 1892 do roku 1993. Ve svém příspěvku přímo uvádí: „*První ČSR byla ve své měnové politice pod silným francouzským vlivem. Tato měnová politika byla založena na modifikovaném zlatém standardu. Existence zlaté měny byla jednou z příčin vypuknutí Velké krize. Když*

---

¹⁰⁴⁹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl II. Praha: Libri, 2002, s. 75 – 76, 85 – 86; LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984, s. 153.

¹⁰⁵⁰ Zákon č. 141/1933 Sb. z. a n., o kartelech a soukromých monopolech (kartelový zákon), ze dne 12. července 1933.

¹⁰⁵¹ PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 150 – 151; KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 148 – 149.

¹⁰⁵² PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 150 a násl.; KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 148 a násl.

krize zachvátila naši republiku, volila naše vláda vyloženě zhoubnou hospodářskou politiku. Po vzoru Francie lpěla na zlaté měně a prováděla politiku deflace. To krizi jen prohlubovalo. Devalvace koruny byla pouze polovičatým, nedůsledným řešením. Jediným správným východiskem z krize bylo zavržení zlaté měny, politika „levných peněz“, rozsáhlé veřejné investice na úvěr.“¹⁰⁵³

8.3. Období zbrojení

Na hospodářskou krizi následně navázalo období zvýšeného zbrojení a to především z důvodu mezinárodní situace, která již prvními náznaky státy upozorňovala na blížící se válečný konflikt.¹⁰⁵⁴ Stát byl nucen se připravit na případnou obranu. Pro toto období se tak stala charakteristickou snaha státu získat potřebné finance především na stavbu pohraničních opevnění a zbrojní výrobu, což se odrazilo i na růstu státních výdajů a hledání nových státních příjmů.¹⁰⁵⁵

Hlavní slovo v této oblasti získala Nejvyšší rada obrany státu, zřízená dne 6. října 1933 na základě zákona č. 131¹⁰⁵⁶, jejímž členem se stal i ministr financí a na jejíž půdě docházelo k největším střetům při projednávání růstu vojenských výdajů a hledání zdrojů, ze kterých by byly tyto výdaje financovány. Jejím hlavním úkolem bylo soustavně pečovat o zabezpečení obrany státu, a to v míru i ve válce. Počet členů Rady nebyl zákonem určen, funkci předsedy vykonával ministerský předseda, stálým členstvím disponoval náčelník hlavního štábu a generální inspektor branné moci. Další členy jmenoval prezident na návrh předsedy vlády. Nejvyšší rada obrany státu byla oprávněna v rámci péče o zabezpečení obrany státu jednat a usnášet se mimo jiné o směrnících pro finanční hospodaření za branné pohotovosti státu (tzv. Finanční plán válečný). Dále zákon č. 131¹⁰⁵⁷ umožňoval zřízení Nejvyššího úřadu hospodářského,

---

¹⁰⁵³ AULEHLA, Z. Československý měnový systém a Velká krize. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 77 – 80. Citace tamtéž s. 80.

¹⁰⁵⁴ V Evropě zneklidnění vyvolával především vývoj v Německu a Itálii, kde se k moci dostali představitelé nacismu (Adolf Hitler v Německu) a fašismu (Benito Mussolini v Itálii).

¹⁰⁵⁵ Podrobně o tomto období tzv. zbrojení publikace PAVEL, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918 - 1938. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, 113 s.

¹⁰⁵⁶ Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu, ze dne 13. května 1936.

¹⁰⁵⁷ Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu, ze dne 13. května 1936.

který měl mít na starosti ústřední správu státního hospodaření s věcnými prostředky za branné pohotovosti státu. Tento úřad nakonec vznikl až 26. září 1938 a fungoval pouze do 12. října 1938. Na základě vládního nařízení č. 384/1938 Sb. z. a n.¹⁰⁵⁸ byla na konci roku 1938 zřízena Státní hospodářská rada, která měla funkci poradního sboru vlády pro otázky sociální, hospodářské a finanční. V jejím čele stálo čtyřčlenné předsednictvo a dále měla 65 členů jmenovaných vládou.¹⁰⁵⁹

Vzhledem k napětí a reálné hrozbě válečného konfliktu bylo nutné připravit stát na obranu. Také bylo reálné, že by v případě okupace státu okupanti ukradli zásoby zlata a deviz, a proto bylo rozhodnuto o jejich odvozu do zahraničí. Postupně tak bylo odvezeno 88.435 kg zlata a ve výsledku na podzim 1938 zůstalo v Praze pouze 6.336 kg zlata.¹⁰⁶⁰

Již v roce 1926 na základě zákona č. 240/1926 Sb. z. a n.¹⁰⁶¹ byl zřízen *Fond pro věcné potřeby národní obrany*, který měl fungovat do roku 1937, kdy byla zákonem prodloužena jeho platnost na dalších deset let. Tento fond měl být dotován státními příspěvky ve výši 315 miliónů korun ročně a nakládáním s jeho prostředky bylo pověřeno ministerstvo obrany společně s ministerstvem financí. Náklady na armádu tak byly financovány dvěma cestami – přes rozpočet ministerstva obrany (běžné výdaje) a přes tento fond (především financování nákupu výstroje, střeliva, zbraní). V roce 1934 bylo financování armády rozšířeno zmocněním ministra financí, aby v průběhu dalších deseti let výdaje na obranu opatroval předem i prostřednictvím úvěru (což se realizovalo v případě Půjčky na obranu státu), přičemž se prostředky mohly nyní uvolňovat bez nutnosti svolení ministra financí. Tím docházelo k mimorozpočtovému financování národní obrany.¹⁰⁶²

Jelikož nebylo možné pokrýt všechny potřebné finance pro armádu z prostředků fondů, byly další finance získávány i dalšími cestami.¹⁰⁶³ Mezi ně můžeme zařadit státní

---

¹⁰⁵⁸ Vládní nařízení č. 384/1938 Sb. z. a n., o zřízení Státní hospodářské rady, ze dne 23. prosince 1938.

¹⁰⁵⁹ PAVEL, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918 - 1938. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, s. 26 – 37.

¹⁰⁶⁰ CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 17.

¹⁰⁶¹ Zákon č. 240/1926 Sb. z. a n., o úpravě rozpočtu vojenské správy, ze dne 17. prosince 1926.

¹⁰⁶² DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007, s. 299 – 301; PAVEL, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918 - 1938. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, s. 19 – 21.

¹⁰⁶³ PAVEL, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918 - 1938.

půjčky (např. Půjčka obrany státu, zbývající část Půjčky práce), zřizování mimorozpočtových fondů, placení dodávek armádě státními poukázkami, úvěry, zvyšování stávajících daní a zavádění daní nových (jako příklad můžeme uvést příspěvek na obranu státu, branný příspěvek k důchodové dani, anebo mimořádnou daň ze zisků) a monetární expanzi (a to především zvyšováním objemu drobných peněz, za které byly v květnu 1938 prohlášeny i padesátikoruny¹⁰⁶⁴ a v září 1938 stokoruny¹⁰⁶⁵) a dále zavedením ražby mincí z levnějšího niklu namísto stříbra. Negativem této „honby za financováním armády“ byla skutečnost, že se státní rozpočty opět v tomto období dostaly do deficitu, státní dluh narostl o více než 10 miliard korun a Národní banka vydávala nekryté peníze a tím přecházela k přímé inflaci. Cedulová banka dlouhodobě kritizovala negativní aspekty získávání financí pro armádu, její devizové rezervy těmito kroky neustále klesaly a nakonec ji musela vypomoci Poštovní spořitelna devizovým úvěrem ve Švýcarsku.¹⁰⁶⁶

Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, s. 48 – 53.

¹⁰⁶⁴ Na základě zákona č. 101/1938 Sb. z. a n., o soustavě drobných peněz, ze dne 18. května 1938.

¹⁰⁶⁵ Na základě opatření Stálého výboru č. 179/1938 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 19. září 1938.

¹⁰⁶⁶ HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 22; PAVEL, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918 - 1938. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, s. 26 – 37, 48 - 53.

2. část:

Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát

9. Vývoj státních financí a finanční správy na území Protektorátu

Předposlední dvě části mé práce pak budou věnovány tzv. době nesvobody¹⁰⁶⁷, která také měla bezprostřední vliv na státní finance.¹⁰⁶⁸ Jak jsem uvedla již výše, v této části se budu zabývat odlišným vývojem na území Čech a Moravy a na území Slovenského státu. Po vyhlášení samostatného Slovenského státu a zřízení Protektorátu Čechy a Morava se oddělil vývoj na území protektorátu, kde postupně docházelo k násilnému přizpůsobování říšskému systému, a ve Slovenském státě, kde se zpočátku udržoval československý základ. Na území Podkarpatské Rusi se uplatňoval systém maďarský.

Po prohlášení slovenské autonomie byla dne 27. ledna 1939 na základě vládního nařízení č. 16/1939 Sb. z. a n.¹⁰⁶⁹ Národní banka Československá přejmenována na Národní banku Česko-Slovenskou a československá koruna byla také přejmenována na korunu česko-slovenskou (se zkratkou „K“). Již před tímto krokem byli čeští úředníci na Slovensku nahrazováni úředníky slovenské národnosti a první požadavek na reorganizaci centrální banky předložil již dne 16. října 1938 náměstek přednosta pobočky Národní banky v Nitře Miloš Lajda, po kterém následovaly další návrhy na osamostatnění slovenských poboček či přímo na vytvoření samostatného hlavního ústavu v Bratislavě (viz výklad věnovaný Národní bance Československé, kde jsou tato fakta podložena archivními prameny). Změny se dotkly i statutárních orgánů Národní banky, které měly být rozšířeny o slovenské zástupce, například došlo k rozšíření funkce náměstka z jednoho na dva, kdy jeden náměstek byl český a jeden slovenský či ke

---

¹⁰⁶⁷ Na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, ze dne 3. srpna 1944 a nařízení vlády č. 31/1945 Sb., jímž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů o obnovení právního pořádku, představuje doba nesvobody období od 30. září 1938 do 4. května 1945.

¹⁰⁶⁸ Podrobně se oblasti finančního hospodářství v období protektorátu věnoval Doc. Ing. Jiří Novotný, CSc. ve své publikaci NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006. V této publikaci nalezneme nejen zmapování jednotlivých oblastí státního finančního hospodářství, ale též statistické přehledy a ekonomické údaje.

¹⁰⁶⁹ Vládní nařízení č. 16/1939 Sb. z. a n., kterým se mění označení měnové jednotky ve zkratce a některá ustanovení o Národní bance Česko-Slovenské, ze dne 27. ledna 1939. K vydání tohoto nařízení, byť by měla být tato věc upravena a změněna zákonem, byla vláda zmocněna na základě čl. II ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám Ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Československé, jenž byl vydán dne 15. prosince 1938.

změně počtu členů bankovní rady a délky funkčního období.¹⁰⁷⁰

Do vývoje státních financí významně zasáhla též Mnichovská dohoda a následná Arbitrážní jednání ve Vídni, na základě kterých musel stát odstoupit rozsáhlá pohraniční území nejen Německu, ale též Polsku a Maďarsku, což přineslo velké komplikace, a to i hospodářské a sociální.¹⁰⁷¹ Na odtržených územích byly staženy z oběhu československé koruny a nahrazeny měnovými jednotkami daných států.¹⁰⁷² Po odtržení pohraničí poskytla Velká Británie Československu půjčku ve výši 10 miliónů liber (v přepočtu přibližně 140 miliónů korun) k překonání hospodářských komplikací státu po odtržení pohraničí a slíbila, že státu poskytne i další obnosy, ale tyto své sliby nesplnila a Československu chyběly potřebné devizy.¹⁰⁷³

Dále Německo v rámci deseti požadavků, které říšská vláda v únoru 1939 předložila československé vládě, požadovalo nahradit stažené oběživo z odstoupeného pohraničí (zde bylo po podpisu Mnichovské dohody staženo československé oběživo za přibližně 2,8 miliardy korun a nahrazeno říšskými markami v poměru 8,33 korun za 1 marku) zlatem a devizami, což vyvrcholilo podpisem dohody dne 4. března 1939, na základě které stát převedl na německou Říšskou banku 14 tun zlata.¹⁰⁷⁴

---

¹⁰⁷⁰ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 75; CHUDJÁK, F. Pokusy o reorganizáciu Národnej banky Československej. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zborník z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003, s. 334 – 337. Podrobně se snahám Slováků o autonomii, i co se týče Národní banky, věnuje příspěvek NĚMEČKOVÁ, V. První československá měnová rozluka. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995, s. 81 – 87.

¹⁰⁷¹ Podrobněji k Mnichovské dohodě a jejím důsledkům např. KUKLÍK, J. - NĚMEČEK, J. - ŠEBEK, J. Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo. Praha: Auditorium, 2011.

¹⁰⁷² Na území Sudet byla zavedena říšská marka (nejprve vedle československé koruny, a to na základě nařízení o zavedení říšské markové měny v sudetoněmeckých územích ze dne 10. října 1938, později od 31. října 1938 zůstala na základě nařízení o zavedení říšské měny ze dne 15. října 1938 zákonným platidlem pouze říšská marka). Zároveň bylo v Sudetech zavedeno říšské devizové právo a celní právo. Na území Těšínska a části Slovenska, která byla odstoupena Polsku, byl zaveden polský zlotý (na základě polského výnosu ze dne 11. října 1938) a též zde byla zavedena platnost polského devizového práva. Maďarský pengő jako zákonné platidlo a platnost maďarských devizových předpisů byly zavedeny na územích odstoupených Maďarsku a též na území Podkarpatské Rusi. Viz HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945, s. 327 – 328.

¹⁰⁷³ SOMMER, K. Hospodářský vývoj v českých zemích 1938 – 1945. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 190; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 23.

¹⁰⁷⁴ NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové

Po zřízení Protektorátu byla Národní banka Česko-Slovenská přejmenována na Národní banku pro Čechy a Moravu v Praze, a to na základě vládního nařízení č. 96/1939 Sb. z. a n.¹⁰⁷⁵, jež bylo vydáno dne 31. března 1939, se zpětnou účinností ke dni 13. března 1939. Koruna československá byla přejmenována pouze na korunu (se zkratkou „K“). Zároveň během března 1939 provedly německé úřady soupisy deviz a zlata u všech peněžních ústavů na území Protektorátu. Prostřednictvím zmocněnce Říšské banky, přičemž tento post obsadil Dr. Friedrich Müller, který určoval činnost banky a jeho hlavním zájmem byla zlatá rezerva banky, a zvl. zmocněnce Úřadu říšského ministerstva hospodářství Dr. Herberta Winklera, byla banka podřízena Německu a Říšské bance. Tento zmocněnec říšské banky například donutil vedení banky, aby dalo příkaz Bance pro mezinárodní platy v Basileji k převedení zlatého depozita na účtu u Bank of England na Říšskou banku a náš stát tak přišel o zásobu zlata ve výši 23,087¹⁰⁷⁶ tun a dále byl náš stát oloupen o další zlato ve výši 6,376 tun zlata (též byla odvezena numismatická sbírka zlatých mincí) na základě příkazu protektora Neuratha v červnu 1940 k odvozu zlata z Národní banky do Německa do Berlína.¹⁰⁷⁷ Dalšími cestami byla Národní banka celkově Německem připravena o 45,488 tun měnového zlata,¹⁰⁷⁸ ale jen část tohoto zlata byla po válce republice vrácena.¹⁰⁷⁹ Další zlato bylo z Protektorátu odvezeno na podzim 1940, zde se ovšem jednalo o zlatou zásobu firem, například Škody v Plzni.¹⁰⁸⁰ Vraťme se ale zpět

---

reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 16 – 17; VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 31 – 32; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 61; dle publikace HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 24 se jednalo o zlato a devizy v zásobě 500 miliónů korun; což potvrzuje i publikace VENCOVSKÝ, František a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 278; ale publikace KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 80 uvádí hodnotu více než 480 mil. Kč.

¹⁰⁷⁵ Vládní nařízení č. 96/1939 Sb. z. a n., o zastavení působnosti Národní banky Česko-Slovenské na území mimo Protektorát Čechy a Morava, ze dne 31. března 1939.

¹⁰⁷⁶ SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 115.

¹⁰⁷⁷ NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 24 – 25.

¹⁰⁷⁸ Publikace VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 279 uvádí údaj 42,899 tun měnového zlata; publikace KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 82 uvádí 45 484 tun měnového zlata. Po druhé světové válce byla vytvořena tzv. Tripartitní komise (tvořená třemi komisaři, a to komisařem americkým, francouzským a britským), která měla za úkol vyřešit navrácení zlata, který byl odcizen Německem okupovaným státům.

¹⁰⁷⁹ Dle http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/menova_politika_v_obdobi_okupace/index.html po válce byl Československu přiznán nárok na vrácení 24,5 tuny zlata (méně než polovina).

¹⁰⁸⁰ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových

k Národní bance a funkci guvernéra po vzniku Protektorátu. JUDr. Karel Engliš skončil svoji funkci již dne 20. února 1939 a na místo guvernéra nastoupil František Ladislav Dvořák, dosavadní viceguvernér, který zde setrval po celou dobu Protektorátu. Bankovní výsada měla skončit 31. března 1941, ale prostřednictvím vládního nařízení č. 144/1940 Sb. z. a n.¹⁰⁸¹ byla tato výsada bance prodloužena na dalších deset let. Prostřednictvím dalších vládních nařízení¹⁰⁸² byla též uložena Národní bance ve vztahu k Říši nová řada povinností.¹⁰⁸³ Velmi kladně můžeme hodnotit činnost banky v odboji, uvnitř banky i mezi vedoucími činiteli se velmi brzy zformovalo odbojové hnutí, jmenovitě můžeme uvést JUDr. Václava Vaňka, Václava Sadílka, JUDr. Leopolda Chmelu, Františka Peroutku, Františka Blažka, Antonína Šourka, Karla Papouška, Ing. Josefa Malíka a další úředníky. Svoji činnost zaměřili nejen na podporu ostatního odboje, shromažďování a předávání informací zahraničnímu odboji, ale též na aktivní finanční podporu rodinám popravených a zatčených a dále především na odvrácení nacistických snah o získání aktivit banky (především zlaté zásoby) a zvyšování množství inflačních peněz v oběhu. Některým krokům nacistů nedokázala zabránit, ovšem mnohé snahy nacistů dokázala zmírnit.¹⁰⁸⁴ Podobně se snažilo udržet státní finance v kontinuitě a pokud možno v rozumných mezích i ministerstvo financí, které sice bylo doplněno Němci (ve funkci šéfa prezidia ministerstva financí a dále v nově zřízených funkcích Generalreferentů), ale jeho pracovníkům se v omezené míře dařilo hájit zájmy státních financí a i napomáhat rodinám popravených či stíhaných.¹⁰⁸⁵

---

poměřů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 97; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 227 – 228, 278 - 279.

¹⁰⁸¹ Vládní nařízení č. 144/1940 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 25. dubna 1940.

¹⁰⁸² Vládní nařízení č. 77/1941 Sb. z. a n., kterým se doplňují ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 23. ledna 1941 a vládní nařízení č. 124/1943 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 24. dubna 1943.

¹⁰⁸³ NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zasetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 24 – 28; CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 51 – 52.

¹⁰⁸⁴ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 75 – 77; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státopvky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 24; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 58 – 63; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 227 – 228; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 81 – 85;

též zdroj:
http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/narodni_banky_pro_cechy_a_moravu/narodni_banky_v_odboji.html

¹⁰⁸⁵ NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha:

Na základě žádosti československé vlády o osvobození cla u některých druhů zboží již po Mnichovu, vznesla německá vláda požadavek celní unie, která ovšem nebyla v souladu se zájmy našeho státu a československé vládě se povedlo alespoň na určitý čas tento německý požadavek odložit. Celní spojení protektorátu s Říší bylo zavedeno na základě nařízení o clech, spotřebních daních a monopolech ke dni 1. října 1940 a tím také došlo k zavedení platnosti říšského celního práva a zrušení samostatného platebního styku protektorátu s cizinou.¹⁰⁸⁶ Clearingové, platební a mezistátní obchodní smlouvy nesměl protektorát sjednávat, exportní zisky přecházely do rukou Němců a Národní bance vznikala další pohledávka u Německé zúčtovací banky v Berlíně, jelikož vývozní pohledávky nebyly české straně propláceny, ale pouze jejich protihodnota byla připisována u této banky. Ke konci války se jednalo o částku 14,8 miliardy korun.¹⁰⁸⁷

Postupně byly předválečné bankovky stahovány z oběhu a nahrazovány novými, ale oproti Slovensku, kde tato výměna proběhla rychle (nejprve byla část předválečných bankovek již v roce 1939 přetištěna názvem „Slovenský štát“ a následně byly všechny předválečné bankovky vyměněny za nové), v českých zemích byla poslední oběživa z předválečné doby stažena až koncem roku 1944.¹⁰⁸⁸

Devizový kurs koruny vůči marce na území protektorátu určila říšská vláda na základě zmocnění v Hitlerově výnosu č. 75 ze dne 16. března 1939, a to poměrem 10 korun za 1 marku, ale reálný poměr těchto dvou měn se pohyboval okolo 6 či 7 korun za marku.¹⁰⁸⁹ K 1. říjnu nabylo účinnosti také vládní nařízení č. 321/1940 Sb. z. a n.¹⁰⁹⁰, které toto určení poměru marky a koruny potvrdilo a koruna se stala pouhým

---

Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 13 – 14.

¹⁰⁸⁶ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 485.

¹⁰⁸⁷ HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 24 – 25; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 60 – 63; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s.216.

¹⁰⁸⁸ http://www.historie.cnb.cz/cs/emisni_cinnost/index.html,

http://www.historie.cnb.cz/cs/emisni_cinnost/narodni_banka_pro_Cechy_a_moravu_v_Praze/

¹⁰⁸⁹ HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 24; CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 28 a násl.; HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945, s. 81; SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 114, NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 22.

¹⁰⁹⁰ Vládní nařízení č. 321/1940 Sb. z. a n., o nové úpravě měny, ze dne 28. září 1940.

„nominálním zlomkem marky“¹⁰⁹¹. Národní banka také přišla o možnost disponovat s devizami či určovat úrokové sazby, které nově na základě vládního nařízení č. 209/1940 Sb. z. a n.¹⁰⁹² určovalo ministerstvo financí a Národní banka postupně přestává plnit funkce, které by měla cedulová banka ve státě plnit.¹⁰⁹³

Významné změny doznal i státní rozpočet, který nově schvaloval rezident a říšský protektor (parlament neexistoval) v podobě vládního nařízení. Tento rozpočet byl ovšem schvalován teprve na konci daného rozpočtového období, a proto se po většinu období hospodařilo prozatímně (k tomuto prozatímnímu hospodaření byla zmocněna německá správa). Obsahově byl rozpočet též změněn a stejně jako v jiných oblastech i zde nacházíme snahu o přizpůsobení rozpočtu říšskému vzoru.¹⁰⁹⁴

K tomu negativně přispíval i *Nejvyšší cenový úřad*, který byl zřízen na základě vládního nařízení č. 121/1939 Sb. z. a n., ve znění vládního nařízení č. 189/1940 Sb. z. a n.¹⁰⁹⁵, aby určoval závazně ceny a kontroloval jejich dodržování,¹⁰⁹⁶ jakož i další přenos působností Národní banky na ministerstvo financí v roce 1941 na základě nařízení vlády č. 113/1941 Sb. z. a n.¹⁰⁹⁷, na základě kterého zůstal Národní bance pouze poradní hlas při rozhodování ministra financí, kterému byla nově přidělena i pravomoc nad veřejnými peněžními ústavami. Dále byl vyhlášen zákaz zvyšovat ceny nad rámec jejich stavu ke dni 20. června 1939 bez svolení Nejvyššího cenového úřadu, což ovšem nekorespondovalo s prudkým růstem oběživa a cen (úřední ceny vzrostly za období od

---

¹⁰⁹¹ VENCŮVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 228; SIRŮČEK, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, s. 84 – 86; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 81;

http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/index.html

¹⁰⁹² Vládní nařízení č. 209/1940 Sb. z. a n., kterým se stanoví nejvyšší přípustné úrokové sazby, ze dne 8. května 1940.

¹⁰⁹³ VENCŮVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 228; SIRŮČEK, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, s. 84 – 86; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 81; CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 28 - 37.

¹⁰⁹⁴ NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 23 – 24.

¹⁰⁹⁵ Vládní nařízení č. 121/1939 Sb. z. a n., o zřízení nejvyššího úřadu cenového, ze dne 10. května 1939 a vládní nařízení č. 189/1940 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení vládního nařízení ze dne 10. května 1939, č. 121 Sb., o zřízení nejvyššího úřadu cenového, ze dne 8. května 1940.

¹⁰⁹⁶ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 485.

¹⁰⁹⁷ Vládní nařízení č. 113/1941 Sb. z. a n., o dohledu a jinaké působnosti ministerstva financí v oboru peněžnictví, ze dne 13. března 1941.

roku 1938 do roku 1945 průměrně o 60 – 70%) Tento úřad se také dostal pod německé vedení. Dále bylo zavedeno centrální řízení i v oblasti mezd.¹⁰⁹⁸

Ekonomika byla dotčena zavedením válečného řízeného hospodářství,¹⁰⁹⁹ při němž rozsáhlé kompetence byly dány Ústřednímu svazu průmyslu pro Čechy a Moravu (zřízen v srpnu 1939), do kterého byly podniky povinně organizovány a jejich výroba, počet pracovních sil a další věci byly tímto svazem striktně řízeny.¹¹⁰⁰ Zásady pro řízené hospodářství byly upraveny ve vládním nařízení č. 168/1939 Sb. z. a n.¹¹⁰¹, o organické výstavbě hospodářství. Pro všechna hospodářská odvětví (a to i pro zemědělství) byly zřizovány ústřední svazy, které jednotlivým podnikům určovaly nejen výrobu, ale i odbytové programy. Dále byla zavedena pracovní povinnost, rozmísťování pracovních sil prostřednictvím pracovních úřadů (úřady práce byly zřízeny na základě vládního nařízení č. 193/1939 Sb. z. a n.¹¹⁰²), státní řízení mezd a přidělové řízení prostřednictvím potravinových lístků. V zemědělství byly stanoveny povinné dodávky produktů, zákaz volného prodeje zemědělských produktů a opět centrální stanovení cen. Centralizace a státní direktiva se také dotkly oblasti peněžnictví a bankovníctví. Již po odtržení pohraničí bylo bankovníctví citelně dotčeno tím, že české banky ztratily své pobočky v pohraničí a byly převzaty bankami německými, např. Dresdner Bank a Deutsche Bank. Peněžní ústavy a obecně všechny finanční a úvěrní instituce se postupně dostaly pod dohled státu prostřednictvím ministerstva financí, které na základě vládního nařízení č. 61/1939 Sb. z. a n.¹¹⁰³ získalo v peněžnictví neomezené

---

¹⁰⁹⁸ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 76 – 78; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 99 – 101; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 170 – 172; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 61 – 62; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 512 – 513; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 527; SIRŮČEK, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, s. 84 – 86.

¹⁰⁹⁹ Podrobněji NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 15 – 16.

¹¹⁰⁰ SOMMER, K. Hospodářský vývoj v českých zemích 1938 – 1945. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995, s. 190 – 204; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s.507.

¹¹⁰¹ Vládní nařízení č. 168/1939 Sb. z. a n., o organické výstavbě hospodářství, ze dne 23. června 1939.

¹¹⁰² Vládní nařízení č. 193/1939 Sb. z. a n., o úřadech práce, ze dne 25. července 1939.

¹¹⁰³ Vládní nařízení č. 61/1939 Sb. z. a n., o soustředění působnosti ve věcech peněžních ústavů a

kompetence a pravomoc nařídit reorganizaci či likvidaci nedostatečně rentabilního peněžního ústavu.

Po okupaci hlavní slovo i v oblasti bankovníctví a státních financí získaly okupační orgány, které nastoupily politiku maximální koncentrace a centralizace peněžnictví a ovládnutí bankovního trhu. Na základě nařízení vlády č. 113/1941 Sb. z. a n.¹¹⁰⁴ do všech těchto institucí vláda jmenovala svého komisaře, který měl za úkol dohlížet na zájmy státu v oblasti hospodářství. Zároveň bylo ministerstvo financí oprávněno rozhodnout o zřízení nového peněžního ústavu či založení poboček již existujícího peněžního ústavu.¹¹⁰⁵ Nově na základě tohoto nařízení do působnosti ministerstva financí spadaly i doposud zemskému úřadu a zemskému výboru podléhající zemské úvěrní ústavy a okresní hospodářské záložny, ale nepodléhaly mu Národní banka a Poštovní spořitelna.¹¹⁰⁶ Vrchol jednotné organizace peněžnictví představoval *Ústřední svaz peněžnictví pro Čechy a Moravu*.¹¹⁰⁷ Do oblasti hospodářství tak pronikal tzv. „Führerprincip“, tj. podřízenost příkazům, které směřovaly odshora dolů. Jednotlivé podniky sice byly v soukromých rukou, ale jejich majitelé a vedoucí orgány byly při své činnosti znatelně omezeny právě příkazy z ústředních míst. Současně docházelo k přesunu českého kapitálu do německých rukou a koncentraci kapitálu. Stát omezoval i svobodnou vůli dodavatelů i spotřebitelů při výběru svých smluvních partnerů.¹¹⁰⁸

Jak již bylo zmíněno v předešlém odstavci, všechny finanční instituce byly povinně organizovány do *Ústředního svazu peněžnictví pro Čechy a Moravu* na základě nařízení vlády č. 114/1941 Sb. z. a n.¹¹⁰⁹ Tento svaz se dále dělil do třech skupin, a to

---

peněžních podniků u ministerstva financí, jakož i o úpravě některých poměrů v peněžnictví, ze dne 2. března 1939.

¹¹⁰⁴ Vládní nařízení č. 113/1941 Sb. z. a n., o dohledu a jinaké působnosti ministerstva financí v oboru peněžnictví, ze dne 13. března 1941.

¹¹⁰⁵ KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 45 – 46.

¹¹⁰⁶ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 256.

¹¹⁰⁷ MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 485.

¹¹⁰⁸ CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 18 – 24; KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 26 – 263; SIRŮČEK, P. a kolektiv. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007, 84 – 86; SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 113 – 116.

¹¹⁰⁹ Vládní nařízení č. 114/1941 Sb. z. a n., o povinné organizaci peněžnictví, ze dne 13. března 1941.

hospodářské skupiny „peněžních ústavů s veřejnými úkoly“, „úvěrních družstev“ a skupiny „soukromého bankovníctví“, které byly propojeny nákupem říšských papírů s příslušnými orgány v Německu.¹¹¹⁰ Povinného sdružení byla ušetřena Národní banka a Poštovní spořitelna. Na základě vládního nařízení č. 185/1941 Sb. z. a n.¹¹¹¹ byla vytvořen obdobný svaz pro oblast pojišťovnictví, a to *Ústřední svaz soukromého pojištění v Čechách a na Moravě*. Zásahy státu se dotkly také družstev a záložen, které byly jednak v roce 1942 jednotně organizovány do zemědělských a všeobecných záložen, ale také zrušeny bez náhrady anebo slučovány. V roce 1942 se finanční instituce dostaly přímo pod říšskou správu, jelikož přešly z působnosti ministerstva financí do působnosti ministerstva hospodářství a práce řízeného říšskou správou, říšským Němcem dr. W. Bertschem.¹¹¹² Dále probíhala koncentrace bank, ať už jejich rušením (především bank s českým vedením, např. Legiobanky a České obchodní banky) anebo fúzemi, čímž byl snížen počet akciových bank na pouze 10 akciových bank na území Protektorátu na konci roku 1944. Již v roce 1939 byla provedena fúze a převedení Länderbanky do České eskontní banky a Industriebanky do České banky Union a dále bylo v roce 1943 nařízeno včlenění České průmyslové banky do Živnostenské banky. Dále byla nařizována německými úřady nucená likvidace některých bank (např. Českomoravské banky a Pražské úvěrní banky) či kapitálové proniknutí německých bank. V roce 1941 bylo dále zakázáno zakládat nové peněžní ústavy či rozšiřovat dosavadní. Z českých bank své postavení v podstatě uhájila, můžeme říci, že „přežila“ pouze Živnostenská banka.¹¹¹³ Tato banka proto často byla obviňována z kolaborace, ale za jejím „přežitím“ spíše musíme vidět racionální důvody, jelikož měla postavení klíčové v Protektorátu a Německo usilovalo především o klid, aby Protektorát mohl plnit úkoly, které mu Německo připisovalo. Říše vyřešení jejího

---

1110

podrobně

http://www.historie.cnb.cz/cs/regulace_a_dohled/centralizace_regulace_a_dohledu/ustredni_svaz_penezni_ctvi_pro_cechy_a_moravu.html - zde ovšem je uvedeno, že se Svaz dělil do následujících hospodářských skupin: Soukromé bankovníctví, Veřejné peněžní ústavy a Společenstva.

¹¹¹¹ Vládní nařízení č. 185/1941 Sb. z. a n., o povinné organizaci soukromého pojišťovnictví, ze dne 15. května 1941.

1112

Podrobně

viz

http://www.historie.cnb.cz/cs/regulace_a_dohled/centralizace_regulace_a_dohledu/ministerstvo_hospodarstvi_a_prace.html

¹¹¹³ Ještě před Mnichovem, po zabrání Rakouska Německem, byla donucena likvidovat svoji filiálku ve Vídni a dále svoji účast na rakouských koncernech. Následně po odtržení pohraničí byla nucena, stejně jako ostatní české banky zrušit své pobočky na odtrženém území či je předat bankám německým. srov. VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 254.

osudu odložila až po ukončení války a dále k jejímu osudu přispělo i to, že její akcie byly rozptýleny mezi řadu právnických a fyzických osob.¹¹¹⁴ Jiný byl osud například České eskomptní banky (tzv. BEBCA), která byla pod nátlakem převzata Drážďanskou bankou (Dresdner Bank) během února 1939. Před jejím převzetím ovšem došlo ještě k fúzi této banky s Länderbankou.¹¹¹⁵ Tato banka byla následně používána k arizaci židovského kapitálu, účastnila se likvidací dalších bank a také nakupovala majetek emigrantů, podobně jako Česká banka Union, jež se na jaře 1939 přeměnila v pobočku Deutsche Bank.¹¹¹⁶

Jelikož se snažila Říše vytěžit z našeho státu maximum, zavedla velmi brzy změny i do oblasti daní a poplatků, hlavních příjmů státních financí. Osoby, které se po dni 14. března 1939 vystěhovaly z Protektorátu jinam než do Říše, byly podrobeny nově zavedené dani z vystěhování dle vládního nařízení č. 287/1939 Sb. z. a n.¹¹¹⁷ ve výši 25% z čisté hodnoty jmění. Určité skupiny obyvatel (např. Židé a cikáni) byly na základě vládního nařízení č. 119/1943 Sb. z. a n.¹¹¹⁸ postiženy nově zavedenou sociální vyrovnávací dávkou (v podobě 15% přírážky k důchodové dani). Dále byla v září 1939 (s účinností od 19. září 1939) zavedena válečná přírážka na zboží široké spotřeby. Dalších změn doznaly i ostatní daně a dávky. Důchodová daň byla nejprve zvyšována a následně nahrazena daní ze mzdy na základě vládního nařízení č. 105/1943 Sb. z. a n.¹¹¹⁹, a to od 1. června 1943, zároveň byl zaveden válečný příspěvek na základě

---

¹¹¹⁴ Podrobně se osudu Živnostenské banky v Protektorátu věnuje publikace VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 263 – 265.

¹¹¹⁵ Podrobný průběh snahy Dresdner Bank o získání České eskomptní banky popisuje publikace VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 261 – 262.

¹¹¹⁶ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 78; VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 99 – 101; PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I. Praha: Karolinum, 1993, s. 170 – 175; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 25 – 26; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 563 – 570; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 256, 262; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 46 – 51. Podrobně o osudu peněžních ústavů během okupace CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 72 – 91.

¹¹¹⁷ Vládní nařízení č. 287/1939 Sb. z. a n., o dani z vystěhování, ze dne 23. listopadu 1939.

¹¹¹⁸ Vládní nařízení č. 119/1943 Sb. z. a n., o vybírání sociální vyrovnací dávky v Protektorátě Čechy a Morava, ze dne 3. května 1943.

¹¹¹⁹ Vládní nařízení č. 105/1943 Sb. z. a n., o srážce daně důchodové ze mzdy (daň ze mzdy), ze dne 22. dubna 1943.

vládního nařízení č. 115/1943 Sb. z. a n.¹¹²⁰ (vybírání společně s daní ze mzdy), dále byla zavedena daň z majetku v roce 1942, zrušena daň rentová (místo ní byla zavedena daň korporační), daň z vyššího služného (nahrazena výdělkovou daní korporací) a zvláštní daň výdělková (nahradila ji daň důchodová, která byla nově upravena vládním nařízením č. 234/1943 Sb. z. a n.¹¹²¹). V případě, že někteří podnikatelé mimořádně zvýšili svůj zisk (dvojnásobně v r. 1941 oproti r. 1939) byli povinni odvést 25% odvod ze zisku, který nově zavedlo vládní nařízení č. 327/1942 Sb. z. a n.¹¹²² V oblasti nepřímých daní došlo k nahrazení československé právní úpravy právními předpisy říšskými s účinností od 1. října 1940 (nově byly zavedeny např. daň z piva, ze soli, z tabáku, z cukru, z porážek, z hracích karet apod.) a výnosy z těchto daní, společně se clem, tak začaly plynout do říšské poklady (s výjimkou daně z motorových vozidel a potravní daně na čáře, která ovšem byla v r. 1942 zrušena). Na hrazení příjmů států tak zbyly výnosy pouze z přímých daní, a proto tyto daně byly neustále zvyšovány. Dále byla změněna i organizace vybírání daní, soustava orgánů finanční správy a celní úřady.¹¹²³

Dále byl zaveden válečný příspěvek pro Říši, tzv. matrikulární příspěvek, který byl zaveden po dohodě říšského protektora a protektorátní vlády v březnu 1940 a měl být použit na krytí obecných nákladů říše či byl interpretován jako poplatek za ochranu ze strany Říše. Jeho výši každý rok určoval říšský protektor ve svém výnosu, přičemž z původních 3 miliard korun v roce 1940 se v roce 1945 vyšplhal až na 15 miliard korun, čímž bylo celkem předepsáno 53,5 miliardy korun a Německo touto cestou získalo od českého národa celkem 42,3 miliard korun.¹¹²⁴

---

¹¹²⁰ Vládní nařízení č. 115/1943 Sb. z. a n., o vybírání válečného příspěvku, ze dne 28. dubna 1943.

¹¹²¹ Vládní nařízení č. 234/1943 Sb. z. a n., o zrušení některých přímých daní a o úpravě úrokové míry některých pevně zúročitelných cenných papírů, ze dne 10. srpna 1943.

¹¹²² Vládní nařízení č. 327/1942 Sb. z. a n., o zachycení mimořádného zvýšení zisků za války (nařízení o odvodu zisku), ze dne 18. září 1942.

¹¹²³ VÍTEK, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 17; podrobně o daních a poplatcích NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 47 – 88.

¹¹²⁴ CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 60; KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 280; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 60; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 576 – 577; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 216; NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha:

Prostřednictvím podhodnoceného kurzu české koruny vůči říšské marce (Hitlerův výnos¹¹²⁵ ve svém čl. 10 zmocnil k určení poměru marky a koruny říšskou vládu, oficiálně tento kurz byl potvrzen protektorátním vládním nařízením č. 321/1940 Sb. z. a n.¹¹²⁶), neproplácením dodávek českého zboží do Německa (marky, za které Němci a německé podniky nakupovali české zboží, odváděla Národní banka na tzv. Interimskonto Říšské bance, aniž by získala jakoukoliv protihodnotu či proplacení) a převodem kapitálové účasti na českých podnicích do německých rukou, docházelo k hospodářskému vykořisťování protektorátu. To samé platilo i pro dodávky českého zboží německé armádě, jelikož marky, které odváděla Národní banka opět Říšské bance na tzv. Girokonto, nebyly také nikdy proplaceny. Celková pohledávka na Interimskontu a Girokontu na konci války činila 73 miliard korun. Zároveň byla Národní banka povinna proplácet různé šeky Němců, kterými platili v Protektorátu své útraty a poté říšská banka opět tuto pohledávku připisovala Národní bance na interimní účet.¹¹²⁷ Tyto zamrzlé pohledávky Národní banky u říšské banky byly v bilancích banky vedeny podpoložkou jiná aktiva a činila na konci války 105 miliard korun.¹¹²⁸ Němci také zabrali zlaté zásoby Protektorátu v celkové výši 45,5 tun, do Říše byly dovezeny zlaté mince, dále byla na Říši převedena zlatá zásoba Škodových závodů a Zbrojovky a i dalšími pro náš stát nevýhodnými způsoby se Říše snažila z deviz a zlata získat co nejvíce (viz předchozí výklad).¹¹²⁹ Zároveň byl zaveden přísný povolovací režim při vývozu i dovozu zboží, některé druhy zboží byly z vývozu či dovozu zcela vyloučeny. Devizová kontrola i v předešlé větě uvedená opatření byly konány ale zcela ve prospěch Německa a v souladu s jeho zájmy, též byl zrušen samostatný platební styk se

---

Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 21.

¹¹²⁵ Uveřejněn pod č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹¹²⁶ Vládní nařízení č. 321/1940 Sb.z.a n., o nové úpravě měny, ze dne 28. září 1940.

¹¹²⁷ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 278 – 279; HÁSKOVÁ, Jarmila a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 24; NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 26 – 27.

¹¹²⁸ OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 573.

¹¹²⁹ VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 33; VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 75; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 58 – 63; CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 17 a násl.

zahraničím.¹¹³⁰

Dále byla řešena otázka československého státního dluhu, o rozdělení vnitřního dluhu byly sjednány v roce 1940 a 1941 tři dohody, a to německo-slovenská, německo-maďarská a německo-protektorátní, které byly po skončení války prohlášeny za neplatné. Jaký měly důsledek? Na území protektorátu nadále obíhaly dluhopisy československého vnitřního dluhu a v roce 1942 byl dokonce obnoven jejich úmor. V této oblasti tak nebyla přerušena kontinuita s předmnichovskou dobou a bylo dokonce překročeno ke konsolidaci a unifikaci státního dluhu. Co se týče oběhu bankovek a mincí na území Protektorátu, tak nejprve byly ponechány v oběhu původní bankovky a mince, které ovšem byly průběžně vyměňovány za nové. V únoru 1940 byly do oběhu dány státovky v hodnotě 1 a 5 korun, které byly připraveny již v roce 1938 a nyní byly orazítkovány česko-německým textem. Následovaly další státovky, které ovšem byla Národní banky nucena vydávat jako nekryté oběživo a docházelo k velkému růstu množství peněz v oběhu a tím i k přímé inflaci. Z původních 14 miliard korun v oběhu na podzim 1938 stouplo na konci války (ke dni 30. dubna 1945) množství peněz v oběhu na 94,444 miliard korun (včetně zárovných účtů).¹¹³¹

Celkově bylo po válce vyčísleno, že pouze českým zemím v oblasti hospodářské byly německou okupací způsobeny celkové škody ve výši 429,7 miliard korun (ovšem v předmnichovských korunách).¹¹³² Měnové škody byly odhadnuty na přibližně 135,5 miliard korun. V těchto údajích ale nejsou zahrnuty škody, které byly způsobeny na

---

¹¹³⁰ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 265 – 266; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 58 – 63; CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 28 – 46 (v této publikaci nalezneme další údaje o stavu účtů);

http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/menova_politika_v_obdobi_okupace/menova_politika_v_obdobi_protektoratu.html; NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 17 – 22.

¹¹³¹ HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 25; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008, s. 83. Publikace PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl II. Praha: Karolinum, 1993, s. 327 uvádí, že před válkou bylo v oběhu za 14,25 miliard korun v oběhu a na konci války toto číslo stouplo 7,5 krát na částku 107,6 miliard korun. – to potvrzuje i publikace OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 574.

¹¹³² Tento údaj uvádí znalecký posudek o škodách, které byly českému hospodářství způsobeny německou okupací, jenž byl předložen v rámci procesu s K. H. Frankem – viz CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946, s. 178. Též v publikaci VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 101 a VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 62.

budovách, životech a zdraví obyvatel. V rámci reparací byly tyto další škody vyčísleny na částku cca 57 miliard korun.¹¹³³ Na mezinárodních jednáních o reparacích ovšem Československo uplatnilo částku ve výši 347 miliard korun.¹¹³⁴

---

¹¹³³ VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 228 - srov. KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 281 či PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl II. Praha: Karolinum, 1993, s. 329. V druhé publikace se uvádí, že Německo způsobilo českým zemím měnové škody v souhrnné výši 135,5 miliardy korun za období od Mnichova do května 1945, přičemž 125,2 miliard korun tvořily pohledávky Protektorátu, které zůstaly neproplacené v Německu (zamrzly) a 5,2 miliard korun tvořily uloupené devizy a zlaté kovy.

¹¹³⁴ NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, s. 9.

10. Vývoj státních financí a finanční správy na území Slovenského státu

Postavení Slovenska bylo oproti protektorátu odlišné, i když též bylo postupně Německem vykořisťováno, tak Německo vůči Slovenskému státu používalo odlišné metody. Zpočátku si Slovensko zachovalo určitou míru autonomie a metody Německa byly i zastírány a opíraly se o německo-slovenskou ochrannou smlouvu („*Schutzvertrag*“), která byla uzavřena dne 23. března 1939. V této smlouvě bylo především zakotveno, že Německo kontroluje zahraniční, hospodářskou a obrannou politiku Slovenska.¹¹³⁵ Dalším významným dokumentem byl Protokol o hospodářské a finanční spolupráci mezi Německem a Slovenskem podepsaný již dne 18. března 1939, na základě kterého převzalo Německo pod svůj vliv slovenské peněžnictví a Slovenskou národní banku.¹¹³⁶

Na území Slovenského státu se v jisté míře udržel původní československý systém daňový a rozpočtový, ale po vyhlášení samostatného státu byla hned, ke dni 4. dubna 1939, zavedena jako nová měnová jednotka koruna slovenská (Ks) s kursem 1:1 vůči dosavadní česko-slovenské měně. Slovenská koruna byla formálně zakotvena jako měna zlatá, a to na základě vládního nařízení č. 45/1939 Sl. z.¹¹³⁷ (1 Ks = 31,21 mg zlata). Jako oběživo se používaly původní bankovky přetištěné nápisem „Slovenský štát“, nejprve byly „vyměněny“, tj. přetištěny bankovky o hodnotě 1.000 a 500 korun a zároveň byly staženy bankovky o hodnotě 5.000 korun. Tato první vlna proběhla v dnech 26. a 27. dubna, následně 6. a 7. června 1939 byly přetištěny bankovky v hodnotě 100 korun a během roku 1939 byly staženy i bankovky o zbývajících hodnotě 50, 20 a 10 korun.¹¹³⁸ Na základě vládního nařízení č. 44/1939 Sl. z.¹¹³⁹ byla bratislavská filiálka Národní banky Česko-Slovenské přejmenována a přeměněna v centrální banku nového státu Národní banku Slovenskou, přičemž první guvernérem až do roku 1944 se stal Imrich Karvaš a následně Rudolf Kubiš. Tato nově vzniklá banka disponovala akciovým kapitálem ve výši 100 mil. slovenských korun,

---

¹¹³⁵ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 282 a násl.

¹¹³⁶ Tamtéž, s. 282 – 283.

¹¹³⁷ Vládní nařízení č. 45/1939 Sl. z., o slovenskej měně, ze dne 4. dubna 1939.

¹¹³⁸ NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 37.

¹¹³⁹ Vládní nařízení č. 44/1939 Sl. z., o Slovenske narovnej banke, ze dne 4. dubna 1939.

rozděleným na 100.000 akcií znějících na jméno. Svoji činnost zahájila dne 4. dubna 1939.¹¹⁴⁰

Poté Slovenský stát přistoupil k přípravě na emisi vlastních bankovek, která byla zahájena stažením bankovek o hodnotě 100, 500, 1.000 a 5.000 korun a nahrazeny v poměru 1:1 bankovkami s přetiskem „*Slovenský štát*“. Bankovky s hodnotou 5.000 korun již nebyly do oběhu vráceny. V říjnu 1940 pak byly vydány nové bankovky.¹¹⁴¹

Původně měl slovenský průmysl lepší odbyt, pronikal na nové trhy, dokonce do r. 1943 produkce a celý národní důchod rostly, ale postupně bylo podobně jako v českých zemích zaváděno centrální řízení hospodářství, byť s dvouletým zpožděním, a také ze strany Německa postupně začala být uplatňována politika vykořisťování slovenských financí a průmyslu, a to i prostřednictvím germanizace především českých podniků (záborem centrál na českém území nebo jinde v zahraničí), nepříznivého kurzu marky vůči slovenské koruně (oficiální kurz byl stanoven na 11,628 Ks za 1 marku), odčerpávání pracovních sil, průniku německého kapitálu do slovenských podniků i finančních ústavů a německo-slovenského clearingů (podobně jako Protektorát, měl na konci války Slovenský stát vůči Říši pohledávku ve výši 7,2 miliardy korun).¹¹⁴² Dále si Slovensko muselo financovat vlastní armádu. Státní rozpočty se tak dostaly do deficitů.¹¹⁴³ Německo též Slovensku diktovalo prostřednictvím německých monopolů ceny zboží a zemědělských produktů.¹¹⁴⁴

Po vzniku samostatného státu si slovenští podnikatelé a finančníci naivně mysleli, že nyní dostanou šanci převzít český a židovský kapitál, ovšem Německo mělo plány jiné. Sice se povedlo Slovákům ovládnout některé podniky, ale většina českého

---

¹¹⁴⁰ Na základě nařízení vlády č. 44/1939 Sl. z., o Slovenské národní bance. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 101 -103; OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 - 1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961, s. 645 – 646; HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945, s. 239; UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha 1958, s. 317 – 318; MIXA, M. - MIXA, P. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 1.: Poukázky 1944 a různá měnová opatření. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1987, s. 5.

¹¹⁴¹ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 101 – 103.

¹¹⁴² VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 79 – 80.

¹¹⁴³ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část) in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 414.

¹¹⁴⁴ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 289 – 290.

kapitálu přešla do německých rukou. Snažili se tedy alespoň dostat k židovskému majetku prostřednictvím arizace židovského majetku, ze kterého profitovaly především slovenské banky, které převzaly i podniky a tím zvětšily své koncerny.¹¹⁴⁵

Zpočátku na území Slovenského státu nevzrůstalo množství oběživa tak prudce jako v protektorátu, ale postupně (i jako důsledek nevýhodných clearingových ujednání s Německem) si stát začal vypomáhat emisí oběživa a především po propuknutí Slovenského národního povstání inflace a objem oběživa radikálně stoupaly.¹¹⁴⁶

---

¹¹⁴⁵ KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 283 – 285.

¹¹⁴⁶ MIXA, M. - MIXA, P. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 1.: Poukázky 1944 a různá měnová opatření. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1987, s. 5.

3. část:
Státní finance po r. 1945

11. Nástin vývoje státních financí a finanční správy po roce 1945

Po skončení druhé světové války a obnovení společného státu Čechů a Slováků (nyní ovšem bez území Podkarpatské Rusi¹¹⁴⁷) bylo nutné nejen obnovit činnost finančních úřadů v pohraničí, které bylo v důsledku Mnichovské dohody postoupeno sousedním státům, ale také vybudovat celní hranici a sjednotit rozdílné právní předpisy na celém území. Navíc na území státu obíhaly různé měnové jednotky, a to předválečné československé koruny, české protektorátní koruny, koruny slovenské, polské zloté, maďarské pengö, německé marky a poukázky vojáků, které byly na základě dohody československé vlády v Londýně s vládou Sovětského svazu vyrobeny v Sovětském svazu (tiskárnou GOZNAK v Moskvě) pro placení vojáků, kteří osvobozovali území našeho státu (tyto tzv. korunové poukázky nejprve obíhaly bez jakéhokoliv zákonného podkladu, následně byly prohlášeny za zákonné platidlo na osvobozeném slovenském území na základě nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 14 ze dne 19. března 1945 a na českém území na základě vládního nařízení č. 7¹¹⁴⁸ ze dne 19. května 1945¹¹⁴⁹) a svým množstvím přispívaly k poválečné inflaci. Stát si musel také zajistit nutné finance na zajištění surovin a potravin pro obyvatelstvo a obnovení chodu ekonomiky, a to především prostřednictvím zahraničních úvěrů od Kanady, Švédska a Velké Británie.¹¹⁵⁰

Sice byl obnoven předválečný právní řád, ale s určitými změnami, které přinesly především dekrety prezidenta republiky a následné zákonodárství poválečného obnoveného státu.¹¹⁵¹ Úprava měnových poměrů státních financí po skončení druhé

---

¹¹⁴⁷ Dne 29. června 1945 byla podepsána mezi zástupci ČSR a SSSR smlouva o Zakarpatské Ukrajině, kterou se Podkarpatská Rus připojila k Ukrajině. Tato smlouva byla ratifikována Prozatímní Národní shromáždění v listopadu 1945. viz MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 336 a násl.

¹¹⁴⁸ Vládní nařízení č. 7/1945 Sb. z. a n., o platidlech v zemích České a Moravskoslezské, ze dne 19. května 1945.

¹¹⁴⁹ http://www.historie.cnb.cz/cs/emisni_cinnost/index.html; HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945, s. 345 – 347; podrobněji MIXA, M. - MIXA, P. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 1.: Poukázky 1944 a různá měnová opatření. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1987, s. 7 – 26, 53 a 59.

¹¹⁵⁰ VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 80.

¹¹⁵¹ Podrobněji např. MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 503 a násl. a KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva

světové války byla předmětem zájmu i exilové vlády v Londýně¹¹⁵², kde byly podnikány již v roce 1942 přípravy k tisku nových československých státovek, jejichž konečnou podobu schválilo zasedání exilové vlády dne 5. června 1942 v Londýně.¹¹⁵³ Tyto státovky v hodnotě 5, 10, 20, 50, 100, 500 a 1.000 korun byly v září 1945 letecky přesunuty do Prahy a do oběhu dány v rámci měnové reformy v listopadu 1945.¹¹⁵⁴ Na základě dekretu prezidenta č. 16 byl také založen Československý měnový úřad, který měl tyto přípravné práce na starosti, čímž plnil funkci emisní banky a vydával platidla nejen pro československé vojsko, ale též pro spojeneckou armádu, civilní správu a mezinárodní organizace na našem území, a v jeho čele stanul Jan Viktor Mládek. Nejprve koncem roku 1944 působil na Podkarpatské Rusi a postupně, v souvislosti s osvobozováním československého území a postupem osvobozené armády, svoji činnost přesouval na západ, nejprve do Třebišova, poté do Košic, kde se též sešla československá vláda a v květnu 1945 zahájil svoji činnost v Praze. Po obnovení Národní banky a postupném převzetí jeho úkolů bankou, vstoupil úřad do likvidace, která skončila teprve 22. července 1948.¹¹⁵⁵ Dalším významným počinem exilové vlády bylo zastoupení Československa na závěrečné konferenci v Bretton-Woods, jež se konala v červenci 1944 a jejímž výsledkem byl tzv. brettonwoodský měnový systém, tj. napojení amerického dolaru na zlato a ostatních měn na dolar, dále pak zřízení Světové banky a Mezinárodního měnového fondu. Zároveň se podařilo vládě, ve které funkci ministra financí zastával Ladislav Feierabend již 10. prosince 1940 sjednat s britskou vládou úvěr nejen na armádu, ale i na administrativní výdaje československých zastupitelských úřadů v zahraničí. Pro stejný účel byl s francouzskou vládou sjednán

---

1945-1989. Praha: Linde, 2009.

¹¹⁵² Podrobněji NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 52 a násl.; MIXA, M. - MIXA, P. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 1.: Poukázky 1944 a různá měnová opatření. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1987, s. 71 a násl.

¹¹⁵³ Podrobně viz NĚMEČEK, J. A KOL. (eds.). Zápisy ze schůzí československé exilové vlády v Londýně II. (1942). Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2011.

¹¹⁵⁴ Podrobněji o této tzv. „londýnské emisi“ MIXA, M. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 2.: Československé státovky a bankovky "londýnské emise". Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1983.

¹¹⁵⁵

Zdroj:

http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/narodni_banky_pro_cechy_a_moravu/ceskoslovensky_menov_y_urad.html; podrobněji MIXA, M. - MIXA, P. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 1.: Poukázky 1944 a různá měnová opatření. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1987, s. 41 a násl.

další úvěr.¹¹⁵⁶

Z výše uvedeného vyplývá, že bylo především nutné na území obnoveného státu zlikvidovat oběh cizích platidel. Během jara 1945 prostřednictvím zákazu přijímat německé marky na území protektorátu a následně i v pohraničí (zde ovšem se udržely cizí měny déle v oběhu a jejich stažení si vyžádalo více času i práce) a dále prostřednictvím zákazu přijímat i maďarské peníze na Slovensku, se oběh cizích platidel postupně omezil.¹¹⁵⁷ Na Slovensku se pro jistotu peníze okolkovaly (z důvodu obavy před přivezením dalších peněz uprchlou slovenskou vládou), a to na základě nařízení Slovenské národní rady ze dne 3. července 1945.¹¹⁵⁸ Dne 7. května 1945 bylo vydáno vládní nařízení č. 7¹¹⁵⁹, na základě kterého se zákonným platidlem na území Čech a Moravy (Slezska) stala protektorátní koruna a československé poukázky¹¹⁶⁰ a následně byl stanoven kurz 1:1 mezi českými a slovenskými korunami, přičemž se tyto dvě

---

¹¹⁵⁶ KUKLÍK, J. Do poslední pence ...: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938 - 1982. Praha: Karolinum, 2007; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 229; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 392 – 392; BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 79. PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. II. sv. Brno: Doplněk, 2004, s. 110 – 111. VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 104 – 105; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 62 – 63.

¹¹⁵⁷ Vyhláška České národní rady ze dne 10. května 1945 a vládní nařízení č. 7/1945 Sb. z. a n., ze dne 19. května 1945 stanovily, že německé marky přestávají platit ke dni 10. května 1945. Obyvatelé měli možnost tyto marky do 30. června 1945 složit vázané účty u poštovních úřadů (specifický postup byl v pohraničí odstoupenému Německu, kde přestaly marky platit teprve 31. července 1945, do této doby probíhaly a jejich výměna anebo složení na vázané účty u poštovních úřadů). Na Slovensku se maďarské peníze při kurzu 2 Ks = 1 pengő dle nařízení Předsednictva Slovenské národní rady č. 13 ze dne 19. března 1943 (následně pozměněno nařízením č. 16 ze dne 23. března 1945) též stahovaly a 26. června 1945 přestaly být považovány za zákonné platidlo na Slovensku. in VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 111 – 112; HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945, s. 346 – 347; SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 117 – 118.

¹¹⁵⁸ V červenci 1953 Slovenská národní rada nařídila okolkování poukázek i slovenských bankovek v hodnotách 100, 500 a 1000 korun, kolky byly vyrobeny v Londýně – podrobněji viz MIXA, M. - MIXA, P. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 1.: Poukázky 1944 a různá měnová opatření. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1987, s. 71 a násl. Okolkování bylo ukončeno 29. září 1945.

¹¹⁵⁹ Vládní nařízení č. 7/1945 Sb. z. a n., o platidlech v zemích České a Moravskoslezské, ze dne 19. května 1945.

¹¹⁶⁰ Tyto poukázky používaly vojenské jednotky československé armády na placení nákupů zboží a byly vytištěny v Moskvě na základě rozhodnutí Československého měnového úřadu v listopadu 1944. Jako zákonné platidlo na Slovensku byly uznány nařízením předsednictva Slovenské národní rady ze dne 19. března 1945, a to se zpětnou účinností ke dni 1. února 1945. in VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 111-112; NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 64 – 66.

měnové jednotky nestaly zákonným platidlem na druhém území. Tento měnový dualismus (trialismus) byl vyřešen dekretem prezidenta republiky č. 91/1945 Sb. z. a n.¹¹⁶¹ ze dne 19. října 1945, který zavedl jako zákonné platidlo korunu československou („Kč“), a to s účinností od 1. listopadu 1945, a zakotvil tak zásady měnové reformy, která byla následně provedena. Tento dekret stanovil dále poměr nové měny ke všem dřívějším zákonným platidlům na území státu 1:1 a poměr k americkému dolaru na výši 50:1, ale bez určení zlatého obsahu koruny. Dále bude tomuto dekretu a jeho obsahu věnována pozornost v rámci výkladu o měnové reformě.¹¹⁶²

Národní banka pro Čechy a Moravu ukončila svoji činnost dne 18. května 1945 a současně na základě vládního nařízení, jenž bylo vydáno jako prováděcí předpis na základě dekretu prezidenta republiky č. 16/1944 Úř. věst. čsl. byla obnovena činnost Národní banky Československé, ale pouze pro Čechy a Moravu a na Slovensku nadále působila Národní banka Slovenská. Bankovní rada byla ode dne 6. června 1945 nahrazena dočasnou správou, jejíž členy jmenoval předseda vlády. Původně byla pětičlenná, následně sedmičlenná, jelikož byla doplněna o dva zástupce Slovenska. Teprve dekret č. 139, jenž nabyl účinnosti dne 26. listopadu 1945¹¹⁶³, rozšířil působnost Národní banky Československé na celé území státu a ukončil činnost slovenské banky, kterou přeměnil pouze na filiálku centrální banky. Dále potvrdil, že dočasná správa vystupuje jako vrcholný orgán banky a její členové jsou jmenováni československou vládou po dohodě se Slovenskou národní radou. Tento dekret zároveň zakotvil poměrně zajímavou situaci. Dle jeho ustanovení Národní banka Československá na území Čech a Moravy se řídila zákonem č. 347/1920 Sb. z. a n.¹¹⁶⁴ (ve znění po novelách), ale na území Slovenska se řídila vládním nařízením č. 44/1939 Sl. z., o Slovenské národní

---

¹¹⁶¹ Dekret prezidenta republiky č. 91/1945 Sb. z. a n., o obnovení československé měny, ze dne 19. října 1945.

¹¹⁶² VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 392 – 393; VENCOSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 36; VENCOSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005, s. 80 - 81; BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 83; PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. II. sv. Brno: Doplněk, 2004, s. 110 – 111; VENCOSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 112 – 113.

¹¹⁶³ Dekret prezidenta republiky č. 139/1945 Sb. z. a n., o přechodné úpravě právních poměrů Národní banky Československé, ze dne 19. října 1945.

¹¹⁶⁴ Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920.

bance.¹¹⁶⁵ Teprve v roce 1948 byl vydán zákon č. 38¹¹⁶⁶ o Národní bance československé, a na základě této normy ukončila dočasná správa svoji činnost. Vrcholným orgánem banky se stala bankovní rada, kterou jmenovala vláda (pouze guvernéra a viceguvernéra jmenoval na návrh vlády prezident) a tvořilo ji devět členů, v čele s guvernérem, kterým byl jmenován dr. Jaroslav Nebesář. Národní banka byla prohlášena za veřejný státní ústav disponující kmenovým jměním 500 miliónů korun. Významných změn (především pak personálních) banka doznala i po únorových událostech 1948, kdy byl i na její půdě vytvořen akční výbor a provedeny personální změny. Postupně sílil vliv státu na politiku banky a nakonec se stala pouhým prostředkem a realizátorem politiky vlády. V roce 1950 byla Národní banka československá nahrazena Státní bankou československou (viz další výklad).¹¹⁶⁷

Jelikož nebylo možné sestavit rozpočet pro rok 1945, hospodařila vláda a především první ministr financí po druhé světové válce Vavro Šrobár bez rozpočtu a teprve v prosinci vláda získala zmocnění od Národního shromáždění na prodloužení tohoto provizoria až do března 1946, kdy byl přijat první poválečný rozpočet zákonem č. 59 ze dne 29. března 1946.¹¹⁶⁸ Tento rozpočet byl ovšem jinak koncipován než rozpočty před válkou, nově byl rozdělen do tří úseků – úseku ústředního, úseku hospodaření českých zemí a úseku hospodaření na Slovensku a dále se dělil na řádný a mimořádný rozpočet, do kterého spadaly výdaje na poválečnou obnovu a rekonstrukci. Zajisté nepřekvapí skutečnost, že rozpočet byl deficitní, celkový schodek činil 26.208 miliónů korun. V rozpočtu pro rok 1947¹¹⁶⁹ se již začaly odrážet socialistické přístupy a opět skončil v deficitu. Deficity vláda řešila především úvěry čerpanými u Poštovní spořitelny a státními pokladničními poukázkami.¹¹⁷⁰

Co se týče osudu bank po druhé světové válce, tak nejvíce do bankovníctví zasáhl

---

¹¹⁶⁵ Vládní nařízení č. 44/1939 Sl. z., o Slovenskej národnej banke, ze dne 4. dubna 1939.

¹¹⁶⁶ Zákon č. 38/1948 Sb. z. a n., o Národní bance Československé, ze dne 11. března 1948.

¹¹⁶⁷ BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 82; HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státopvky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993, s. 26 – 27; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: Česká národní banka, 2008, s. 85 - 93.

¹¹⁶⁸ Zákon č. 59/1946 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet na rok 1946, ze dne 29. března 1946.

¹¹⁶⁹ Zákon č. 234/1946 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet na rok 1947, ze dne 14. prosince 1946.

¹¹⁷⁰ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část) in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 414 – 416.

proces znárodnění. Na základě dekretu prezidenta republiky č. 102/1945 Sb. z. a n.¹¹⁷¹ došlo k znárodnění 8 českých a 6 slovenských akciových bank, ovšem znárodnění se nedotklo družstevních a veřejnoprávních ústavů lidového peněžnictví. Dále byl také znárodněn Český akciový hypotéční ústav a První pražská zastavárna. Zároveň byla vytvořena Ústřední správa bank, která měla jednotně banky vést, kontrolovat a koordinovat jejich činnost. Též byly znárodněny soukromé pojišťovny¹¹⁷² a k jejich kontrole byla zřízena Pojišťovací rada.¹¹⁷³ V rámci znárodnění se banky přetvořily na tzv. národní podniky.¹¹⁷⁴

Pro toto poválečné období je též charakteristické v daňové oblasti zvýšení daňových sazeb a úprav daňového základu u některých daní. Špatná sociální a hospodářská situace po válce si vynutila zavedení nových dávek a platebních povinností, např. zavedení jednorázové dávky z majetku a dávky z přírůstku na majetku na základě zákona č. 134/1946 Sb. z. a n.¹¹⁷⁵ První dávka byla stanovena jako progresivní od 5% do 30% a postihovala majetek dle stavu k 15. listopadu 1945 a druhá dávka zdaňovala přírůstek na majetku od 1. ledna 1939.¹¹⁷⁶ Dále postupně docházelo k přechodu na centrální direktivní řízení nejen hospodářství.¹¹⁷⁷

11.1 Měnová reforma 1945

Vliv na státní finance měla již výše nastíněná měnová reforma, která se uskutečnila 1. listopadu 1945 na základě dekretu prezidenta¹¹⁷⁸ č. 91 ze dne 19. října

---

¹¹⁷¹ Dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb. z. a n., o znárodnění akciových bank, ze dne 24. října 1945.

¹¹⁷² Dekret prezidenta republiky č. 103/1945 Sb. z. a n., o znárodnění soukromých pojišťoven, ze dne 24. října 1945.

¹¹⁷³ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. II. sv. Brno: Doplněk, 2004, s. 95 – 97.

¹¹⁷⁴ Podrobněji o procesu znárodnění KUKLÍK, J. Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě, Praha: Auditorium, 2010; anebo http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/in dex.html.

¹¹⁷⁵ Zákon č. 134/1946 Sb. z. a n., o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku, ze dne 15. května 1946.

¹¹⁷⁶ VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část) in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994, s. 416.

¹¹⁷⁷ VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002, s. 37.

¹¹⁷⁸ Dekrety prezidenta republiky – viz JECH, K. – KAPLAN, K. Dekrety prezidenta republiky 1940 - 1945: Dokumenty, Brno: Doplněk, 2002.

1945¹¹⁷⁹, a měla za úkol uvést do oběhu novou československou korunu (to upravila i vyhláška ministra financí č. 92 o nových platidlech ze dne 20. října 1945) a dále vyřešit přebytek znehodnocených peněz (odstranit toto inflační oběživo, ke dni 31. října 1945 se jednalo celkem o 123,5 miliard korun hotovostního oběživa a 208 miliard korun vkladů domácností¹¹⁸⁰) a to dle zásad dekretem stanovených¹¹⁸¹ a měnovou politiku následně vytvářet v souladu s Košickým vládním programem. Jejím cílem tak byla „*neutralisace oné kupní síly, která je inflačního původu*“.¹¹⁸² Tuto reformu připravovalo především ministerstvo financí a Národní banka a konkrétní průběh reformy měla připravit zvláštní 14členná komise odborníků jmenovaná československou vládou a tvořená zástupci české i slovenské strany, přičemž základem koncepce reformy se stalo tzv. *Měnové ujednání sjednané mezi vládou Československé republiky a Slovenskou národní radou* sjednané v červnu 1945.¹¹⁸³ Můžeme zjednodušeně říci, že reforma stála na šesti pilířích. První pilíř spočíval v již uvedeném zavedení nové československé měnové jednotky – koruny československé v poměru 1:1 ke koruně protektorátní a koruně slovenské. Každá osoba ovšem mohla vyměnit pouze 500 korun na osobu a zároveň si musela opatřit tzv. výplatní list, ve kterém byly uváděny údaje o výši složených peněz a peněz vyplacených, dále tento list obsahoval počet členů domácnosti a měsíční čistý příjem hlavy rodiny. Údaj, že byl list vystaven, byl poznamenán do lístku pro domácnost, na jehož základě osoby získávaly přiděly potravin, a to z důvodu, aby nebylo obcházeno jejich vystavování. Podniky mohly vyměnit peníze pouze prostřednictvím zvláštního uvolňovacího řízení, kdy hlavním kritériem pro stanovení objemu vyměněných peněz bylo kritérium hospodářské potřeby. Výměna probíhala

---

¹¹⁷⁹ Dekret prezidenta republiky č. 91/1945 Sb. z. a n., o obnovení československé měny, ze dne 19. října 1945.

¹¹⁸⁰ VENCOSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 393; SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 117 – 120.

¹¹⁸¹ Dekret prezidenta republiky č. 91/1945 Sb. z. a n., o obnovení československé měny, ze dne 19. října 1945 – návrh tohoto dekretu nalezneme i v archivu ČNB, SB/114/3 Různé materiály k měnové reformě v r. 1945, zde také najdeme další úpravu reformy např. Směrnici pro peněžní ústavy ze dne 10. září 1945, Program cenového a mzdového vyrovnání v souvislosti s měnovou reformou (záznam o postupu provedení mzdového vyrovnání v průmyslu, sjednaném mezi zástupci ministerstva ochrany práce, Nejvyššího úřadu cenového, Národní banky, ÚRO a Ústředního svazu československého průmyslu) ze dne 18. října 1945 a dále např. směrnici ministra financí pro uvolňování vázaných vkladů podle § 14 dekretu prezidenta republiky o obnovení československé měny.

¹¹⁸² Citace Výklad sekretariátu pro peněžní trh ze dne 8. října 1945, s. 2 in Archiv ČNB, SB/114/3 Různé materiály k měnové reformě v r. 1945.

¹¹⁸³ NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 90 – 96.

v době od 29. října do 4. listopadu 1945 ve výměnných střediscích, které byly zřízeny u peněžních ústavů, Poštovní spořitelny a berních a poštovních úřadů.¹¹⁸⁴ Jako nové peníze byly použity státovky vyrobené v Anglii a dovezené po válce do Prahy (viz předchozí výklad výše), pouze státovky v hodnotě 1.000 a 100 korun byly vytvořeny a vytištěny nově. Druhý pilíř spočíval v určení kurzu nové koruny, a to na výši 50 Kč za 1 americký dolar, z čehož byl odvozen i vztah koruny ke zlatu (1 Kč – 0,01777 g zlata) a tyto údaje byly nahlášeny Mezinárodnímu měnovému fondu, přičemž přistoupení k této instituci i ke Světové bance, jež schválilo Prozatímní Národní shromáždění dne 18. prosince 1945, tvořilo třetí pilíř měnové reformy. Vůči britské libře byl stanoven kurz 200 korun za 1 libru. Dále čtvrtý pilíř upravil cenové poměry, aby byly shodné v českých zemích i na Slovensku. Ve výsledku se cenová hladina dostala na trojnásobek předválečné úrovně. Pátý pilíř řešil již výše zmíněné postavení Národní banky československé, která dle dekretu č. 139¹¹⁸⁵ byla považována za jedinou emisní banku pro celé území státu, tedy i pro Slovensko. Šestý pilíř měl za úkol zablokovat inflační kupní sílu ve všech jejích formách prostřednictvím povinnosti uložené dalším dekretem prezidenta¹¹⁸⁶ přihlásit všechny peněžní vklady, cenné papíry (včetně cenných akcií Národní banky), pohledávky u peněžních ústavů či životní pojistky, které byly následně včetně všech hotovostí u peněžních ústavů prohlášeny za vázané vklady. Celkem se ke konci roku 1945 jednalo o 258 miliard korun, které byly státem zablokovány, a do oběhu se vrátilo pouze 19 miliard korun. Likvidaci vázaných vkladů měl postupně tak, aby nebylo narušeno státní hospodářství, obstarat Likvidační fond měnový, který byl zřízen na základě zákona č. 141/1947 Sb. z. a n.¹¹⁸⁷ Tento fond disponoval výtěžky z majtkové dávky a dávky z válečného přírůstku na majetku, které měl použít na náhradu Národní bance za uvolněné částky z vázaných vkladů. Fond též mohl uvolnit části vázaných vkladů např. ze sociálních důvodů. Vázané vklady, které nebyly uvolněny, byly v rámci druhé měnové reformy v roce 1953 zrušeny.

---

¹¹⁸⁴ Viz Směrnice o plnění funkcí výměnných míst ze dne 8. října 1945, in Archiv ČNB, SB/114/3 Různé materiály k měnové reformě v r. 1945; podrobně o výměně a celé této reformě viz NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zasetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, především s. 100 – 108.

¹¹⁸⁵ Dekret prezidenta republiky č. 139/1945 Sb. z. a n., o přechodné úpravě právních poměrů Národní banky Československé, ze dne 19. října 1945.

¹¹⁸⁶ Dekret prezidenta republiky č. 95/1945 Sb., o přihlášení vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů, jakož i životních pojištění a cenných papírů, ze dne 20. října 1945.

¹¹⁸⁷ Zákon č. 141/1947 Sb. z. a n., o Likvidačním fondu měnovém, ze dne 2. července 1947.

Následně po provedení měnové reformy významně do vývoje Národní banky zasáhlo její zestátnění na základě zákona č. 38 ze dne 11. března 1948¹¹⁸⁸ a její činnost ukončilo zřízení Státní banky československé na základě zákona č. 31/1950 Sb. z. a n.¹¹⁸⁹ ze dne 9. března 1950, která byla s účinností ke dni 1. července 1950 nahrazena ústavem podřízeným ministerstvu financí a přebírajícím nejen veškerá práva a závazky Národní banky, ale i Slovenské Tatrabanky, Živnostenské banky a Poštovní spořitelny. Tak byl postupně vybudován systém monobanky (jediné banky) ve státě. V jejím čele stáli generální ředitelé, které jmenoval ministr financí a schvalovala je vláda, jako první generální ředitel byl jmenován dr. Otakar Pohl. Na jejím vedení se podíleli, jak bylo pro tuto dobu typické, i sovětští poradci, kteří především zaváděli přísnější a tužší centralizaci podle sovětského vzoru a banku přiměli k zřízení bankovní správy jako nevyššího statutárního orgánu v čele s generálním ředitelem. Statut banky byl schválen vládou v prosinci 1952¹¹⁹⁰, své ústředí měla v Praze a dále disponovala pobočkami krajskými, okresními a městskými a oblastním ústavem pro Slovensko. Hospodařila podle zásad chozrasčotu.¹¹⁹¹

Srovnáme-li tento krok s měnovou reformou JUDr. Aloise Rašina, tak zde se nejednalo pouze o restrikcí oběživa, byť v nebývalé míře, ale také o úplnou repudiaci dosavadních peněz. Ve výsledku tato reforma vedla ke stažení oběživa v hodnotě 120 miliard „starých“ korun a v oběhu zůstalo pouze 19 miliard „nových“ korun. Na vázáných vkladech bylo dále zablokováno 256 miliard korun ke dni 15. listopadu 1945.¹¹⁹²

---

¹¹⁸⁸ Zákon č. 38/1948 Sb. z. a n., o Národní bance československé, ze dne 11. března 1948.

¹¹⁸⁹ Zákon č. 31/1950 Sb. z. a n., o Státní bance československé, ze dne 9. března 1950.

¹¹⁹⁰ Zákon č. 84/1952 Sb. z. a n., o organizaci peněžnictví, ze dne 11. prosince 1952.

¹¹⁹¹ VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003, s. 112 – 114; KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969, s. 333 – 334; VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 65; VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 392 – 393; SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 117 – 122; dále též zdroj: http://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/narodni_banka_ceskoslovenska/akcie_narodni_banky_cesk_oslovenske.html; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: Česká národní banka, 2008, s. 93 – 94; SPÁČIL, B. Československé právo finanční. Praha: Orbis, 1959, s. 348 – 350

¹¹⁹² NĚMEČKOVÁ, V. Naše měna a peníze v zajetí politiky 1938 – 1947: O československé měnové reformě 1945. Praha: Libri, 2008, s. 104.

11.2 Reforma r. 1953

Do padesátých let republika vstoupila s nedořešením mnoha poválečných skutečností. Vázané vklady, na kterých vkladech byly blokovány peněžní prostředky v řádech miliard korun, nebyly dořešeny, existoval zde vázaný a volný trh a s tím spojené různé cenové hladiny (a samozřejmě i trh černý), zvyšující se příjmy obyvatel narážely na nedostatek spotřebního zboží (poptávka výrazně převyšovala nabídku), první pětiletý plán nebyl realizován a orientace vládnoucího režimu především na těžký průmysl a kolektivizace zemědělství, jakož i změněná orientace zahraničního obchodu místo na vyspělé západní země na méně vyspělé východní země, negativně přispívaly ke stavu státního hospodářství.¹¹⁹³ Ve všech těchto problémech můžeme hledat příčinu reformy, ale nesmíme zapomínat především na politické důvody, které existovaly v pozadí. Na jaře 1953 otevřeně propukla hospodářská krize nejen ekonomiky, ale i celého komunistického režimu,¹¹⁹⁴ a proto se vedení státu uchyluje k velmi razantnímu kroku, který ovlivní životy všech občanů a ekonomických subjektů. Touto reformou zamýšlel režim zastavit rostoucí inflaci odčerpáním nadměrného množství oběživa a zabránit neustálému nedostatku zboží (lidé měli čím dál víc peněz, ale neměli je za co utrácet, jelikož zboží byl nedostatek). Oficiálně byl ovšem tento krok vedením státu zdůvodňován jinak – příčina byla viděna v nedostatečnosti měnové reformy provedené v roce 1945 a dále v činnosti buržoazie, která spekulovala a zisky z této spekulace následně tezaurovala. Tento krok měl být posledním úderem proti kapitalismu, měl s konečnou platností vyřešit otázku měny, zrušit přidělový lístkový systém a vázaný trh a především státu dát korunu pevnou a stabilní.¹¹⁹⁵

První zmínky o nutnosti provedení reformy nejen měny, ale celého trhu, nalezneme během roku 1952, kdy vše odstartovala na jaře roku 1952 kritika především vázaného trhu na půdě Úřadu předsednictva vlády¹¹⁹⁶. Původně se hovořilo pouze o

---

¹¹⁹³ Podrobně viz KAPLAN, K. Československo v letech 1948 - 1953. 2. část, Společenská krize a kořeny reformy. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 93 – 110, 123 – 126.

¹¹⁹⁴ Podrobně se příčinám krize režimu v padesátých letech věnovala publikace PERNES, J. Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008; dále např. JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 7- 25.

¹¹⁹⁵ PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 - 1992. 2. díl. Brno: Doplněk, 2009, s. 278 – 288; KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2009, s. 217 – 219; JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 69 – 70.

¹¹⁹⁶ JANČÍK, D. Peněžní reforma roku 1953 jako nástroj sociální změny. in: PETRÁŠ, J. – SVOBODA,

zrušení vázaného trhu, přičemž za vzor pro tento krok bylo vzato Maďarsko, které tento krok již učinilo, úpravě daní (včetně zavedení daní nových, např. nové zemědělské daně) a zvýšení mezd a platů a celé přípravné práce vrcholily na podzim roku 1952, kdy byl vypracován projekt skupiny pod vedením Václava Hůly ze dne 10. listopadu 1952, v rámci kterého měla být provedena reforma celého trhu, a následně předloženy příslušné návrhy zákonů do výborů a plénu Národního shromáždění. Vedle této koncepce v nejpřísnějším utajení a v úzkém kruhu nejvyšších funkcionářů státu vznikala koncepce provedení peněžní reformy, která byla vypracovávána zcela samostatně od koncepce změny vázaného trhu a podléhala přísnému utajení.¹¹⁹⁷ Ovšem přes snahu vedení státu chystanou reformu utajit, obyvatelstvo tušilo, že se něco chystá. Na jaře a především během května 1953 propukaly nákupní horečky a lidé kupovali vše, co se dalo (na to reagoval stát zákazem prodeje volného zboží), a to i přes opakované zprávy a ujišťování ze strany státních i stranických funkcionářů, že žádná reforma provedena nebude.¹¹⁹⁸ Vše řídilo nejužší vedení strany, dne 17. května 1953 bylo vytvořeno Ústřední vedení prací k provedení měnové reformy¹¹⁹⁹, v jehož čele stál ministr financí Jaroslav Kabeš, se kterým spolupracovali jeho náměstek Bohumil Sucharda a generální ředitel Státní banky československé dr. Otokar Pohl a kterému příslušelo „sledovat provádění celé akce a organizačně zajišťovat, rozhodovat o otázkách, pokud jde o výklad usnesení, směrnic ministerstva financí, jakož i směrnic Státní banky, plynule informovat vládu o průběhu celé akce a každodenně ji dávat hlášení za předchozí den (...) a žádat od ní rozhodnutí v zásadních otázkách, pokud se vyskytnou.“¹²⁰⁰ Vedení mělo k dispozici postupně vybudovaný aparát, vypracovalo celou řadu instrukcí, pravidel a pokynů pro provádění této reformy v praxi, pro zprávy z poboček Státní

L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 327 – 328.

¹¹⁹⁷ JANČÍK, D. Peněžní reforma roku 1953 jako nástroj sociální změny. in: PETRÁŠ, J. – SVOBODA, L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 328 – 331.

¹¹⁹⁸ PERNES, J. Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, s. 86 – 94; PETRÁŠ, J. Peněžní reforma 1953. in: Sborník archivu ministerstva vnitra č. 3/2005, s. 141 – 147; JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, především pak s. 46 – 65, kde nalezneme podrobný rozbor přípravy peněžní reformy a den po dni popis stavu hospodářství a nálady obyvatelstva v květnu 1953.

¹¹⁹⁹ In Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129 – 17, Směrnice, pokyny, vysvětlivky apod. 1953.

¹²⁰⁰ Citace Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129 – 17, Směrnice, pokyny, vysvětlivky apod. 1953.

banky byly stanoveny šifrovací kódy, a též monitorovalo situaci v zemi. Státní banka tak měla na starosti pouze technické provedení měnové reformy, nikoliv předchozí rozhodování o způsobu jejího provedení a původně byl do celé akce zapojen pouze generální ředitel dr. Otakar Pohl, až do soboty 30. května 1953 nebyli informováni ani členové bankovní správy. Z archivu ČNB vyplývá, že na přípravě, resp. na přípravě předmětných právních předpisů, se podíleli sovětští poradci (u návrhů směrnice nalezneme poznámky typu „*přepřacovány soudruhem Golevem, přeloženy do ruštiny a zbývá o nich konzultovati ještě s I.D. a G.*“¹²⁰¹ Dále byla zajištěna i spolupráce s bezpečnostními složkami, jelikož se vedení obávalo, že nastanou nepokoje, a proto ministr národní bezpečnosti zajistil (prostřednictvím tajných rozkazů) podporu při této akci ze strany sboru bezpečnosti, armády i Lidových milicí.¹²⁰² Dne 5. května 1953 bylo jako takové první opatření před provedením reformy vydáno usnesení předsednictva vlády, na základě kterého byl změněn termín výplaty mezd a platů (původně se platy a mzdy vyplácely jednou za měsíc, ale nyní bylo stanoveno, že v druhé polovině měsíce, za který je vypláceno, dostanou pracující pouze zálohu ve výši poloviny měsíčního platu a doplatek bude vyplacen až začátkem měsíce dalšího, tj. po provedení reformy).¹²⁰³

V sobotu dne 30. května 1953 se sešel Ústřední výbor KSČ, aby projednal tuto reformu, přičemž většina jeho členů doposud neměla žádné informace o chystaných opatřeních (ani pozvánky na schůzi tento bod programu neobsahovaly). Na úvod vystoupil se svým projevem prezident Antonín Zápotocký, všichni členové s reformou souhlasili a po ukončení zasedání¹²⁰⁴ mohla tento krok projednat i vláda, která to schválila a ještě téhož dne předložila Národnímu shromáždění. Návrh zákona uvedl na půdě Národního shromáždění předseda vlády Viliam Široký, který ve své řeči shrnul důvody provedení peněžní reformy „*Úspešný rozvoj nášho národného hospodárstva dnes už dovoľuje nastoliť otázku upevnenia československej koruny a zvýšenia jej*

---

¹²⁰¹ Citace Stav prací ke dni 24. května 1953 in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126.

¹²⁰² Národní archiv Praha, fond 02/5 (Politický sekretariát ÚV KSČ 1951 – 1954), sv. 61, ar. j. 164, schůze PS ÚV KSČ dne 21. 7. 1953 (bod 17e); JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 17 – 20.

¹²⁰³ JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 46 – 47.

¹²⁰⁴ Národní archiv Praha, fond 01 (Zasedání Ústředního výboru KSČ), sv. 20, ar. j. 33, zápis ze zasedání ÚV KSČ dne 30. 5. 1953.

*kúpnej sily. Treba si zároveň uvedomiť, že z hľadiska ďalšieho rozvoja socialistickej výstavby stalo sa upevnenie československej koruny a zvýšenie jej kúpnej sily naléhavou nutnosťou. Tuto otázku má vyriešiť peňažná reforma. Jej účelom teda je dať nášmu úspešne sa rozvíjajúcemu národnému hospodárstvu pevnú, stabilnú menu, zvýšiť kúpnu silu československej koruny a zabezpečiť takto dôležitý predpoklad ďalšieho a rýchlejšieho napredovania na ceste k socializmu a ďalšieho vzrastu životnej úrovne pracujúcich“)*¹²⁰⁵ a po diskuzii v rámci ktorej všetci vystupujúci poslanci s provedením reformy souhlasili, byl vládní návrh zákona přijat.¹²⁰⁶ Následně byla navečer informována i bankovní správa v pražském ústředí Státní banky československé prostřednictvím generálního ředitele dr. Pohla. Generální ředitel též vydal příkaz ředitelům okresních poboček, ve kterém jim uložil převzít nové peníze, zajistit urychleně jejich rozvoz do výměnných středisek, a to tak, aby byl rozvoz proveden v pondělí 1. června před zahájením jejich činnosti (nakládání mělo začít ve 3 hodiny a převoz proběhnout v době od 5:30 do 7:30¹²⁰⁷) a vždy jim dát k dispozici peníze na jeden den. Dále uložil ředitelům, aby byly přesně dodrženy všechny lhůty a byla zahájena spolupráce s okresními národními výbory. V tomto příkazu též nalezneme pravidla pro vybudování výměnných středisek (aby byla budována rovnoměrně a vždy tak, aby na 1 výměnné středisko, respektive na 1 pracovní skupinu střediska nepřicházelo více než 2.400 obyvatel). Ochranu budov měla zajistit národní bezpečnost a při převozu peněz do středisek měl být zajištěn doprovod armádou. Během soboty a noci měl být doručeny tiskopisy a pomůcky k výměně peněz a všichni pracovníci poboček měly být povolány do práce. Dále bylo uloženo pobočkám, aby uvolnily dostatečné prostory v trezorech, k čemuž měly mít k dispozici opět asistenci národní bezpečnosti. Spolupráce s ústředím měla být doplněna i povinným každodenním hlášením od výměnných středisek prostřednictvím poboček. Každý den po obdržení denních zpráv od výměnných středisek měla okresní pobočka odeslat telegraficky své hlášení krajské pobočce a ta následně předala souhrnné hlášení centrále. Veškeré zprávy byly šifrovány dle obdrženého klíče.¹²⁰⁸ Každý den se též konaly porady u vedení peněžní

---

¹²⁰⁵ Citace stenoprotokoly ze 76. schůze Národního shromáždění, konané dne 30. května 1953, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/076schuz/s076001.htm>.

¹²⁰⁶ Stenoprotokoly ze 76. schůze Národního shromáždění, konané dne 30. května 1953, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/076schuz/s076001.htm>.

¹²⁰⁷ Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129.

¹²⁰⁸ Příkaz generálního ředitele Státní banky československé ředitelům okresních poboček ze dne 30.

reformy při ministerstvu financí (první proběhla 31. května v 13:30)¹²⁰⁹. Za účelem zajištění zdárného průběhu celé akce byly zajištěny nepřetržité služby v telefonních centrálách, v garážích, v podatelně a expedici a též u dálnopisů banky a ministerstva.¹²¹⁰ Následně byl tento příkaz realizován a především promítnut do Směrnice pro pobočky Státní banky československé o organizaci a práci výměnných středisek, která byla schválena ministrem financí dne 30. května 1953¹²¹¹, dále byla navázána spolupráce s pobočkami, zahájena přeprava nových peněz do poboček a vybudována síť výměnných středisek, včetně jejich personálního obsazení.¹²¹² Výměnná střediska byla zřízena u poboček Státní banky, u podniků, poštovních úřadů, spořitelen, poboček Investiční banky, Státní pojišťovny a též případně v nemocnicích.¹²¹³ Zároveň byla zajištěna spolupráce ze strany národních výborů, které požádal o pomoc ministr financí Jaroslav Kabeš a přenesl na ně odpovědnost za to, že bude při výměně střežen státní zájem, dodržován pořádek a pečováno o uspokojení potřeb pracujících a národní výbory se měly též podílet na kontrole inventur soupisů a přecenění zásob, které měly být v rámci reformy provedeny.¹²¹⁴ Státní banka též vydala opatření, ve kterém byly shrnuty její úkoly a časový plán pro jejich realizaci.¹²¹⁵ Následně byla u Státní banky vytvořena pracovní skupina, která měla vypracovat přesný plán a instrukce pro přejímku starých a nových peněz od výměnných středisek po skončení výměny a jejich přepočtení. Členy této komise stal hlavní účetní Šimek, který za tento úkol zodpovídal, hlavní revizor Horák a zástupce hlavního pokladníka Ondráška.¹²¹⁶ Ze strany Státní banky československé vzešly i další pokyny, příkazy a též vysvětlivky k prováděcím

---

května 1953 in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126. Dále zde nalezneme např. pravidla pro výměnu bonů Darex a další pokyny a vysvětlivky k realizaci reformy.

¹²⁰⁹ Viz Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129.

¹²¹⁰ Viz Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129.

¹²¹¹ Viz předmětná směrnice in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126, ve které nalezneme pravidla pro rozmístění a činnost výměnných středisek, jejich pracovní dobu, spolupráci s ostatními orgány, tiskopisy, pravidla pro dotaci novými penězi, povinnosti výměnné střediska, účetní doklady, organizaci práce, vzory pro protokoly, denní hlášení apod.

¹²¹² Nedostatek pracovních sil byl vyřešen brigádníky, kteří ovšem následně po skončení reformy měli problém s vyplacením odměn - viz jejich opakované žádosti o výplatu odměn v archivu ČNB např. Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 128.

¹²¹³ Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129. Zde také nalezneme seznamy pracovníků, účetní pokyny, pracovní postupy a časové plány.

¹²¹⁴ Viz Dokument ministra financí ze dne 30. května 1953, nazvaný „Pomoc Národních výborů při provádění peněžní reformy a zrušení lístků na potraviny a průmyslové zboží“ in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126.

¹²¹⁵ Viz předmětné opatření in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126

¹²¹⁶ Příkaz generálního ředitele Státní banky československé ze dne 4. června 1953 in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126.

předpisům vydaným za účelem provedení této reformy a doprovodných úkolů¹²¹⁷. Po celou dobu realizace reformy probíhaly u generálního ředitele Státní banky porady, na kterých byly řešeny aktuální problémy a průběh reformy v praxi.¹²¹⁸ Za účelem řádného dokončení práce výměnných středisek byl vydán další příkaz generálního ředitele, který upravoval likvidaci výměnných středisek, kontrolu a vyúčtování a časový plán pro dokončení úkolů.¹²¹⁹

Občané byli o přijatém zákoně informováni ještě v sobotu prostřednictvím opakovanému vysílání prohlášení vlády a ústředního výboru KSČ o provedení reformy v rozhlasu ještě téhož dne od 17 hodin a druhý den vyšly podrobnosti i v Rudém právu¹²²⁰, které zveřejnilo nejen předmětný zákon¹²²¹ a směrnici ministerstva financí, ale i usnesení vlády a ústředního výboru KSČ a projev předsedy vlády Viliama Širokého na schůzi Národního shromáždění v sobotu. Dále byly zveřejněny i ukázky nových cen.¹²²²

Základem peněžní reformy se stal zákon č. 41/1953 Sb. ze dne 30. května 1953 účinný od 1. června 1953 (jeho základem bylo usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československé ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží) a směrnice ministra financí ze stejného dne, o způsobu provedení peněžní reformy.¹²²³ Peněžní jednotkou byla prohlášena koruna československá, která se měla rovnat 0,123426 g zlata, zároveň byla navázána místo dolaru na rubl v poměru

---

¹²¹⁷ In Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126 – zde nalezneme návrhy a texty všech právních předpisů upravujících reformu, včetně oběžníků a sbírky zákonů. Dále v Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 127 nalezneme korespondenci mezi Státní bankou a Ministerstvem financí, dotazy a žádosti ze strany občanů i různých organizací k výkladům ustanovení či praktickým problémům při realizaci reformy, seznamy výměnných středisek, včetně jejich zpráv a hlášení o průběhu reformy apod.

¹²¹⁸ Viz Záznamy z těchto porad in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 128.

¹²¹⁹ Viz Dálnopisný příkaz generálního ředitele Státní banky československé ze dne 7. června 1953, který byl určen ředitelům všech krajských poboček včetně Slovenska a na jeho základě byly ustaveny v ústředí i v krajských pobočkách komise za účelem jeho splnění. Zároveň stanovil, že vyúčtování na účtech jednotlivých středisek musí být dokončeno do 11. června 1953, kontrola jednotlivých pokladních dokladů do 1. září 1953 a přepočítání převzatých platidel do 10. června 1953 u nových peněz a do 30. června 1953 u starých peněz. In Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126.

¹²²⁰ Rudé právo ze dne 31. května 1953 in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 127.

¹²²¹ Zákon č. 41/1953 Sb. z. a n., o peněžní reformě, ze dne 30. května 1953.

¹²²² JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 66 – 81, 86.

¹²²³ Zákon č. 41/1953 Sb. z. a n., o peněžní reformě, ze dne 30. května 1953; směrnice ministra financí č. 159/1953 Ú. l., o způsobu provedení peněžní reformy, ze dne 30. května 1953.

1,80 Kčs za 1 rubl. Od tohoto poměru se dále měly odvíjet kurzy k ostatním měnám. Závazky a pohledávky z vázaných vkladů a z tuzemských cenných papírů, závazky ze státních dluhopisů vydaných po r. 1945 a též splatné životní pojistky, pokud byly vázány, byly ke dni 1. června 1953 zrušeny a zároveň byl ke stejnému dni zrušen i Likvidační fond měnový.¹²²⁴

Tato reforma měla i mezinárodní dopad. V archivu ČNB nalezneme návrh telegramu, který vypracovala Státní banka pro ministra financí a ve kterém náš stát oznamoval Mezinárodnímu měnovému fondu paritu československé měny dle zákona č. 41/1953 Sb.¹²²⁵ Tento telegram byl ale v rozporu s mezinárodními závazky našeho státu k Mezinárodnímu měnovému fondu zaslán až po provedení měnové reformy, tj. bez předchozího projednání na mezinárodním poli. Většina států tak paritu československé koruny neuznala.¹²²⁶ A též toto porušení mezinárodních závazků vedlo k ukončení členství Československa v Mezinárodním měnovém fondu v roce 1954.

Již v druhé polovině roku 1952 byl proveden průzkum ministrem financí, zda tiskárna Státní banky československé je schopná zajistit vytištění nových bankovek. Za tímto účelem dne 10. září 1952 byl tiskárně ze strany ministra financí uložen úkol během několika hodin vypracovat zprávu o její výrobní kapacitě. V této zprávě tiskárna naznačila určité pochybnosti a především zdůraznila, že má nedostatky personální.¹²²⁷ Zřejmě i pod vlivem sovětských poradců, vláda dne 17. listopadu 1952 zaslala žádost sovětské vládě o pomoc, která československé vládě vyhověla. Za účelem dojednání smlouvy a podmínek dodávky zmocnila československá vláda zástupce ministerstva financí Ing. Bohumila Suchardu k jednáním se sovětskou vládou. Ing. Sucharda následně za ministerstvo financí (bylo jednou ze stran smlouvy) sjednal s Všesvazovou exportní a importní společností Exportles smlouvu o zajištění výroby nových peněz (tj. papírových peněz a mincí), jejich dodání (původní termín 5. dubna 1953 byl dvakrát prodloužen, nakonec na 24. května 1953 a též byl změněn objem dodaných peněz z 250

---

¹²²⁴ KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: Česká národní banka, 2008, s. 108 – 111; KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2009, s. 217 – 219; PERNES, J. Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, s. 86 – 94; PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 - 1992. 2. díl. Brno: Doplněk, 2009, s. 283 – 288.

¹²²⁵ Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126.

¹²²⁶ Viz Revizní zprávy – Důsledky peněžní reformy v platebním styku se zahraničím in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 128.

¹²²⁷ Podrobněji ŠOUŠA, J. - ŠŮLA, J. Peníze v proměnách moderní doby: tvorba československých bankovek v letech 1945 - 1989. Praha: Nová tiskárna Pelhřimov, 2006, s. 41 – 45.

mil. ks papírových peněz a 450 mil. ks mincí na 256.935.000 ks papírových peněz, počet mincí zůstal zachován) a dále i dodání bankovkového papíru a barviva. Tato smlouva byla uzavřena dne 10. dubna 1953 a podléhala přísnému utajení. Dokonce s ní nebyli seznámeni ani všichni členové vlády, pouze na základě žádosti předsedy vlády Viliama širokého ze dne 20. července 1953 adresované ministru financí Kabešovi byla smlouva ex post předložena ke schválení politickému sekretariátu ÚV KSČ (ne tedy celé vládě!) v srpnu 1953. Na základě této smlouvy byly vyrobeny nové peníze (papírové peníze byly vytištěny v Moskvě v závodu Goznaka mince raženy v leningradské mincovně), které měly nahradit všechny doposud obíhající peníze. Jednalo se o bankovky v hodnotě 10, 25, 50 a 100 Kčs, státočky v hodnotě 1, 3 a 5 Kčs a mince v hodnotě 1, 3, 5, 19 a 25 haléřů. Dodávka nových peněz dorazila do Československa ze Sovětského svazu dne 24. května 1953 a náš stát za ni dne 8. července 1953 zaplatil 27.183.761,73 nových korun československých (původní částka byla ve smlouvě sjednána na 14.813.736 rublů, ale účet dodavatele ze dne 17. června 1953 se nakonec dostal na částku 15.102.089, 85 rublů včetně úroků). Do oběhu byly tyto nové peníze vpuštěny na základě povinné výměny peněz, přičemž velká část peněz byla dle stanovených poměrů zabavena.¹²²⁸

Základní poměr pro výměnu starých peněz za nové byl stanoven na 5:1 (ovšem pouze určité skupiny osob a hotovosti do 300 Kč), ostatní hotovosti a peníze osob (jednalo se o osoby používající námezdní práci), které nespadały pod kurz 5:1, podléhaly poměru 50:1. Nevázané vklady byly přepočteny dle hodnoty v rozmezí od 5:1 – 50:1 (tento nejméně výhodný kurz byl stanoven pro vklady na nové vkladní knížky po 16. květnu 1953) a stejně nevýhodný kurz 50:1 platil i pro pokladní hotovosti. Též byla přepočítána hospodářská čísla a to opět v poměru 5:1. Poměr 5:1 dále platil pro prostředky hospodářských, rozpočtových a jiných organizací, jejich vzájemné závazky a nedělitelné fondy jednotných zemědělských družstev (JZD)¹²²⁹. Ovšem závazky organizací vůči občanům se přepočítávaly dle kurzu 50:1 a v opačném případě (tj.

---

¹²²⁸ KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: Česká národní banka, 2008, s. 108 – 111; KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009, s. 217 – 219; PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 - 1992. 2. díl. Brno: Doplněk, 2009, s. 283 – 288; JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 35 – 45; ŠOUŠA, J. - ŠŮLA, J. Peníze v proměnách moderní doby: tvorba československých bankovek v letech 1945 - 1989. Praha: Nová tiskárna Pelhřimov, 2006, s. 66 – 70.

¹²²⁹ Zákon č. 69/1949 Sb. z. a n., o jednotných zemědělských družstvech, ze dne 23. února 1949.

závazky občanů vůči organizacím) v poměru 5:1, což bylo vůči občanům velmi nespravedlivé. Výměnu peněz prováděla za každou domácnost pouze jedna osoba a vyměňovala peníze pro všechny členy své domácnosti (ti byli uvedeni na tzv. kmenovém listu, který byl podkladem pro přidělení potravinových lístků, tento tzv. lístek pro domácnost byl klíčový i pro stanovení poměru pro výměnu, pokud nebyl lístek předložen, byla provedena výměna v poměru 50:1, výměna se též vyznačovala do občanských průkazů). Výměna měla probíhat od pondělí 1. června do čtvrtka 4. června 1953 do 21 hodin (např. v Berouně byla prodloužena až do 24 hodin).¹²³⁰

Zároveň byl na základě vyhlášky ministerstva vnitřního obchodu č. 152 Úř. listu ze dne 30. května 1953 zrušen vázaný trh a nahrazen trhem volným, cenové relace maloobchodu byly změněny¹²³¹ a zároveň byly vládním nařízením č. 42/1953 Sb.¹²³² nově stanoveny mzdy a sociální důchody¹²³³. Změny se dotkly i daňových předpisů (např. byly stanoveny nové sazby zvýšení u daně ze mzdy) a např. rodiny s dětmi získaly větší daňové úlevy. Též byl zrušen lístkový systém, tj. lístky na zboží

---

¹²³⁰ KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: Česká národní banka, 2008, s. 108 – 111; KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2009, s. 217 – 219; PERNES, J. Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, s. 86 – 94; PRŮCHA, V. a kol. Hospodářská a sociální dějiny Československa 1918 - 1992. 2. díl. Brno: Doplněk, 2009, s. 283 – 288; JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 80 a násl.; Archiv ČNB, SBČS/krabice číslo 161a – Měnová reforma 1953 – výkazy sociálního rozvrstvení obyvatelstva.

¹²³¹ NA, fond 02/1, svazek 36, ar.j. 332 – zde nalezneme všechny další předpisy upravující a provádějící peněžní reformu: vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 150/1953 Úř. l., o státních maloobchodních cenách potravin a průmyslového zboží, vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 151/1953 Úř. l., o zjištění pokladní hotovosti a o provádění soupisu zásob v obchodních jednotkách, Vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 152/1953 Úř. l., o likvidaci odběrních dokladů na zboží vázaného trhu, vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 153/1953 Úř. l., o úpravě nákupu zboží v maloobchodní síti, vyhláška ministerstva výkupu č. 154/1953 Úř. l., o výkupních cenách zemědělských výrobků rostlinné produkce ze sklizně 1953, vyhláška ministerstva výkupu č. 155/1953 Úř. l., o výkupních cenách zemědělských výrobků živočišné produkce, vyhláška ministerstva výkupu č. 156/1953 Úř. l., o změně předpisů o plnění povinné dodávky mléka, vyhláška ministerstva výkupu č. 157/1953 Úř. l., o zpětném odprodeji spotřebního zboží zemědělcům, vyhláška ministerstev výkupu a zemědělství č. 158/1953 Úř. l., o hospodaření s krmivem, cenách krmiv a o změnách některých vyhlášek ministerstva výkupu, směrnice ministra financí č. 159/1953 Úř. l., o způsobu provedení peněžní reformy, úřední sdělení z ministerstva financí – Srážka daně ze mzdy při provádění peněžní reformy, příkaz ministra vnitřního obchodu o nových jediných státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží (všechny předpisy byly ze stejného dne, tj. 30. května 1953).

¹²³² Tamtéž – vládní nařízení č. 42/1953 Sb. z. a n., o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování; vládní nařízení č. 43/1953 Sb. z. a n., kterým se upravují procenta zvýšení a snížení daně ze mzdy; vládní nařízení č. 44/1953 Sb. z. a n. o volném prodeji zemědělských výrobků a o zemědělských trzích; vládní nařízení č. 45/1953 Sb. z. a n., o vydání peněz vzoru 1953, vše ze dne 30. května 1953.

¹²³³ Podrobněji o změnách důchodového zabezpečení in RÁKOSNÍK, J. Měnová reforma a důchodové zabezpečení. in: PETRÁŠ, J. – SVOBODA, L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 340 – 346.

(především potravinářské zboží a průmyslové výrobky). Zrušení lístkového systému bylo připravováno již od roku 1952, ale nakonec i na základě rady sovětských poradců byl tento krok spojen až s provedením peněžní reformy.¹²³⁴

Obyvatelé byli touto reformou velmi šokováni, hlavní vlna nespokojenosti přišla v pondělí, kdy lidé odešli do svých zaměstnání a začali o celé věci mezi sebou diskutovat, setkáme s různými formami protestu (byť dobový tisk o celé akci informoval tak, že proběhla naprosto hladce a bez jakéhokoliv odporu), nejrozsáhlejší byly projevy nespokojenosti a demonstrace v Plzni, kde se jí účastnili především zaměstnanci Škodovky.¹²³⁵ Jelikož již od soboty bezpečnost podrobně monitorovala náladu obyvatelstva, byly všechny projevy nesouhlasu s reformou přísně potrestány, u každého člena KSČ byla nově evidována poznámka, jaký byl jeho vztah k reformě.¹²³⁶

Průběh reformy se setkal i s problémy, a to především na výměnných střediscích v Praze¹²³⁷, kde nebyla dobudována jejich síť, neměli dostatek nových peněz a aparátu, a lidé museli stát ve frontách (z těchto nedostatků pak prezident vyvodil důsledky a potrestal řadu funkcionářů a pracovníků Státní banky, včetně generálního ředitele dr. Pohla). Ke zjednání nápravy vydal již 1. června na mimořádné schůzi bankovní správy Státní banky ministr financí rozhodnutí, ve které uložil řadu úkolů za účelem jejich neprodleného odstranění.¹²³⁸ Jinak ovšem v Praze nebyly větší projevy nespokojenosti s reformou (dle hloubkové kontroly provedené Státní bankou na výměnných střediscích v Praze)¹²³⁹. Po provedení měnové reformy proběhly různé prověrky a hodnocení osob,

---

¹²³⁴ PERNES, J. Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, s. 86 – 94; SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974, s. 123 – 129; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: Česká národní banka, 2008, s. 108 – 111; KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2009, s. 217 – 219; JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 16 – 17, s. 86 a násl.

¹²³⁵ Podrobněji viz ŠLOUF, J. Rozvrat lokálního stranického a bezpečnostního aparátu v průběhu plzeňských demonstrací 1. června 1953. in: PETRÁŠ, J. – SVOBODA, L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 295 – 301.

¹²³⁶ KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2009, s. 217 – 219; KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: Česká národní banka, 2008, s. 108 – 111; podrobně JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svítání, 1992, s. 76 a násl., o vlně bouří a následných perzekucích s. 90 – 140.

¹²³⁷ V městské pobožce v Praze bylo zřízeno 688 výměnných středisek, ovšem pouze 668 (669 – archivní prameny se v tomto údaji liší) bylo v provozu, nesnáze způsobila především skutečnost, že střediska nebyla včas dne 1.6.1953 zásobena novými platidly, a proto některá střediska byla otevřena až odpoledne – viz Archiv ČNB, SBČS/krabice číslo 161a – Měnová reforma 1953 – výkazy vyměněných hotovostí, Zpráva o průběhu peněžní reformy v pražském kraji ze dne 9. června 1953.

¹²³⁸ Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129.

¹²³⁹ Archiv ČNB, SBČS/krabice číslo 161a – Měnová reforma 1953 – výkazy vyměněných hotovostí,

kteře se na této reformě podílely a případně proběhlo též jejich potrestání, pokud bylo zjištěno, že nepostupovaly tak, jak měly.¹²⁴⁰ Též byly následně řešeny neoprávněné výplaty v poměru 5:1 a schodky v pokladnách, kdy většina těchto schodků byla nakonec odepsána a i přes trestní stíhání pouze několik osob bylo potrestáno.¹²⁴¹ Poměrně kladné hodnocení průběhu reformy nalezneme v rozhlasovém projevu generálního ředitele Státní banky československé dr. Pohla k zaměstnancům banky ze dne 10. června 1953, který reformu pojal jako prověrku schopnosti banky, která odhalila nedostatky a mezery banky, které je nutné nyní odstranit. Dále se v projevu zaměřil i na úkoly, které je nyní zabezpečit, jelikož reforma pro banku neskončila ukončením činnosti výměnných středisek, ale je nutné nyní provést vyúčtování s těmito středisky, prověřit jejich práci a především přepočítat staré a nové peníze.¹²⁴² Dne 8. června zaslal generální ředitel Státní banky československé předběžné hlášení o výsledcích této reformy ministru financí Kabešovi, ve kterém uvedl, že bylo vyměněno 37,5 miliard starých korun za 1,4 miliard nových korun. Dále uvedl, že v rámci reformy bylo staženo 50 miliard korun. Výsledky této reformy byly projednávány na schůzi politického sekretariátu Ústředního výboru KSČ konané dne 17. září 1953. Zpráva o pění reformě a jejím vyúčtování uvádí, že celkem se na reformě podílelo 7.906 výměnných středisek, k výměně se dostavilo 4.329.036 osob vyměňujících peníze za celkem 12.369.042 osob. Z původního objemu peněz v oběhu před reformou ve výši 52,0583 miliard korun, bylo vydáno nových peněz celkem za 1,4 miliard korun (pouze polovina z těchto peněz byla vydána na základě poměru 5:1) Státu tato reforma přinesla zisk ve výši 14,6292 miliard korun a přičteme-li i zisk z pohledávky Likvidačního fondu za peněžními ústavami, která byla převedena na stát, zisk z odvodu z částek vyplývajících z nového ocenění zásob hospodářských organizací a úspor na úrocích vnitřního státního dluhu, dostaneme se na celkový zisk státu ve výši 22,029 miliard korun (odečteme-li od této položky veškeré náklady státu na měnovou reformu i případné ztráty, dostaneme čistý zisk ve výši 3,5092 miliard korun).¹²⁴³ Ovšem na druhé straně toto obohacení státu bylo provedeno

---

komentář k sumárnímu výkazu výměny peněz v Městské pobočce.

¹²⁴⁰ Např. různá hodnocení měnové reformy 1953 a kádřové zprávy in Archiv ČNB, SBČS_BR/1999/3.

¹²⁴¹ Např. Záznam o neoprávněných výplatách v poměru 5:1 ve výměnných střediscích v ostravském kraji ze dne 8. června 1953 in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 127, a dále zprávy o řešení schodků in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 128.

¹²⁴² Viz předmětný rozhlasový projev in Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126.

¹²⁴³ Národní archiv Praha, fond 02/5 (Politický sekretariát ústředního výboru KSČ 1951 – 1954), sv. 64,

na úkor lidí. Reforma velmi negativně zasáhla do života všech občanů, jejich úspory a finanční prostředky byly znehodnoceny, ceny zboží se zvýšily a zrušením lístkového systému byly nejvíce postiženy rodiny s více dětmi, klesly příjmy obyvatel, apod.¹²⁴⁴ Například rodina Matějčkových z Prahy I (4členná domácnost, přičemž se jednalo o 2 důchodce a 2 pracující) předložila k výměně celkem 192.000,- korun, v poměru 5:1 jim bylo vyměněno pouze 1200 korun a zbývající část peněz byla vyměněna v poměru 50:1, takže z původních 192.000,- korun dostali 4.056,- korun nových.¹²⁴⁵

Státní banka československá po provedení měnové reformy zpracovala různé statistiky této reformy (např. výkaz sociálního rozvrstvení obyvatelstva při výměně peněz v úseku Městské pobočky v Praze, ze kterého vyplynulo, že nejvíce peněz vyměnili dělníci, průměrná výše peněz předložených k výměně se pohybovala kolem 7.352,- korun¹²⁴⁶). Tyto statistiky, výkazy a zprávy o průběhu podléhaly přísnému utajení, a proto nesou označení „tajné“.

Porovnáme-li tuto reformu s měnovými reformami předešlými, tj. s reformou v roce 1919 a v roce 1945 zjistíme, že peněžní reforma provedená v roce 1953 byla reformou nejradikálnější, vedla k zadržení přibližně 97 % oběživa, kdežto u reformy v roce 1919 bylo zadrženo pouze 35 % oběživa a při reformě v roce 1945 85 % oběživa. Na rozdíl od peněžní reformy provedené v roce 1953, byly měnové reformy předchozí (tj. realizované v roce 1919 a 1945) opatřeními nutnými, které bylo nezbytné učinit z důvodů poválečných problémů při vzniku nového státu či v roce 1945 při poválečné obnově státu a ke kterým tak vedly především ekonomické (nikoliv politické) důvody. U reformy v roce 1953 ovšem tyto objektivní a ekonomické (nepolitické) důvody postrádám, resp. je shledávám zcela minimálními a můžeme tak souhlasit s názorem, že než o reformu se jednalo spíše o krádež na obyvatelstvu.

Tímto výkladem již ovšem překračujeme vytyčené období 1918 – 1945, a proto

---

ar. j. 175, schůze Politického sekretariátu ÚV KSČ dne 17. 9. 1953, bod 4 (Zpráva o peněžní reformě a její vyúčtování).

¹²⁴⁴ JIRÁSEK, Z. - ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50: 1. Praha: Svitání, 1992, s. 141 a násl.

¹²⁴⁵ Archiv ČNB, SBČS/krabice číslo 161a – Měnová reforma 1953 – výkazy sociálního rozvrstvení obyvatelstva, Pokladní doklad o výměně peněz č. 403 ze dne 8. června 1953.

¹²⁴⁶ Archiv ČNB, SBČS/krabice číslo 161a – Měnová reforma 1953 – výkazy vyměněných hotovostí, Výkaz sociálního rozvrstvení obyvatelstva při výměně peněz v červnu 1953 ze dne 28. srpna 1953 a Komentář k sumárnímu výkazu výměny peněz v Městské pobočce v Praze ze dne 29. srpna 1953. Zvláštní pozornost byla v těchto výkazech věnována výměnám nad 100.000 Kč.

se jedná pouze o stručné nastínění.

13. Závěr

V úvodu své práce jsem si jako základní cíl vytkla zodpovědět na otázku „*zda opravdu bylo období První republiky obdobím bezproblémovým a vzorovým, tak, jak nám jej popisuje současná literatura, a to i v oblasti státních financí, ze kterého bychom mohli čerpat i při řešení současných problémů státních financí našeho státu, anebo se jedná o pouhý zidealizovaný pohled.*“ Hledání odpovědi mi především v rámci bádání v Archivu České národní banky odkrylo řadu indicií, které by samostatně mohly směřovat či navádět k odpovědi, že se v určitém směru jedná o pohled zidealizovaný. Tato má prvotní domněnka ovšem byla velmi záhy vyvrácena, a to především po spojení všech „drobných nedokonalostí“ do celkového obrazce. Nově vzniklý stát vstoupil do období tzv. První republiky s velmi nevýhodným „dědictvím“ po Rakousko-Uhersku a s rozsáhlým „katalogem“ úkolů, které musel vykonat, aby vůbec mohl fungovat a zajistit svým občanům každodenní potřeby a životní úroveň minimálně předválečnou. Se všemi těmito úkoly i přes drobné nedostatky či přehmaty se stát dokázal vyrovnat a porovnáme-li jej se zbytkem evropských států tak velmi nadprůměrně. Můžeme kritizovat nevhodně zvolenou Rašínovu politiku deflace po provedení měnové reformy či celou tuto reformu, ale je otázkou, zda by jiné řešení dokázalo vytvořit samostatnou měnu nového státu a stabilizovat státní finance v tak krátkém období. Navíc porovnáme-li měnovou reformu r. 1919 s měnovou reformou v r. 1945 a peněžní reformou v r. 1953, jednalo se o opatření, které postihlo občany a ekonomické subjekty nejmírnějším způsobem a též negativní důsledky v celohospodářském měřítku byly minimální. Můžeme kritizovat způsoby řešení hospodářské krize ve třicátých letech (ale oproti jiným státům jsme se s ní dokázali poměrně rychle a dobře vypořádat) a období zbrojení na jejich konci, ale pokud bychom měly v rámci druhé světové války nakonec bojovat, státní finance vydané na vybudování pohraničního opevnění a vyzbrojení armády, by byly zajisté účelně využity.

Odpověď na původně položenou otázku jsem našla, nejedná se o zidealizovaný pohled, ale o pohled vyplývající z dobových pramenů a především hospodářských ukazatelů, které nás vedou k závěru, že oblast státních financí a především jejich právní úprava v době První republiky byla v mnoha ohledech minimálně inspirativní.

Státní finance a jejich právní úprava ovšem představují velmi rozsáhlou materii,

kterou jsem při výběru tématu disertační práce neočekávala. Po prvních archivních průzkumech jsem se rozhodla především zaměřit na fondy Archivu České národní banky a z toho vyplývající oblast měny a otázky měnové. Ve výsledku si tak jsem vědoma, že některým oblastem státních financí zůstala mnoho dlužna. Doufám, že v rámci své další činnosti budu mít možnost tyto dluhy splatit a chybějící informace budu moci získat a zpracovat v rámci dalších prací.

Seznam použité literatury a pramenů

Archivní prameny

Archiv ČNB, fondy Národní banky československé (dále jen NBČ)/1 - 1, 10, 14, 22

Archiv ČNB, NBČ/4 - 1, 12

Archiv ČNB, NBČ/7 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12

Archiv ČNB, NBČ/12 - 4

Archiv ČNB, NBČ/14 - 2

Archiv ČNB, NBČ/16 - 1

Archiv ČNB, NBČ/25 – 3, 4, 8

Archiv ČNB, NBČ/28 - 3, 6

Archiv ČNB, NBČ/32 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

Archiv ČNB, NBČ/34 – 6

Archiv ČNB, NBČ/35 – 5

Archiv ČNB, NBČ/36 - 3

Archiv ČNB, NBČ/41 – 1, 6, 7

Archiv ČNB, NBČ/46 – 4

Archiv ČNB, NBČ/47 - 5, 8

Archiv ČNB, NBČ/72 – 1, 8

Archiv ČNB, NBČ/86 - 6

Archiv ČNB, NBČ/99 – 1, 4, 48, 49

Archiv ČNB, NBČ/103 – 2, 4, 8, 9

Archiv ČNB, NBČ/151 - 1

Archiv ČNB, NBČ/199 – 2

Archiv ČNB, NBČ/203 – 1

Archiv ČNB, NBČ/235 - 1

Archiv ČNB, fondy Státní banky Československé (dále jen SBČ)/1 -1, 2

Archiv ČNB, SB/114/3 Různé materiály k měnové reformě v r. 1945

Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 126

Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 127

Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 128

Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 129

Archiv ČNB, SBČS_S VII/a – 285 Měnová reforma v r. 1953, karton 130

Archiv ČNB, SBČS/krabice číslo 161a – Měnová reforma 1953

Archiv ČNB, SBČS_BR/1999/3

Národní archiv Praha, fond 315/1 (Úřad předsednictva vlády – Běžná spisovna), inv. č. 6040, sg. 403/10, karton 1397

Národní archiv Praha, fond 315/1 (Úřad předsednictva vlády – Běžná spisovna), inv. č. 6040, sg. 403/16, karton 1398

Národní archiv Praha, fond 315/2 (Úřad předsednictva vlády – Tajná spisovna), inv. č. 1017, sg. 55/6/5, karton 114

Národní archiv Praha, fond 315/2 (Úřad předsednictva vlády – Tajná spisovna), inv. č. 1413, sg. 62/1 a inv. č. 1415, sg. 62/1/11 – 14, karton 264

Národní archiv Praha, fond 315/2 (Úřad předsednictva vlády – Tajná spisovna), inv. č. 1490, sg. 83/1/1 karton 300 a inv. č. 1491, sg. 83/2/1, karton 300

Národní archiv Praha, fond 315/2 (Úřad předsednictva vlády – Tajná spisovna), inv. č. 2846, sg. 412/10/1,2, karton 696

Národní archiv Praha, fond 315/2 (Úřad předsednictva vlády – Tajná spisovna), inv. č. 2969, sg. 501/58, karton 746

Národní archiv Praha, fond 315/2 (Úřad předsednictva vlády – Tajná spisovna), inv. č. 3166, sg. 541, karton 776

Národní archiv Praha, fond 1261/0/1 (KSČ - Ústřední výbor 1945–1989, Praha – zasedání 1945–1989), sv. 20, ar. j. 33

Národní archiv Praha, fond 1261/0/3 (KSČ - Ústřední výbor 1945–1989, Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954), sv. 36, ar. j. 332

Národní archiv Praha, fond 1261/0/22 (KSČ - Ústřední výbor 1945–1989, Praha – politický sekretariát 1951 - 1954), sv. 61, ar. j. 164

Národní archiv Praha, fond 1261/0/22 (KSČ - Ústřední výbor 1945–1989, Praha – politický sekretariát 1951 - 1954), sv. 64, ar. j. 175

Právní předpisy a judikatura

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ze dne 1. června 1811

Zákon č. 141/1867 ř. z., jímžto se změňuje základní zákon o zastupitelstvu říšském, daný dne 26. února 1861, ze dne 21. prosince 1867

Zákon č. 70/1873 ř. z., o společenstvech pro napomáhání živnosti a hospodářství, daný dne 9. dubna 1873

Zákon č. 67/1875 ř.z., jenž se týče organizace burs, daný dne 1. dubna 1875

Zákon č. 220/1896 ř. z., o osobních daních přímých, ze dne 25. října 1896

Zákon č. 133/1903 ř. z., o revisi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků, daný dne 10. června 1903

Císařské nařízení č. 103/1916 ř. z., ze dne 16. dubna 1916

Císařské nařízení č. 37/1917, jímž se zavádí monopol pro umělá sladidla, ze dne 25. ledna 1917

Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší správní úřady ve státě československém, ze dne 2. listopadu 1918

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (recepční zákon), ze dne 28. října 1918

Nařízení Národního výboru československého č. 19/1918 Sb. z. a n., jímž se zrušuje povolení platiti válečnou daň dluhopisy rakouských válečných půjček, ze dne 2. listopadu 1918

Zákon č. 27/1918 Sb. z. a n., o půjčce národní svobody, ze dne 5. listopadu 1918

Nařízení Národního výboru československého č. 30/1918 Sb. z. a n., kterým se zřizuje odborná finanční komise při úřadu pro finanční správu, ze dne 9. listopadu 1918

Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě, ze dne 13. listopadu 1918

Nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 43/1918 Sb. z. a n., o zřízení Československé vývozní a dovozní komise, ze dne 22. listopadu 1918

Zákon č. 49/1918 Sb. z. a n., o zavedení obchodních platidel, ze dne 19. listopadu 1918

Zákon č. 65/1918 Sb. z. a n., jímž se pro ukládání všeobecné daně výdělkové pro období 1918 - 19 částečně mění ustanovení zákona ze dne 25. října 1896, z. ř. čís. 220, ze dne 10. prosince 1918

Zákon č. 95/1918 Sb. z. a n., o vedení státního hospodářství od 1. ledna do 30. června 1919, ze dne 20. prosince 1918

Nařízení ministra financí č. 7/1919 Sb. z. a n., o změně správního období pro státní hospodaření, o hrazení vydání až do uzákonění řádného rozpočtu, jakož i o státní účetní uzávěrce za dobu od 1. července do 31. prosince 1918 a za správní rok 1917/18, ze dne 27. prosince 1918

Nařízení ministra Dra. V. Šrobára, plnomocníka vlády Československé republiky pro správu Slovenska č. 12/1919 Sb. z. a n., č. 597, jímž se zřizuje generální finanční ředitelství pro Slovensko, ze dne 30. prosince 1918

Nařízení ministerstva financí č. 44/1919 Sb. z. a n., jímž se zvyšuje přírážka celní, ze dne 28. ledna 1919

Nařízení ministra financí ve shodě s ministrem průmyslu, obchodu a živností č. 47/1919 Sb. z. a n., o zřízení Československé devisové ústředny, ze dne 30. ledna 1919

Vládní nařízení č. 57/1919 Sb. z. a n., o zákazu převodu pohledávek a úhrad z ciziny do území republiky Československé, ze dne 6. února 1919

Nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 61/1919 Sb. z. a n., kterým se doplňuje nařízení téhož ministra ze dne 22. listopadu 1918, čís. 43 sb. z. a n., o zřízení Československé vývozní a dovozní komise, vydané v základě zmocňovacího zákona z 24. července 1917, z. ř. čís. 307, ze dne 5. února 1919

Nařízení ministerstva financí č. 65/1919 Sb. z. a n. o zřízení ústřední státní pokladny republiky Československé v Praze, ze dne 31. prosince 1918

Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919

Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolkování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919

Zákon č. 88/1919 Sb. z. a n., o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách, ze dne 25. února 1919

Vládní nařízení č. 96/1919 Sb. z. a n., o zřízení revisního odboru při ministerstvu financí, ze dne 1. března 1919

Zákon č. 97/1919 Sb. z. a n., o celním území a vybírání cla, ze dne 20. února 1919

Vládní nařízení č. 100/1919 Sb. z. a n., o dovozních a vývozních syndikátech, ze dne 26. února 1919

Nařízení vlády č. 113/1919 Sb. z. a n., o obmezení výplat a zákazu vývozu, ze dne 6.

března 1919

Nařízení vlády č. 118/1919 Sb. z. a n., o uvolnění zadržovaných vkladů při okolkování bankovek, ze dne 7. března 1919

Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919

Vládní nařízení č. 130/1919 Sb. z. a n., jímž se doplňuje nařízení ze dne 6. března 1919, čís. 113 Sb. z. a n., o povinné nabídce cizích valut a pohledávek, ze dne 14. března 1919

Zákon č. 140/1919 Sb. z. a n., aby byly zřízeny poštovní úřady šekové pro území státu československého, ze dne 11. března 1919

Zákon č. 143/1919, jímž se doplňuje zákon ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 20. března 1919

Zákon č. 153/1919 Sb. z. a n., jenž se týče oddělení správy finanční od správy politické, ze dne 20. března 1919

Vládní nařízení č. 167/1919 Sb. z. a n., o zákazu výplat účtů před 26. únorem 1919 vzniklých, ze dne 1. dubna 1919

Nařízení vlády č. 168/1919 Sb. z. a n., jímž se mění ustanovení o obmezení výplat vkladů u peněžních ústavů, ze dne 6. března 1919

Zákon č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu, ze dne 20. března 1919

Nařízení vlády č. 185/1919 Sb. z. a n., o soupisu jmění movitého dle § 8 zmocňovacího zákona a pohledávek neknihovních, ze dne 10. dubna 1919

Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919

Nařízení vlády č. 240/1919 Sb. z. a n., o obmezeném přijímání jedno- a dvoukorunových bankovek, ze dne 12. května 1919

Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919

Zákon č. 269/1919, o padělání peněz a cenných papírů, ze dne 22. května 1919

Zákon č. 327/1919 Sb. z. a n., o povinné nabídce pohledávek, znějících na cizí měnu, Československé devisové ústředně, ze dne 11. června 1919

Nařízení vlády č. 363/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek znějících na 100 K československých, ze dne 4. července 1919

Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 364/1919 Sb. z. a n., o vydávání jednostokorunových československých státovek s datem 15. dubna 1919, ze dne 4. července 1919

Nařízení vlády č. 395/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek znějících na 5000

K československých, ze dne 22. července 1919

Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 396/1919 Sb. z. a n., o vydávání státovek na 5000 K československých s datem 15. dubna 1919, ze dne 22. července 1919

Zákon č. 414/1919 Sb. z. a n., jímž se zavádí monopol výbušných látek, ze dne 15. července 1919

Zákon č. 433/1919 Sb. z. a n., finanční zákon republiky Československé pro rok 1919, ze dne 27. června 1919

Vládní nařízení č. 464/1919 Sb. z. a n., jímž se činí retorsní opatření proti závěře cenných papírů a jiných hodnot bankovních u bank maďarských, ze dne 5. srpna 1919

Zákon č. 505/1919 Sb. z. a n., o výměně jednokorunových a dvoukorunových bankovek, ze dne 23. září 1919

Nařízení vlády č. 506/1919 Sb. z. a n., o stažení bankovek jedno- a dvoukorunových a vybírání poplatku při jich výměně, ze dne 24. září 1919

Nařízení vlády č. 507/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek jedno- a pětikorunových, ze dne 24. září 1919

Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 508/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek jedno- a pětikorunových, ze dne 24. září 1919

Vládní nařízení č. 522/1919 Sb. z. a n., o zajištění činnosti v podnicích, náležejících právnickým osobám, společnostem neb jednotlivcům, spadajících do oboru působnosti ministerstva veřejných prací, ze dne 23. září 1919

Nařízení vlády č. 525/1919 Sb. z. a n., o zřízení československé celní rady, ze dne 23. září 1919

Zákon č. 533/1919 Sb. z. a n. jímž se zavádí všeobecná daň nápojová, ze dne 25. září 1919 Nařízení vlády republiky Československé č. 544/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 500korunových československých, ze dne 14. října 1919

Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 545/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 500korunových československých s datem 15. dubna 1919, ze dne 14. října 1919

Zákon č. 550/1919 Sb. z. a n., jímž se zavádí daň ze zapalovadel pro Slovensko, ze dne 9. října 1919

Nařízení vlády č. 577/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 50korunových československých, ze dne 5. listopadu 1919

Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 578/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 50korunových československých s datem 15. dubna 1919, ze dne 5. listopadu 1919

Zákon č. 617/1919 Sb. z. a n., jímž se mění ustanovení o dani důchodové a stanoví přírážky válečné ku přímým daním za léta 1919 a 1920, ze dne 18. listopadu 1919

Nařízení vlády č. 644/1919 Sb. z. a n., o zrušení Československé devisové ústředny a částečném uvolnění obchodu cizími platidly, ze dne 23. listopadu 1919

Vládní nařízení č. 645/1919 Sb. z. a n., o úpravě dovozu a vývozu, ze dne 28. listopadu 1919

Zákon č. 658/1919 Sb.z. a n., o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů a o dani přepychové, ze dne 11. prosince 1919

Zákon č. 669/1919 Sb. z. a n., o vedení státního hospodaření v době od 1. ledna do 29. února 1920, ze dne 18. prosince 1919

Zákon č. 670/1919 Sb., kterým se mění články I., III. a V. finančního zákona republiky Československé pro rok 1919, ze dne 27. června 1919, č. 433 Sb. z. a n., ze dne 18. prosince 1919

Zákon č. 12/1920 Sb. z. a n., o podnicích, které mají sídlo mimo území československého státu, ze dne 11. prosince 1919

Zákon č. 28/1920 Sb. z. a n., o reorganizaci finanční stráže, ze dne 12. prosince 1919

Vládní nařízení č. 40/1920 Sb. z. a n., o zřízení a služebních poměrech pohraniční finanční stráže, ze dne 17. ledna 1920

Zákon č. 79/1920 Sb. z. a n., jímž se rozšiřuje válečná daň na vyšší zisky společností a vyšší příjmy jednotlivců z r. 1919, a mění se některá ustanovení zákona ze dne 16. února 1918, čís. 66 ř. z., o dani válečné, ze dne 30. ledna 1920

Zákon č. 85/1920 Sb. z. a n., o prémiové státní půjčce Československé republiky, ze dne 6. února 1920

Zákon č. 104/1920 Sb. z. a n., finanční zákon, ze dne 29. ledna 1920

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ze dne 6. března 1920

Zákon č. 143/1930 Sb. z. a n., o poštovní spořitelně, ze dne 23. září 1930

Vyhláška ministra financí č. 240/1920 Sb. z. a n., o počátku účinnosti nařízení vlády republiky Československé ze dne 28. listopadu 1919, č. 644 Sb. z. a n., o zrušení Československé devisové ústředny a částečném uvolnění obchodu cizími platidly, ze dne 7. dubna 1920

Zákon č. 264/1920 Sb. z. a n., o potravní dani na čáře, ze dne 14. dubna 1920

Vládní nařízení č. 265/1920 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 264 Sb. z. a n., o potravní dani na čáře, ze dne 26. dubna 1920

Vládní nařízení č. 291/1920 Sb. z. a n., k provedení zákona ze dne 20. února 1919, č. 97 Sb. z. a n., o celním území a vybírání cla, ze dne 26. dubna 1920

Zákon č. 302/1920 Sb. z. a n., kterým se upravují právní poměry spořitelen, ze dne 14. dubna 1920

Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920

Zákon č. 313/1920 Sb., jímž se částečně mění zákona o osobních daních přímých, ze dne 9. dubna 1920

Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920

Vládní nařízení č. 367/1920 Sb. z. a n., o stažení bankovek po deseti a dvaceti korunách, ze dne 31. května 1920

Zákon č. 417/1920 Sb. z. a n., o čtvrté státní půjčce republiky Československé a o účasti majitelů rakouských a uherských válečných půjček na její upisování, ze dne 24. června 1920

Vládní nařízení č. 463/1920 Sb. z. a n., k provedení zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 27. července 1920

Vládní nařízení č. 468/1920 Sb. z. a n., o měně na Československém Těšínku, ze dne 3. srpna 1920

Vládní nařízení č. 477/1920 Sb. z. a n., jímž se zřizuje "Svaz československých spořitelů" a vydávají pravidla o jeho organizaci a působnosti, ze dne 17. července 1920

Vládní nařízení č. 532/1920 Sb. z. a n., kterým se stanoví, pokud mohou cizozemské akciové společnosti peněžní býti připuštěny k provozování obchodu v tuzemsku, ze dne 13. září 1920

Vládní nařízení č. 576/1920 Sb. z. a n., o měně na Podkarpatské Rusi a na Slovensku, pokud tam nebylo okolkováno, ze dne 12. října 1920

Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 583/1920 Sb. z. a n., o měně na Československém Těšínku, ze dne 8. října 1920

Zákon č. 682/1920 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro tento rok, ze dne 17. prosince 1920

Zákon č. 686/1920 Sb. z. a n., o zřízení Ředitelství státního dluhu republiky Československé, ze dne 22. prosince 1920

Zákon č. 67/1921 Sb. z. a n., o oběhu československých státovek na Hlučínsku, Vitorazsku s Valčickem, Československém Těšínku, Podkarpatské Rusi a Slovensku, pokud na těchto dvou územích okolkováání bankovek podle zákona z 25. února 1919, čís. 84 Sb. z. a n., provedeno nebylo, ze dne 10. února 1921

Zákon č. 81/1921 Sb. z. a n., kterým se stanoví dodatek ke státnímu rozpočtu na rok 1920 a k finančnímu zákonu ze dne 29. ledna 1920, č. 104 Sb. z. a n., ze dne 8. února 1921

Zákon č. 85/1921 Sb. z. a n., o dani z obchodu cennými papíry, ze dne 17. února 1921

Zákon č. 94/1921 Sb. z. a n., o ražbě drobných mincí, ze dne 1. března 1921

Zákon č. 116/1921 Sb. z. a n., o splatnosti přímých daní státních a vybíraných k nim přírůžek samosprávných svazků a příspěvků, pak o úrocích z prodlení a úrocích náhradních z těchto dávek, jakož i z poplatků přímo placených, ze dne 16. března 1921

Zákon č. 126/1921 Sb. z. a n., o státní investiční půjčce dopravní, ze dne 18. března 1921

Vládní nařízení č. 143/1921 Sb. z. a n., ku provedení zákona ze dne 17. února 1921, č. 85 Sb. z. a n., o dani z obchodu cennými papíry, ze dne 7. dubna 1921

Vládní nařízení č. 193/1921 Sb. z. a n., o zvýšení valutového příplatku k celním sazbám, ze dne 21. května 1921

Zákon č. 242/1921 Sb. z. a n., o dopravních daních, ze dne 30. června 1921

Zákon č. 294/1921 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení o přímých daních platných na Slovensku a v Podkarpatské Rusi a stanoví se válečná přírážka k dani důchodkové (z příjmu) za léta 1921 až 1923, ze dne 12. srpna 1921

Zákon č. 301/1921 Sb. z. a n., kterým se zřizuje úsporná parlamentní komise, ze dne 12. srpna 1921

Zákon č. 308/1921 Sb. z. a n., o státní výpůjčce na úhradu schodku z moučného hospodářství, ze dne 12. srpna 1921

Zákon č. 321/1921 Sb. z. a n., o všeobecné dani z obratu a z pracovních výkonů a o dani přepychové, kterým se mění zákon ze dne 11. prosince 1919, čís. 658 Sb. z. a n., a zákon ze dne 29. ledna 1920, čís. 70 Sb. z. a n., o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů a o dani přepychové, ze dne 12. srpna 1921

Zákon č. 334/1921 Sb. z. a n., kterým se přikazuje samosprávným svazkům výnos některých státních daní a mění se v Čechách, na Moravě a ve Slezsku sazba domovní daně třídní, ze dne 12. srpna 1921

Zákon č. 336/1921 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení zákona o osobních daních přímých a stanoví se válečná přírážka k dani z příjmu za léta 1921 až 1923, ze dne 12. srpna 1921

Zákon č. 337/1921 Sb. z. a n., o dani z obohacení, ze dne 12. srpna 1921

Zákon č. 351/1921 Sb. z. a n., o úpravě cla na automobily a motory k automobilům, ze dne 12. srpna 1921

Vládní nařízení č. 404/1921 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon ze dne 12. srpna 1921, čís. 308 Sb. z. a n., o státní výpůjčce na úhradu schodku z moučného hospodářství, ze dne 10. listopadu 1921

Vyhláška ministerstva financí č. 428/1921 Sb. z. a n., o 6 % státní půjčce republiky Československé, spojené se záměnou předválečných státních dluhopisů, ze dne 25. listopadu 1921

Vládní nařízení č. 460/1921, o nové úpravě celních sazeb pro československé celní území, ze dne 19. prosince 1921

Zákon č. 470/1921 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro tento rok, ze dne 19. listopadu 1921

Mírová smlouva Saint-germainská s Rakouskem (po ratifikaci publikována pod č. 507/1921 Sb. z. a n.)

Vládní nařízení č. 8/1922 Sb. z. a n., náhradě za bankovky Rakousko-uherské banky s padělanými kolky československými, ze dne 17. listopadu 1921

Zákon č. 38/1922 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují ustanovení o soudních poplatcích, ze dne 25. ledna 1922

Zákon č. 43/1922 Sb. z. a n., o oddělení státní finanční správy od obecní a municipální správy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, ze dne 27. ledna 1922

Vládní nařízení č. 47/1922 Sb. z. a n., o vydání prvních drobných mincí měny československé po 20 a 50 haléřích, ze dne 16. února 1922

Vládní nařízení č. 49/1922 Sb. z. a n., o stažení drobných mincí 20haléřových měny rakousko-uherské a o zákazu dovážeti železná mince této měny vůbec, ze dne 16. února 1922

Zákon č. 59/1922 Sb. z. a n., jímž se zřizuje hlavní finanční ředitelství pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě, ze dne 9. února 1922

Mírová smlouva Trianonská s Maďarskem (po ratifikaci publikována pod č. 102/1922 Sb. z. a n.)

Vládní nařízení č. 155/1922 Sb. z. a n., o vydání korunových mincí měny československé, ze dne 26. května 1922

Zákon č. 195/1922 Sb. z. a n., o ražbě dalších drobných mincí, ze dne 22. června 1922

Zákon č. 207/1922 Sb. z. a n., o způsobu vyrovnání pohledávek a závazků vzniklých v korunách rakousko-uherských mezi věřiteli nebo dlužníky československými a cizími, ze dne 30. června 1922

Zákon č. 238/1922 Sb. z. a n., o rozšíření působnosti zemských úvěrních ústavů na Slovensko a Podkarpatskou Rus, ze dne 11. července 1922

Vládní nařízení č. 264/1922 Sb. z. a n., o Československém zúčtovacím ústavu pro pohledávky a závazky v korunách rakousko-uherských, ze dne 7. srpna 1922

Vládní nařízení č. 265/1922 Sb. z. a n., o soupisu pohledávek a závazků vzniklých v korunách rakousko-uherských mezi věřiteli nebo dlužníky československými a rakouskými a o zákazu soukromé úpravy těchto právních poměrů, ze dne 7. srpna 1922

Vládní nařízení č. 319/1922 Sb. z. a n., o uvolnění výplat z výtěžku dávky z majetku a z přírůstku na majetku, ze dne 9. listopadu 1922

Zákon č. 372/1922 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1923, ze dne 15. prosince 1922

Zákon č. 404/1922 Sb. z. a n., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plnit úkoly správní, ze dne 18. prosince 1922

Smlouva mezi Československou republikou a Rakouskou republikou o urovnání tuzemského a cizozemského zdanění, zvláště o zamezení dvojího zdanění v oboru přímých daní, ze dne 18. února 1922, publikovaná pod č. 414/1922 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 30/1923 Sb. z. a n., o vydání desetníků měny československé, ze dne 15. února 1923

Zákon č. 62/1923 Sb. z. a n., o ražbě československých dukátů, ze dne 23. března 1923

Vládní nařízení č. 201/1923 Sb. z. a n., kterým se upravují služební poměry pohraniční finanční stráže, ze dne 18. října 1922

Vyhláška ministra financí 237/1923 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují úmluvy o likvidaci Rakousko-uherské banky, schválené vládou republiky Československé dne 14. září 1922, jakož i rozhodnutí Reparacní komise ze dne 18. června 1921, č. 1373, a ze dne 25. dubna 1922, č. 1904, ze dne 13. prosince 1923

Zákon č. 245/1923 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1924, ze dne 14. prosince 1923

Zákon č. 261/1923 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 30. června 1921, č. 242 Sb. z. a n., o dopravních daních, ze dne 21. prosince 1923

Zákon č. 1/1924 Sb. z. a n., o dani z uhlí, ze dne 21. prosince 1923

Zákon č. 6/1924 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 8. dubna 1920, čís. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a z přírůstku na majetku, ze dne 21. prosince 1923

Zákon č. 7/1924 Sb. z. a n., o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 14. prosince 1923

Vyhláška ministra financí č. 13/1924 Sb. z. a n., kterou se zatímne prodlužuje platnost dosavadních ustanovení o paušalování daně z obratu a daně přepychové, ze dne 5. ledna 1924

Vyhláška ministra financí č. 23/1924 Sb. z. a n., o snížení náhradní daně z uhlí, dováženého z ciziny, ze dne 25. ledna 1924

Vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, čís. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 29. února 1924

Vládní nařízení č. 50/1924 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon ze dne 21. prosince 1923, čís. 6 Sb. z. a n. z r. 1924 (novela k zákonu o dávce z majetku a z přírůstku na majetku), a kterým se mění a doplňuje prováděcí nařízení ze dne 27. července 1920, čís. 463 Sb. z. a n., k posléze jmenovanému zákonu (třetí dodatek), ze dne 29. února 1924

Vládní nařízení č. 55/1924 Sb. z. a n., o vydání dvouhaléřů měny československé, ze dne 13. března 1924

Zákon č. 128/1924 Sb. z. a n., o okresních záložnách hospodářských a kontribučních fondch peněžních v Čechách, ze dne 6. června 1924

Vládní nařízení č. 189/1924 Sb. z. a n., o ochraně oběhu zákonných platidel, kterým provádí se §§ 4 a 6 zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 29. srpna 1924

Vládní nařízení č. 206/1924 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež povahou nemají plniti úkoly správní, ze dne 25. září 1924

Zákon č. 218/1924 Sb. z. a n., o ražbě pětikorun, ze dne 25. září 1924

Vládní nařízení č. 224/1924, o soupisu pohledávek a závazků vzniklých v bývalých korunách rakouských a uherských mezi věřiteli a dlužníky československými a maďarskými, zákazu jejich soukromého vyrovnání a přerušeni sporů, ze dne 27. června 1924

Úmluva mezi republikou Československou a královstvím Maďarským, o urovnání tuzemského a cizozemského zdanění, zvláště o zamezení dvojího zdanění v oboru přímých daní, ze dne 13. července 1923, publikována pod č. 227/1924 Sb. z. a n.

Zákon č. 235/1924 Sb. z. a n., o mimořádných úlevách při placení přímých daní, ze dne 8. října 1924

Zákon č. 236/1924 Sb. z. a n. jímž se vláda zmocňuje převzít pohledávky vzniklé z dodávek za doby války, ze dne 9. října 1924

Zákon č. 237/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 9. října 1924

Zákon č. 238/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, ze dne 10. října 1924

Zákon č. 239/1924 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, ze dne 10. října 1924

Zákon č. 240/1924 Sb. z. a n., o příročí k ochraně peněžních ústavů a jejich věřitelů, ze dne 10. října 1924

Zákon č. 241/1924 Sb. z. a n., o povinnostech bankéřů při úschově cenných papírů, ze dne 10. října 1924

Zákon č. 246/1924 Sb. z. a n., o stažení drobných mincí po jednom, dvou a deseti haléřích korunové měny rakousko-uherské, ze dne 6. listopadu 1924

Zákon č. 278/1924 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1925, ze dne 12. prosince 1924

Zákon č. 286/1924 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních ve veřejné správě, ze dne 22. prosince 1924

Zákon č. 299/1924 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení o přímých daních a stanoví se válečné přírážky ku přímým daním na rok 1925, ze dne 20. prosince 1924

Vládní nařízení č. 46/1924 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 29. února 1924

Zákon č. 54/1925 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení o poplatcích, taxách a kolcích (hrací karty), ze dne 3. dubna 1925

Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 23. dubna 1925

Vládní nařízení č. 111/1925 Sb. z. a n., o částečné úpravě celního sazebníku pro československé celní území, ze dne 4. června 1925

Vládní nařízení č. 168/1925 Sb. z. a n., o vydání pětikorun kovových, ze dne 17. července 1925

Zákon č. 207/1925 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet a rozpočet státních investic pro rok 1926, ze dne 15. října 1925

Vyhláška ministra financí č. 19/1926 Sb. z. a n., o upisování 6%ní mimořádné státní půjčky republiky Československé, spojené se záměnou pokladničních poukázek splatných 1. července 1926 a některých předválečných dluhopisů (konsolidační půjčky z r. 1926) ze dne 11. února 1926

Vyhláška ministra financí č. 43/1926, o zahájení činnosti Národní banky Československé, ze dne 1. dubna 1926

Zákon č. 49/1926 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení o přímých daních a stanoví se mimořádné přírážky státní ku přímým daním na rok 1926, ze dne 17. března 1926

Úmluva mezi Československou republikou a republikou Rakouskou o úpravě závazků v rakousko-uherských korunách a Úmluva mezi Československou republikou a republikou Rakouskou o vzájemných pohledávkách z vyúčtování nositelů penzijního pojištění, publikované pod č. 60/1926 Sb. z. a n.

Zákon č. 109/1926 Sb. z. a n., jímž se částečně mění zákon o celním sazebníku pro československé celní území a celní sazebník a vydávají ustanovení o úpravě obchodních styků s cizinou, ze dne 22. června 1926

Zákon č. 221/1926 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1927, ze dne 15. prosince 1926

Zákon č. 240/1926 Sb. z. a n., o úpravě rozpočtu vojenské správy, ze dne 17. prosince 1926

Vládní nařízení č. 4/1927 Sb. z. a n., kterým se vydávají podrobné předpisy k článkům VI až XI a XV a XVI finančního zákona pro rok 1927, ze dne 27. ledna 1927

Zákon č. 76/1927, o přímých daních, ze dne 15. června 1927

Zákon č. 77/1927 Sb. z. a n., o nové úpravě finančního hospodaření svazků územní samosprávy, ze dne 15. června 1927

Zákon č. 78/1927 Sb. z. a n., o stabilizačních bilancích, ze dne 15. června 1927

Zákon č. 111/1927 Sb. z. a n., o ochraně proti nekalé soutěži, ze dne 15. července 1927

Zákon č. 114/1927 Sb. z. a n., celní zákon, ze dne 14. července 1927

Zákon č. 116/1927 Sb. z. a n., o silničním fondu, ze dne 14. července 1927

Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy, ze dne 14. července 1927

Vládní nařízení č. 168/1927 Sb. z. a n., jímž se provádí celní zákon (c. z.), ze dne 13. prosince 1927

Nařízení vlády č. 175/1927 Sb. z. a n., kterým se provádí zákona ze dne 15. června 1927, č. 76 Sb. z. a n., o přímých daních, ze dne 20. prosince 1927

Zákon č. 176/1927 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1928, ze dne 16. prosince 1927

Vládní nařízení č. 30/1928 Sb. z. a n., kterým se stanoví korporace a orgány povolané pro smírčí řízení ve věcech nekalé soutěže a vydávají předpisy o řízení před nimi, ze dne 23. února 1928

Vyhláška ministerstva průmyslu, obchodu a živností č. 31/1928 Sb. z. a n., kterou se určuje výše poplatku za sprostředkování smírčího řízení ve věcech nekalé soutěže, ze dne 23. února 1928

Vládní nařízení č. 32/1928 Sb. z. a n., o seznamu údajů (názevů) podle § 6, odst. 4, zákona ze dne 15. července 1927, č. 111 Sb. z. a n., proti nekalé soutěži, ze dne 23. února 1928

Vládní nařízení č. 77/1928 Sb. z. a n., o konečné úpravě pohledávek u všech peněžních ústavů v Polském Těšínku s výjimkou vkladů u Těšínské spořitelny, ze dne 24. května 1928

Zákon č. 103/1928 Sb. z. a n., o soustavě drobných mincí, ze dne 22. června 1928

Zákon č. 203/1928 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1929, ze dne 22. listopadu 1928

Vládní nařízení č. 209/1928 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z roku 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 28. prosince 1928

Vyhláška ministra financí č. 210/1928 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují devisová opatření Národní banky Československé, ze dne 28. prosince 1928

Opatření Stálého výboru č. 166/1929 Sb. z. a n., o konečné úpravě Československé měny, ze dne 7. listopadu 1929

Zákon č. 42/1930 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1930, ze dne 4. dubna 1930

Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 175/1929 Sb. Z. a n., o zatímním vedení státního hospodářství od 1. ledna do 28. února 1930, ze dne 7. 11. 1929

Zákon č. 187/1930 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1931, ze dne 18. prosince 1930

Zákon č. 84/1931 Sb. z. a n., kterým se zmocňuje ministr financí, aby sjednal státní půjčku, ze dne 27. května 1931

Vládní nařízení č. 152/1931 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 2. října 1931

Vládní nařízení č. 159/1931 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 16. října 1931

Zákon č. 177/1931 Sb. z. a n., o přechodné přírážce k dani důchodové a k dani z tantiem, ze dne 28. listopadu 1931

Zákon č. 199/1931 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1932, ze dne 18. prosince 1931

Vládní nařízení č. 7/1932 Sb. z. a n., kterým se provádějí ustanovení § 2, č. 2 a 3, zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 18. ledna 1932

Úmluva o potírání penězokazectví, ze dne 11. prosince 1931, publikovaná pod č. 15/1932 Sb. z. a n.

Zákon č. 54/1932 Sb. z. a n., kterým jednak doplňují se a mění zákony ze dne 9. října 1924, č. 237 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 10. října 1924, č. 238 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, a ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, jednak upravují se některé poměry peněžních ústavů a jiných peněžních podniků a akciových společností, ze dne 21. dubna 1932

Zákon č. 94/1932 Sb. z. a n., o nové soustavě drobných peněz, ze dne 9. června 1932

Vládní nařízení č. 118/1932 Sb. z. a n., kterým se doplňuje § 12, odst. 2., a mění § 17,

odst. 1., vládního nařízení ze dne 29. února 1924, č. 46 Sb. z. a n., obnoveného vládním nařízením ze dne 2. října 1931, č. 152 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 15. července 1932

Zákon č. 121/1932 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 15. července 1932

Vládní nařízení č. 132/1932 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 15. července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 28. července 1932

Zákon č. 197/1932 Sb. z. a n., o zatímním vedení státního hospodářství od 1. ledna do 28. února 1933, ze dne 28. prosince 1932

Zákon č. 205/1932 Sb. z. a n., o zřízení parlamentní úsporné a kontrolní komise, ze dne 28. prosince 1928

Zákon č. 37/1933 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1933, ze dne 24. února 1933

Zákon č. 44/1933 Sb. z. a n., kterým se vydávají zvláštní předpisy o soutěži ve věcech peněžnictví a o úpravě úrokové úrovně, ze dne 2. března 1933

Zákon č. 48/1933 Sb. z. a n. o půjčce práce, ze dne 21. března 1933

Vládní nařízení č. 52/1933 Sb. z. a n., kterým se stanoví podrobnější předpisy o Ústředním smírčím orgánu a Poradním sboru ve věcech peněžnictví, ze dne 23. března 1933

Vládní nařízení č. 55/1933 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 15. července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 30. března 1933

Vládní vyhláška č. 59/1933 Sb. z. a n., peněžnických norem soutěžních, pokud jde o dohodu úrokovou, stanovených Poradním sborem ve věcech peněžnictví, ze dne 12. dubna 1933

Vládní nařízení č. 85/1933 Sb. z. a n., kterým se upravují úrokové sazby smluvené mezi jinými věřiteli a dlužníky než peněžními ústavy a peněžními podniky, ze dne 29. května 1933

Zákon č. 141/1933 Sb. z. a n., o kartelech a soukromých monopolech (kartelový zákon), ze dne 12. července 1933

Vládní nařízení č. 169/1933 Sb. z. a n., kterým se vydávají zvláštní předpisy o záložnách a úvěrních spolcích, úvěrních společenstvech (družstvech), hospodářských a živnostenských družstvech úvěrních a jejich svazech, ze dne 5. srpna 1933

Zákon č. 236/1933 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1934, ze dne 21. prosince 1933

Zákon č. 25/1934 Sb. z. a n., kterým se mění nebo doplňují některá ustanovení jednak opatření Stálého výboru ze dne 7. listopadu 1929, č. 166 Sb. z. a n., o konečné úpravě

československé měny, jednak zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 17. února 1934

Zákon č. 49/1934 Sb. z. a n., o zřízení Československého reeskontního a lombardního ústavu, ze dne 14. března 1934

Vládní vyhláška č. 71/1934 Sb. z. a n., kterou se vydávají a vyhlašují stanovy Československého reeskontního a lombardního ústavu, ze dne 18. dubna 1934

Zákon č. 113/1934 Sb. z. a n., kterým se prodlužuje s některými změnami a doplňky zákon ze dne 15. července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 19. června 1934

Vládní nařízení č. 137/ 1934 Sb. z. a n., o úpravě obchodu s obilím, moukou a mlýnskými výrobky a některými krmivými, ze dne 13. července 1934

Vládní nařízení č. 202/1934 Sb. z. a n., o soupisu a povinné nabídce cizozemských platidel, pohledávek proti cizině, drahých kovů a cenných papírů, ze dne 10. září 1934

Zákon č. 256/1934 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1935, ze dne 19. prosince 1934

Zákon č. 266/1934 Sb. z. a n., o branném příspěvku, ze dne 19. prosince 1934

Zákon č. 69/1935 Sb. z. a n., o finančních opatřeních v oboru územní samosprávy, ze dne 9. dubna 1935

Vyhláška ministra financí (60) č. 223/1935 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé o zákazu vývozu československých platidel, ze dne 30. listopadu 1935

Vládní nařízení č. 238/1935 Sb. z. a n., kterým se stanoví nejvyšší přípustné úrokové sazby, ze dne 21. prosince 1935

Vládní nařízení č. 225/1935 Sb. z. a n., o změně §§ 15 a 16 vládního nařízení ze dne 29. února 1924, č. 46 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 6. prosince 1935

Vyhláška ministra financí (61) č. 228/1935 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé k vládnímu nařízení (XVI) ze dne 6. prosince 1935, č. 225 Sb. z. a n., o změně §§ 15 a 16 vládního nařízení ze dne 29. února 1924, č. 46 Sb. z. a n., kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ze dne 11. prosince 1935

Zákon č. 245/1935 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1936, ze dne 21. prosince 1935

Zákon č. 34/1936 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 15. června 1927, č. 78 Sb. z. a n., o stabilizačních bilancích, ze dne 12. února 1936

Zákon č. 83/1936 Sb. z. a n., kterým se prodlužuje s některými změnami a doplňky účinnost zákona ze dne 15. července 1932, č. 121 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 14. prosince 1923, č. 7 Sb. z. a n. z r. 1924, o ochraně československé měny a oběhu zákonných platidel, ve znění zákona ze dne 19. června

1934, č. 113 Sb. z. a n., ze dne 27.června 1936

Vládní nařízení č. 109/1936 Sb. z. a n., kterým se vydávají k provedení § 33 zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, podrobné předpisy o evidenci obchodních úvěrů a doplňuje se vládní nařízení ze dne 2. července 1931, č. 114 Sb. z. a n., o doručování vyhlášek v konkursním a vyrovnacím řízení a o uveřejňování jich v Úředním oznamovateli, ze dne 24. dubna 1936

Vládní nařízení č. 122/1936 Sb. z. a n., o úpravě obchodu s drahými kovy, ze dne 8. května 1936

Vyhláška ministra financí č. 123/1936 Sb. z. a n., o úpravě obchodu se zlatem, ze dne 9. května 1936

Zákon č. 128/1936 Sb. z. a n., o výměně dluhopisů vnitřního státního dluhu, ze dne 15. května 1936

Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu, ze dne 13. května 1936

Vyhláška ministra financí (71) č. 137/1936 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé o směrných cenách pro obchod se zlatem, ze dne 16. května 1936

Vyhláška ministra financí č. 138/1936 Sb. z. a n., o vydání unifikační půjčky podle zákona ze dne 15. května 1936, č. 128 Sb. z. a n., o výměně dluhopisů vnitřního státního dluhu, ze dne 18. května 1936

Zákon č. 142/1936 Sb. z. a n., o půjčce na obranu státu, ze dne 29. května 1936

Zákon č. 262/1936 Sb. z. a n., o nové úpravě československé měny, ze dne 9. října 1936

Vládní nařízení č. 263/1936 Sb. z. a n., kterým se stanoví přesná hodnota koruny československé v poměru ke zlatu, ze dne 9. října 1936

Zákon č. 311/1936 Sb. z. a n., kterým se stanoví rozpočet na rok 1937, ze dne 18. prosince 1936

Vyhláška ministra financí (76) č. 267/1936 Sb. z. a n., kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé o směrných cenách pro obchod se zlatem, ze dne 13. října 1936

Zákon č. 243/1937 Sb. z. a n., kterým se stanoví rozpočet na rok 1938, ze dne 17. prosince 1937

Zákon č. 247/1937 Sb. z. a n., o příspěvku na obranu státu a o mimořádné dani ze zisků, ze dne 21. prosince 1937

Zákon č. 77/1938 Sb. z. a n., o povinnosti ústavů, podniků, fondů a některých sociálních zařízení ukládati část prostředků ve státních půjčkách, ze dne 8. dubna 1938

Zákon č. 101/1938 Sb. z. a n., o soustavě drobných peněz, ze dne 18. května 1938

Opatření Stálého výboru č. 179/1938 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 19. září 1938

Vládní nařízení č. 202/1938 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení o soustavě drobných peněz a o akciové bance cedulové, ze dne 28. září 1938

Zákon č. 327/1938 Sb. z. a n., o zřízení parlamentního úsporného a kontrolního výboru,

ze dne 15. prosince 1938

Ústavní zákon č. 330/1938 Sb., zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, ze dne 15. prosince 1938

Vládní nařízení č. 384/1938 Sb. z. a n., o zřízení Státní hospodářské rady, ze dne 23. prosince 1938

Vládní nařízení č. 16/1939 Sb. z. a n., kterým se mění označení měnové jednotky ve zkratce a některá ustanovení o Národní bance Česko-Slovenské, ze dne 27. ledna 1939

Vládní nařízení č. 44/1939 Sl. z., o Slovenskej narovnej banke, ze dne 4. dubna 1939

Vládní nařízení č. 45/1939 Sl. z., o slovenskej meně, ze dne 4. dubna 1939

Vládní nařízení č. 61/1939 Sb. z. a n., o soustředění působnosti ve věcech peněžních ústavů a peněžních podniků u ministerstva financí, jakož i o úpravě některých poměrů v peněžnictví, ze dne 2. března 1939

Vládní nařízení č. 96/1939 Sb. z. a n., o zastavení působnosti Národní banky Česko-Slovenské na území mimo Protektorát Čechy a Morava, ze dne 31. března 1939

Vládní nařízení č. 121/1939 Sb. z. a n., o zřízení nejvyššího úřadu cenového, ze dne 10. května 1939

Vládní nařízení č. 168/1939 Sb. z. a n., o organické výstavbě hospodářství, ze dne 23. června 1939

Vládní nařízení č. 193/1939 Sb. z. a n., o úřadech práce, ze dne 25. července 1939

Vládní nařízení č. 287/1939 Sb. z. a n., o dani z vystěhování, ze dne 23. listopadu 1939

Vládní nařízení č. 144/1940 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 25. dubna 1940

Vládní nařízení č. 189/1940 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení vládního nařízení ze dne 10. května 1939, č. 121 Sb., o zřízení nejvyššího úřadu cenového, ze dne 8. května 1940

Vládní nařízení č. 209/1940 Sb. z. a n., kterým se stanoví nejvyšší přípustné úrokové sazby, ze dne 8. května 1940

Vládní nařízení č. 321/1940 Sb. z. a n., o nové úpravě měny, ze dne 28. září 1940

Vládní nařízení č. 77/1941 Sb. z. a n., kterým se doplňují ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 23. ledna 1941

Vládní nařízení č. 113/1941 Sb. z. a n., o dohledu a jinaké působnosti ministerstva financí v oboru peněžnictví, ze dne 13. března 1941

Vládní nařízení č. 114/1941 Sb. z. a n., o povinné organizaci peněžnictví, ze dne 13. března 1941

Vládní nařízení č. 185/1941 Sb. z. a n., o povinné organizaci soukromého pojišťovnictví, ze dne 15. května 1941

Vládní nařízení č. 327/1942 Sb. z. a n., o zachycení mimořádného zvýšení zisků za války (nařízení o odvodu zisku), ze dne 18. září 1942

Vládní nařízení č. 105/1943 Sb. z. a n., o srážce daně důchodové ze mzdy (daň ze

mzdy), ze dne 22. dubna 1943

Vládní nařízení č. 115/1943 Sb. z. a n., o vybírání válečného příspěvku, ze dne 28. dubna 1943

Vládní nařízení č. 119/1943 Sb. z. a n., o vybírání sociální vyrovnací dávky v Protektorátě Čechy a Morava, ze dne 3. května 1943

Vládní nařízení č. 124/1943 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují ustanovení o akciové bance cedulové, ze dne 24. dubna 1943

Vládní nařízení č. 234/1943 Sb. z. a n., o zrušení některých přímých daní a o úpravě úrokové míry některých pevně zúročitelných cenných papírů, ze dne 10. srpna 1943

Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, ze dne 3. srpna 1944

Vládní nařízení č. 7/1945 Sb. z. a n., o platidlech v zemích České a Moravskoslezské, ze dne 19. května 1945

Nařízení vlády č. 31/1945 Sb., jímž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů o obnovení právního pořádku, představuje doba nesvobody období od 30. září 1938 do 4. května 1945

Dekret prezidenta republiky č. 91/1945 Sb. z. a n., o obnovení československé měny, ze dne 19. října 1945

Dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb. z. a n., o znárodnění akciových bank, ze dne 24. října 1945

Dekret prezidenta republiky č. 103/1945 Sb. z. a n., o znárodnění soukromých pojišťoven, ze dne 24. října 1945

Dekret prezidenta republiky č. 139/1945 Sb. z. a n., o přechodné úpravě právních poměrů Národní banky Československé, ze dne 19. října 1945

Zákon č. 59/1946 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet na rok 1946, ze dne 29. března 1946

Zákon č. 134/1946 Sb. z. a n., o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku, ze dne 15. května 1946

Zákon č. 234/1946 Sb. z. a n., kterým se stanoví státní rozpočet na rok 1947, ze dne 14. prosince 1946

Zákon č. 141/1947 Sb. z. a n., o Likvidačním fondu měnovém, ze dne 2. července 1947

Zákon č. 38/1948 Sb. z. a n., o Národní bance československé, ze dne 11. března 1948

Zákon č. 31/1950 Sb. z. a n., o Státní bance československé, ze dne 9. března 1950

Zákon č. 84/1952 Sb. z. a n., o organizaci peněžnictví, ze dne 11. prosince 1952

Zákon č. 41/1953 Sb. z. a n., o peněžní reformě, ze dne 30. května 1953

Vládní nařízení č. 42/1953 Sb. z. a n., o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování, ze dne 30. května 1953

Vládní nařízení č. 43/1953 Sb. z. a n., kterým se upravují procenta zvýšení a snížení

daně ze mzdy, ze dne 30. května 1953

Vládní nařízení č. 44/1953 Sb. z. a n. o volném prodeji zemědělských výrobků a o zemědělských trzích, ze dne 30. května 1953

Vládní nařízení č. 45/1953 Sb. z. a n., o vydání peněz vzoru 1953, ze dne 30. května 1953
Směrnice ministra financí č. 159/1953 Ú.l., o způsobu provedení peněžní reformy, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 150/1953 Úř. l., o státních maloobchodních cenách potravin a průmyslového zboží, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 151/1953 Úř. l., o zjištění pokladní hotovosti a o provádění soupisu zásob v obchodních jednotkách, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 152/1953 Úř. l., o likvidaci odběrních dokladů na zboží vázaného trhu, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 153/1953 Úř. l., o úpravě nákupu zboží v maloobchodní síti, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva výkupu č. 154/1953 Úř. l., o výkupních cenách zemědělských výrobků rostlinné produkce ze sklizně 1953, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva výkupu č. 155/1953 Úř. l., o výkupních cenách zemědělských výrobků živočišné produkce, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva výkupu č. 156/1953 Úř. l., o změně předpisů o plnění povinné dodávky mléka, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstva výkupu č. 157/1953 Úř. l., o zpětném odprodeji spotřebního zboží zemědělcům, ze dne 30. května 1953

Vyhláška ministerstev výkupu a zemědělství č. 158/1953 Úř. l., o hospodaření s krmivem, cenách krmiv a o změnách některých vyhlášek ministerstva výkupu, ze dne 30. května 1953

Příkaz ministra vnitřního obchodu o nových jediných státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží, ze dne 30. května 1953

Literatura

AULEHLA, Z. Československý měnový systém a Velká krize. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995

BAŽANTOVÁ, I. Centrální bankovníctví v české historii po současnost: Institucionální pohled. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005

BERENTZWILLER, K. Bursa. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

BRÁDLEROVÁ, D. Specifika managementu Banky československých legií. in:

KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008

Československé banky v letech 1919 – 1920: Statistika ministerstva financí o obchodní činnosti bank dle účetních zpráv k 31. prosinci 1919 - 1920. Praha: n.v., 1922

DOLEŽALOVÁ, A. Rašín, Engliš a ti druzí: Československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938. Praha: Oeconomia, 2007

DVOŘÁK, L. F. – KOPFSTEIN, V. Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

ENGLIŠ, K. Finanční věda. Praha: Fr. Borový, 1929

ENGLIŠ, K. Národní hospodářství. Brno: Jota, 1994

ENGLIŠ, K. Nástin vývoje československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

ENGLIŠ, K. Měnový a finanční problém československého státu: výsledky písemné ankety o úpravě měny a likvidaci válečných břemen, uspořádané komisí pro přechodné hospodářství při Obchodní a živnostenské komoře v Praze. Praha: s.n., 1919

GAUČÍK, Š. Vznik a činnost Jednoty pražných ústavov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918 – 1920. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003

GRŮŇ, L. Vybrané kapitoly z historie daní, poplatkov a cla. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004

HÁCHA, E. - HOETZEL, J. - WEYR, F. Slovník veřejného práva československého. Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934

HÁJEK, J. Německé obchodní banky za války a po válce. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001

HÁJEK, J. Záložny a spořitelny – pilíře českého peněžnictví. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999

HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999

HÁJEK, J. - LACINA, V. Multinacionální Böhmsche Escompte-Bank (1863 – 1945). in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999

HÁSKOVÁ, J. a kol. Československé bankovky, státovky a mince 1919 - 1992. Praha: Lunarion: Česká národní banka, 1993

HLAVATÝ, E. Vývoj slovenského bankovníctva v rokoch 1918 – 1968. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003

HORNA, M. Studijní oddělení Národní banky Československé. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

HORNA, M. Měnová politika: Se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1945

CHMELA, L. Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky: znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem. Praha: 1946

CHUDJÁK, F. Pokusy o reorganizáciu Národnej banky Československej. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003

JAKUBEC, I. – RÁKOSNÍK, J. Ústřední jednota hospodářských družstev (1896 – 1938): Charakteristika vedoucích činitelů. in: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008

JECH, K. – KAPLAN, K. Dekrety prezidenta republiky 1940- 1945: Dokumenty, Brno: Doplněk, 2002

KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl I. - II. Praha: Libri, 2002

KLIMEK, A. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003

KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. Praha: Paseka: 2000

KLIMEK, A. – KUBŮ, E. Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995

KOL. Deset let Československé republiky. Svazek I. - III. Praha: Státní tiskárna, 1928

KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995

KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995

KOLEKTIV autorů (redaktor Kubů). Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha, 2000

KOLEKTIV autorů. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969

KOLEKTIV autorů (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001

KOZÁK, J. Čs. finanční politika: Nástin vývoje v letech 1918 - 30. Praha: Orbis, 1932

KOZÁK, J. Finanční politika československá v době krize. Praha: Orbis, 1937

KRÁL, A. Československé peněžnictví. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008

KUKLÍK, J. Do poslední pence ...: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938-1982. Praha: Karolinum, 2007

KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945 - 1989. Praha: Linde, 2009

KUKLÍK, J. Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě, Praha: Auditorium, 2010

KUNERT, J. „Svěřuji Vám poklad nejcennější...“ Zřízení Národní banky Československé v letech 1920 – 1926, nepublikováno

KUNERT, J. - NOVOTNÝ, J. Centrální bankovníctví v českých zemích. Praha: ČNB, 2008

LACINA, V. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992

LACINA, V. Formování československé ekonomiky 1918-1923. Praha: Academia, 1990

LACINA, V. Peněžnictví v meziválečném Československu. in: HÁJEK, J. - LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999

LACINA, V. Poválečná inflace a deflační politika v Československu v první polovině 20 let dvacátého století. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995

LACINA, V. Problémy spolupráce českých a německých podnikatelů v průmyslu meziválečného Československa. in: PROKŠ, P. a kol. České země a moderní dějiny Evropy. Praha: Historický ústav, 2010

LACINA, V. Rysy československé ekonomiky a etapy jejího vývoje. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995

LACINA, V. Velká hospodářská krize v Československu 1929 – 34. Praha: Academia, 1984

LACINA, V. Zlatá léta československého hospodářství 1918 - 1929. Praha: Historický úřad AV ČR, 2000

LACINA, V. Živnostenská banka v bankovníctví a ekonomice ČSR. in: HÁJEK, J.-LACINA, V. Od úvěrních družstev k bankovním koncernům. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999

LACINA, V. - SLEZÁK, L. Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. Praha: Historický ústav, 1994

MACEK, J. Zlatá měna a státovkový dluh. Praha: 1930

MALÝ, K. a kolektiv autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, a.s., 2003

MIXA, M. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 2. Československé státovky a bankovky "londýnské emise". Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1983

MIXA, M. - MIXA, P. Starosti s papírovými penězi ČSR za 2. světové války. Díl 1. Poukázky 1944 a různá měnová opatření. Hradec Králové: Pobočka České numismatické společnosti, 1987

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. L'udia, peniaze a banky: Zbornik z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003

NĚMEČKOVÁ, V. První česko-slovenská měnová rozluka. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995

NOVOTNÝ, J. Bankovní úřad při Ministerstvu financí a jeho úloha v měnové politice v letech 1919 – 1922 in: Slezský sborník č. 72, 1974

NOVOTNÝ, J. Národní banka Československá při tvorbě měnové politiky státu v meziválečném období. in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých

zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995

NOVOTNÝ, J. Státní finanční hospodaření v období protektorátu v letech 1939 - 1945. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006

NOVOTNÝ, J. – CHRBOLOKOVÁ, J. Bankovní úřad při ministerstvu financí a jeho finanční politika na Slovensku. in: NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. Ľudia, peniaze a banky: Zborník z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2003

NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Banka ve znamení zeleného čtyřlístku: Agrární banka 1911 – 1938 (1948). Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996

NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Vývoj peněžnictví. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995

NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J. Živnostenská banka a Agrární banka – dvě strategie utváření bankovních elit a vlivových sítí. in: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století. Praha: Dokořán, 2008

Obzor národohospodářský, roč. XXXI. Praha: nakladatelství J. Otto, 1926

OLIVOVÁ, V. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000

OLIVOVÁ, V. Československá republika v letech 1918 - 1938. Praha: Scientia, spol. s r.o. pedagogické nakladatelství, 1994

OLŠOVSKÝ, R. a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1961

PALKOVSKÝ, B. Národní banka čs. a náprava měny. Praha: Vesmír, 1925

PÁTEK, J. Postavení Československa na mezinárodním kapitálovém trhu v meziválečném období 1918-1938. in: KOLEKTIV (uspořádali Josef Harna a Petr Prokš). Studie k moderním dějinám: Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001

PAVEL, J. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918-1938. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004

PEICHLOVÁ, A. Evidence nemovitostí v Čechách a na Moravě: vývoj katastru nemovitostí, diplomová práce. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2009

PEICHLOVÁ, A. Kontinuita a diskontinuita právní úpravy státních financí po vzniku ČSR, in: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum

2013, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013

PEICHLOVÁ, A. Právní úprava měny po vzniku ČSR, zřízení Bankovního úřadu ministerstva financí a jeho fungování v prvním roce jeho činnosti. in: SOUKUP, L. (ed.) Právněhistorické studie 43. Praha: Karolinum, 2014

PEJSKAROVÁ, A. Peněžní reforma z roku 1953. in: KOL. Právnická dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století, Praha: Auditorium, 2014

PERNES, J. Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008

PEROUTKA, F. Budování státu. I. – IV. sv. Praha: Academia, 2003

PEROUTKA, F. – MALÍK, J. Devisová politika a měna. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

PEROUTKA, F. – TOMÁŠEK, J. Oběh bankovek a politika úvěrová. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

PETRÁŠ, J. Peněžní reforma 1953. in: Sborník archivu ministerstva vnitra č. 3/2005. Praha: 2005

PIMPER, A. (red.). Almanach Československého peněžnictví. Praha, 1928

PIMPER, A. České obchodní banky za války a po válce. Praha: 1929

PIMPER, A. Hospodářská krize a banky. Praha: 1934

PROKŠ, P. a kol. České země a moderní dějiny Evropy. Praha: Historický ústav, 2010

PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 - 1992. Svazek I. - II. Brno: Doplněk, 2004 (2009)

PULPÁN, K. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl I - II. Praha: Karolinum, 1993

PULPÁN, K. – PULPÁNOVÁ, S. Bankovní úřad Ministerstva financí in: Finance a úvěr č. 4, 1994

RAŠÍN, A. Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922

RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920

RUDOLF, J. Přehled zákonné úpravy československé měny. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

RUDOLF, J. Vývoj státního hospodářství. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

SCHELLE, K. a kol. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009

SIRŮČEK, P. a kol. Hospodářské dějiny a ekonomické teorie. Slaný: MELANDRIUM, 2007

SOMMER, K. Hospodářský vývoj v českých zemích 1938 – 1945. in: KOLEKTIV autorů. Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945. Svazek III. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1995

SPÁČIL, B. Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha: Orbis, 1974

SPÁČIL, B. Československé právo finanční. Praha: Orbis, 1959

STARÝ, M. a kol. Dějiny daní a poplatků. Praha: Havlíček Brain Team, 2009

SVOBODA, P. Správa cedulové banky po stránce osobní. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

ŠETŘILOVÁ, J. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992

ŠOUŠA, J. Rašínova měnová reforma v roce 1919 (1920). in: KOLEKTIV autorů. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993: Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Opava – Praha: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity v Opavě – Česká národní banka, 1995

ŠOUŠA, J. - ŠŮLA, J. Peníze v proměnách moderní doby: tvorba československých bankovek v letech 1945-1989. Praha: Nová tiskárna Pelhřimov, 2006

TALÍŘ, M. K dějinám rakouského taxovnictví. Praha: 2004

UBIRIA, M. - KADLEC, V. – MATAS, J. Peněžní a úvěrová soustava za kapitalismu, Praha 1958

VACEK, V. Soustava daní rakouských. Praha: A. Svěcený, 1912

VENCOVSKÝ, F. a kol. Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha: Bankovní institut, 1999

VENCOVSKÝ, F. Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1997

VENCOVSKÝ, F. Englišova peněžní teorie a politika. Praha: ČNB, 1994

- VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001
- VENCOVSKÝ, F. Rozpočtová politika – Jaká byla, je a bude (3. část) in: Finance a úvěr č. 44 (8), 1994
- VENCOVSKÝ, F. Spory o peněžní politiku Národní banky československé ve 20. a 30. letech z pohledu dnešní peněžní teorie a praxe. in: Sborník vědecké konference k 70. výročí centrálního bankovníctví v České republice. Praha: ČNB, 1996
- VENCOVSKÝ, F. Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Praha: Oeconomica, 2003
- VENCOVSKÝ, F. - KOPECKÝ, L. a kol. Lidé a peníze. Praha: ČNB (Createam), 2002
- VENCOVSKÝ, F. – PULPÁN, K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2005
- VÍTEK, L. Daňová politika ČR: historický vývoj, současnost a perspektivy zdanění na území ČR s ohledem na integraci českého hospodářství do světového ekonomického společenství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001
- VYKOUPILOV, J. Slovník českých dějin. Brno: Julius Zirkus, 2002
- WEBER, K. Poradní sbor ve věcech peněžnictví a ústřední smírčí orgán. in: Deset let Národní banky Československé. Praha: Národní banka Československá, 1937

Internetové zdroje a ostatní zdroje

www.nsoud.cz

www.nssoud.cz

<http://www.psp.cz/eknih/> - Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna

www.wikipedia.cz

www.cnb.cz

www.mfcr.cz

ASPI. Automatizovaný systém právních informací.

Shrnutí

Pro svoji práci jsem si jako téma vybrala „*Právní vývoj státních financí a finanční správy v ČSR v letech 1918 – 1945*“, jelikož státní finance představují pro každý stát oblast klíčovou. Státní finance můžeme definovat jako soustavu peněžních vztahů, jejímž prostřednictvím se tvoří, rozdělují a používají prostředky státu. Již od vzniku prvních státních útvarů potřebovali panovníci a ústřední státní moc k udržení svého vlivu a obraně svého území finanční prostředky či jiné majetkové hodnoty. Tyto hodnoty získával stát různými způsoby a též se lišily cíle, kterým tyto hodnoty (později peněžní prostředky) sloužily. Tyto cíle se odvíjely od historických a politických událostí a souvislostí, a proto můžeme říci, že státní finance vždy odrážely historický vývoj společnosti a státu a navzájem se ovlivňovaly. Státní finance představovaly jednu z nejdůležitějších oblastí politiky státu a můžeme říci, že bez státních financí by stát nemohl existovat. Z důvodu důležitosti státních financí v životě každého státního útvaru, jsem si právě tuto oblast vybrala pro svoji disertační práci. Svoji práci jsem se rozhodla zaměřit na období tzv. První republiky a i období nesvobody a vývoj po r. 1945 (za účelem komparace těchto dvou období s obdobím předchozím). Stěžejní část jsem věnovala období První republiky, které považuji za období velmi inspirativní a zajímavé. Oblast státních financí je možné zkoumat z pohledu sociologického, ekonomického, ale pro svoji práci jsem se rozhodla zaměřit především na oblast právní, tzn. na právní předpisy, které tuto oblast upravovaly a regulovaly. Jelikož významnou úlohu zastávaly orgány finanční správy, věnovala jsem pozornost i jim.

Podívejme se ale zpět na období První republiky. Toto období bylo zahájeno vznikem samostatného Československého státu dne 28. října 1918. Nově vzniklá republika neměla začátek své existence nikterak lehký a hned bezprostředně po svém vzniku se musela vyrovnat mnoha nelehkými úkoly, které byly náročné nejen po stránce finanční, ale i právní. Jelikož nebylo možné vybudovat hned nový právní řád organizaci státní správy, byla zvolena cesta recepce. Na základě zákona o zřízení samostatného československého státu ze dne 28. října 1918 byl prozatímně recipován rakouský a uherský právní řád a státní aparát, včetně právních předpisů, týkajících se státních financí a také orgánů finanční správy. Tato recepce ale vedla k tzv. dualismu (v pohraničí i trialismu) právní úpravy a soustavy správních orgánů. Před republikou tak

stál nový úkol, a to nejen sjednotit rozdílné právní řády platící na území státu přijetím nových právních předpisů či novelizací předpisů stávajících, ale i vybudovat a zajistit fungování jednotného státního aparátu. To vše (a i další úkoly jako byla například obnova po válce zničeného státu a jeho hospodářství) vyžadovalo dostatek finančních prostředků. Do své existence ovšem nově vzniklá republika vstoupila s dluhem, státní finance byly po skončení první světové války zatíženy nejen podílem Československa na předválečném rakousko-uherském dluhu a převzetím úhrady části bankovek a cenných papírů, které vydala monarchie, ale také náklady na repatriaci legionářů, náklady na podporu válečných invalidů, náklady na zahraniční odboj a československou zahraniční armádu, dále pak náklady na obranu Slovenska proti vpádu Maďarské republiky rad, náhradou nákladů, které musel nový stát zaplatit rakouské vládě za převzatý majetek a tzv. poplatkem za osvobození, který byl povinen náš stát zaplatit namísto válečných reparací. Dále bylo nutné zajistit finanční prostředky na obnovu a stabilizaci válkou rozvráceného hospodářství, zajistit dostatečné zásobování potravinami obyvatelstva a průmysl potřebnými surovinami a eliminovat tak sociální nepokoje. Další významný úkol pak představovalo nahrazení doposud platné rakouské měny novou československou měnou a provedení měnové reformy, zastavení růstu inflace a přijetí a schválení prvního československého státního rozpočtu. Se všemi těmito nelehkými a po stránce finanční i administrativní a právní náročnými úkoly se dokázala Československá republika vypořádat a v roce 1921 dosáhla i prvního rozpočtového přebytku. Léta 1924/5 – 1930 se poté zapsala do historie Československa jako období vysoké hospodářské konjunktury, které bylo přerušeno hospodářskou krizí v letech 1930 – 1934. Tuto krizi zvládla republika překonat a období následující bylo charakteristické zvýšenými výdaji na zbrojní výrobu a stavbu pohraničního opevnění, jelikož již mezinárodní události naznačovaly hrozbu válečného konfliktu. Další období vývoje státních financí a finanční správy bylo poznamenáno odstoupením pohraničních oblastí Německu, Maďarsku a Polsku, vyhlášením slovenské samostatnosti dne 14. března 1939 a zřízením tzv. Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1939. Po skončení druhé světové války bylo opět nutné zajistit finanční prostředky na obnovu státu a hospodářství, dále provést měnovou reformu (na území státu obíhaly různé peněžní jednotky) a stabilizovat státní finance. I s tímto úkolem se Československá republika dokázala vypořádat, byť již prostředky a způsob byly odlišné od řešením

obdobné situace po skončení první světové války. Na tyto odlišnosti a komparaci jsem se v rámci své práce též zaměřila a též jsem se zabývala peněžní reformou v roce 1953, která byla pro většinu obyvatelstva a ekonomické subjekty velmi radikální.

Podíváme-li se na strukturu mé práce, tak nejprve jsem se v úvodu své práci zaměřila na obecný pojem státních financí, a jelikož se státní finance skládají z několika oblastí, následně jsem se v rámci samostatných kapitol věnovala právnímu vývoji každé této oblasti, a to v letech 1918 - 1938. Jednalo se o oblast státních rozpočtů, daní a poplatků (jako nejdůležitějších zdrojů státních financí), právní úpravu měny a vznik a činnost cedulové banky, dále pak o oblast bankovníctví, orgánů finanční správy a především činnost ministerstva financí. Právní úprava jednotlivých oblastí vycházela z recipovaných rakouských a uherských právních předpisů, které bylo nutné sjednotit pro celé území Československa, přizpůsobit novým podmínkám, a to především poválečné hospodářské situaci nového státu. Vývoj jednotlivých oblastí jsem ukončila kapitolou věnovanou hospodářské krizi v třicátých letech a způsobům jejího řešení, dále období následujícímu, tj. tzv. období zbrojení. Následující druhá část mé práce byla věnována nejen společnému vývoji všech těchto oblastí v době nesvobody na území protektorátu, ale i porovnání se samostatným vývojem ve Slovenském státě. Na závěr své práce jsem se zaměřila i vývoj právní úpravy státních financí po roce 1945 a peněžní reformu 1953 jako komparaci k vývoji v předchozím období. Jelikož má práce je ohraničena právě rokem 1945, byla tato závěrečná část mé práce pouze nastíněním vývoje po skončení druhé světové války a v padesátých letech.

Stěžejní část mé práce tak, jak to vyplynulo z bádání v Archivu, byla věnována měnové politice, právní úpravě měny a zřízení cedulové banky. Po vzniku samostatného státu bylo nutné vytvořit československou měnu a odloučit se od měny rakouské, což bylo provedeno prostřednictvím tzv. Rašínovy měnové reformy v roce 1919. V rámci své práce jsem se podrobně zaměřila na právní předpisy upravující tuto reformu a její průběh a vliv na každodenní život občanů a postavení ekonomických subjektů. Dále jsem se věnovala měnové politice po provedení reformy a zřízení cedulové banky. Nejprve byl ustaven Bankovní úřad při Ministerstvu financí, který působil až do roku 1926, kdy byla zřízena akciová cedulová banka Národní banka československá.

Cílem mé disertační práce bylo nejen zmapovat státní finance a finanční správu v Československu v letech 1918 – 1945 z pohledu především právní úpravy, ale zároveň

neopomenout ani širší historické, ekonomické i politické okolnosti, které se promítaly do právní úpravy státních financí.

Při své práci jsem vycházela v první řadě z autentických pramenů a právních předpisů platných v dané době. Cenné informace jsem získala v Archivu České národní banky a archivních fondech Národního archivu. Dále jsem inspiraci čerpala v dobové i současné odborné literatuře, která se již otázce hospodářství, ekonomiky i právního vývoje státních financí a finanční správy ve zkoumaném období věnovala. Též jsem využila spolupráce s doc. Ing. Jiřím Novotným, CSc. a dalšími pracovníky Archivu České národní banky (např. s dr. Jakubem Kunertem).

Ve své práci jsem se pokusila nalézt odpověď na otázku, zda opravdu bylo období První republiky obdobím „dokonalým“, a to i v oblasti státních financí, ze kterého bychom mohli čerpat i při řešení současných problémů státních financí našeho státu, anebo se jedná o pouhý zidealizovaný pohled, který nám podává současná literatura. Ve výsledku mohu konstatovat, že i přes drobné nedostatky či nevhodně zvolené nástroje finanční politiky bylo období První republiky obdobím minimálně inspirativním.

Summary

For my thesis I have chosen as the topic "*Legal development of the state finances and treasury in Czechoslovakia during the years 1918 - 1945*", because the state finances represent a key area of each state. The state finances can be defined as a system of monetary relations, through which the resources of the state are formed, redistributed and used. Since the establishment of the first state sovereigns and central power of the state needed some financial means or other asset value to maintain its influence and defend their territory. The state received these values in different ways and also there were different purposes of which these values (later funds) served. These purposes were derived from the historical and political events and contexts, and therefore we can say that the state finances always reflect the historical development of society and the state and together influence each other. The state finances were (and today are) one of the most important areas of state policy and we can say that no state would exist without state finances. Because of the importance of the state finances in the life of every state, I just chose this area and topic for my thesis.

I decided to focus my thesis on the period of the First Republic and even the period of the Nazi occupation and development after 1945 (for the purpose of the comparison of these two periods with the previous period). The main part of my thesis is devoted to the First Republic, which I consider to be a period very inspiring and interesting. The state finances can be analyzed from the sociological and economic view but I decided to focus primarily on legal aspects of the state finances, i.e. on the laws which govern and regulate the state finances. Because of the importance of treasury, I have decided to give my attention to them too.

But look back at the period of the First Republic. This period was initiated by the creation of independent Czechoslovakia on 28 October 1918. Newly formed Republic did not have beginning of its easy and immediately after its formation had to deal with many formidable challenges which were not only financially, but also legal demanding. Because it was not possible to build a new legal order and organization of the state administration immediately, was chosen as the solution the reception. Based on the Reception Law the first Czechoslovak Republic took over the Austrian and Hungarian legal system and the state (administrative) apparatus, including legislation relating to the state finances and also treasury. This reception but led to the so-called

dualism (in the border trialism) of the legal order and the system of administrative bodies. So there was a new important task for the Republic - not just unify the different legal orders in the whole State by the adoption of new legislation (laws) or amendments to existing laws, but also to build and ensure the functioning uniform system of administrative bodies.

All these tasks (and others like the restoration of the war-torn country and its economy) require sufficient financial means. The newly formed Republic came to its existence with the debt. The state finances were after the First World War not only encumbered by the share of Czechoslovakia on the Austro-Hungarian pre-war debt, but also by the costs of repatriation of Legionnaires, the costs of support of disabled veterans, the costs of foreign resistance and the Czechoslovak foreign army, then by the costs of defence Slovakia against the invasion of the Hungarian Soviet Republic and by the payment that the new state had to pay the Austrian government for undertaken possession. Our state had to pay also so called liberation fee instead of paying war reparations. It was also necessary to provide financial means for the reconstruction and stabilization of our war-worn economy, to ensure sufficient food supply of population and sufficient materials supply of industry and thus eliminate social unrest. Our Republic had another important task- to take order into the monetary system. It meant to replace previously existing Austrian currency by the new Czechoslovak currency, to implement the monetary reform, stop the growth of inflation and adopt and approve the first Czechoslovak state budget.

The Czechoslovak Republic was able to deal with all of these uneasy tasks, which were financial, administrative and legal challenging, and even in 1921 reached the first budget surplus. The years 1924/5 - 1930 meant in history of Czechoslovakia a period of economic growth, which was interrupted by the economic crisis in 1930 - 1934. The state was able to overcome this crisis and the following period was characterized by increased spending on arms manufacture and construction of border fortifications, because the international events predicated the threat of war. The following period of development of state finances and treasury was affected by the cession the border regions to Germany, Hungary and Poland, the Slovak declaration of independence and the establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia. After the Second World War it was again (like after the First World War) necessary to ensure

financial means for the restoration of the state, economy and legal order, as well as carry out monetary reform (because there was circulation of different monetary units in the State) and to stabilize the state finances. The Czechoslovak Republic was able to tackle these problems too, but the way and means were different from the solution of a similar situation after the First World War. In my thesis I focused on these differences and the comparison of these two methods. I have also dealt with monetary reform in 1953, which was for the most of the population and companies very radical.

If we look at the structure of my thesis, at first (at the beginning of my thesis) I focused on the general concept of the state finances and after that because the state finances consist of several parts, I deal with each of these areas (in separate chapter) and their legal development during the years 1918 – 1938. I mean the area of state budgets, taxes and fees (as the most important source of state finances), legal regulation of currency, monetary reform and the formation and activities of the bank of issue, as well as the banking and treasury including the activities of the Ministry of Finance. The legal regulation of each of these area was based on Austrian and Hungarian legal orders (thanks to the reception), which was necessary to unify for the whole territory of Czechoslovakia, assimilate to the new postwar conditions, especially postwar economic situation of the new state. I closed the legal development of these individual areas with the chapter devoted to the economic crisis (during the years 1929/30 – 1934) and the ways and means of its solution and with the chapter about the next period in history of our state, i.e. the period of rearmament.

The following part of my thesis was focused not only on the common development of all areas of state finances during the Nazi occupation of Czechia, but also on comparison this development with the development of the state finances in Slovak State. At the end of my thesis I attend to the development of the state finances after the year 1945 and the monetary reform in 1953 as a comparison to the development (and monetary reforms) in the previous periods. Because my thesis is determined by the year 1945, is this the final part of my thesis only brief outline of the development after the Second World War and during the Fifties.

The main part of my thesis, as it resulted from my research in archives, was devoted to the monetary policy, legal regulation of currency and the establishment of the bank of issue. After the establishment of new independent state, it was necessary to take

order into the monetary system, create a Czechoslovak currency and dissociate it from the Austrian currency, which was realized through the so-called “*Rašín monetary reform*” in 1919. I focused in detail on the laws, which deal with main problems and issues of the monetary reform, on the pursuance of this reform in practice, its complications and criticism of this reform and its impact on daily lives of citizens and economic entities. Next I focused on monetary policy after this reform and the establishment of the bank of issue. At first in 1919 was created the Bank Office of the Ministry of Finance, which existed until 1926, when it was replaced by the National Bank of Czechoslovakia, which was joint-stock bank of issues.

The aim of my thesis was not only to “map” or analyze the state finances and treasury in Czechoslovakia during the years 1918 – 1945 from the viewpoint of the law regulation, but not to forget the broader historical, economic and political circumstances that were reflected in the legal regulation of the state finances.

I result primarily from the authentic sources and legislation and laws which regulate the state finances in determinate period. I gained valuable information in the archives of the Czech National Bank and archival records in the National Archives. I also obtained inspiration in historical and contemporary scholarly literature, which was focused on this topic. I also took use of cooperation with doc. Ing. Jiří Novotný, CSc. and with the staff of the Archive of the Czech National Bank (for example, dr. Jakub Kunert).

In my thesis I tried to find the answer for the question if the period of the First Republic was the period "perfect", even in the state finances, from which we can draw (or inspire ourselves) even with the current problems of state finances in our country, or if it was a only idealized view which gives us the current or contemporary literature. As a result of my research, I can say, despite minor defects and faults or inappropriately chosen instruments of financial policy, that the period of the First Republic was at least the period very inspiring.

Anotace

Cílem mé práce je podrobná analýza právní úpravy státních financí a finanční správy v Československu v letech 1918 – 1945. Úvodní část mé práce je nejprve zaměřena na obecný pojem státních financí, a jelikož se státní finance skládají z několika oblastí, následují samostatné kapitoly věnované právnímu vývoji každé této oblasti v letech 1918 – 1938. Jedná se o státní rozpočet, daně a poplatky, měnu a měnovou reformu, vznik a činnost cedulové banky, ostatní banky a finanční správu. Vývoj těchto jednotlivých oblastí je zakončen kapitolou věnovanou hospodářské krizi (probíhající v letech 1929/30 – 1934), způsoby jejího překonání a dále období následujícímu, tj. tzv. období zbrojení. Druhá část práce je věnována nejen společnému vývoji všech těchto oblastí v době nesvobody na území protektorátu, ale i porovnání se samostatným vývojem ve Slovenském státě. Závěrečná část mé práce je zaměřena na vývoj právní úpravy státních financí po roce 1945 a peněžní reformu v roce 1953 jako komparaci k vývoji v předchozím období. Ve své práci se věnuji nejen podrobnému rozboru právních předpisů, které tuto oblast upravovaly a regulovaly, ale zároveň neopomínám širší historické, ekonomické i politické okolnosti, které se promítaly do právní úpravy státních financí.

Abstract

The aim of my thesis is a detailed analysis of the state finances and treasury in Czechoslovakia during the years 1918 – 1945. If we look at the structure of my thesis, the exordium of my thesis is focused on the general concept of the state finances and after that because the state finances consist of several parts, the chapters are devoted to legal development of these several parts of state finances during the years 1918 – 1938. I mean the area of state budgets, taxes and fees, currency and monetary reform, the formation and activities of the bank of issue, as well as the banking and treasury. The legal development of these individual areas is closed with the chapter devoted to the economic crisis (during the years 1929/30 – 1934), the ways and means of its solution and with next period in history of our state, i.e. the period of rearmament. The second part of my thesis is devoted not only to the common development of all areas of state finances during the Nazi occupation of Czechia, but also to comparison this

development with the development of the state finances in Slovak State. The end of my thesis is focused on the development of the state finances after the year 1945 and the monetary reform in 1953 as a comparison to the development in the previous periods. In my thesis I deal not only with the detailed analysis of the laws which govern and regulate the state finances but also with the broader historical, economic and political circumstances that were reflected in the legal regulation of the state finances.

Klíčová slova

MĚNOVÁ REFORMA – MONETARY REFORM

FINANČNÍ SPRÁVA – TREASURY

CEDULOVÁ BANKA – BANK OF ISSUES

DANĚ A POPLATKY – TAXES AND DUES

STÁTNÍ ROZPOČET – STATE BUDGET